

Pere Capellà (1907-1954).
La lluita incansable per la llibertat

Pere Fullana Puigserver

PERE CAPELLÀ
(1907-1954)

LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Pere Fullana Puigserver

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

© del text: Pere Fullana Puigserver
© del pròleg: Llorenç Capellà Fornés
© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2005. Amb la col·laboració del Consell de Mallorca, de la Fundació Sa Nostra i de la Universitat de les Illes Balears.
© de les fotografies: Família Capellà Fornés
Primera edició dins la Col·lecció Binària, desembre 2018

Coberta i maquetació: Bartomeu Salas Mascaró

AJUNTAMENT D'ALGAIDA
C/ del Rei, 6
07210 Algaida (Illes Balears)
Tel.: 971 12 50 76 | Fax: 971 12 50 44
A.E.: ajuntament@ajalgaida.net
www.ajalgaida.net

Impressió: Gràfiques Mallorca - Inca
Tel.: 971 50 14 02

I.S.B.N.: 84-934069-0-2
Dipòsit legal: P.M. 3.003-2005

PRESENTACIÓ

El 17 de desembre de 1954 moria a la Ciutat de Mallorca Pere Capellà i Roca. Coincidint amb els cinquanta anys de la seva mort, l'Ajuntament d'Algaida declarà el 2004 com a Any Pere Capellà. Conferències, representacions teatrals, exposicions o la publicació del primer volum de les seves obres completes serviren per recordar la figura i l'obra d'aquest poeta, dramaturg, glossador, mestre i polític nascut a Algaida l'any 1907.

Amb la finalitat d'aprofundir en la seva trajectòria literària, política i educativa, avui, un any després, l'Ajuntament d'Algaida edita la seva biografia que sota el títol *Pere Capellà (1907-1954). La lluita incansable per la llibertat* ha escrit Pere Fullana Puigserver.

Dos mots: lluita i llibertat. Dues paraules que defineixen el que va ser la vida i l'obra de Pere Capellà. Lluita contra la ignorància, lluita contra el caciquisme, lluita contra la intolerància, lluita per una societat més justa, lluita per una educació per a tothom, lluita per una convivència democràtica, lluita contra els que oprimiren i ofegaren la llibertat de tot un poble.

Teniu, doncs, la biografia apassionada d'una persona compromesa amb el poble, amb aquella societat de les primeres dècades del segle xx, que amb la seva tenacitat, amb la seva paraula i, sobretot, amb la seva

paraula escrita va intentar canviar, encara que això li costàs la ignomínia i el rebuig dels vencedors.

El seu esforç va valer la pena, i avui, cinquanta anys després, alhora que recordam la seva vida i la seva obra, estam convençuts que va posar el llevat perquè tots puguem conviure amb respecte, en democràcia i en llibertat.

Jaume Jaume i Oliver

BATLE D'ALGAIDA

TAULA

AGRAÏMENTS	II
PRÒLEG	13
I. LES ARRELS FAMILIARS	23
LA PRESA DE CONSCIÈNCIA CÍVICA I POLÍTICA DE LES CLASSES POPULARS RURALS	28
ELS ORÍGENS FAMILIARS DE PERE CAPELLÀ	40
II. NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)	51
CORRIA EL 1907...	51
UNA MATINADA DE MAIG...	54
ARRIBEN ELS FILLS...	56
<i>S'escopeta de canya</i>	59
MESTRE LLORENÇ «BATLE», ENTRE EL MAURISME I EL REPUBLICANISME POPULAR	68
LA INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ	71
III. LA JOVENTUT DE PERE CAPELLÀ (1921-1927)	79
EL TREBALL I LA VIDA FAMILIAR	79
ELS NO TAN FELIÇOS ANYS VINT	83
IV. SERVEI MILITAR: VIDA ARTILLERA (1927-1930)	101

V. L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)	117
LES VESPRES DE LA CAIGUDA DE LA MONARQUIA	117
«SONA L'HORA DEL POBLE»: EL 14 D'ABRIL A ALGAIDA	128
UN BIENNI DE RADICALITZACIÓ: DEL 28 DE JUNY DE 1931 A NOVEMBRE DE 1933	139
PERE CAPELLÀ, ESTUDIANT DE MAGISTERI I DIRIGENT ESTUDIANTIL	146
EL COMPROMÍS CÍVIC A ALGAIDA: LA BIBLIOTECA PÚBLICA MUNICIPAL	155
PERE CAPELLÀ MILITANT I IDEÒLEG DEL PRRS	158
VI. EL BIENNI NEGRE (NOVEMBRE 1933-FEBRER 1936): LA «RECONQUESTA» DE LA REPÚBLICA	169
LA CREACIÓ D'ESQUERRA REPUBLICANA BALEAR	172
MESTRE D'ESCOLA A BARCELONA: MONTCADA I SANTS (1934-1936)	182
VII. DEL FRONT POPULAR A LA GUERRA CIVIL (1936-1939)	203
EL FRONT POPULAR (FEBRER DE 1936-JULIOL DE 1936)	203
ALGAIDA DURANT ELS CINC MESOS DEL FRONT POPULAR (FEBRER-JULIOL DE 1936)	212
LA REVOLTA MILITAR DE JULIOL DE 1936 I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES A MALLORCA: «D'UNA ILLA TAMBÉ SE'N POT SORTIR»	216
LA REPRESSIÓ A ALGAIDA	227
FUGIDA DE PERE CAPELLÀ: MENORCA I BARCELONA	233
L'ESCOLA POPULAR DE GUERRA DE BARCELONA	235
PERE CAPELLÀ AL FRONT DE GUADALAJARA I MADRID (JULIOL DE 1937-MARÇ DE 1939)	238
EL FINAL DE LA GUERRA (1939)	245
VIII. JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ AL PENAL D'ALCALÁ DE HENARES (1939-1943)	251
LA TRAGÈDIA DEL FINAL DE LA GUERRA (ABRIL DE 1939)	251
ESPERANT EL CONSELL DE GUERRA. ACUSAT DEL DELICTE D'ADHESIÓ A LA REBEL·LIÓ (1939-1940)	253
COMPLINT LA PENA DE VINT ANYS DE RECLUSIÓ MENOR (1940-1943)	265

LA LLUITA PER ALLEUGERIR LES PENES. LES COMPLICITATS AMB L'EXTERIOR	280
«EN LA MEVA VIDA MAI NO PODRÉ OBLIDAR AIXÒ. LA PRESÓ SEMPRE SERÀ EL MEU MALSON»	290
IX. EL SILENCI, LA TRISTOR I LES DIFICULTATS DELS VENÇUTS EN UN TEMPS DE PENÚRIA ECONÒMICA I REPRESSIÓ	293
LA LLIBERTAT I LA TORNADA A MALLORCA	293
CREA UNA NOVA FAMÍLIA	298
VIURE ERA SOBREVUIRE	300
EXPEDIENT JUDICIAL 533 D'ARTILLERIA. INTERNAT A ILLETES (1944)	304
MONTUÏRI ENTRE 1944 I 1949	306
X. MINGO REVULGO: LA RECUPERACIÓ CÍVICA, INTEL·LECTUAL I POPULAR DE PERE CAPELLÀ (1949-1954)	319
LA FAMÍLIA I EL SEU ENTORN	326
ELS NOUS ESPAIS DE PROJECCIÓ SOCIAL I CULTURAL DE PERE CAPELLÀ	331
MINGO REVULGO I LES «COPLAS SIN MALICIA» AL DIARI <i>Baleares</i>	335
LLETRES PER A CANÇONS	345
AUTOR TEATRAL D'ÈXIT	348
PRIMERA ETAPA: «EL SEGUIMENT DE LA TRADICIÓ: LA CONSOLIDACIÓ D'UN MODEL» (1949-1950)	350
SEGONA ETAPA: «L'INTENT DE SUPERACIÓ, A LA RECERCA DE NOVES FORMES» (1951-1953)	361
TERCERA ETAPA: «LA SORTIDA CREATIVA: LA PLENITUD LITERÀRIA» (1953-1954)	378
PERE CAPELLÀ I LA POESIA DE POSTGUERRA	381
LA MORT SOBTADA I ELS RECONeixEMENTS	388
FOTOGRAFIES	391

AGRAÏMENTS

A tots els que han confiat en mi i a tots aquells que han col·laborat conscientment o inconscient en aquest projecte. A tots els arxivers i bibliotecaris de l'Arxiu Municipal d'Algaida, Arxiu Diocesà de Mallorca, Arxiu Militar, Arxiu Històric Nacional, Arxiu de la Universitat de les Illes Balears, Arxiu Museu d'Educació de les Illes Balears, Biblioteca Municipal d'Algaida i Biblioteca Bartomeu March. A tots aquells que m'han deixat materials, m'han facilitat informació i documentació, s'han sotmès als meus interrogatoris o senzillament m'han ajudat a trobar resposta a qüestions que només es podien resoldre des de la memòria personal, per a tots ells vull tenir un record especial i vull manifestar-los que la seva presència és molt viva en el contingut global d'aquest llibre. Em referesc a Jaume Balaguer Rotger, Margalida Rotger, Joan Balaguer Mulet, Bartomeu Salas Mascaró, Bartomeu Salas Oliver, Gabriel Janer Manila, Llorenç Capellà Fornés, Carme Simó Roca, Margalida Capellà Fornés, Jaume Fullana Fiol, Rafel Antich Servera, Gabriel Majoral, Catalina Salas Salas, Josep Massot i Muntaner, Antoni Capellà Trobat, Margalida Capellà Trobat, Miquel Sbert, Santiago Cortés, Arnau Company Matas, Joan Rosselló Lliteras, Magdalena Cantallops, Fausto Roldán, Bartomeu Ballester Salas, Josep Maria Solé Sabaté, Antoni Marimon Riutort, Sebastià Serra Busquets, Albert Ghanime,

Susana Tavera, Bernat Sureda Garcia, Bartomeu Font Obrador, Carme Bosch, Xavier Pujades, Miquel Martorell Arbona, Joan Monserrat, Bernat Verger Pizà, Miquel Bibiloni Amengual, Mateu Capellà, Bàrbara Bibiloni, Bàrbara Trobat Pericàs, Joan Mulet Cerdà, Pere Mulet Cerdà, Pere Capellà Simó, Coloma Julià, Miquel Mudoy Pericàs, Mateu Gili, Pere Serra Bauzà, Antoni Puente, Joana Maria Fiol, Grup Mac, Josep Estelrich, Margalida Tur, Josefina Garrido, Guillem Frontera, Carme Llull, Alexandra Casasnovas... i tants altres que m'han ajudat de moltes maneres.

Vull donar les gràcies sobretot a la família Capellà, a tots sense distinció, per haver-me introduït en el món apassionant de Pere Capellà; a l'Ajuntament d'Algaida, especialment a Jaume Jaume, Francesc Miralles i Pere Fullana Falconer, per la seva passió; i a la meva família més pròxima que han conviscut amb en Pere Capellà durant gairebé dos anys a casa. Sé ben cert que na Maria i na Tonina tampoc mai no oblidaran aquesta experiència tan gratificant.

PRÒLEG

He iniciat la redacció d'aquest pròleg prescindint d'un guió i sense reflexionar, prèviament, sobre les coses a dir. Ho he fet a posta. El fet de prologar una biografia que és el fruit d'un treball rigorós i minucios que ha servit, no sols per a apropar-nos a la vida de Pere Capellà, sinó per a analitzar en profunditat la primera meitat del segle xx a Algaida i a Mallorca, no és una tasca senzilla, si el prologuista pretén fer qualche aportació nova al gruix ingent d'informació i de reflexió que el lector hi trobarà. Jo no vull caure en aquest parany. De manera que no tinc altre remei que recórrer als records de família, si aspiro a aportar una minúscula part d'informació complementària al llibre que teniu a les mans.

De bon començament hauria de dir que Pere Capellà va ésser mon pare. Tanmateix he de fer un aclariment: faltaria a la veritat si no admetés que el fet d'emprar el temps verbal en passat m'incomoda. Tinc la sensació que Pere Capellà continua viu. Vull dir que per a mi no és una imatge, tan estimada com vulgueu, suspesa a una part de la memòria i que, de mica en mica, perquè la memòria és temps, va perdent el vigor del seu perfil. Així que si em demanen quina relació familiar m'uneix amb Pere Capellà, afirmo que és mon pare, en present, com si ell i jo ens acabéssim d'acomiarar, tot just abans que un dels dos giri la cantonada amb un «a reveure». Tanmateix, l'aspecte físic de Pere Capellà que puc

descriure s'ajusta al que tenia el temps que convisquérem. Que va ésser molt poc, cal dir-ho. Tan poc, Déu meu!, que no tinguérem oportunitat de parlar-nos de tu a tu. Jo era un nadó i després un infant escanyolit que creixia a l'empara de totes les ombres —un cos, una paret, un arbre—, i ell era un home que tornava d'una guerra. Era, la seva, una ombra massissa, càlida. Així com amb la meva germana Margalida —prop de dos anys més gran que jo— va tenir una actitud dialogant, potser pel caràcter entremaliat d'ella, amb mi no. Mai no va jugar amb mi, mon pare, però el sabia pròxim. Sovint jugava sol, jo. A vegades, alçava l'esguard i el descobria a uns metres de mi, mirant-me jugar, sense dir res, amb una mirada que reflectia una tendresa infinita.

La mirada. D'això en puc parlar, perquè he recuperat sovint aquella mirada a la recerca d'explicacions que em permetessin enllestir una personalitat mal feta, la meva, modelada, en la seva absència, per massa manyans i cap mestre. Mon pare mirava cap endins, indiferent a l'entorn. Era de les persones més distretes que he conegut mai. Intervenia en les converses amb monosíl·labs, els indispensables perquè aquell o aquells que li parlaven no poguessin sentir-se menyspreats. Tanmateix, quan una paraula li cridava l'atenció tornava a la realitat en un batre d'ulls —mai més ben dit—, i participava a la conversa com si no se n'hagués perdut detall. En realitat, escoltava molt i parlava poc.

Un altre tret que arrodonís el seu perfil? El somriure. Rarament esclafia a riure. Però somreia per qualsevol cosa. Dibueixava un rictus d'ironia i de simpatia alhora, no exempt de tristesa. Fumava seguit, seguit. La nicotina li havia tenyit de groc l'índex i el dit llarg de la mà esquerra. Va començar a fumar al front. O a la presó? Era aquest detall, del tot intranscendent, una de les poques referències al passat que feia en públic. I el passat, per a ell, era la guerra i el penal d'Alcalá de Henares. L'altre passat era vivificador: la infantesa, els anys que va estudiar magisteri, el curs que va passar a Montcada exercint de mestre d'escola i la trobada amb Barcelona i amb Catalunya. Qualsevol passatge de la seva vida te-

nia nom propi, descomptant el període 1936-1943. Ho despatxava dient, la guerra...

El motiu és evident, li feia mal. Tant li'n feia la convicció de l'esfondrament irremeiable de la República, com la tragèdia humana que va comportar aquest fet. En alguns dels escassos poemes que hem pogut rescatar de la seva producció, deixa constància inequívoca d'aquest sentiment de derrota absoluta. Els versos darrers del poema titulat «El odio mató al amor» són il·lustratius d'aquest estat d'ànim devastat que, intueixo, li devia doldre, fins i tot, físicament. Diuen: «En el suelo, acribillados, | les quitaron las esposas... | trajeron hombres atados | y ahora desatan cosas». Aquest mateix sentiment aflora en «Així arriben els vençuts», quan escriu «no porten sobre el pit creu ni medalla | que canti el seu valor en la batalla. | Però sota la roba, entre la ronya, | com un gemec ocult del seu coratge, | hi porten, resistint a la vergonya, | una ferida oberta qui los ratja». Els dos poemes foren escrits a la postguerra, en el penal d'Alcalá o en el seu desterrament a Montuiri. I en ambdós és la persona, el protagonista del seu plany. Podrien ésser-ho la ideologia, el país, les banderes que havia defensat i que sempre formarien part del seu corpus ètic i intel·lectual. Tanmateix, l'obsessió dels poemes se centra en la persona, perquè de la guerra —de totes les guerres— qui en surt perdedor és la humanitat sencera. Del coneixement que he tingut de Pere Capellà a través dels comentaris dels amics que el tractaren més íntimament als anys quaranta i cinquanta, puc afirmar que defugia les actituds demagògiques. Els mesos darrers de la guerra, quan el poble de Madrid, que ell va estimar tant, resistia sense esperança, i l'exèrcit era sota la influència dels assessors russos —summament vàlids, d'altra banda, per a evitar la desbandada en el front—, no va voler afiliar-se al Partit Comunista, aleshores controlat per l'estalinisme, cosa que va fer una part substancial de l'oficialitat. Refusava els totalitarismes. Fins i tot la disciplina que estava obligat a acatar i a fer complir. S'havien comès abusos i assassinats a la zona republicana, i les escasses vegades que en

va parlar va ésser per expressar la repugnància que li havien provocat. Mai ningú no el va sentir parlar de venjança, potser perquè sabia que la venjança és insensata des del moment que no pot reparar el mal que s'ha comès.

Així era, en poques paraules, el Pere Capellà que va retornar a Mallorca l'any 1943. Però anem més enrere. Era, aquesta, la imatge que tenien d'ell les persones que el conegueren abans del juliol de 1936? Evidentment, no. Pere Capellà neix a la vida pública amb la República. S'identifica totalment amb l'esperit d'aquell 14 d'abril de 1931 i n'assumeix el llenguatge vindicatiu que el caracteritza. Va tenir tres escoles en las quals emmirallar-se: el seu pare, el carrer —primordialment Algaida—, i l'Escola Normal de magisteri. Les dues primeres influències són gairebé indestruïbles l'una de l'altra. Del seu pare, Llorenç Capellà, glosador d'anomenada, va aprendre allò que no s'aprèn en els llibres, com és la rebel·lia davant una estructura social controlada per clergues i cacics que contemplaven l'ascens polític de l'esquerra i l'enfortiment dels moviments obrers com una amenaça pels seus privilegis i, per tant, s'hi oposaven de manera aferrissada. I també en va aprendre, d'ell, la dignitat, entenent-la com l'únic patrimoni del qual no es poden desprendre les classes desfavorides si no volen convertir-se en titelles en mans dels seus opressors. Hi ha una glosa de Llorenç Capellà que resumeix perfectament l'orgull de la persona digna. La reproduceixo d'un treball —*Referències situacionals i poesia oral. A propòsit d'algunes gloses de Llorenç Capellà Garí*— publicat pel filòleg i pedagog, Miquel Sbert. En conta, Sbert, la gènesi. Ens trobem a la postguerra. Glosava Capellà amb Andreu Vidal a un cafè de Sant Jordi, quan va entrar una de les persones que tenia a veure amb el seu assassinat frustrat, una nit d'agost de 1936, en el cementiri de Vilafranca. En veure'l, Llorenç Capellà va dir el següent: «Som d'una llenya robusta | i tu blan com sa figa flor, | just te toc i fas es so | d'una campana de fusta. | Per una causa injusta | amenaçat m'he vist jo, | però s'homo fort de cor, | que de s'ànima està

bo | davant la mort no s'assusta». D'aquesta font anímica bevia, Pere Capellà.

En el carrer va trobar, Pere Capellà, motius per a enfortir els seus ideals. I Algaida, un poble de terra magra, amb grans terratinents i una part majoritària de la població que no disposava de propietats productives, va convertir-se en el primer referent de les seves inquietuds. No estava sol. En aquests anys engrescadors per a la classe obrera, que van des de l'anomenat desastre d'Anual fins al començament de la Guerra Civil i que ni la dictadura de Primo de Rivera no va aconseguir apaivagar, a Algaida va sorgir una joventut d'esquerres, tocada d'un cosmopolitisme evident, i que anunciava —vist des de la perspectiva actual— aires de llibertat i una manera de viure i de veure les coses que sols podia encarnar la República. Pere Capellà va fer part d'aquesta joventut que gairebé sense fissures —tanmateix la deserció d'alguns va ésser espectacular, ja que els trobarem més endavant a Falange— va desembocar a Esquerra Republicana Balear, el partit que la primavera de 1934 va sorgir de la fusió del Partit Republicà Radical-Socialista Independent i Acció Popular de Mallorca. Pere Capellà va mantenir una relació coral amb ells. En tenim una mostra en la carta que va remetre'ls, des de Barcelona, narrant els fets d'octubre de 1934. I no cal dir que aquesta amistat era corresposta, com ho demostra el fet que, en acabar els estudis de magisteri, els republicans d'Algaida l'obsequiessin amb una ploma estilogràfica i un pergamí en el qual s'hi feia constar el motiu. El pergamí el tinc entre els meus tresors més preuats. I la ploma, que també conservo, li va durar a mon pare més que els amics. Amb ella va escriure la totalitat de la seva dramaturgia, als anys de postguerra. En canvi, els amics havien desaparegut amb la diàspora de la guerra. Uns havien estat assassinats; altres, víctimes de represàlia. De grat o per força, tots havien emmudit. Escrivia, Pere Capellà, a *Mallorca Nova*, l'any 1937, des del front de Madrid estant: «...Mallorca em sona com una nota tràgica, que desperta els dolors més greus i els odis més profunds, perquè el seu nom

evoca el record de milers de víctimes immolades per haver-la estimada com nosaltres». Aquest mateixa relació dolor-odi també es reflecteix en una carta, datada a Barcelona dia 2 de desembre de 1936, adreçada a Maria Fornés, la dona que s'estimava i amb qui es casaria l'any 1943. Escriu, Pere Capellà: «Si de esta tragedia que estamos viviendo, surgiera, para nosotros, alguna desgracia irreparable, tiene que ser tu odio a los culpables mayor que lo que me has querido». Tanmateix, vindica l'odi com a símbol de la dignidad malmesa, de la llibertat amenaçada. N'és testimoni el paràgraf darrer de la mateixa carta: «Por tu felicidad, que es la mía, y por la redención de todos los oprimidos, rubrico con un beso estampado sobre mi boca, para que tu lo recojas, mi juramento de no inclinarme nunca ante los símbolos de ninguna opresión».

Quan Pere Capellà va establir-se a Montuïri l'any 1943, en abandonar el penal d'Alcalá de Henares, no va poder reprendre la relació amb aquella gent que, per edat, hem de considerar que foren els seus referents ideològics. Bernat Jofre, havia aconseguit emigrar als Estats Units; Pere Oliver Domenge, a Filipines. Pere Reus, havia estat afusellat l'any 1938. Amb el doctor Comas —Jaume Comas Cladera, oftalmòleg, cap del PRRSI— no va reiniciar la relació coral per motius que desconec, cosa que sí va fer, a través de correspondència epistolar i de manera intermitent, amb Jofre i Oliver Domenge. En retornar a Mallorca, Pere Capellà, va haver de recompondre el seu cercle d'amistats, i va cercar l'escalfor que li brindava la gent de Montuïri. El retorn a Mallorca després de set anys d'absència presidits per la tragèdia personal i col·lectiva, no degué ésser fàcil per a ell. Imagino que recelava de tothom. Tanmateix, el tracte amistós, a voltes exquisit, que va rebre dels veïns de Montuïri va aconseguir esvaïr, en part, aquests recels. «A Montuïri em sent a lloure», era una frase que li atribuïa ma mare a mon pare. És probable que associés Montuïri amb llibertat, la qual cosa era el millor homenatge que podia retre a un poble que li oferia les condicions de tranquil·litat que necessitava i l'entorn afectiu escaient per a retrobar-se

PRÒLEG

amb ell mateix. Altres persones que li foren molt properes foren la poetessa Cèlia Viñas, el filòleg Manuel Sanchis Guarner i un clergue, molt jove aleshores, anomenat Josep Estelrich.

Un d'ells, Manuel Sanchis Guarner, va ésser decisiu en la recuperació de Pere Capellà per a la literatura i, en definitiva, per a la seva incorporació a la vida quotidiana. Sanchis el va animar a escriure teatre i va ésser el seu valedor davant la companyia Artis, a través de l'amistat que l'unia amb l'actriu Cristina Valls i el seu espòs, i gerent de la companyia, Joan Estelrich. El mes d'octubre de 1948, Pere Capellà veia estrenada la seva primera obra, *L'amo de Son Magraner*. Disculpeu-me si no en faig cap comentari d'aquesta ni de les altres obres que va escriure, perquè fóra pretensions, per la meua part, intentar afegir res a tot allò que ha dit la filòloga Maria Magdalena Alomar a la introducció que fa en el primer volum de *Pere Capellà, obres completes* o a través de la infinitat de conferències que, entorn del seu teatre, ha pronunciat a partir de l'any 2004. Tanmateix, crec que val la pena fer esment del protagonisme de ma mare en la recuperació anímica de mon pare. Li va transmetre coratge, ma mare. I una visió irònica de la vida, il·lusió de viure i tota una manera digna d'acarar el món que, paradoxalment, és probable que ella hagués après, a la vegada, d'un Pere Capellà que havia conegut d'adolescent, a Algaida, molt abans de produir-se l'alçament militar de 1936. Gairebé m'atreiria a dir que ma mare li havia guardat, a mon pare, una part d'aquell caràcter que ell havia perdut a borbollons per les ferides morals que suposa viure, en primera fila, una tragèdia humana de les dimensions de la Guerra Civil.

En fi: de la vida apassionada de Pere Capellà, del poble d'Algaida que va donar ales als seus somnis, de la guerra que els hi va arrabassar i del seu reeiximent com home de teatre, ens en parla Pere Fullana al llarg d'un estudi que m'atreveixo a qualificar de rigorós i agosarat alhora. Fullana no ha regirat els arxius amb la pretensió de confirmar allò que sabíem, sinó d'aprofundir una biografia de la qual únicament

se'n coneixia una façana enlluernadora. S'ha vist obligat a plantejar-se infinitat d'interrogants entorn de Pere Capellà, la resposta de molts dels quals ha trobat ampliant la focalització del personatge, primerament a la totalitat del seu poble nadiu, Algaida, i després a Mallorca. Aquest esforç ens permet disposar, a través de la biografia present, d'un anàlisi sobre el comportament social i polític dels mallorquins des de les darreries del segle XIX fins a les acaballes de la postguerra. Capellà, ens ve a dir Fullana, no era una vida que creix en un camp desert, sinó que era una vida entre moltes altres vides. Pere Capellà i Pere Fullana són ambdós algaidins. La percepció que en té Fullana, de Capellà, únicament es pot adquirir amb un coneixement profund del món on aquest va créixer. Pere Capellà, per tant, ha tingut la fortuna que Pere Fullana acceptés fer-ne la seva biografia. Fet i fet, quan el batle d'Algaida, Jaume Jaume, i el regidor de Cultura, Francesc Miralles, tingueren la gentilesa de comunicar-me que li ho havien proposat, no vaig poder fer altra cosa que agrair-los la seva decisió. Era la persona adient. Permeteu-me un darrer apunt sobre Pere Capellà, abans de deixar-vos passar pàgina. He escrit que Llorenç Capellà va fer bandera de la dignitat, i va maldar per transmetre als fills aquest sentit d'elevació moral, d'altra banda molt en voga entre l'obrerisme de començaments de segle passat. Viure amb dignitat, passar pel món amb dignitat, patir amb dignitat, eren frases que ajudaven a sobreposar-se a les dificultats que comportava una procedència social humil. Doncs bé, quan m'he disposat a concretar els trets de Pere Capellà que defineixin el seu comportament en totes les èpoques de la seva vida, he arribat a la conclusió que aquests trets són dignitat i rebel·lia. Ens n'ha deixat testimoni. Us remet primerament a *Cançons Republicanes*, molt probablement escrites l'any 1931, i ara cantades per Biel Majoral, l'interpret magistral d'un altre dels seus poemes, «Jo sóc català», i l'intel·lectual que ha propiciat —juntament amb els també professors de la UIB, Antoni Artigues, Maria Magdalena Alomar i Rosa Calafat— l'estudi rigorós i profund de Pere Capellà com a po-

PRÒLEG

lític, pedagog i dramaturg. *Cançons Republicanes*, que és una proclama contra Alfons XIII, els Borbons i la monarquia, acaba amb els versos següents: «... i si qualcú s'ha agraviat | perquè l'he dit massa clara | el firmant admet des d'ara | la responsabilitat». Aquest era, insisteixo, el compromís personal de Pere Capellà, tot just instaurada la República. Més endavant, quan ja és evident que la guerra s'acabarà prest amb la derrota republicana. No per això, dissimula els seus ideals. A *Política Republicana* (número 18, de 15 de gener de 1939), que era l'òrgan d'informació d'Esquerra Republicana a Menorca, publica un poema, «Libre», dedicat al seu amic Pere Oliver Domenge, que conclou d'aquesta manera: «Podrán conseguir el sometimiento | de mi cuerpo débil; cargarme de penas, | inventando en mi contra cien condenas, | negarme la luz, negarme el aliento... | Yo seré el que soy. No sirven cadenas | para atar las alas de un pensamiento». A començaments dels anys cinquanta, quan l'èxit del seu teatre se sumava a la popularitat que li procurava la secció «Coplas sin malicia», que publicava al diari *Baleares*, les autoritats del moment intentaren aproximar-s'hi. Aleshores, Pere Capellà —ho ha notat amb força agudesia Pere Fullana—, era una persona que convivia en un món, el dels vencedors que, evidentment, no era el seu. Tanmateix mantenia unes relacions correctes, i a voltes cordials, amb gent que representava allò que ell havia combatut. Ara bé, no per això abdicava de les seves conviccions. Però, disculpeu-me la circumlocució. Érem a començaments dels anys cinquanta, ja ho he dit. Gerard Maria Thomàs, aleshores sotscap provincial del Moviment, va citar Pere Capellà al seu despatx per a oferir-li una feina ben remunerada, tenint en compte que passava dificultats econòmiques perquè els seus antecedents polítics li impossibilitaven exercir el magisteri. Thomàs li ofería una feina molt ben remunerada, que li permetria dedicar tantes hores com volgués a la literatura. Mon pare va acceptar l'oferta sense pensar-s'ho, sols quedava una qüestió per a resoldre. «Passa —li va dir Thomàs— que t'hauràs d'afiliar a Falange». Naturalment, Pere Capellà li va respondre que no

acceptava la proposta. Que ell era conscient que els republicans havien perdut la guerra, li va explicar, però que no era un giracasaques. I Thomàs va concloure l'entrevista amb unes paraules que l'enalteixen: «Em sap greu que no l'acceptis, però m'alegr que siguis tal com ets. Si entre els nostres tothom tingués la teva dignitat, les coses ens anirien millor». I passo, de seguida, a l'apunt últim. Es representava *L'amo de Son Magraner* a Son Espanyolet (érem l'any 1952, 1953..?), i al final de la representació els organitzadors —un dels quals era el pedagog Miquel Deyà—, demanaren a Pere Capellà que adrecés unes paraules al públic, cosa a la qual ell va accedir. Quan es disposava a pujar a l'escenari, el va escometre un censor per a fer-li saber que únicament podia parlar en castellà. Quina va ésser la seva reacció? Imagineu-la. Va negar-se rotundament a prendre la paraula.

Fixeu-vos: èpoques i circumstàncies diferents, i una mateixa actitud davant la vida. Si més no, en els temes fonamentals. Quin dubte hi ha que aquesta constant va engrandir la figura humana de Pere Capellà, i va contribuir, de manera decisiva, a arrodonir el seu mite.

Llorenç Capellà

I

LES ARRELS FAMILIARS

La vida de Pere Capellà Roca ens remet originàriament a la vida rural mallorquina, més concretament al municipi d'Algaida, durant la segona meitat del segle XIX i la primera del XX, amb els seus processos de canvi lents però evidents. La vida quotidiana en els pobles del Pla de Mallorca, malgrat l'aparent atonia i l'escàs interès que ha suscitat entre els estudiosos, també es transformà profundament des de mitjans vuit-cents fins als inicis del nou-cents. El 1857 el municipi d'Algaida comptava amb 3.666 habitants, mentre que el 1907 —l'any del naixement de Pere Capellà— el nombre havia ascendit a 4.092.¹ Des de mitjans del vuit-cents el nombre d'habitants havia anat augmentant sistemàticament fins arribar a 4.182 l'any 1887, però en el decenni següent, el 1897, la població havia descendit fins a 3.980 habitants. A partir d'aquest moment i fins els anys vint, la demografia es recuperà lentament, entre d'altres causes pel descens de la mortalitat infantil, una major escolarització i la introducció de serveis sanitaris i socials públics que, malgrat el seu desenvolupament precari, propiciaren la millora de la qualitat de vida entesa en un sentit genèric.² Els processos de canvi

---

1. MULET, Joan (1967): «Algaida y su término municipal. Aportación al estudio de la estructura agraria de la Isla de Mallorca», BCCINPM, pàg. 657.

2. GINARD BUJOSA, Antoni; RAMIS PUIG-GROS, Andreu (2002): «Nai-

en el món rural eren gairebé imperceptibles; però es produïren i caldrà detectar-los i observar-los amb atenció.

Segons Pere d'Alcàntara Penya, el 1891 el terme d'Algaida tenia una «extensión de 9.020 hectáreas equivalentes a 12.699 cuarteradas, que producen toda clase de cosechas, principalmente de secano, en higos de excelente calidad y su viñedo que ocupa 700 hectáreas [...]. Cuenta la población 4.286 habitantes dedicados en su mayor parte a la agricultura y comercio de cerdos cebados».³ Des de l'òptica urbana fàcilment es caracteritzava els municipis de l'interior de l'illa de Mallorca com a poblacions agrícoles, sense matisos. No obstant això, Penya introdueix un element diferenciador, com és ara la força dels mercaders de bestiar, i la hipòtesi de l'existència d'una economia dinàmica que incorporava elements de caràcter capitalista. Al voltant de la població agrícola i ramadera hi emergia amb una certa força el comerç a petita escala, la qual cosa potenciava una tímida capitalització de la pagesia productora d'excedents.

Tot i la persistència de les possessions, la segona meitat del vuit-cents es caracteritzà per una estructura de la propietat amb predomini de les mitjanes i les petites propietats rústiques, sobretot com a conseqüència dels establits i les desamortitzacions de les comunes públiques. No obstant l'accés a la propietat, persistia un nombre rellevant de jornalers, la majoria pagesos amb una dependència gairebé absoluta de l'oferta de treball de temporada, o missatges de les grans possessions que tenien garantit el jornal de cap a cap d'any, però en unes condicions laborals sovint lamentables. La vinya, almenys fins al final del segle XIX, havia

---

xement, matrimoni i mort a les Illes Balears. Respostes a l'enquesta del Ateneo de Madrid de 1901-1902», *Gimbernat* 37, 227-245. ORELL VILLALONGA, Bartomeu (2005): «L'alfabetització dels emigrants mallorquins entre finals del s. XIX i principis del XX», a *Història/històries de la lectura*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balearics, pàgs. 161-173.

3. PENYA, P. A. (1891): *Guía manual de las Islas Baleares*, Palma, pàg. 378.

estat un dels principals motors de l'economia local, entre d'altres motius perquè necessitava mà d'obra pagesa especialitzada en abundància i, sobretot, perquè generava excedents. La desfeta de la vinya provocada per la fil·loxera⁴ esdevingué la causa del final d'una conjuntura econòmica favorable i l'inici d'un temps d'especial dificultat per a un contingent considerable de jornalers. No obstant aquesta constatació, sens dubte general en moltes localitats mallorquines, allò més important és remarcar les particularitats i els elements singulars del municipi d'Algaida.

Entre les característiques pròpies es poden destacar: primer, el municipi d'Algaida, i molt especialment el seu principal nucli urbà, està situat en un indret estratègic en l'eix de comunicació entre Palma i la comarca mallorquina de Llevant. A l'indret del nucli urbà d'Algaida hi havia una xarxa d'hostals⁵ particularment atractiu i necessari pels traginers i petits comerciants forans. En aquest sentit, el nucli urbà d'Algaida estava ben connectat i era un petit nus de comunicació i d'intercanvi també cultural. Segon, atesa la seva proximitat amb Palma, després de la reforma de la carretera de Palma a Cala Rajada i la inauguració, el 1897, de la via fèrria que unia Palma amb Felanitx, amb estació a Algaida, s'havia activat el petit comerç local, amb un contingent significatiu de mercaders i d'intermediaris dedicats a la compra-venda de productes de la terra —figues, ametlles, garrofes, aviram, porcs, etc.—. Tercer, el sector primari, sobretot dedicat a la producció porquina, es beneficià també de la modernització industrial a petita escala. Així, durant la segona meitat del vuit-cents, entrà en crisi el sector tradicional de la indústria farinera local amb un descens considerable del volum de producció dels molins

---

4. PASTOR SUREDA, Bartomeu (2003): «La fil·loxera al Pla de Mallorca» a *Algaida. Cinquenes Jornades d'Estudis Locals. Pla de Mallorca*, Mallorca, pàgs. 147-149.

5. ARXIDUC LLUÍS SALVADOR D'ÀUSTRIA (2002-2005): *Les Balears. Descrites per la paraula i la imatge*, Vol. V, Govern de les Illes Balears-Sa Nostra-Grup Serra, pàgs. 609 i 621.

fariners —a Algaida llavors n'hi havia una vintena— sobretot com a conseqüència de la irrupció en el mercat de farina produïda a escala industrial a Palma.⁶ En aquest sentit, la vila es beneficià de l'arribada de petits comerciants, alguns provinents de Palma, tot cercant invertir a la Part Forana. Quart, la indústria local era majoritàriament subsidiària de l'agricultura —ferrers, fusters, etc.— i hi havia, també, una sèrie de petites empreses de construcció. Un estudi més o menys exhaustiu del volum de noves construccions i reformes que es dugueren a terme, sobretot entre 1850 i 1900,⁷ segurament ens permetria plantejar noves hipòtesis de treball que previsiblement servirien per corregir la tesi tradicional sobre l'endarreriment econòmic d'aquest període a la Part Forana. Cinquè, el dinamisme d'una intensa vida social i d'una cultura de l'oci en auge a Algaida apunten l'existència d'una vitalitat que val la pena destacar. A banda dels hostals, considerats com a centres d'oci i d'encontre, en els nuclis urbans de Randa, Pina i Algaida existia una intensa i vigorosa xarxa de tavernes, la majoria freqüentades per pagesos i jornalers,⁸ algunes de les quals funcionaven a manera de casinos de les classes populars. Allò més característic de la societat algaidina de la transició entre dos segles era, per ventura, la vigorositat de la vida quotidiana, reforçada els diumenges i festes, dies en què els pagesos residents a fora vila pernoctaven a la posada. Els homes anaven al barber i a la ta-

---

6. El 10 d'agost de 1869, 14 moliners d'Algaida signaren una carta de protesta al batle, Bernat Pou, queixant-se de la crisi del sector. Arxiu Municipal Algaida (AMA), Lligall 200.

7. Sobre aquesta temàtica, vegeu: FULLANA, Catalina (2003): «Projecte de catàleg d'arquitectura de la vila d'Algaida, 1800-1936», a *Algaida. Cinquenes Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca*, pàgs. 236-246.

8. Una visió general d'aquesta temàtica, de gran interès per a conèixer la intensitat i la vigorositat de la vida social: URÍA, J. (2001): «Lugares para el ocio. Espacio público y espacios recreativos en la Restauración española», *Historia Social* 41. A Algaida durant la segona meitat del XIX hi havia un nombre significatiu de tavernes —8 el 1848, 12 el 1875 i 10 el 1890—, almenys quatre hostals i alguns altres locals públics destinats a l'oci. Vegeu: AMA, Lligall 1.670.

verna, preferentment, mentre les dones feien la compra, tot plegat sense descuidar, la majoria, el compliment religiós del precepte dominical.

Finalment, el municipi no va ser aliè a la problemàtica i a la fragmentació política que havia provocat el model de la Restauració borbònica de 1875. En aquest sentit és menester destacar que Algaida era un municipi profundament polititzat i dividit. Fragmentat políticament no només entre conservadors i liberals, sinó perquè també comptava amb un significatiu substrat carlista i republicà. Les institucions públiques de caràcter municipal eren controlades, sobretot, pels Cardell⁹ —«Julians»— i els Verdera¹⁰ —«Roca»—, amb un domini gairebé exhaustiu sobre la vida política i associativa. Els primers representaven el Partit Liberal i la seva xarxa clientelar de caràcter local, mentre que els segons encapçalaven el Partit Conservador tradicional. Aquests al començament del nou-cents passaren sota l'influx del maurisme i arran de la divisió del conservadorisme entre idonis o datistes i mauristes, persistiren en l'òrbita d'Antoni Maura.¹¹ Això no obstant, existia un carlisme latent i viu, amb el suport d'alguns dels grans propietaris de Randa i de

---

9. Pere Ramon Cardell, d'origen llucmajorer, arribà a Algaida al començament del segle XIX i fou nomenat secretari de l'Ajuntament el 1803. Fou el pare d'una nissaga en la qual s'alternaren els noms de Julià i Pere Ramon, i la família era coneguda precisament per aquests noms. Des de 1812 lideraren el liberalisme a escala local i controlaren l'administració municipal al llarg de gairebé cent vint anys (1803-1923). Sobre els inicis, vegeu: FULLANA, Pere (2000): «Memòries d'un poble (I). Capítols d'història contemporània d'Algaida (1800-1823)», *Plaquetes d'Història i Cultura* 9, Ajuntament d'Algaida.

10. El 1818, Francesc Verdera «Roca» ja era un dels principals contribuents del municipi d'Algaida. Segons la tradició oral aquesta família prengué el malnom de «Roca» per haver administrat els béns del missèr Guillem Roca Seguí, casat a Algaida, del seu fill Guillem Roca Reus i dels seus descendents —un dels darrers Roca Waring encara tenia casa a Algaida el decenni de 1930—. Des de mitjans segle XIX, els Verdera disputaven als Cardell l'administració municipal d'Algaida.

11. Sobre aquesta divisió a Mallorca, vegeu: FULLANA, Pere (1998): *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca (1853-1925)*, Leonard Muntaner Editor, Mallorca, pàgs. 193-211.

Pina; i un contingent de ciutadans simpatitzants del republicanisme. Tanmateix, el món rural ofería, a simple vista, escassos espais de participació política. Aparentment la situació estava totalment dominada políticament, perquè el sistema estava fet a mida del caciquisme electoral i del clientelisme social. Malgrat això, val la pena penetrar en el món de les classes populars i apuntar alguns referents de vida alternativa que, indubtablement, també existien a Algaida i que són essencials per entendre el microcontext de Pere Capellà.

LA PRESA DE CONSCIÈNCIA CÍVICA I POLÍTICA DE LES CLASSES POPULARS RURALS

La lectura i la interpretació social de la història de les classes populars rurals a Mallorca està gairebé per fer. No obstant l'escàs interès de la historiografia, salvant algunes aportacions excepcionals,¹² aquests sectors tingueren un protagonisme i una vitalitat que val la pena destacar i afrontar amb rigor i profunditat. Interessa perquè existí un contingent social gens menyspreable que vehiculà el descontent i plantà cara al caciquisme i als valors dominants i immutables amb gosadia i atreviment, sobretot amb el llenguatge més planer i punyent de la literatura popular.¹³

Certament existí una cultura específica i concreta de les capes populars rurals caracteritzada per la resistència, la reivindicació i la lluita informal, sense aparells polítics ni organitzatius clars. Existí un contin-

---

12. GABRIEL, Pere (1992): *Llucmajor i les associacions populars i obreres 1866-1916*, Llucmajor; PEÑARRUBIA, I. (1999): *Carnaval, codolades i teatre popular. La dissidència a la Mallorca caciquista (1875-1923)*, Edicions Documenta Balear, Palma.

13. Vegeu pel País Valencià: BLASCO, Ricard (1984): *La insolent sàtira antiga (Assaig d'aproximació a la poesia valenciana de caire popular)*, Quarts Premis Literaris Ciutat d'Alzira.

gent significatiu sobretot d'homes, amb una capacitat i una sensibilitat especial per aprendre l'ofici de resistir, de combatre i de lluitar contracorrent. Una part d'aquest col·lectiu descontent se socialitzà en la cultura republicana popular. Una cultura, en definitiva, amb connotacions marginals i primàries, compatible i subsidiària del republicanisme burgès, culte i regionalista.¹⁴ Per altra banda, aquesta mateixa cultura popular satírica, punyent i agressiva socialment també participava, parcial o completament, integrada en les diferents xarxes de poder local i es manifestava públicament amb motiu de les campanyes electorals, en diades significatives i en combats de glosat. Conservadors, liberals i republicans, sobretot, comptaven amb els seus propis glosadors. Eren els representants de la cultura oral, sovint formada per petits menestrals, amb una capacitat extraordinària per comunicar i per denunciar les servituds d'una societat sota els efectes del servilisme social. Fins i tot aquella cultura popular de connotacions més radicals també tenia representants significatius a Algaida,¹⁵ com ara Antoni Pericàs Campins,¹⁶ vinculat durant la Restauració al Partit Republicà Radical de Ruiz Zorrilla. En molts de pobles sense indústria i amb una estructura de la propietat que afavoria el caciquisme dels terratinents i dels comerciants, hom també hi detecta l'existència de grups informals, minoritaris, socialitzats amb lideratges naturals, de taverna i al voltant del món de treball. Hi havia, per altra part, altres elements de socialització popular com ara les càtedres de declamació, orfeons i bandes de música,¹⁷ que,

---

14. PONS PONS, Damià (1998): *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*, Lleonard Muntaner Editor, Mallorca, pàgs. 150-163.

15. L'algaidí Antoni Pericàs intervingué en la celebració-banquet de commemoració de la Primera República que tingué lloc al Casino Republicà de Palma l'any 1894. Cfr. *La Ultima Hora* 12 febrer 1894.

16. Antoni Pericàs Campins havia liderat el Partit Republicà Federal a Algaida durant el Sexenni Democràtic i havia estat durant el 1872 secretari de l'Ajuntament d'Algaida. Al final de segle estava vinculat a Unió Republicana.

17. La banda de música La Algaidina actuà el 1894 en diversos actes populars a Palma. *La Ultima Hora* 7 juliol de 1894. Sobre les bandes de música a Mallorca a

en estat precari servien per aglutinar els esperits més inquietos i compromesos o per despertar consciències narcotitzades pel caciquisme rural. La sociabilitat popular informal no necessàriament estava directament relacionada amb el republicanisme polític, com hem vist. Allò més probable, atès que els resultats electorals mostren un balanç molt precari de les candidatures republicanes a les zones rurals, és que tant conservadors com liberals aixoplugaven la majoria de consciències inquietes.¹⁸ En un context en el qual era força difícil mantenir-se al marge de les xarxes caciquistes dominants, tot fa pensar que ambdues formacions, conservadors i liberals, disposaven de suports diversos, entre els quals hi trobam glosadors, mestres, escriptors, etc. amb una producció que sovint reproduïx esquemes i continguts que ben bé es confonen amb el discurs utilitzat pels republicans radicals inspirats en els cenacles d'oposició al sistema de la Restauració i a la monarquia.

En aquest sentit, es menester destacar l'existència a Mallorca d'una cultura republicana que, tot i ésser minoritària, disposava de les seves plataformes de difusió i de socialització. Entre les seves eines hi destacava la premsa, per una banda amb publicacions ideològiques com ara *El Republicano* 1887-92, *La República* 1892-94, *La Voz del Pueblo* 1893-94, *La Unión Republicana* 1896-1904 i *Justícia* 1911, entre d'altres; però també les satíriques, tant en el vuit-cents: *La Escoba* 1883, *El Látigo* 1884, *El Solfeo* 1895, com en el nou-cents: *Pu-put* 1907-1914, *Es Moscard* 1909, *La*

---

final del segle XIX i començament del XX vegeu: ESTEVE, Josep-Joaquim (2002): *La música d'un temps. Baltasar Moyà (1861-1923)*, Edicions Documenta Balear (=Menjovens 45), Mallorca.

18. A Algaida, els Darrers Dies, amb en Camestortes, s'escenificava bona part d'allò que era la tensió i la divisió política al municipi. Referint-se a la lluita entre «Julians» i «Roques», Miquel Barceló «Estaca» afirmava: «Els darrers dies amb en Cames Tortes en sortien de tot color, son pare i sa mare se provaven a veure qui feria més fort l'Ajuntament i tots dos bàndols aviciaven els glosadors que feien els papers» MAJORAL, Biel (1995): «Converses Algaidines. Miquel Barceló. Sen Estaca setembre 1882-agost 1977», *Es Saig* 171, pàg. 13.

Escoba 1912-14, *El Abuelo* 1918-1919, *En Xerrim* 1917-1919 i *Foch y Fum* 1917-1927,¹⁹ sobretot. Així mateix, cal destacar la influència entre les classes populars de la premsa socialista i anarquista —*El Obrero Balear* (1900-36),²⁰ *El Rayo* (1912-1914)²¹ i *Cultura Obrera* (1919-1936)²²— i la difusió de la literatura alternativa, anticlerical, i d'autors no massa ben vistos pels sentinelles de l'*status quo* ni pels portaveus de la cultura dominant.²³ Els dinamitzadors d'aquesta cultura alternativa, sobretot a la Part Forana de Mallorca, no disposaven d'escoles reglades on reproduir aquella cultura social, ateses les característiques i el caràcter minoritari d'aquests grups, però sabien molt bé i coneixien profundament els mecanismes de transmissió ideològica, i sense massa mitjans eren capaços de generar espais informals de socialització cultural. Llorenç Capellà «Batle» (Llucmajor 1881-Algaida 1950), glosador, sabater i pare de Pere

---

19. FONT, Joan; SERRA, Sebastià (1988): «Estudi i selecció de texts», a MARTÍ ROSELLÓ, JORDI (Es Mascle Ros), *Foch y Fum*, Ajuntament de Palma.

20. PÉREZ GUTIÉRREZ, María del Pilar (1994): «Algunas de las funciones de una publicación socialista: *El Obrero Balear* (1900-1923)» a SERRA, S. ; COMPANYY, A., «La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica», *XII Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Govern Balear, Mallorca, 447-454.

21. MIRALLES LEFOLL, Pere (1994): «Premsa obrera a Mallorca. *El Rayo* (1912-1914)», *El Mirall* 47, agost-setembre 1991; ID. (1993): «Premsa anarco-sindicalista a Mallorca. *El Rayo* (1912-1914)», *Randa* 32; RUIZ JAUME, M. de les Neus (2005): «La premsa anarcosindicalista a Mallorca i el seu paper en la difusió de la lectura (1912-1936)», a *Història/històries de la lectura*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, pàgs. 291-300.

22. RAMOS DÍAZ, Encarnación (1994): «Las publicaciones anarquistas en Mallorca durante el siglo XX» a SERRA, S.; COMPANYY, A., «La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica», *XII Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Govern Balear, Mallorca, 491-499; ID. (1994): «*Cultura Obrera* (1919-1936): expresión del pensamiento ácrata», a *Ibid.*, 501-510.

23. NADAL, M.; FULLANA, P. (2004): «Sebastià Tomàs i Ferrando: mestre, historiador i polític republicà» a *Actes del VII Congrés d'Història Local de Catalunya. Identitat local i gestió de la memòria*. Barcelona 28 i 29 novembre de 2003, *L'Avenç*, Barcelona, pàg. 160 [Versió completa a www.lavenc.com/actes7congres].

Capellà, per exemple, és el reflex d'aquesta cultura social alternativa. Coneixia en profunditat la cançonística popular, la sabia transmetre i tenia unes habilitats especials per contar i cantar, però, sobretot, tenia una capacitat especial de domini del llenguatge per interpretar la història present en clau de militància cívica i política. Llorenç «Batle» representa i és un paradigma de la cultura popular republicana, igualitària, utòpica, radical, laica, anticlerical i llibertària, malgrat que la seva militància política en el republicanisme d'esquerres no s'explicità clarament fins els anys trenta del nou-cents. Llorenç Capellà i el seu mestre Bartomeu Monserrat Mudoy²⁴ no eren els únics que destacaven com a representants de la cultura popular, oral o escrita. Si hom analitza la premsa satírica de la Restauració adesiara hi apareixen escrits i cròniques d'autors algaidins, més o menys atrevits, gairebé sempre publicades amb pseudònim. Només a partir d'aquesta constatació, es detecta l'existència d'un substrat cultural viu que traspasa els límits de la quotidianitat local i d'allò que està considerat com a socialment i políticament correcte. Als pobles hi havia corresponsals més o menys informals, lectors fidels als casinos i tavernes i, sobretot, encarregats de reproduir i de fer córrer els continguts de les publicacions periòdiques de característiques marginals i populistes. A diferència de la ciutat, en un poble fins i tot als individus més punyents i crítics els resultava certament difícil ser totalment independents en relació als cacics i als rics. Per altra banda, publicacions

---

24. Segons Marià Capellà Roca, el seu pare Llorenç Capellà hauria après l'ofici de sabater amb Bartomeu Monserrat Mudoy (Algaida 1848-1924) —mestre Tomeu «Memes»—, conegut glosador i autor teatral. Sobre aquest autor vegeu JANER MANILA, G. (1997): *Implicació social i humana del teatre. Biografia apassionada de Cristina Valls*, Editorial Moll, Mallorca, pàg. 187. «Monserrat Mudoi, Bartomeu», *Gran Enciclopèdia de Mallorca* II, pàg. 133. MULET, Víctor (2003): «Montserrat Mudoi, Bartomeu —mestre Tomeu «Memes»—», a *Diccionari del teatre de les Illes Balears*, Leonard Muntaner Editor-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Palma-Barcelona, pàg. 459.

periòdiques populars com *La Ignorancia* o *La Roqueta*, també tenien els seus corresponents i subscriptors a Algaida.²⁵

Pel món rural, la transició del segle XIX al XX tingué conseqüències més aviat negatives, bàsicament per l'empobriment dels sectors més desfavorits —jornalers, petits menestrals i, sobretot, els més joves—. Foren anys d'emigració, de dificultats econòmiques —fil·loxera, recessió i crisi dels comerços, disminució de jornals al camp—, de tensió política entre els partits de torn de la Restauració i de desintegració del clientelisme del caciquisme tradicional, sobretot amb l'entrada en l'escena política de Joan March, el 1915.²⁶ Així mateix, fou un temps caracteritzat per la degradació de la política institucional a nivell local, en la qual es detecta un procés de deteriorament dels valors cívics i polítics. Els jornalers i els petits menestrals estaven dominats i ensopits per una estructura socioeconòmica controlada pels propietaris rurals de qui depenien els jornals i les condicions de treball. Aquella dinàmica social, tot i que es desenvolupava en una conjuntura caracteritzada per una certa modernització i transformació dels valors socials tradicionals, generava violència, insatisfacció i pobreses noves, i reproduïa actituds socials primàries i atàviques. L'ètica social i política dominant era una conseqüència de l'univers mental imperant i de les dependències que generava el model econòmic. El caciquisme reproduïa la seva pròpia cultura, i les classes populars acceptaven com a normal l'existència d'una barrera que s'aixecava entre els rics i els pobres i assumien passivament els codis no escrits que actuaven com a brúixola a una societat que gairebé no tenia oportunitats per descobrir i conquerir els drets que en realitat haurien d'haver tingut. Per bé que els «ideòlegs» dels sectors més desfavorits no sempre

---

25. Vegeu, per exemple, *La Ignorancia* 166, 12 agost de 1882, pàg. 3.

26. PEÑARRUBIA, Isabel (1991): *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 369-395; FERRER GUASP, Pere (2000): *Joan March: els inicis d'un imperi financer, 1900-1914*, Cort, Palma.

podien o volien enfrontar-se a aquell univers simbòlic que comptava amb el suport i la complicitat de les majories sovint constituïdes amb les farses o les conxorxes electorals.

A Algaida existia una llarga tradició republicana, minoritària, insignificant des del punt de vista numèric, però indubtablement amb un pes social rellevant. Una tradició que cal lligar a l'experiència política del Sexenni (1868-74), sobretot amb un protagonisme significatiu a nivell local del Partit Republicà Federal²⁷ i, posteriorment, amb la persistència d'un grup significatiu de republicans radicals, liderats per Antoni Pericàs Campins, com hem vist. Ja al final de segle, concretament el 1898, es constituí l'agrupació de la Unió Republicana d'Algaida, amb local propi.²⁸ El Casino Republicà estava situat a la Plaça de la vila i serví com a seu de mítings republicans, com ara el que se celebrà l'abril de 1900 amb la presència d'Antoni Villalonga, Jeroni Pou, Francesc Villalonga, Gomila —Montuïri— i Lluís Martí, llavors redactor de *La Unión Republicana*.²⁹ Al començament del nou-cents, malgrat el republicanisme tingué un cert protagonisme a l'Ajuntament de Palma, els resultats de les eleccions generals a la Part Forana foren més aviat simbòlics. A Algaida, el 1903, la candidatura republicana només obtingué 36 vots.³⁰ F. Garcia Orell i Jeroni Pou, els candidats republicans a les eleccions generals de 1910 només obtingueren a Algaida 7 i 11 vots res-

---

27. FULLANA, Pere (2003): «Les reivindicacions populars a Mallorca després del setembre de 1868. El cas d'Algaida», *Lluc* 833-834, pàgs. 3-8.

28. Cfr. GABRIEL, Pere (1973): *El moviment obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, pàg. 33.

29. *La Última Hora* 30 abril de 1900.

30. Uns resultats molt minsos si els comparem als 440 vots que obtingué a Sineu, 150 a Costitx, 126 a Montuïri i 120 a Porreres. «Els republicans es lamentaven, especialment en 1899 i 1901, de la manca de sinceritat electoral a l'illa; feren més, denunciaren grups republicans dels pobles que acceptaven no anar a les urnes. Com a 'viles perdudes' esmentaven, sobretot, Alaró, Algaida, Alcúdia, sa Pobla, Santa Maria i Marratxí» GABRIEL, Pere (1973): *El moviment*, nota 30, pàgs. 37-38.

pectivament.³¹ Un republicanisme que, malgrat el seu escàs pes a nivell institucional, persistí fins ben entrat el segle xx. Aquells casinos republicans emergents servien per socialitzar el descontent social protagonitzat principalment la pagesia jornalera i els jornalers sense estabilitat laboral. La seva clientela corresponia sobretot al col·lectiu de referència de les minories insatisfetes davant el poder establert, i un dels seus objectius primordials era crear xarxes de solidaritat elemental en una classe social viciada per la insolidaritat, la coacció i la subordinació. En qualsevol cas, com hem vist, aquests col·lectius no disposaven de suficient suport social i polític. Tot i que pogueren servir per mantenir viva una certa cultura de resistència, allò més evident és la seva insignificància política. Malgrat la sensació de tractar-se d'un republicanisme intranscendent, segurament no era tan inofensiu com aparentava. És més, probablement sense aquell caliu precari i insignificant difícilment hom podria explicar el despertar del republicanisme popular al final de la Dictadura de Primo de Rivera.³²

Aquests col·lectius minoritaris que a voltes se socialitzaren en tímidas iniciatives de caràcter societari de resistència rural, persistiren molt tímidament fins al començament del decenni de 1920. Els espais i les oportunitats de manifestar públicament conviccions de caràcter radical eren escassíssimes a la Mallorca dels primers decennis del nou-cents. La cultura radical —fonamentalment anticaciquil i anticlerical— tan sols podia créixer al carrer, a la taverna i al voltant del lleure —festes,

---

31. Informació facilitada per Antoni Marimon Riutort, professor d'història contemporània de la Universitat de les Illes Balears.

32. Des de la caiguda de la Primera República (1874) el republicanisme rural havia sofert un procés de lenta desintegració, tot i que mantingué ben viu aquell esperit anticaciquista, anticlerical i antimonàrquic que l'havia caracteritzat i estava tan arrelat entre les classes populars.

balls,³³ carnaval, etc.— gràcies, també, a la penetració i a la influència que tingueren les publicacions del «Mascle Ros», sobretot *Foch y Fum*, entre els joves més radicals i els sectors populars. El llenguatge directe, planer i provocatiu d'aquesta publicació, el seu enfrontament a Joan March «Verga», i la capacitat de transmetre un missatge populista radical, convertiren *Foch y Fum* en el referent de bona part del descontent que incubava en el més profund del teixit social rural. L'arribada a Algaida de Josep Sastre Pascual,³⁴ antic editor del *Pu-put* i amic de Jordi Martí Rosselló «Mascle Ros», esperonà bona part del jovent algaidí i ajudà a desvetlar alguns col·lectius locals, ensopits en aquell moment. La crispació social i política durant la Dictadura de Primo de Rivera —molt especialment amb el caciquisme repressor de la Unió Patriòtica— augmentà de forma considerable. Els diversos models de resistència i de lluita contra un sistema autoritari, també a escala local, tingué característiques diverses, però sobretot serví per estimular la posada en funcionament de societats destinades a lluitar contra la dictadura i a dinamitzar una alternativa de poder. Allò més conegut de la vida social i cultural a nivell local són aquelles iniciatives promogudes per les classes benestants cultes, com ara La Joventut Algaidina (1928),³⁵ una societat

---

33. Ball de panades a Algaida, el 22 d'abril de 1900. *La Ultima Hora* 18 abril de 1900.

34. Se sap que el 1923 ja residia a Algaida i era el corresponsal de *Foch y Fum* a la localitat. Quan s'establí a aquest poble era ja un senyor d'una quarantena d'anys, del qual, no obstant, a penes no se'n coneixia la seva trajectòria personal. Adquirí una finca i hi bastí una casa coneguda com a Son Divertit, on hi residí fins el 1934. Malgrat no ser de la localitat, ben aviat es comprometé en la vida social i política del municipi, al punt de convertir-se en un dels personatges més carismàtics durant la Dictadura de Primo de Rivera i una part del període republicà.

35. Sobre la Joventut Algaidina, vegeu: Arxiu del Regne de Mallorca, Registre d'Associacions del Govern Civil. Expedient de la Joventut Algaidina, Núm. 1775, t.II, f.177, citat per MATAS, J. J. (1998): *Entre les continuïtats i les ruptures*, pàg. 11, inèdit.

instructiva promoguda per algunes famílies liberals i il·lustrades, cultes i formades, que tenia el seu local social a l'edifici del cafè de can Mulet. Dita societat estigué en el punt de mira de la Unió Patriòtica i patí tota casta de vexacions per part de l'Ajuntament «patriòtic».³⁶ En aquest cenacle, promogut per liberals i regionalistes, hi participaren alguns dels joves que, durant la Segona República, es radicalitzaren i tingueren un protagonisme i un lideratge en diverses opcions del republicanisme d'esquerres. A més a Algaida existia una xarxa societària, plural ideològicament, algunes associacions de les quals el 1923 ja haurien desaparegut de l'escenari públic, com ara el Cercle d'Obrers Catòlics o la Unió Camperola d'Obrers.³⁷

La vida social algaidina, al marge de l'entorn confessional o religiós, era eminentment masculina, i bàsicament transcorria en casinos i tavernes, principals espais d'oci tradicionals, amb billars, jocs, premsa periòdica, etc. Ja a començament de segle xx, la vida social i cultural prengué formes noves i incorporà elements moderns, entre d'altres causes gràcies a la introducció de l'electricitat³⁸ i a la modernització dels

---

36. Ofici de Bernat Crespí a la Comissió Permanent de l'Ajuntament d'Algaida, Algaida 12 de juny de 1930, AMA, Lligall 769: entre les malifetes del consistori en temps de la Dictadura afirmava «muy a pesar mio también tengo que recordar el cierre violento de la Sociedad 'Juventud Algaidense' y el café de ca'n Mulet y las multas consiguientes, multas arbitrarias y que fueron condonadas por el Sr. Gobernador de tan triste memoria».

37. Un ofici de la Direcció General d'Estadística del 1923 sol·licitava a l'Ajuntament d'Algaida informació sobre una sèrie d'associacions que ja no apareixen entre les que havia declarat l'Ajuntament i que continuaven inscrites en el registre del Govern Civil: «Centro Católico de Obreros, La Benéfica, Fomento Agrícola, Unión Campesina de Obreros, La Prosperidad, Caja Agrícola, y las mutualidades escolares La Confianza, San Plácido de Pina, La Esperanza, San Cosme y San Damián, Nuestra Señora del Carmen y la Fraternidad». Ofici signat a Palma 16 de juliol de 1923, AMA, Lligall 241.

38. Sobre l'electricificació de Mallorca, entre 1901 i 1929, vegeu PIZÀ ROSSELLÓ, Gaspar (2001): *L'electricitat a Alaró (1901). Història de la primera central elèctrica de Mallorca*, Col·lecció Manyoc. Temes d'Alaró 3, Alaró, pàgs. 137-157. Des d'una pers-

transports. A penes no es coneix els inicis ni la incidència dels petits teatres existents;³⁹ però sabem que el 1908 ja hi havia un local privat on s'emetia cinema mut, propietat del batle Bartomeu Vanrell Mulet «Sant»,⁴⁰ amenitzat amb un piano.⁴¹ A més, hauria existit aquells anys un segon cinema al primer pis de ca na Barrera, al carrer de Palma número 1, del qual n'existeix alguna memòria difusa. Devers el 1923 o 1924, el teatre Janer —ca na Mena— es convertí en cinema, amb una cabuda per un centenar d'espectadors⁴² i, sabem també, que el 1927 es transformà en Cinema Kursaal.⁴³ Així mateix, durant el decenni de 1920, hi hagué diverses bandes de música. Els diumenges i festius eren els dies socialment més dinàmics, amb l'excepcionalitat de les festes populars —sant Jaume i el carnaval, amb la representació den Camestortes—⁴⁴

---

pectiva més general val la pena incorporar a la nostra anàlisi allò que suposà l'energia elèctrica en el desenvolupament del segle xx i el que significà com accelerador de la modernitat. Vegeu: CALVO, A. (1992): «Aplicaciones de la electricidad en Cataluña (fines del siglo XIX-comienzos del siglo XX)», a VALERA, M.; LÓPEZ FERNÁNDEZ, C. (edit): *Actas del V Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas*, DM-PPU, Murcia-Barcelona, vol. 2, pàgs. 1.453-1.465.

39. «Pere Capellà, reivindicació», a JANER MANILA, G. (1997): *Implicació social i humana del teatre. Biografia apassionada de Cristina Valls*, Editorial Moll, Mallorca, pàg. 187.

40. Existia encara el 1911. Cfr. SBERT, Cristòfol-Miquel (2001): *El cinema a les Balears des de 1896*, Edicions Documenta Balear, Palma, pàg. 198. Sobre Bartomeu Vanrell «Sant», vegeu: MAJORAL, Biel (1995): «Converses algaidines. Francesc Verdadera Puigserver. Xesc «Roca» 25 novembre 1876-12 abril 1908», *Es Saig* 172, abril, pàgs. 6-7; a banda de la informació de caràcter biogràfic, l'autor aporta algunes gloses que li foren dedicades.

41. SBERT, Cristòfol-Miquel (2001): *El cinema*, pàg. 39.

42. FULLANA PUIGSERVER, Pere (2003): «Algaida durant l'època contemporània (1800-1999). Dos segles de convulsió i de canvi», a *Algaida. Cinquenes Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca*, Mallorca, pàg. 48; SBERT, Cristòfol-Miquel (2001): *El cinema*, pàg. 202.

43. PUJALS, M.; SANTANA, M. (1999): *Classificació 3R. El cinema a Mallorca*, Edicions Documenta Balear, Palma, pàgs. 21-24, 201.

44. Sobre aquesta temàtica, vegeu: VALRIU, Catalina (1995): *El carnaval a Mallorca*, J. Olañeta, Palma.

i religioses —sant Honorat—. Tenim constància que entorn dels anys vint es recuperà el ball dels Cossiers.

Finalment, el començament del segle xx es caracteritzà també pel desvetllament de la joventut rural. Durant els anys vint es produí un canvi en l'escala de valors socials dominants, sobretot amb l'aparició d'una nova subcultura juvenil. Aquesta comptà, entre els elements característics, amb la introducció d'una cultura musical emergent, amb ritmes musicals moderns; la penetració de modes noves i la incorporació de valors socials nous, tot això amb la valoració i restauració d'elements de la tradició. Per altra banda els joves assumeixen un gran protagonisme en la vida social: organitzen i dinamitzen les festes populars, preparen festes informals, formen orquestrines, promouen balls a la plaça el diumenge amb la banda de música; incorporen músiques d'importació i hom constata un paper destacat dels joves estudiants que coneixen i importen nous models socials i d'oci. Així mateix s'introdueixen canvis en la manera de vestir —s'abandona la vestimenta tradicional page-sa—, s'incorporen noves modes femenines —basta constatar el paper de les modistes a nivell local—, l'automòbil fa la seva aparició en la vida quotidiana, els joves es desplacen en bicicleta a altres poblacions i a Palma, i s'introdueix tímidament l'esport, especialment el ciclisme. La joventut, també en els àmbits rurals, liderà un primer moviment d'alliberament respecte als valors socials tradicionals i esdevingué un element de transgressió important. En el món rural aquest corrent va ser protagonitzat sobretot per la joventut masculina, més independent en relació als baluards de l'ordre i la moral tradicional. Així, entre els seus objectius prioritaris es pretenia alliberar la dona dels lligams amb una Església que, consideraven, mantenia el jovent femení subjugat. Els primers brots d'anticlericalisme anaven dirigits precisament contra la jerarquia religiosa a qui atribuïen la resistència en mantenir la dona submissa i depenent d'una estructura eclesiàstica obsoleta.

ELS ORÍGENS FAMILIARS DE PERE CAPELLÀ

Devers 1869, el matrimoni d'origen palmèsà format pel comerciant Marià Roca Coll⁴⁵ i la seva esposa Antònia Vaquer Ordinas⁴⁶ s'establí a Algaida.⁴⁷ Hi arribà, probablement, fer fer-se càrrec d'una botiga de farina situada a la plaça de la vila.⁴⁸ En el moment de la seva arribada, l'espòs comptava uns vint-i-nou anys i l'esposa uns vint-i-quatre. El 1875 tenien ja un ninet, en Jaume, d'un o dos anys d'edat. A Algaida hi nasqué, també, la resta de la llocada formada per sis infants més: Josep (1876), Marià (1878),⁴⁹ Joana Maria (1880),⁵⁰ Margalida (1882),⁵¹ Antònia (1884)⁵² i Pere Antoni (1886).⁵³ Desconeixem els motius de la migració des de Palma a Algaida d'aquella família de petits comerciants, tot

---

45. Fill de Josep Roca i de Maria Coll.

46. Filla de Jaume Vaquer i de Margalida Ordinas.

47. Ambdós eren originaris de la Parròquia de Santa Eulàlia, de Palma.

48. Sobre aquesta temàtica, vegeu: BERGA, M. (1899): *Harinas: alteraciones y falsificaciones*, Tipografía de las Hijas de Juan Colomar, Palma; MOLINA, R. (1998): «Blat xeixa i pa de Viena: notes sobre la indústria farinera mallorquina: 1850-1914», *Estudis d'Història Econòmica*, 15.

49. El 1884, Josep i Marià Roca Vaquer eren alumnes de l'escola pública de nins d'Algaida regentada per Manuel Castañer. Marià es casà amb Maria Verdera Mulet i foren pares d'Antònia, Marià, Catalina i Maria. Vivien al carrer Major d'Algaida.

50. Joana Maria Roca Vaquer es casà amb Vanrell i vivien al carrer del Campet (Algaida). Tingueren tres fills: Bartomeu, Marià i Catalina. Morí a Algaida el 1950. Vegeu: «Crònica de Algaida», *Baleares* 28 maig 1950.

51. Margalida Roca Vaquer, mare de Pere Capellà, havia nascut a Algaida el 17 de febrer de 1882, en una família de comerciants amb domicili al número 13 de la Plaça. Arxiu Jutjat d'Algaida (AJA), Naixements 11 (1880-1882).

52. Era fadrina. Va viure molts anys fora d'Algaida, llogada a una casa. Quan es retirà tornà a Algaida i visqué els darrers anys de la seva vida amb la seva germana Margalida, mare de Pere Capellà.

53. AJA, Naixements 14 (1886-1888). Es casà amb Joana A. Garcias Garau. Visqueren primer al carrer Nou i després a la Tanqueta. Tingueren cinc fills: Antònia, Marià, Pere Antoni, Joan i Joana Aina.

just en el context de la Revolució de Setembre de 1868. Hi ha indicis, almenys pel que es dedueix de la documentació del significat republicà algaidí Antoni Pericàs Campins, que Marià Roca mantingué una relació estreta amb els cenacles republicans de caràcter local. Però d'això en sabem poca cosa més. En canvi, de l'anàlisi dels padrons municipals es dedueix que Marià Roca regentà aquella botiga de farina almenys entre 1869 i 1883.⁵⁴ En el padró municipal de 1887 Marià Roca Coll i la seva família apareixen empadronats al número 8 de la Plaça, i el pare de família és presentat com a jornalero.⁵⁵ El 1896 obrí una botiga de queviures en el carrer del Colomer, número 2, que apareix documentada almenys fins el 1898.⁵⁶ Segons la memòria familiar, Marià Roca pertanyia a una família ciutadana de comerciants, propietària o accionista d'una farinera que havia fet fallida com a conseqüència de l'incendi de la fàbrica.⁵⁷ El matrimoni Roca Vaquer s'hauria traslladat a Algaida poc després de casar-se, i haurien continuat inicialment l'ofici familiar. També és plausible imaginar, atès que no comptam amb informació suficient, que aquella botiga de farina hauria patit les conseqüències de la bancarrota de l'empresa familiar a Palma.

Uns anys més tard, Guillem Vaquer Ordinas —cunyat de Marià Roca i un any més jove que la seva germana Antònia i conegut a Algaida amb el malnom de «Malallengo»— hauria seguit l'estela d'aquella família i

---

54. AMA, Lligall 391. El 1884, Marià Roca i la seva família vivien encara a la Plaça, número 13, però apareix com a jornalero de professió. Arxiu Jutjat d'Algaida, Naixements 13 (1883-1886).

55. AMA, Lligall 391.

56. Arran de l'obertura de la línia fèrria Palma-Felanitx, amb estació a Algaida, Marià Roca Vaquer hauria posat en funcionament una petita agència de serveis, connectada amb el tren.

57. El 1879 existien a Palma dues importants empreses farineres: la Farinera Balear i la Farinera Mallorquina, però no sembla que tingués cap relació amb els negocis de la família Roca. La primera es va refer després d'un incendi el 12 de gener de 1879. No obstant aquests indicis no hem pogut localitzar el negoci familiar dels Roca.

també s'incorporà a la vida algaidina. El 1883 es casà amb Joana Aina Munar Llaneras, natural d'Algaida i tretze anys més jove, i tingueren una filla Margarida Vaquer Munar (1884).⁵⁸ Inicialment també regentà una botiga de farina a la plaça d'Algaida. És probable, fins i tot, que adquirís el negoci del seu cunyat Marià Roca. Més tard, el 1887⁵⁹ tenien una botiga de farina, gra i productes diversos, al carrer del Bisbe, entre la Plaça i l'església parroquial. El 1884, Guillem Vaquer llogà la casa Quartera municipal i la tingué durant quatre anys.⁶⁰ Durant aquells anys, Guillem Vaquer Ordinas formà part del consistori algaidí, com a regidor del Partit Conservador i, pel que sembla, obtingué alguns beneficis directes pel seu negoci. A més, el 1886, era jutge municipal substituït, mentre el titular era Gabriel Martorell «Apotecari», i amb el qual anys més tard en seria consogre.

A la Plaça d'Algaida i als seus voltants hi girava la vida social i econòmica de la vila, sobretot gràcies a la dinàmica que imposaven els espais d'oci i de lleure i els escassos comerços existents. Entre les famílies que regentaven aquesta casta d'iniciatives devia ser normal la incorporació d'algunes de procedència externa que, fàcilment, s'integraven a la vida local. El 1890, a la Plaça d'Algaida hi havia quatre bodegues de vi, una carnisseria, una botiga de roba, un taler de cànem i dos forns; al carrer del Bisbe, una bodega de vi i una botiga de farina, la qual cosa representava el cinquanta per cent de tots els establiments públics que hi havia en el nucli urbà.⁶¹

---

58. Margalida Vaquer Munar es casà amb Rafel Martorell Cardell, fill del també polític conservador i apotecari Gabriel Martorell. Tingueren dues filles: Joana i Margalida Martorell Vaquer.

59. AMA, Lligall 391; AMA, Lligall 79: Acta 7 agost de 1887 es desestimà una reclamació de Guillem Vaquer contra el repartiment de consums d'aquell any.

60. AMA, Lligall 760.

61. AMA, Lligall 1670.

Ja devien esser considerades com a dues famílies algaidines més aquelles de Marià Roca i de Guillem Vaquer quan, devers 1883 o 1884,⁶² el matrimoni format per Pere Capellà Pou (Algaida 1854-1933) i Francisca Aina Garí Noguera «Batle» (Llucmajor 1859-Algaida 1928) decidiren traslladar-se de Llucmajor a Algaida, d'on era originari el marit. A partir de llavors, la família prengué el malnom llucmajorer, pel qual llavors ja devien esser coneguts en aquella localitat. Pere Capellà Pou, fill de Llorenç Capellà Cantallops⁶³ i de Maria Anna Pou Sastre,⁶⁴ havia nascut a Algaida el 27 de setembre de 1854, i va ser inclòs en el servei d'armes el 14 de maig de 1874 i sortejat juntament amb 28 algaidins més.⁶⁵ Pel que sembla en Pere, després de complir el servei militar seguí, durant uns anys, la carrera militar en el cos de carrabiners.⁶⁶ Com a conseqüència d'això durant aquells anys fixà la residència a Llucmajor, on s'havia casat el 25 de juliol de 1877 un cop acabat el servei militar, amb la llucmajorera Francisca Aina Garí Noguera.⁶⁷ Sabem que el 1884, en el moment del

---

62. No sabem amb exactitud l'any en que la família es traslladà a Algaida. Com veurem més endavant el 1884 ja residien a Algaida, allotjats a una casa del carrer del Colomer.

63. Morí a Algaida el 3 d'abril de 1905: AJA, Defuncions 16 (1903-1905), f. 141.

64. Morí a Algaida el 5 de gener de 1903: AJA, Defuncions 15 (1899-1903), f. 278

65. AMA, Lligall 499.

66. Se sap poca cosa del cos de carrabiners durant aquells anys. A Algaida, per exemple, entre 1883 i 1889, a més de la Guàrdia Civil es passava revista a la 1ª Companyia, 1ª Secció de Carrabiners. AMA, Lligall 539. El destacament de carrabiners estava ubicat a Randa, segons es desprèn de la documentació municipal, cfr. AMA, Lligall 312: Registre entrades 1884-1887. Sobre els carrabiners a Mallorca sembla que no hi ha cap referència històrica, en general vegeu: AGUADO SÁNCHEZ, Francisco (1973): «Síntesis histórica del Cuerpo de Carabineros», *Estudios de Historia de la Guardia Civil II*, pàgs. 9-49.

67. Francisca Aina Garí «Batle» era descendent d'Antoni Garí que, el 1838, era ferrer de professió. Cfr. FONT OBRADOR, Bartomeu (1995): *Historia de Llucmajor*, Mallorca, vol. VI, pàg. 398. El 1873 apareixen dos ferrers en el registre industrial de Llucmajor Antoni Garí Romero i Llorenç Garí Romero. *Ibid.*, pàg. 405. L'1 de desembre de 1950, Pere Capellà publicà una Copla sin malícia titulada *San Eloy*,

naixement de Maria, vivien ja al carrer del Colomer d'Algaida. Segons la memòria familiar, Pere Capellà Pou i la seva esposa s'empadronaren a Algaida quan el seu pare es retirà i li va deixar la terra perquè pogués establir-se com a pagès per compte propi.⁶⁸ El pare, Pere Capellà Pou, segons el registre de naixements, treballava com a jornaler i signava correctament.⁶⁹ El 1887, Pere comptava 33 anys i Francisca 28, i tenien quatre fills:⁷⁰ Coloma (1880),⁷¹ Llorenç (1881), Maria (1884)⁷² i Miquel

---

dedicada precisament als seus avantpassats ferrers de professió:

¿Quién se pudiera arrancar
cantando por martinetes
sintiéndose acompañar
por martillos y sopletes..!

La Metalurgia local
celebra su Fiesta hoy
y hará vibrar el metal
en honor de San Eloy.

Nadie extrañe si intervengo
en la fiesta con mis versos
que los motivos los tengo
para hacer son diversos.

La familia de mi abuela
fue una familia de herreros,
familia que creó escuela
en lo de templar aceros.

Por eso, por tradición
que cuido que nadie trunque,
siento una gran devoción
por los que baten el yunque.

Y me adhiero con holgura
a su fiesta. Al fin y al cabo,
si no un Vulcano, me alabo
de «errador» por mi natura,
aunque dé poco en el clavo
y bastante en la herradura.

68. Entrevista de Joan Miralles a Marià Capellà Roca, 13 febrer de 1981. Aquesta hipòtesis és plausible, però difícil de comprovar. Llorenç Capellà Cantallops morí a Algaida el 3 d'abril de 1905, als 78 anys. Estava casat amb Maria Aina Pou Sastre que també morí a Algaida el 5 de gener de 1903. Tingueren dos fills: Llorenç i Pere, aquest darrer padrí de Pere Capellà Roca.

69. Arxiu Jutjat d'Algaida, Naixements 13 (1884-1886).

70. Maria, la primera de la nissaga, que portava el nom de l'àvia paterna, havia mort probablement a Lluçmajor.

71. Casada amb Josep Oliver Sastre. Tingueren tres fills: Pere, Miquel i Llorenç.

72. Casada amb el militar Elies Bellés. Tingueren un fill: Antoni. Residiren durant anys a Inca.

(1886)⁷³, i vivien, llavors, al carrer del Sol, número 30.⁷⁴ Posteriorment encara tingueren set fills més, cinc nines i dos nins: Francisca,⁷⁵ Pere,⁷⁶ Antònia,⁷⁷ Margalida,⁷⁸ Catalina, Josep —aquests dos moriren molt joves— i Catalina.⁷⁹ Segons el padró municipal de 1889, Pere Capellà era jornaler d'ofici i sabia llegir i escriure.⁸⁰ La seva esposa Francisca Aina Garí també sabia llegir i escriure. Segons la memòria familiar, era una dona llesta i amable, amb dots per a la glosa i que, coincidint amb les conjuntures d'emigració a ultramar, les al·lotes algaidines acudien a ca seva perquè els llegís les cartes que els seus enamorats enviaven des

---

73. Casat amb Catalina Capellà Fullana. Tingueren tres fills: Miquel, Joan i Pere.

74. El 1886, en el moment del naixement de Miquel, encara vivien al carrer del Colomer: AJA, Naixements 14 (1886-1888).

75. Casada amb Miquel Bibiloni. De casats emigraren a Cuba, però tornaren molt aviat i s'establiren a Palma, al barri de la Soledat.

76. Era sabater. Es casà primer amb [?] Verdera i en segones núpcies amb Antònia Janer Coll. Pere Capellà parlava d'ell com «el tio Perico». Tingué dues filles, la primera morí molt jove i la segona estava casada amb Joan Barceló «Estaca».

77. Casada amb Rafel Alomar, vivien a l'eixample de Palma. Tingueren tres fills: Antoni, Coloma i [?].

78. Casada amb Miquel Mas. Tingueren tres fills Pere, Jaume i Catalina. Vivien al Coll den Rebassa a Palma.

79. Quan Miquel Bibiloni i Francisca Capellà se n'anaren a Cuba portaven una fotografia de Catalina. Un mallorquí, anomenat Rafel, resident a Cuba, s'enamorà de l'al·lota a través de la foto. Catalina partí a Cuba després de casar-se per poders sense haver vist mai el seu promès. Morí en el part, després d'un any de casats. Rafel es tornà casar amb una cubana i tornà a Mallorca i mantingué una relació estreta amb la família.

80. AMA, Lligall 401. Un dels escassos llibres que ha conservat la família, probablement acompanyà la seva primera escolarització. Es tracta de *Gramática Castellana. Tratado de analogía y sintaxis*, Imprenta Felipe Guasp, Palma 1831. Du la signatura de «Guillermo Barceló 1831» i una nota «8 juliol 1858 fou nat Llorenç Capellà fill de Llorenç Capellà i Maciana Pou a la una de la nit padrins Guillem Capellà i Maria Pou «Estaca».

d'ultramar. Així mateix, es dedicava a escriure cartes, al punt que eren tantes les sol·licituds que arribà a cobrar a velló l'encàrrec.⁸¹

Llorenç Capellà Garí havia nascut circumstancialment a Lluçmajor, un fet que no passà per alt al glossador⁸² en la seva dilatada obra:

Si pel cas la gent volia
sebre qui vos divertí,
ja direu que és s'algaídí
que sa mare el va parir,
'baix de ses rames d'un pi'.

Sa dida que li da cria,
quan de ca seva sortí
ses calderes fé bullir
de dins l'Infern cada dia.

Son pare un temps tenia
bon destino de botxí.
Quan se va morir es padrí
li varen vendre es bací
per pagar-li s'Obra Pia.

Pere Capellà Roca era nét, per part de pare, d'un antic carrabiner. Durant l'exercici de la seva professió, el padrí patern hauria conegut de prop la corrupció, el contraban, la desestructuració social i els interessos ocults que emergien a la comarca del sud de Mallorca. Per altra banda, Pere Capellà Pou —el padrí— havia passat la seva joventut a Lluçmajor, en una època de profunda socialització republicana. Una conjuntura política i social complexa que l'escriptor Miquel Bibiloni

---

81. Entrevista de Joan Miralles a Marià Capellà Roca, 13 febrer de 1981.

82. *Glosadors d'Algaida. Homenatge a Mestre Llorenç Batle*, Obra Cultural Balear Algaida, Agost de 1977; CAPELLÀ, Llorenç, «Un buit al meu record», *Es Saig* 50, febrer de 1985, pàgs. 3-4; CAPELLÀ, Margalida, «Llorenç Capellà, glosador de naixement», *Ibid.*, pàg. 4-5; MAJORAL, Biel, «Mestre Llorenç Batle. Un home compromès», *Ibid.*, 6-7.

Corró, d'origen algaidí,⁸³ descriví en la seva obra *Aferra qui pot o el batle dels tres caramulls* (1878),⁸⁴ dedicada íntegrament a la corrupció política de l'Ajuntament de Lluçmajor.

Fins i tot mestre Llorenç «Batle», nom amb el que era conegut popularment Llorenç Capellà Garí, mestre sabater, féu algun esment concret als primers anys de la seva infantesa, poc després del naixement del seu germà Miquel, devers 1886, uns anys després de traslladar-se definitivament a Algaida:

En Miquel dins es bres
i en Llorenç l'ha d'engronsar
i si enguany pesa un quintà
l'any que ve en pesarà tres.

Llorenç Capellà Garí, com hem vist, passà tan sols els primers anys de la seva infantesa a Lluçmajor:

Jo som nat a Lluçmajor
i a Lluçmajor em batiaren
i a Algaida me confirmaren
i a nou anys d'edat me daren
la Santa Comunió.

No tenim informació específica sobre l'adolescència i la joventut de Llorenç Capellà Garí, durant aquella primera etapa d'estada a Algaida, almenys entre 1883 i 1901. És molt probable, seguint la glosa anterior, que rebés la confirmació el 19 de novembre de 1890, coincidint amb una de les visites pastorals a Algaida del bisbe Jacint Maria Cervera⁸⁵ i que

---

83. Era fill de Joan Bibiloni Amengual «de Marina», propietari de Son Cigala (Algaida), mort el 1880. LLABRÉS BERNAL, J. (1971): *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*, Mallorca, vol. V, p. 646.

84. PEÑARRUBIA, Isabel (1999): *Carnaval*, pàg. 73.

85. APA, Libro de conferencias morales y casos de liturgia de la Comunidad.

poc després hauria rebut la primera comunió, segurament de mans del rector d'Algaida Sebastià Ordinas Cifre.⁸⁶

Tampoc no disposam de cap informació sobre la seva escolarització, encara que allò més probable és que durant uns anys degué ser alumne del mestre Manuel Castañer Garrofa, que exercí a la vila entre 1881 i 1894, en què es jubilà. Durant aquells anys, concretament el 1884, a Algaida hi havia 147 nins entre 6 i 9 anys, però només 35 assistien a l'escola pública, la qual cosa suposa únicament el 23,8% del total de la població infantil.⁸⁷ El 1887, l'escola pública de nins, regentada per Castañer, comptava amb 52 alumnes entre 5 i 13 anys; mentre que la de nines, regentada per Catalina Mulet, comptava amb 55 alumnes, entre les quals hi havia Coloma Capellà Garí.

Encara ben jovenet, Llorenç hauria començat a treballar com aprenent en el taller de mestre Bartomeu Monserrat Mudoy «Memes» que també s'acabava d'incorporar a la vida algaidina. Treballava de sabater i vivia amb la seva germana, al carrer de la Roca. Monserrat havia residit uns anys a Barcelona, on sembla que s'havia casat, període durant el qual havia escrit algunes obres dramàtiques en vers popular. El 1883, hi havia estrenat *Ses coves de Galdent*, una obra ambientada a Algaida, en la qual es narrava la trajectòria d'un bandoler conegut popularment amb el nom de Durí, refugiat al puig de Galdent. El gener de 1886, l'Ajuntament d'Algaida acordava admetre'l com a veí del municipi atès que «fija su residencia en la casa de su madre número treinta y seis Calle de la Roca antes la tenía en Barcelona».⁸⁸ Malgrat que a penes no es conegui la trajectòria professional del mestre Bartomeu Monserrat «Memes», és probable que es tractàs d'un home amb una certa cultura, inquiet i amb

---

86. Sebastià Ordinas fou rector d'Algaida entre 1887 i 1895, anys en què es jubilà.

87. AMA, Lligall 761. Censos escolars 1883-1910, 1925.

88. AMA, Lligall 78: Actes Ajuntament Algaida 1886.

una experiència personal que certament haurien d'influir decisivament en la formació professional i cultural de Llorenç Capellà.⁸⁹

La primera informació documental sobre Llorenç Capellà fa referència al servei militar.⁹⁰ El dia 9 de febrer de 1901 es realitzà a l'Ajuntament d'Algaida el sorteig dels 45 quintos⁹¹ nascuts el 1881. Llorenç Capellà Garí, que va néixer el 21 de desembre de 1881, tenia el nombre 41, i li correspongué, en dit sorteig, el número 18. El 3 de març es procedí al reconeixement mèdic i a la talla dels quintos per part del metge Joan Sala i Sala i del tallador Pere Antoni Pou. Dels 45 citats se'n presentaren 41, atès que quatre havien emigrat —Antoni Seguí Janer, a Amèrica; Antoni Montblanch Sastre i Miquel Pastor Jordà, a França; i Bartomeu Rafal Aloy no s'especifica—. No obstant la seva absència van ser declarats soldats útils. 35 dels quintos, entre els quals es trobava Llorenç

---

89. Sobre Llorenç Capellà Garí «Batle», vegeu: *Homenatge a mestre Llorenç Capellà*, Obra Cultural d'Algaida 1977; OLIVER, G. (1982): *Un glosador: en Llorenç Capellà*, tesina de llicenciatura inèdita; SIMÓ, C. (1987): «Llorenç Capellà Garí, glosador», Lluç; JANER MANILA, G. (2000): «Les havaneres de mestre Llorenç Capellà (a Batle)», Codolades. Full Informatiu de l'Associació d'Amics de la Glosa; SBERT GARAU, M. (2001): *Oh mar blava, que ets de trista... L'emigració a Amèrica al cançoner popular de Mallorca*, Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears (=Els camins de la quimera 2), Palma.

90. AMA, Lligall 508: «Pueblo de Algaida. Año 1901. Expediente matriz formado para el reclutamiento de dicho año».

91. Llistat de quintos: Bartomeu Vanrell Oliver, Llorenç Capellà Sastre, Antoni Puigserver Capellà, Gabriel Miralles Puigserver, Bernat Sastre Barceló, Miquel Pastor Jordà, Melcior Coll Garau, Miquel Servera Garcias, Bartomeu Font Sureda, Mateu Oliver Ballester, Pere Joan Fiol Oliver, Antoni Pericàs Llabrés, Joan Oliver Gelabert, Miquel Oliver Santmartí, Bartomeu Rafal Aloy, Llorenç Capellà Garí, Guillem Vanrell Oliver, Guillem Muntaner Santmartí, Joan Juan Fonollar, Miquel Sastre Llompert, Gabriel Miralles Vich, Guillem Puigserver Munar, Joan Tarongí Fuster, Andreu Sureda Hernández, Monserrat Roig Seguí, Rafel Capellà Capellà, Francesc Mudoy Crespí, Joan Oliver Vich, Antoni Salas Juan, Antoni Trobat Mulet, Bartomeu Puigserver Mulet, Gabriel Sastre Miralles, Miquel Sastre Juan, Antoni Sastre Oliver, Miquel Pascual Salom, Antoni Santmartí Fullana, Pere Antoni Fiol Sastre, Bartomeu Tomàs Mulet.

Capellà, van ser reconeguts i tallats, i declarats útils pel servei militar; tres declarats inútils —Jaume Gomila Puigserver, Josep Ramis Fiol i Llorenç Aloy Mulet— i quatre demanaren l'exempció del servei militar —Llorenç Capellà Sastre i Jordi Oliver Nadal per ser fills de pare pobre; Joan Capellà Amengual per ser fill de pare pobre i seixantí, i Bernat Sastre Barceló per tenir un germà mort al front de Filipines i un segon germà complint el servei a la Guàrdia Civil—.

La descripció física de Llorenç Capellà Garí en el moment de la talla és concisa: «Lorenzo Capellà Garí, se presentó, tallado resultó con la de un metro seiscientos diez y ocho milímetros y reconocido por el médico lo declaró útil». L'altura mitjana dels quintos algaidins de 1901 era 1,643 cm, un detall ben significatiu que reflecteix el nivell de la qualitat de vida de la Mallorca rural al començament del nou-cents.⁹² D'aquesta documentació es desprenen bàsicament dos elements: per una banda un percentatge significatiu de quintos al·legaven motius de pobresa, o pertanyien a famílies que havien perdut fills a les guerres colonials de Cuba i Filipines. Per altra banda, destaca un nombre de joves que en el moment de la talla residien fora del municipi, sobretot a ultramar i a França. En el cas concret de Llorenç Capellà Garí allò que es dedueix és que era fill d'una família humil, una de tantes de les que conformaven aquella majoria sense recursos suficients, econòmics sobretot, per escapar-se del servei militar.

---

92. Cfr. ALZAMORA, J; VERGER, J. (1995): «Calidad de vida en la sociedad rural mallorquina, 1880-1970. Tallas y evolución demográfica», *IV Congreso de la Asociación de Demografía Histórica*, Bilbao.

II

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

CORRIA EL 1907...

Devers 1904, Llorenç Capellà «Batle» s'hauria llicenciat de l'exèrcit i es reincorporà a la vida quotidiana d'Algaida. És probable que, llavors, amb vint-i-tres anys complits, Llorenç es plantejàs seriosament un futur professional i familiar. Laboralment devia compaginar la feina de pagès i l'ofici de sabater. Jovença com era, i tenint en compte el seu caràcter bulliciós, aquells anys tampoc no degueren afavorir la seva estabilitat personal ni professional. L'ofici del pare, Pere Capellà Pou, tampoc no devia ser d'allò més perdurable, ja que el seu jornal depenia en part del govern municipal de torn, atesa la seva vinculació a les famílies del Partit Conservador local. Era costum que els funcionaris i empleats municipals cessaven en perdre el poder aquells que els havien «col·locat» a l'Ajuntament.

Entre 1903 i 1905, l'Ajuntament d'Algaida estigué en mans del Partit Liberal i Julià Cardell Munar en va ser el batle.¹ Aquells anys els conservadors restaren a l'oposició i, com sempre, això suposava una certa mar-

---

1. MULET, Salvador [a cura de Pere Mulet] (1989): «Batlles d'Algaida (1577-1988)», *Es Saig*, 100, pàg. 15.

ginació social i política per a tota la clientela vinculada al partit que restava al marge del poder. El juliol de 1905 hi hagué eleccions municipals amb una victòria aclaparadora del Partit Conservador, que obtingué els sis regidors. Com a conseqüència d'això, Francesc Pujol Amengual accedí a la batlia, mentre que Francesc Verdera Ribas «Roca» fou nomenat secretari de l'Ajuntament i el seu fill Francesc Verdera Puigserver, designat escrivent auxiliar interí. Una setmana més tard, entre d'altres càrrecs, Joan Oliver Garau i Pere Capellà Pou van ser contractats com a guardes rurals o municipals.² Aquests es mantingueren en el càrrec fins el 31 de desembre de 1907 en què fou elegit batle el liberal Bartomeu Vanrell Mulet «Sant», i cessaren tots els empleats municipals nomenats pel consistori conservador.

D'aquell temps de joventut, Llorenç Capellà ens deixà alguna penyora de caràcter autobiogràfic que, molt probablement, reflecteixen també aspectes essencials d'aquella circumstància:

Un temps era sabater
 gendre de Na Tirona;
 perquè era mala persona
 son pare no me volgué.

Durant aquells anys de festeig i d'encaçar al·lotes, de festes, balls i hores passades a la taverna amb els companys de la seva generació, sabem que el jove Llorenç Capellà treballava de sabater —oficialment a Algaida entre 1904 i 1909, sembla que només n'hi havia un que apareixia com a tal a la matrícula industrial: Ignasi Zanoguera Picornell, que vivia al carrer de l'Església núm. 2—. ³ A més, Llorenç s'autodefineix o

---

2. Els altres càrrecs i oficis municipals de designació conservadora, a més dels esmentats foren: Llorenç Oliver Mulet, dipositari; Onofre Llompart Munar, saig; Bernat Sureda Ferragut i Josep Puigserver Fiol, peons caminers. AMA, Lligall 97: Acta municipal de 23 de juliol de 1905.

3. Sabem, no obstant, que n'hi havia més, de sabaters, entre d'altres coses perquè disposam d'informació sobre diversos joves que n'aprenien, malgrat aquesta professió

era considerat per alguns «com una mala persona» segons els canons socials de l'època. Això podia tenir alguna relació amb la militància política de Llorenç, però també podia significar que aquell jove sabateret de família humil no garantia les expectatives socials de la família Lull «Tiró», o que la vida dissipada i bulliciosa de Llorenç no generava excessiva confiança. Tot i l'opinió generalitzada que, ja en el segle xx, l'elecció de parella era una decisió lliure, el matrimoni formava part encara d'estratègies socials orientades cap a la reproducció social òptima.⁴

La vida quotidiana a Algaida, en aquells primers anys del segle xx, no devia ser gaire còmoda. L'emigració del jovent era un fet quotidià, i la crispació política, almenys entre conservadors mauristes i liberals, agreujava encara més la situació local. Així mateix, en aquell context, el rector Antoni Artigues⁵ fundà a la parròquia una Congregació Mariana de Joves que organitzava vetlades literàries i musicals en el pati corral

---

llavors tenia una escassa perspectiva de futur en una localitat sense tradició de tallers de calçat destinat a la producció. Vegeu sobre aquest context: ESCARTÍN BISBAL, Joana Maria (2002): "El calzado en Mallorca, 1800-1939. Producción dispersa y mercado de trabajo" a MANERA, Carles, *Las islas del calzado. Historia económica del sector en Baleares (1200-2000)*, Lleonart Muntaner Editor, Mallorca, pàgs. 217-340.

4. SALAS, Pere; GOMILA, Maria Antònia (1995): *La desigualtat dins la igualtat. Vida social i política de Vilafranca des del final del segle XIX fins als temps actuals*, Obra Cultural Balear Delegació de Vilafranca, pàgs. 116-118.

5. Antoni Artigues Barceló havia nascut a Felanitx, va ser ordenat prevere el 1890 i el 1902 va ser nomenat regent de la parròquia d'Algaida. Dos anys més tard en va ser designat ecònom. En una carta confidencial de Miquel Maura Montaner al seu germà Antoni Maura, el 1908, en la qual indicava possibles candidats a un benefici vacant, es referia a l'ecònom d'Algaida en aquests termes: «es activo y emprendedor, pero es joven; y menos mal si la madurez supliera la falta de años y de experiencia. Desgraciadamente el estado político de Algaida reclamaría una persona de más tacto, pensando bien, he de creer, que de lo que se trata es de retirarlo. Falta saber lo que será el que lo sustituya». *Obras de Miguel Maura Montaner. 1. Epistolario*, Sociedad de Educación Atenas, Madrid 1990, pàg. 91. El 1910 hagué d'abandonar la parròquia, després d'una sèrie de problemes amb la feligresia d'Algaida. Morí el 1945. Vegeu: Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca 85 (1945) 38.

de la casa on residia Luis de León de Garabito,⁶ membre significat del Partit Conservador i oficial d'Artilleria. Aquella associació de caràcter juvenil degué tenir una durada curta,⁷ atès que es refundà el 1912 en temps de l'ecònom Antoni Llabrés Canet.⁸ Per altra banda, sembla que persistia a Algaida el Casino de la Unió Republicana.⁹ Francesc Verdera Ribas «Roca», secretari de l'Ajuntament, era el contacte a Algaida de la Comissió Executiva del Partit Liberal Conservador i segurament el líder del partit a nivell local.¹⁰ Aquell any de 1907, el padrí, Pere Capellà Pou, treballava a l'ajuntament com a guarda municipal, se suposa que com a integrant i persona de confiança del Partit Liberal Conservador.

UNA MATINADA DE MAIG...

Llorenç Capellà Garí «Batle» i Margalida Roca Vaquer «Mariana» contragueren matrimoni el 16 de maig de 1907, a les 4,30 de la matinalda, a la capella del Roser de l'església parroquial d'Algaida, en una ceri-

---

6. Antoni Artigues al Batle Constitucional d'Algaida, Algaida, 7 de setembre de 1907: AMA, Lligall 227. Vegeu també: *Correo Mariano* I (1907) 143-144.

7. El 1910 ja havia deixat de funcionar, almenys no apareix a l'inventari de Congregacions Marianes que hi havia a Mallorca aquell any: *Catálogo general de las Congregaciones de María Inmaculada y San Luis Gonzaga establecidas en Mallorca*, Palma 1910.

8. Arxiu Parroquial d'Algaida (APA), Congregación Mariana. Libro de Actas 1912-1958. Antoni Llabrés Canet havia estat nomenat ecònom d'Algaida. El 1913 obtingué, per oposició, la rectoria de Sant Magí —Santa Catalina, Palma—. Fou rector d'aquella parròquia (1913-1920) fins que passà a la de Sant Jaume, també a Palma (1920-1934). Morí el 1934. Vegeu: *Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca* 74 (1934) 431-432.

9. Ofici Administración de Hacienda de las Islas Baleares al batle d'Algaida, Palma, 18 novembre de 1907, AMA, Lligall 227.

10. Comisión Ejecutiva del Partido Liberal Conservador de Mallorca a Francisco Verdera, Palma 24 de abril de 1907, AMA, Lligall 227.

mònia oficiada pel vicari Bartomeu Garcias Mas. Llorenç tenia vint-i-sis anys i era sabater d'ofici, mentre que Margalida en tenia vint-i-cinc.¹¹ Durant el primer mig any de 1907 es realitzaren 14 matrimonis, només un dels quals en una cerimònia oficiada a la tarda i l'única que tingué lloc a l'altar major de l'església parroquial. Les tretze restants, com devia ser costum, se celebraren a la capella del Roser entre les 4.30 i les 8.30 hores del matí. L'hora de la celebració del sagrament del matrimoni estava directament relacionada amb el nivell social i econòmic dels contraents. Els jornalers i treballadors es casaven a primera hora del matí, acompanyats dels testimonis i d'alguns dels familiars més pròxims. Ho devien celebrar austerament i, el mateix dia, s'incorporaven a la rutina diària del treball. Només aquelles parelles pertanyents a les classes socials benestants es permetien una celebració social digna al seu estatus, sense haver de dependre del jornal.¹²

Inicialment, Llorenç Capellà i Margalida Roca establiren la seva residència al carrer de la Beata número 2 i, dos anys després, es canvien al carrer Major número 23.¹³ Poc temps després encara es traslladen a un tercer domicili, sempre de lloguer, al carrer Esperança, 4. Els padrins paterns, el 1908, habitaven una casa pròpia al carrer de la Unió número 8,¹⁴ i la padrina materna, coneguda popularment com a «Mariana», ja vídua,¹⁵ havia traslladat la seva residència al carrer del Campet número

11. Arxiu Jutjat de Pau. Algaida, Matrimonis 8 (1904-1913), f. 92-92v.

12. En una referència oral de Calonge, crec, referida a les noces del començament del segle xx deia: «Jo em vaig casar, vestida com cada diumenge, a les quatre des dematí», SERRA, Jaume (2003): *Na Tunina de na Cosme. Vida d'una calongina contada pes poble*, Calonge, pàg. 33.

13. AMA, Lligall 417.

14. Hi devien residir des de 1905 any en què havia mort el padrí Llorenç Capellà.

15. Marià Roca Coll havia mort a Algaida el 6 de gener de 1903. Vivia en el carrer de Palma número 16 i deixà vídua i sis fills fadrins. Entre 1903 i 1908 contragueren matrimoni Jaume, Marià, Maria i Margalida. Cfr. Arxiu Jutjat d'Algaida, Defuncions 15 (1899-1903).

i, on vivia amb els seus fills més joves Antònia i Pere Antoni.¹⁶ Tot fa pensar que la parella disposava d'escassos recursos econòmics. A més, la núvia, en estat de bona esperança, per ventura tampoc no havia pogut disposar de dot, ateses les circumstàncies en què es trobava la seva família. L'embaràs de Margalida segurament havia enterbolit aquells mesos previs a la celebració de la cerimònia religiosa. Tot plegat, els inicis de la família Capellà Roca varen estar acompanyats de dificultats econòmiques i de malentesos, un fet que no passava desapercebut en una petita comunitat rural.¹⁷

ARRIBEN ELS FILLS...

Tres mesos després d'haver-se realitzat el matrimoni canònic entre Llorenç Capellà i Margalida Roca, el 6 d'agost de 1907 va néixer el fill primogènit, un nin al que posarien Pere, el nom del padrí patern.¹⁸ Aquell mateix dia va ser batiat pel vicari Pere A. Oliver a l'església parroquial de sant Pere i sant Pau d'Algaida.¹⁹ De major, Pere féu esment a la

---

16. AMA, Lligall 416. El 1908, Pere A. Roca Vaquer com a fill únic en sentit legal de vídua pobre a qui mantenia, demanava alliberar-se del servei militar. Cfr. AMA, Lligall 98.

17. Segons la tradició oral Llorenç Capellà, el 1906, festejava formalment una altra al·lota algaidina de nom Isabel. Aquest fet i l'embaràs de Margalida Roca degueren ésser objecte de comentaris de tota casta i condicionaren la primera etapa de vida del nadó Pere Capellà.

18. Arxiu Jutjat d'Algaida, Naixements tom 21 (1905-1908) f.161. El pare declarà: «Que dicho niño nació en su casa á las tres del día de ayer. Que es hijo legítimo del declarante y de su mujer Margarita Roca y Vaquer, casada, sin profesion, de 25 años de edad, natural y vecina de Algaida. Que es nieto por linia paterna de Pedro Capellá Pou y Francisca Ana Gari y Noguera naturales aquel de esta villa y esta de Lluchmayor; y por la materna de Mariano Roca Coll y de Antonia Vaquer Ordinas ambos naturales de la ciudad de Palma».

19. Arxiu Parroquial d'Algaida, Llibre baptismes I/3-13/26 f. 41.

circumstància d'aquell naixement «prematuro», concretament el 1939 des de la presó d'Alcalá de Henares, quan escrivia al seu germà Marià que llavors era a punt de casar-se: «¿Tu te imaginas la alegría de casa, cuando nazca el primer nadó, el primer nieto de nuestros padres? Concédenos pronto esta alegría y no te importe para ello que sea sietemesino. Yo no llegué a tanto, según la cuenta de mis padres, y ya ves que simpático resulté».²⁰ Posteriorment, Llorenç i Margalida encara tindrien tres fills més, dos nins i una nina: Marià, nascut el 31 de juliol de 1909,²¹ Francesca, el 21 octubre de 1911²² i Llorenç, el 28 febrer de 1916.²³ Pere, que tenia nou anys quan nasqué el seu germà Llorenç, en va ser el padrí de les fonts i sempre el tractà com a fillol.

Aquí les notícies sobre la família «Batle» escassegen força. A penes no disposam d'informació sobre aquells primers anys de convivència del matrimoni, ni la professió del pare, ni dels primers anys de Pere Capellà i dels seus germans. La vida quotidiana d'aquella nissaga devia persistir condicionada pel microcosmos sociopolític d'un poble immers en un clima de tensió i de clientelisme polític. Els «Batle» formaven part de la xarxa clientelar dels «Roca» i, en conseqüència, és a partir d'aquesta realitat que hom ha d'interpretar bona part de les actituds i del comportament cívic del padrí Pere Capellà Pou, però també de Llorenç Capellà «Batle».

Tanmateix, Llorenç Capellà durant aquells primers anys de casat encara devia compaginar l'ofici de sabater amb les activitats agrícoles.²⁴

---

20. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 9 de juliol de 1939, Arxiu Antoni Capellà Trobat (AACT).

21. Arxiu Jutjat d'Algaida, Naixements tom 22 (1908-1911) f. 69.

22. Ibid., Naixements tom 23 (1911-1914) f. 10

23. Ibid., Naixements tom 24 (1914-1917) f. 168.

24. Pel que fa al conjunt de Mallorca: «Carles Manera ofereix dades molt significatives; entre els anys 1900 i 1930 el percentatge de població activa al sector primari a les Balears va passar d'un 66% a un 37%, el secundari d'un 22% a un 39% mentre que el terciari creixia d'un 12% a un 23%. Comenta l'autor que sovint les

Intuïm que encara no tenia taller propi i que els jornals devien escassejar, tot plegat pel que sembla, es tractava d'un ciutadà atípic que començava a despuntar per la seva popularitat com a glosador i no tant per la seva feina. Era una persona animosa, inquieta, amb tendència a la loquacitat, client habitual de la taverna i molt donat a tenir sempre la cançó als llavis. Representava, seguint el perfil de Hobsbawn i Scott, el prototipus de sabater compromès socialment i política.²⁵ Els sabaters, per regla general i aquest era el cas de Llorenç Capellà «Batle», estaven més alfabetitzats que la majoria, tendien a expressar opinions sobre qüestions que generalment es deixaven en mans de persones oficialment il·lustrades i cultivaven un cert lideratge ideològic. Llorenç Capellà ben aviat esdevingué un ideòleg, algú que tenia una idea formada i compromesa respecte a les injustícies del caciquisme, sobretot com un dels portaveus públics del Partit Conservador, amb un discurs especialment punyent i crític respecte als representants del Partit Liberal algaidí i les seves polítiques. Mantenia una militància política genèrica, difusa, eclèctica, depenent en part de les xarxes clientelars, però alhora sensible a la protesta i a la disconformitat. Com molts menestrals i pagesos era afeccionat a les begudes fortes i esdevingué un subproducte de la cultura tavernària, l'espai quotidià de disputes, confrontacions, observació i conversació.

A diferència dels lletraferits i professionals liberals de la localitat, aquell treballador-intelectual, com era Llorenç Capellà, estava en contacte diari amb les capes més pobres i més baixes del poble. El seu ofici l'obligava, també, a passar molt temps sol i reflexionar. Disposava d'una biblioteca i llegia, fins i tot mentre treballava assegut damunt la vora-

---

mateixes persones es dedicaven a l'agricultura i a la manufactura per temporada». MANRESA, Andreu; ROQUE, Joana Maria (2004): *La Caixa. Un segle d'història a les Balears (1904-2004)*, La Caixa, pàg. 23.

25. HOBBSAWM, E.J.; SCOTT, J.W. (1987): "Zapateros políticos" a HOBBSAWM, E.J., *El mundo del trabajo. Estudios históricos sobre la formación de la clase obrera*, Ed. Crítica, Barcelona, pàgs. 29-56.

via. Les dones i els nins freqüentaven el taller, la qual cosa li permetia conèixer els problemes, inquietuds, sensibilitats i necessitats de la seva clientela.

Hem d'imaginar com devia ser la vida quotidiana de la muller d'un jornaler i petit menestral sense excessius recursos econòmics. Margalida Roca era una dona humil, mestressa de casa, ensinistrada sobretot per educar i surar els fills amb dignitat. A més, fou una dona socialment eclipsada per la popularitat de l'espòs i, en contrast amb el seu marit, era més aviat una dona callada, pacient i disposada a suplir les mancances que suposava mantenir una família humil sense un sou fix, sense entrades segures i regulars, sense les condicions de moltes famílies contemporànies que disposaven d'un corral amb animals i d'un tros de terra per conrear.

S'escopeta de canya

Dia primer de gener de 1908, en constituir-se el nou consistori liberal de la localitat, Julià Cardell Munar, que havia estat batle durant l'anterior etapa liberal, va ser nomenat secretari interí de l'Ajuntament d'Algaida.²⁶ Unes setmanes després encara hi hagué més nomenaments, alguns dels quals d'una certa transcendència per a l'esdevenidor: Jaume Janer Coll fou contractat com a caminer interí en substitució de Sebastià Amengual Sastre, i Joan Oliver Vich com a guarda rural.²⁷ Aquell procés d'ocupació dels càrrecs es culminà quan el 10 d'abril de 1908 l'Ajuntament de la vila nomenà Julià Cardell Munar com a secretari en propietat, després d'una pantomima de concurs públic, en el qual només

---

26. Acta de 1 gener de 1908: AMA, Lligall 98. Pere Oliver Ribas i Antoni Sastre Oliver van ser elegits escrivents interins de l'Ajuntament. Acta 5 gener de 1908: AMA, Lligall 98.

27. Acta 2 de febrer de 1908: AMA, Lligall 98.

s'hi presentà un candidat.²⁸ Dos dies després moriria prop de la Plaça «accidentalment» un membre de l'oposició.

Les nits d'hivern eren llargues i obscures. Les taules de joc de les tavernes de la Plaça i del carrer del Bisbe restaven ben actives fins ben entrada la nit, tot burlant les ordenances municipals. El vi, l'aiguarent i el rom no sadollaven prou les gargamelles insaciabls dels viciosos de la nit. Les discussions i baralles persistien al carrer, tot aprofitant la nocturnitat i l'obscuritat de camí de tornada a casa. Entre els més bullanguers hi destacava el fill del cap del partit conservador, Francesc Verdera Puigserver —Xesc «Roca»—, conegut per les reiterades provocacions, picabaralles i bromes pesades. Una nit, ja entrada la primavera de 1908, Xesc «Roca»²⁹ moria com a conseqüència d'un dispar, prop de la Plaça algaidina. Aquell fet trasbalsà profundament la quietud aparent de tot un poble. Havien mort un element directament relacionat amb les lluites de poder local, havien fet desaparèixer el membre d'una de les famílies més significades políticament del poble i un dels elements considerats com a més indesitjables pel seu tarannà provocador. I el poble es dividí més que mai en dos bàndols. Els parents de la víctima i la seva xarxa clientelar alimentà la set de revenja per la sang vessada.³⁰

La premsa satírica de l'època es féu ressò d'aquella situació. El setmanari *Pu-put*³¹ contava el clima de tensió que es vivia a Algaida en aquella conjuntura:

28. Acta de 10 d'abril de 1908: AMA, Lligall 98.

29. MAJORAL, Biel (1995): "Converses algaidines. Francesc Verdera Puigserver. Xesc Roca 25 nov. 1876-12 abril 1908", *Es Saig* 171, març, 11-13.

30. Sobre l'ambient que es vivia a Algaida, el caciquisme, les lluites polítiques i la circumstància específica de la mort de Francesc «Roca», vegeu: MAJORAL, Biel (1995): "Converses Algaidines. Miquel Barceló. Sen Estaca. Setembre 1882-Agost 1977", *Es Saig* 171, pàgs. 11-13. Miquel Barceló «Estaca», aporta detalls interessantíssims a la crònica social i política algaidina, gloses i anècdotes, alguna de les quals d'una duresa i una cruesa rellevant.

31. El setmanari *Pu-put* (1907-1914) s'editava a Palma i era dirigit per Josep Sastre Pascual.

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

¿Y d'Algaida que vos hem de di? Allà sa política ha costat sa vida á un homo á sa fló del mon. Malahida sia ara y sempre sa politica y es qui la va inventá. A devant aquest cuadro negro no heyá broma posible, y es poble, que no se corretxes ni s'emmenda á devant es fratricidis humans, no merex cap clase de consideracions avuy y es inutil qu'esperí un porvenir es dia de demá. Lo unich que te bo es PU-PUT es que fa justici seca y ha declarat guerra á mort á sa política de tot coló y tota mida. Pero no esperám goñá sa batalla, perque á n'quest mon lo que heyá més dolent són ets homos y ses dones. Aquí, ets homos diran. —¡Sobre tot ses dones! Y ses dones com es natural. —¡Sobre tot ets homos! Y noltros per fe justici, mos vehim amb so cas de exclamá: —Tots son dignes compayeros y, al revez d'es predicados que dihuen voltros sou es dolents, á noltros no sols no mos tenim per sants, sino qu'estam convensuts que sa presó que mos solia doná s'alcalde la mos tenim tant merescuda com molts que tenen es titol de usia inclusive.³²

El 19 d'abril de 1908, una setmana després de la mort de Francesc Verdera, el consistori municipal acordà per unanimitat donar de baixa el caminer Jaume Janer Coll «Mena» i abonar-li el sou fins el dia quinze d'aquell mes.³³ Va ser substituït interinament per Sebastià Amengual Sastre. Evidentment aquella destitució tenia una relació directa amb la mort de Roca, com molt bé ho explica Rafel Antich Servera: «Fou llavors [referint-se al temps que era caminer] quan en una brega se li disparà l'arma i morí en Roca a conseqüència de la ferida que li féu el tret. Aquest esdeveniment va fer que hi hagués molta xerrameca, ja que en Mena era un dels principals liberals algaidins, mentre que en Roca representava la part conservadora. En una ocasió en Roca li havia disparat i li havia foradat la capota, no el ferí de miracle».³⁴

---

32. *Pu-put* 20, 18 abril de 1908.

33. Acta 19 d'abril de 1908: AMA, Lligall 98.

34. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria als republicans víctimes de la repressió feixista a Algaida durant la Guerra Civil de 1936*, Algaida, pàg. 53.

L'afer de la mort de Francesc «Roca» durà un poc més d'un any, i el mes de maig de 1909 es féu pública la sentència judicial. *Pu-put* ho reflectia, amb to satíric:

Per fi s'ha acabat es judici sobre aquest asesinat, y li deim asesinat, apesá de que a nes final, aclaridas ses cosas, parex que no va essé més que una medida, sempre deplorable, pero, a voltes, necessari per fe prevalexa es principi d'autoritat que se despreciava y torná sa pau a nets alarmats algaidins. Es mort ja ha donat conta des seus actes a devant Deu, es viu n'ha donat a devant ets homos y está a dins sa presó y per llarch temps. Si noltros haguesem de doná es nostro paré, seriam tal volta masa cruels, masa inhumans, ja que no es caritatiu, ni es humá, remoure ossos de persones que gosen de l'etern descans. Unicamente feriam constá que estám persuadits de que valen mes ses vidas de ses personas honrades y pacifiques que no sa vida d'un desgraciat per tots conceptes encara que sia fiy d'un cacique y qu'es preferible está a dins sa presó que no a dins sa fosa. Que tot sia pau y unió a dins Algaida es lo que desitja es PU-PUT y que paguin sa seva mala accio en so rigó des Codich es testimonis evidentament falsos que se presentaren a declará a devant es Tribunal. Creim que no's pot demaná menos ni se pot desitjá més.³⁵

En el judici que se seguí a causa de la mort de Francesc «Roca», Jaume Janer Coll va ser absolt sense cap càrrec, i res no va canviar en relació a les institucions públiques locals.³⁶ El bienni 1908-1909 fou de domini liberal a l'Ajuntament d'Algaida. La virulència de la seva gestió s'ha d'entendre en relació a allò que era la cultura política dels partits de torn, en clau local. És a dir, control sobre la justícia, capacitat per dominar l'opinió pública a nivell local, desviar l'atenció i l'exercici de pràctiques autoritàries, amb el suport i la protecció d'una xarxa sòlida de caràcter clientelar. Es tracta d'un model de cultura política dominant

---

35. "Cuatre paraulas sobre l'asesinat d'Algaida", *Pu-put* 79, 5 juny 1909.

36. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàg. 53.

en el món rural, amb un univers simbòlic que conjugava perfectament violència, pressions permanents, xarxes d'interessos i de famílies.³⁷

Pere Capellà Roca creixé i prengué consciència de la realitat en un microcontext social de silenci, por, odis reprimits i comportaments cívics i polítics condicionats per la violència pagesa. Tot, en una realitat marcada per la injustícia sistemàtica que imprimien els cacics locals. El seu padrí, com hem vist, formava part d'un dels dos bàndols en litigi i públicament enfrontats per aquell succeït gravíssim que havia acabat amb la mort violenta de Francesc Verdera «Roca». L'univers simbòlic del caciquisme esdevenia un escenari del qual semblava que ningú no en podia estar al marge. Els grups de poder controlaven tots els espais, determinaven el model de relacions socials i econòmiques, i impedièn qualsevol moviment social que es pogués crear al marge dels seus interessos. El microcosmos local era tan reduït que hom tenia la percepció que era gairebé impossible rompre aquelles cadenes que mantenien la població sotmesa.

L'octubre de 1909, quan els conservadors ja havien tornat a controlar l'Ajuntament, un escriptor algaidí publicava en el setmanari *Pu-put*, amb el pseudònim de «En poca son», una rondalla força interessant titulada *S'escopeta de caña*, que reflecteix el perfil d'un dels grans cacics contemporanis d'Algaida:³⁸

Hey havia a una casa d'un llogaret de Mallorca una dona molt vey a y tenia amb ella tres nets, un Juan, un Tomeu y s'altre Llorens; aquella dona s'entretenia tots es vespres de s'ivernada a filá y algunas vegades

---

37. Està per fer la història del comportament de les capes populars rurals, amb les seves manifestacions de descontent —petards, crema de pallers, avisos, intimidacions, etc.— que es vehiculaven amb formes diverses, atès que l'opinió pública necessitava elements de referència en un temps en el qual la democràcia era pràcticament inexistent, malgrat la cobertura institucional.

38. *S'escopeta de caña*, En poca son, Algaida 5 octubre de 1909. *Pu-put* 9 octubre de 1909.

per entreteni es tres nins y no s'adormisen fins despues de pasat el rosari, el se contava alguna rondaye.

Un vespre que ha havian sopat y es misatjes encara no havien vengut, aquells nins se dormiren; y sa padrina que volia que pasasen el rosari, cada instant los despertava.

En Juanet, qu'era es més gran, tot enfedat perque tenia son li va respondra com un piñol de cirera:

—Idò contaumós una rondaye.

Y sa predina el se va di:

—Vos en contaré una de guapa si no durmiu.

Senti axó y tots tres badá un uys com a salés, va essé tot u.

—Idó si, idó si —digueren ells. Y sa bona de sa predina comensá d'aquesta manera:

—Axó era y no era, bon viatge fase la cadenera; per tu un aumut y per jo una barcella. A un poble de Mallorca, no molt gran, hey havia altre temps, un homo Pur, pero molt... Pur; ell tenia es privilegi, de tant en quant, de poré pegá escopetades a cualsevol y a pesá que s'escopeta era de caña, tenia tal habilitat, que ses fletxas s'aficaven com el diantre; un dia tirava a un y l'inutilisava pa sa vida; un altre li deya que no li tirás y a pesá d'axó, el rebentava; sobre tot, a tot aquell que no era des seu gust y agrado y no feya lo qu'es Pur volia, tot eran fletxas de cap a ell y vos dich qu'era mal de sufri. Aquell poble, tant cansat d'aquells atropells, no tengué més remey que obri ets uys y un dia resolgueren d'aná a comenarsé a la Mare de Deu de la Pau, perque aquxa verja era sa primitiva patrona d'aquest poble y hey tenian molta confiansa que els se posaria sa pau a nes poble; pensat y fet, allá anaren y li varen di:

—Mare de Deu, noltros venim a demanarvós que poseu tota sa vostra influensi perque temguém pau a nes poble, pues aquest Pur mos te a tos retjirats, perque te una escopeta de caña y com qui no haje de fe mal a ningú, emperó ses suas fletxas s'afican fins a nes co.

La verge de la Pau respon y diu:

—Pero, veis, voltros me deis axó y no será posible, perque ell es un homo molt catolich, va a misa, es aficionat a figurá en tots ets asuntos importants de l'iglesi...

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

—¡Ay Mare de Deu! —Li varen di aquellas personas— vos han enganada, y si no vos fiau de lo que vos deim, vigilauló vos mateixa; aquest homo es un hipócrita.

Aquí en Tomeu respon y diu:

—Predina, ¿qué vol di hipócrita?

—Calla —contesta sa predina— aquest homo es un hipócrita —varen di tots— y la verge contesta y diu:

—Tornau d'aquí set setmanas y vos contestaré.

Despues des plas, aquella gent hey va torná y digueren a la Mare de Déu si los volia torná sa resposta des Pur.

Aquí en Juanet va di petit a nen Llorens:

—¿Qué vol di Pur? Y sa bona de sa predina va fe:

—Pissst, callau, ó sinós ja he acabat. La Mare de Deu els se respongué:

—Vltros tenieu una columna de raó; aquest homo es un infame, no es digna de que jo el mir en bons uys; nauvornés y sa pau y tranquilidat será en vltros.

—Desde aquell dia, a pesá de que es Pur pegava alguna escopetada, no feria ningú; pero hem de creura que li estaven alerta y hasta va arribá que unas cuantas vegades tirá fletxas en s'escopeta de caña y tots es tirs li varen surti pa sa culata. Pero a pesar d'axó, heu provava cada instant. Un vespre ell, per prová si encara li temian, amb un bastó que acostumava du, simbol des privilegi primitiu, a un seó que trobá, agontantsé es Pur amb so peu esquerra, amb so drey y es bastó, va fe en terra ¡pam! ¡Pam! ¡Pam! Aquell señó, en lloch de fuji, com hauria fet altre temps, sa plantá davant ell, com qui di: —¿Qué vols?— Y va está amb aquesta actitud fins qu'es Pur va anarsén.

—En vista que tot li anava malament, que ningú li tenia po y que es tirs de s'escopeta li sortian tots pe sa culata, pensant qu'axó poria essé una malaltia que s'hagués apoderat d'ell, se va fer amich d'un matasanos y un comich jove, cuyos señós, com varen eleji sa carrera, se varen equivocá.

En Tomeu aquí diu:

—¿Qu'es un matasanos y un comich jove?

—Ara no'n contaré pus —va di sa predina.

Tots ets infants romperen a plorá perque sa rondaye los agradava y a forse de pregaris a sa predina torná continuá:

—¿Bono, y que callareu? -Y tots varen respondre:

—Si, predineta, continuamoshó que mos agrada molt, no tornarem di res pus fins que acabareu.

—Bono, idó, avant. Amb aquest matasanos y es comich jove, es Pur se pensava que tot li aniria be; qu'en treuria algún de caseua, que poria tirá fletxas y s'aficarien y que tot li anaria com una seda; pero ¿sabeu que li sutcehí? Qu'un dia va tirá una fletxa a un y s'aficá a s'esquena d'un amich seu y no va aná com es Pur l'havia dirigida. Un altre dia en va tirá un altre y li va torná surti pe sa culata y ¡mirau, devegades diuhen, ses coses d'aquest mon! ¿Sabeu ahont va aná aficarsé sa fletxa? Pues a un bou ros que tenia es Pur y llevó el va teni coix.

—Tals eran es disguts que tenia com veyá axó, que va arribá que tant es calsons com es jach, li venien tant grosos, que parexia que no eren fets per ell y si no hagues estat pes gayato que duya, amb so vent hauria volat; y ¿sabeu quin va essé es seu resultat? Pues es matex que tendrá un que jo conech que li diuen es “Puput sense cresta”, que pe sa mala fe que te en totas ses coses, tuthom el desprecia y es quatre amichs que li quedan, li girarán s'esquena y sols no trobará ningú qu'es vespres l'acompañ a jeura, pues aquest que jo dich no te coratje d'anarse'n totsol, en no essé que fasi sol.

—Bono per avuy ja basta perque hem de pasá el rosari.

Axuxi es tres nins s'aferraren pes coll de sa padrina, diguentli:

—Digaumós qu'es alló que no heu volgut dir, predineta.

Sa bona de dona, per acabá de ferlós contents, els a va di:

—Bono, idó, maldement jo li digue Pur, no heu era, sa gent li deya axó, pero era un homo dolent, que en no ferlí es seu gust, rebentava tothóm; hipócrita vol di que demostrava essé catolich, apostólich, romá y era un que no creya més que en sa seua conveniencia; matasanos vol di qu'era un amb so titol de metje y no sabia curá; y comich jove heu he dit en lloch de misé jove, sense plets; pues aquets señós si els convé, donen raó a cualsevol maldement no la tenguen y a n'axó jo li dich una

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

comedi; bono, per avuy ja basta, sigueu bons atlots y no hi heurá tants de dolents.

Les notícies sobre el microcontext polític i social algaidí no sovintegen gaire en aquella publicació satírica i és difícil conèixer la identitat dels autors d'aquells escrits, gairebé sempre publicats amb pseudònim. El *Pu-put* rebia cartes d'Algaida i alguna col·laboració esporàdica i, molt probablement, també hi tenia subscriptors.³⁹ El llenguatge críptic i rondallesc en què s'expressa la realitat social i política de la localitat és una prova més del caciquisme dominant, de la manca de llibertat i de l'existència d'una cultura popular que, no obstant tots els entrebancs, reflectia aquella situació. La identificació dels protagonistes de la rondalla *S'escopeta de canya* i l'autor que s'amagava darrera el pseudònim «En poca son» és, almenys per a nosaltres, certament enigmàtic i no ens atrevim a fer pronòstics que podrien semblar agosarats i superficials. El protagonista esmentat podia ser perfectament el batle d'Algaida de llavors, Bartomeu Vanrell, però també es podia tractar de Julià Cardell, l'antic batle liberal. Una caricatura dels professionals liberals, metges i advocats de l'època, generalment fills de rendistes i notables locals, que no exercien la seva professió perquè no en tenien necessitat i formaven part de l'entramat polític municipal.⁴⁰ Es tracta, en definitiva, d'una crítica a la forma d'exercir el poder i a la particular forma de relacionar-se amb la ciutadania, fent servir com a principal referent la por i la intimidació permanent. Per altra banda, hi ha una relació estreta entre el descontent popular i la intervenció de la Mare de Déu de la Pau, pa-

---

39. De fet, disposam d'una col·lecció incompleta de la publicació, propietat d'una família algaidina que, gentilmente, ens l'ha cedida per a la seva consulta.

40. Segons *Correo de Mallorca* 23 de setembre de 1920, dels 135 missers que hi havia Mallorca, només 38 exercien. El rendista i el misser, essent com són econòmicament «prescindibles» sovint exerceixen de polítics professionals. Informació que hem presa de: PEÑARRUBIA, Isabel (1991): *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 358, nota 27.

trona de la localitat, que allibera el poble del cacic capritxós, venjatiu, prepotent, estufat i sectari.

MESTRE LLORENÇ «BATLE»,
ENTRE EL MAURISME I EL REPUBLICANISME POPULAR

La trajectòria política de Llorenç Capellà «Batle», almenys entre 1905 i 1923, degué bascular entre el conservadorisme maurista i la simpatia pels corrents reivindicatius de caràcter local del republicanisme popular. El to i l'esperit de la premsa satírica contemporània —*Es Moscard, Pullet*, etc.— s'aproximen molt més a la personalitat de mestre Llorenç que no el conservadorisme doctrinari de caràcter aristocratitzant o burgès. Les seves reivindicacions de classe estan directament relacionades amb el model de la lluita republicana a nivell local. Si no en va ser deixeble directe de l'escola republicana, el seu discurs i el format crític del seu glosat s'aproxima al corrent radical del republicanisme rural mallorquí.

En el context de la Setmana Tràgica de 1909, amb una certa implantació del republicanisme radical a diversos nuclis de la Part Forana de Mallorca, apareix un republicanisme mixt, connectat amb les reivindicacions de caràcter obrer. Així, el 1910, Llorenç Capellà havia promogut la societat reivindicativa La Unión Campesina,⁴¹ una mena de sindicat pagès que integrava les reivindicacions republicanes i obreristes de l'època. Aquest sindicat fundat a Algaida al començament de 1910 —el reglament estava signat el 10 de març—⁴² comptava interinament amb

---

41. El 1910 a Lluçmajor hi havia també la Unión Campesina, vinculada als socialistes. Cfr. GALCERÁN AULET, Rafael (1998): *Socialismo y educación en Joan Monserrat Parets*, Memoria d'Investigació de Doctorat. Cedida gentilmente pel catequè Bernat Sureda Garcia.

42. *Reglamento de la sociedad de obreros denominada Unión Campesina de Algaida*, Tip. de Bartolomé Rotger, Palma de Mallorca 1910.

Llorenç Capellà com a president i amb Francesc Mudoy com a secretari. L'univers mental d'aquells grups reivindicatius tenia com a principals fites la lluita contra el caciquisme, la justícia social i l'anticlericalisme. No debades mantenien una certa simpatia i connexió amb els sectors malmenats pel catolicisme local,⁴³ com ara el protestantisme. Pensem que el 1895 s'havia fundat a Algaida una capella protestant que havia hagut de tancar com a conseqüència de les campanyes del catolicisme local.⁴⁴

Entre 1909 i 1917, en les diferents convocatòries electorals municipals sembla que no hi hagué eleccions i s'aplicà l'article 29. El desembre de 1909, el novembre de 1911 i el novembre de 1915 accediren a l'Ajuntament d'Algaida els sis candidats, tres conservadors i tres liberals, sense necessitat de votació popular. Els dos partits de torn, malgrat l'escissió del Partit Maurista el 1913, mantenien un pacte a nivell local i controlaven, de forma exhaustiva, l'Ajuntament.

Atès l'existència d'aquesta cultura social i política dominant a Algaida, la família Capellà, com s'ha esmentat, estava directament relacionada amb la xarxa clientelar del maurisme local, liderat per la família Verdera «Roca». A les eleccions municipals de 1917 els «Batle» donaren suport a la candidatura maurista formada per propietaris i amos de possessió, però en una conjuntura de recessió significativa del maurisme a nivell local. El 1915, els datistes —conservadors— d'Algaida haurien aconseguit marginalitzar els mauristes, i aquests no s'haurien presentat als comicis. No obstant això, dos anys després optaren per donar batalla, presentaren una candidatura i s'hagueren de celebrar eleccions, després

---

43. Gabriel Janer Manila comenta com a la biblioteca del seu avi matern, Antoni Manila, sabater d'ofici i simpatitzant del socialisme, hi havia una Bíblia protestant. Cfr. ALZAMORA, Sebastià (1998): *Gabriel Janer Manila. L'escriptura del foc*, Lleonart Muntaner Editor, Mallorca, pàgs. 24-25.

44. El pastor i intendent evangelista Smith notificava a l'Ajuntament d'Algaida que havia obert una capella evangèlica al carrer del Sitjar, Algaida 8 de maig de 1895. AMA, Lligall sense classificar.

de deu anys en què no havia estat necessari celebrar-les. En aquell moment, Pere Capellà Pou, de 62 anys, era guarda rural de l'Ajuntament d'Algaida, Llorenç Capellà Garí treballava de pagès i el seu germà Miquel era jornalero. Pere Capellà i el seu fill Miquel van actuar en aquelles eleccions com a interventors suplents del candidat Antoni Solivellas Oliver, que es presentava pel districte primer; mentre Llorenç Capellà Garí va ser interventor de Miquel Vanrell Vich. Tanmateix, cap dels quatre candidats mauristes, entre els quals es trobava Gabriel Verdera Puigserver «Roca», no va ser elegit regidor en aquelles eleccions, i ho foren tres conservadors: Guillem Munar Munar, Joan Crespí Amengual i Antoni Sastre Oliver; i tres liberals: Antoni Mulet Oliver, Francesc Pujol Amengual i Pere Pujol Mulet. Curiosament, el dramaturg i sabater Bartomeu Montserrat Mudoy va ser interventor del liberal Francesc Pujol Amengual.⁴⁵

Entre 1917 i 1923 s'hauria produït a Algaida el declivi del maurisme polític i la desfeta de la xarxa entorn a la família Verdera, tot plegat en benefici de les dues principals forces polítiques locals —conservadors i liberals—. L'antiga militància maurista s'hauria dividit. Una part significativa optà pel radicalisme conservador,⁴⁶ mentre una minoria evolucionà cap a un model de militància centrada en l'antiverguisme i la lluita contra les principals oligarquies locals en ascens.⁴⁷ Pere Capellà Roca, encara el 1936, quan demanava el vot per a les esquerres ho plantejava com a única forma de combatre el verguisme.⁴⁸ Bona part de l'èxit del

45. AMA, Lligall 2.154: Expedients eleccions municipals 1909-1931.

46. FULLANA PUIGSERVER, Pere (1998): *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca (1853-1925)*, Lleonard Muntaner Editor, Mallorca, pàgs. 201-211.

47. Una síntesi sobre aquesta conjuntura a MARIMON, Antoni (2000): "Les Illes Balears entre el canvi de segle i la crisi definitiva de la Restauració (1900-1923)", a SERRA, S. (edit), *El segle XX a les Illes Balears. Estudis i cronologia*, Edicions Cort, Mallorca, pàgs. 32-34; sobre el maurisme, vegeu: PEÑARRUBIA, Isabel (1991): *Els partits polítics*, pàgs. 356-368.

48. CAPELLÀ, Llorenç (1995): "Paraules entorn a l'obra de Pere Capellà", *Lluc* 784, pàg. 18.

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

republicanisme radical populista s'alimentava al voltant de l'antiverguisme. Un discurs simple i directe del qual Jordi Martí Rosselló «Mascler Ros» en fou un dels principals inspiradors i protagonistes a través de les pàgines de *Foch y Fum*. Durant aquests anys, la Joventut Maurista es decantà per la violència radical; el partit reconstituí la seva xarxa de casinos a les principals localitats mallorquines, malgrat que l'opinió publicada, conservadora i republicana sobretot, insinuava l'enfonsament polític de Maura i el funeral imminent del maurisme. Tanmateix, Joan March i Ordines liderava un nou partit polític i aglutinava des del descontent conservador fins a emprenedors econòmics, passant pels regionalistes. El cansament i el desencís polític de la Restauració coincidí amb una conjuntura d'estimulació econòmica, de consolidació d'una nova trama d'interessos econòmics i d'una generació liberal nova.

LA INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ

Pere Capellà era fill de sabater i va ser en el petit i precari taller de calçat, regentat pel seu pare, on aprengué l'ofici de ciutadà. Ca seva i l'espardenyeria del pare esdevingueren la seva escola, l'espai on aprengué a aprendre, i l'àmbit on rebé els estímuls suficients per iniciar un procés de lluita. Primer, per poder superar i anar més enllà del que li podia oferir la família i, posteriorment, per alliberar la seva gent, la seva classe social a través de la cultura.

En aquell clima de compromís cívic i polític en l'àmbit familiar, Pere interioritzà inicialment dues formes d'interpretar la realitat. Per una banda la cultura societària de base republicana, laica i crítica —sobretot amb el caciquisme, el clientelisme i el poder de les classes dominants locals— i, per l'altra, conegué de prop la cultura conservadora, de base maurista, una cultura política en recessió com a conseqüència del domini social que exercien a nivell local empresaris, comerciants i profes-

nals liberals vinculats a l'entramat verguista. És prou important tenir en compte la forma com Pere Capellà aprenia a discernir els mecanismes de funcionament social i polític del microcosmos algaidí, els fets més rellevants de la història més recent —la Gran Guerra, els partits polítics de torn, la Guerra del Marroc i la Dictadura de Primo de Rivera—, la història que li contaven els pares i la interpretació d'una societat marcada per les desigualtats socials; però, també, va ser en l'àmbit familiar on interioritzava una particular versió sobre els principals símbols i mites socials del seu entorn més immediat.

Encara ben nin, Pere acompanyava el seu pare als actes polítics públics. Ja de major, quan el Comte de Romanones era ja molt gran i a punt de morir, Pere Capellà recordava que de nin l'havia vist, a Romanones, en una de les seves visites a Mallorca. Devia ser l'abril de 1915 quan durant uns dies recorregué Mallorca, i rebé un homenatge del Partit Liberal, després d'haver deixat la presidència del Consell de Ministres:⁴⁹

[...]
 Alcalcé a verle una vez
 que hizo a Mallorca un viaje.
 Él fue el primer personaje
 a quien rindiera homenaje
 de admiración, mi niñez.
 [...]
 Mi Padre, me lo mostró:
 «Ves aquel es Romanones»,
 y Dios sabe que aficiones
 con aquello despertó
 quien me enseñó a hacer canciones.
 [...]

---

49. MINGO REVULGO, “La salud del Señor Conde”, *Baleares* 27 agost de 1950.

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

Pere aprengué el sentiment de pertinença a una classe social estadísticament majoritària, però qualitativament feble, sense a penes poder. No obstant això, descobria el poder de la paraula i de l'enginy, i aprenia a observar la realitat més immediata en clau de compromís social. A diferència de moltes famílies del seu temps, Pere tingué la sort de tenir el mestre a casa, atès que trobà sobretot en el pare un referent i un educador que sabé transmetre inquietuds socials i una certa passió per la cultura escrita. Ni que fos en estat precari i amb recursos escassos, Pere Capellà, a casa, es familiaritzà amb la lectura i gaudí d'un guiatge cultural i social infreqüent el seu temps. Excepte alguns llibres, que el pare tenia en una petita prestatgeria penjada dins un aiguavés de la casa, i adesiara alguna publicació periòdica, a casa no hi havia més referències culturals. La llar era austera, sense quadres ni fotografies ni tan sols icones o símbols religiosos. Era el fogar d'una família sense història, sense tradició, sense referents de passat i sense a penes possibilitats de percebre el present. Coneixien el rei Alfons XIII a través dels segells de correus, les monedes i els escassos bitllets que passaven per les seves mans, però fins i tot aquests lligams directes amb la història present eren escassíssims.⁵⁰

Indubtablement, la seva família i el taller tingueren un pes específic en la formació de Pere Capellà, però també l'escolarització. A penes no en sabem d'aquesta etapa d'aprenentatge, que suposem degué tenir lloc entre 1913 i 1921. Abans, no obstant, és probable que com molts nins i nines pogué assistir al parvulari que regentaven les Germanes Agustines de la localitat.⁵¹ Durant els anys que, suposadament, Pere Capellà de-

---

50. Vull agrair molt especialment a Margalida Capellà Trobat les seves descripcions de la casa dels seus padrins i tot allò que me contà referent a la família. Sobre la formació i el contingut de la història que es rebia a l'època, especialment a l'escola, vegeu: MARIMON, Antoni (2005): "La història en l'obra del pedagog Miquel Porcel Riera", a *Història i històries de la lectura*, Institut d'Estudis Balearics, Palma de Mallorca, pàgs. 383-391.

51. El 1905 assistien a aquell parvulari 27 nins i 21 nines: AMA, Lligall 761.

gué anar a l'escola, en el municipi d'Algaida hi havia sis centres escolars —dos a Algaida, dos a Pina i dos a Randa—, tres de nins i tres de nines. A Algaida, el de nins era situat al primer pis del número 27 del carrer Major,⁵² mentre que el de nines estava ubicat al carrer de la Roca número 10.⁵³ Sabem que durant aquells anys l'escola pública de nins d'Algaida estigué regida pels mestres Josep Balaguer Crespí (fins a 1911)⁵⁴ i, després un breu període d'interinatge de Joaquim Domènech Coll (1911-13),⁵⁵ el succeí Josep Moragues Massot (1913-18)⁵⁶ i, posteriorment, Joan Lladó

---

52. El 1898 la casa era propietat de Francesc Tarongí Aguiló i la tenia llogada a l'Ajuntament. Cfr. AMA, lligall 760: Títols d'instrucció pública: professors i lloguers de cases, escoles i inventaris.

53. El 1898 la casa era propietat de Francesc Pujol Amengual. La seva esposa, Maria Esperança Ramis Bordoy, era la mestra de nines i morí el 1918. Es mantingué com escola fins el 1925.

54. L'acta de la Junta Local de Primera Ensenyança deixà constància de la seva mort i de l'estimació que la comunitat educativa tenia per aquell mestre originari de Palma que s'havia establert a Algaida després d'exercir alguns anys a Campos: «El Sr. Presidente manifestó que el objeto de la reunión era el contenido en la papeleta de convocatoria ó sea el de enterarles del fallecimiento del Maestro de esta villa D. José Balaguer y acordar lo que proceda. Después de quedar enterados se acordó por unanimidad que la junta en pleno asistiera al rosario y al funeral para testimoniar á la familia el mucho aprecio en que le tenía», AMA, 756, Junta Local de Primer Ensenyament, Acta 12 setembre de 1911, pàg. 15-16.

55. J.M. Domenech Coll havia dirigit *La Tarde* (1903-12). El 1921, era subdirector d'*El Dia* i poc després substituí Joan Estelrich en la direcció. Cfr. *La Voz Campesina* 1 gener 1921. Segons Arnau Company, el març de 1922 es féu càrrec de la direcció d'*El Dia*, fins el 1927. Era membre del Partit Liberal. Cfr. COMPANYY, A. (2000): «Premsa, censura i activitat periodística a Mallorca durant el decenni de 1920», *Estudis Baleàrics* 64-65, pàg. 121. El 1936 va ser acusat d'haver estat director d'*El Dia* i d'haver fundat l'Associació d'Amics de l'Escola i dels Nins, essent mestre de la Vileta. Cfr. MIRÓ, Santiago (1998): *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*, Leonart Muntaner Editor, Mallorca, pàg. 153. Sobre *El Dia*: cfr. PONS PONS, Damià (1977-78): «El Día (1921-1939). Una trajectòria ideològica i cultural» *Mayurqa* 17, pàgs. 235-239.

56. Havia estat mestre a Sant Antoni (Eivissa), entre 1907 i 1913. Bartomeu Salas Oliver (Algaida 1911) el recorda com el mestre barbut i va ser el primer mestre que

NAIXEMENT I INFÀNCIA DE PERE CAPELLÀ (1907-1921)

Rosselló (1918-25),⁵⁷ fins que passà a regentar l'escola de la Bonanova.⁵⁸ Una de les principals preocupacions de la Junta Local d'Instrucció Pública era fer complir l'assistència escolar i, com a conseqüència d'això tenien el deure de multar els pares dels nins que gandulejaven pels carrers. El 1911 s'havia promogut la graduació de les escoles i el mestre de nins tenia un grup al matí i un a la tarda; se celebrava la festa escolar de final de curs, després dels exàmens, amb composicions literàries i premis. En la festa de final de curs es qualificaven i guardonaven els treballs escolars exposats. És probable, fins i tot, que l'escolarització de les nines fos més eficient, malgrat el nombre de nines assistents a l'escola pública era molt menor que el de nins, atès que n'hi havia una de privada regentada per les Germanes Agustines de l'Empar.⁵⁹ Durant aquells anys persistí la privada de nins regentada per Miquel Balaguer Palou que, el 1910, tenia una tanda diürna amb 10 alumnes i una de nocturna també amb 10 alumnes.⁶⁰ Va ser el final d'una llarga etapa de precarietat i de manca de recursos didàctics, sense un edifici escolar en condicions,⁶¹ però també un temps d'innovacions rellevants en el terreny educatiu. Va ser durant aquells anys que s'hi introduí la pedagogia de l'estalvi i el mutualisme, sobretot amb mutualitats de caràcter escolar⁶², l'escola

---

tingué a l'Escola Pública. Entrevista a Bartomeu Salas, Llar d'Ancians, de Palma, 1 de setembre de 2004.

57. Havia estat mestre a Mont-ral (Tarragona) entre 1914-1916 i a Maria de la Salut entre 1916 i 1918.

58. AMA, Lligall 751: Actes Junta Local d'Instrucció Pública (1908-1931).

59. El 1910 l'escola de nins comptava amb 65 alumnes: 36 sabien llegir i escriure i 29 no; mentre que l'escola de nines comptava únicament amb 22 nines, 15 de les quals sabien llegir i escriure. Cfr. AMA, Lligall 761.

60. AMA, Lligall 761: Censos escolars. Miquel Balaguer Palou era fill del també mestre d'escola Josep Balaguer Crespí que exercí a Algaida i, com hem vist, hi morí el 1911.

61. Llavors l'escola estava situada en el Carrer Major, 27 primer pis.

62. El 1916 es constituí la Mutualitat La Confianza, a l'escola de nins del carrer Major, 27. Sobre les mutualitats escolars: SANTANA MORRO, M. (2002): *El forjament de la solidaritat*, Ed. Cort, Palma, pàgs. 177-183.

disposava d'una biblioteca, es realitzaven treballs manuals i s'iniciava els nins en la pràctica de la recitació, amb pràctiques de teatre.⁶³ No obstant això, les escoles públiques rurals d'aquella conjuntura difícilment aconseguiren els objectius pedagògics desitjats, ni comptaven amb el suport social i institucional suficient. L'inspector Manuel Rueda, en la visita a l'escola de nins d'Algaida el 1920, constatava: «que se nota una gran irregularidad en la asistencia de los niños á las clases, lo cual dificulta la marcha normal é impide que se recojan los frutos que fuera de desear».⁶⁴ Malgrat tots els elements negatius i en estat precari que envoltaven l'escolarització, almenys pel que es dedueix de la trajectòria personal posterior, tingué una influència clara en l'esdevenidor de Pere Capellà.

Les notícies sobre la infància de Pere Capellà escassegen, com ho proven les paraules de Joan Miralles: «Va fer els primers estudis al poble natal. Durant aquells anys el jove Pere "Batle", que era prou despert i inquiet, ja anava observant perspicaçment les transformacions i esdeveniments del seu entorn».⁶⁵ Eric Hobsbawm, nascut el 1917, a les seves memòries reflecteix la politització de la seva generació i la forma com s'iniciaren a la política. Diu: «vivíamos una época marcada por la política. Aunque, tal como he apuntado con anterioridad, nos enterábamos de los temas relacionados con el mundo exterior principalmente a través de las conversaciones de los adultos, cuyo significado suele ser difícil de

---

63. Pere Capellà contava als seus fills que recordava haver participat en alguna representació teatral, quan només tenia set o vuit anys. En una ocasió, en la qual feia el paper de sant cristi es despenjà i arrancà a córrer, d'empegueit i incòmode que estava.

64. Arxiu Municipal d'Algaida, Lligall 751: Actes de la Junta Local d'Instrucció Pública (1908-1931).

65. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra de Pere Capellà Roca (1907-1954)*. *Mingo Revulgo*, Montuïri, pàg. 8; MIRALLES, Joan (1979), "En homenatge a Pere Capellà i Roca (1907-1954)", *Lluc*, setembre-octubre, 22-25, una entrevista amb la seva vídua, Maria Fornés.

captar para un niño». ⁶⁶ Al costat d'un pare informat, gran conversador, tertulià de taverna i amb unes habilitats comunicatives extraordinàries, Pere hi madurà sensibilitats i afeccions, com ell mateix recordava en la copla sobre Romanones a la que ens hem referit abans. La influència de la mare, en canvi, devia ser més aviat de caràcter moral.

Aquells anys, Llorenç «Batle» havia assolit una certa popularitat com a glosador i assistia amb freqüència a combats o vetlades de glosat organitzades a les localitats de la pagesia mallorquina. En algunes ocasions es feia acompanyar pel seu fill Pere. Conten que una vegada, a Sant Jordi, algú del públic que es devia malfiar de l'autoria de les gloses que feia el nin, va amollar un ocell dins la sala amb la mala idea de capturar-lo. Aleshores Pere, que devia tenir sis anys, l'agafà al vol i digué:

Sabeu que estic de gojós
i mu mare en saber-ho
que he fuit amb un gorrió
i ara me n'hi torn amb dos. ⁶⁷

Durant la seva adolescència, és probable que Pere Capellà mantingués alguna relació amb els col·lectius i associacions juvenils de la localitat. Des de 1912 i fins els anys trenta, la Congregació Mariana de Joves celebrava vetllades teatrals i és probable que Pere formàs part dels grups que escenificaren alguna d'aquelles peces teatrals. L'activitat de la Congregació tenia, sovint, la finalitat de neutralitzar l'activisme laic, sobretot en temps de carnestoltes, que ja llavors es devia celebrar a Algaida amb una certa popularitat. ⁶⁸ A més, el seu oncle Pere Capellà Garí fou, durant

---

66. HOBBSAWM, Eric (2003): *Años interesantes. Una vida en el siglo XX*, Crítica, Barcelona, pàg. 22.

67. ARTIGUES, Antoni (1995): "Pere Capellà: català, mestre, republicà, dramaturg", *Lluc* 784, pàg. 13.

68. El 23 de desembre de 1912, la Junta Directiva de la Congregació Mariana decidí celebrar teatre durant el carnaval. APA, Congregación Mariana. Libro de Actas 1912-1958.

alguns anys, un dels caps de secció de la Congregació Mariana de Joves.⁶⁹ La formació religiosa o en àmbits religiosos era força freqüent a la Mallorca de llavors. Joan Monserrat i Parets, també fill de sabater i líder del socialisme llucmajorer, s'havia format durant la seva infància en el Cercle d'Obrers Catòlics de Lluçmajor.⁷⁰ De fet, de nin, Pere Capellà havia fet d'escolanet a la parròquia d'Algaida, com ho recordava el 1942 en una carta dirigida a la seva germana Francisca: «A Pedro [...] decidle cuan agradecido le quedo por su obsequio y que espero muy pronto podremos tomar café juntos, recordando nuestros tiempos de monaguillos».⁷¹ El seu amic Bartomeu Salas Oliver, nascut a Algaida el 1911, recordava en una entrevista recent els problemes que tenien els escolans amb l'escolà major i mallol de la parròquia, que escalivava els nins i, en molts casos, fou la causa que els infants s'allunyassin de l'Església. Així mateix, reflectia els jocs tradicionals que llavors acostumaven a jugar els nins pels carrers o a la plaça de la vila,⁷² tot això en uns anys en què tot just començava a practicar-se tímidament el futbol mentre els adults eren fervents seguidors dels ciclistes locals.

---

69. Ho era, almenys, el 1915. Vegeu APA, Congregación Mariana. Libro de Actas 1912-1958.

70. Cfr. GALCERÁN AULET, Rafael (1998): *Socialismo*.

71. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares, començament de 1942, AACT.

72. L'algaidí contemporani Antoni Pou publicà anys més tard una obreta on recull aquells jocs tradicionals de la seva infància. Vegeu POU, Antoni (1978): *Jocs populars. Així jugàvem nosaltres*, Palma.

III

LA JOVENTUT DE PERE CAPELLÀ (1921-1927)

EL TREBALL I LA VIDA FAMILIAR

Ateses les inquietuds culturals del pare i la protecció que exercia la mare sobre Pere Capellà, tot fa pensar que la família havia tingut una certa sensibilitat davant l'escolarització del seu fill primogènit. Malgrat això degué ser limitada i deficitària, tenint en compte els escassos recursos econòmics de la família, per afavorir una formació més qualificada pel major dels seus fills.

Acabada la seva fase d'escolarització, Pere Capellà començà a treballar amb el seu pare com a ajudant i aprenent de sabater en l'espardenyeria familiar, ubicada en el carrer de l'Esperança d'Algaida. Entre 1914 i 1923, a la matrícula industrial del municipi d'Algaida només hi apareixia un sabater. Es tractava de Marià Roca Vaquer, oncle matern de Pere Capellà, que tenia l'obrador en el seu domicili particular en el carrer de l'Amargura número 2.¹ A partir de 1924 el nombre de sabaters amb taller reconegut augmentà fins a set, un dels quals ja era llavors el de mestre Llorenç Capellà. A Algaida el nombre d'indústries augmentà de 47 el 1907 a 112 el 1924, la qual cosa podria significar que la fiscalització i el

---

1. AMA, Lligall 417.

control de la Dictadura repercutí d'una forma més directa sobre els comerços i les indústries locals, i obligà al registre del petits tallers que fins llavors haurien campat un poc a l'ample i sense excessiu control fiscal. És possible, per tant, que el taller de mestre Llorenç «Batle» funcionàs amb anterioritat a 1924, encara que no figuràs en el registre. Pel que es dedueix de la documentació, a partir del decenni de 1920 es produí un augment considerable de la petita indústria local, atesa la conjuntura de recuperació econòmica que es vivia a Mallorca. L'augment considerable de tallers familiars de calçat en aquest moment podria ésser un símptoma d'una major demanda del servei, donat que coincidia també amb un procés de canvi i de modernització en la manera de vestir de la pagesia rural i amb un augment considerable del consum. Finalment, en el cas concret de la família Capellà, l'obertura del taller concordava amb el final del procés d'escolarització primària de Pere Capellà i es factible suposar que era una forma de rendibilitzar la mà d'obra i de preparar un futur digne al fill major de la família. És probable que, fins llavors, Llorenç Capellà hagués combinat el seu ofici amb activitats agrícoles. La cultura popular pagesa que dominava mestre Llorenç és una prova més del seu passat pagès o semipagès. En aquest sentit, l'horitzó professional d'un adolescent de classe popular, fill de petit menestral, difícilment podria tenir perspectives socials superiors al de la seva condició familiar, tal i com es constata en el cas concret de la família Capellà. Durant els anys vint, el perfil professional dels sabaters a penes no havia canviat respecte al passat, malgrat es beneficiaren indirectament del procés de modernització de la societat rural. En el cas que ens ocupa es tractava d'un petit taller amb uns clients que pertanyien als sectors més populars i sense excedents econòmics suficients per adquirir calçat i jornalers del camp sense excessius recursos. Tot plegat en un context en el qual a nivell local s'hi consolidava una petita xarxa de botigues que oferien calçat a un preu assequible i començava una certa competència en el sector. És possible, també, que l'elecció professional per al seu fill Pere tingués,

inicialment, alguna relació directa amb la seva debilitat corporal o amb la manca d'habilitats per a poder dedicar-se a oficis que requerien una certa fortalesa física. Per bé que els pares per ventura imaginaren el taller com una etapa d'aprenentatge temporal atès que allò «proporcionase un incentivo para adquirir otros tipos de prestigio. Y puede que aquí la naturaleza semirrutinaria de gran parte de su trabajo, que podía combinarse fácilmente con el pensamiento, la observación y la conversación, sugiriese alternativas intelectuales».²

Eren els anys que seguiren a la crisi de subsistències provocades per la Gran Guerra i la Guerra del Marroc, del caciquisme, de la crisi del sistema de la restauració espanyola i de la Dictadura de Primo de Rivera, que tantes conseqüències negatives tingué per a la vida social i política a nivell local. Una època que, com hem vist, suscità innovacions significatives i una mobilització ciutadana rellevant.³ Tanmateix, després d'uns anys d'aprenentatge en el taller patern, Pere Capellà constatà el futur incert i sense expectatives que li esperava com a sabater. Molts dels seus amics emigraven a Cuba o a l'Argentina.⁴ A casa la situació econòmica era anguniosa i el pa no bastava. Pere, llavors, era un jove inquiet, que cerca, que necessita emancipar-se i sortir d'aquell ambient d'ensorrament. Necessita trobar espais de llibertat perquè el context de caciquisme i de servilisme l'ofega.

Durant el temps de mossatge del jove aprenent de sabater, els beneficis econòmics del taller devien esser més aviat menors dels prevists i

---

2. HOBBSAWM, Eric (1999): *Gente poco corriente*, Crítica, Barcelona, pàgs. 39-40.

3. GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo (2005): *La España de Primo de Rivera. La modernización autoritaria 1923-1930*, Alianza Editorial, Madrid.

4. En la documentació municipal apareixen, entre 1921 i 1926, una sèrie de joves emigrants que foren reclamats en el moment del servei militar: Miquel Fullana Cerdà, del reemplaç de 1921, era a Cuba aquell any; Antoni Sureda Servera, quinto de 1922, residia a l'Havana; Llorenç Manila Bibiloni i Joan Oliver Trobat, van ser tallats en el Consolat Espanyol de Cuba el 1925; Melcior Coll Amengual, de 21 anys, emigrà a l'Havana el 1926.

la família passava autèntica penúria econòmica. Mantenir i pujar dignament els quatre fills de la casa amb aquelles condicions devia esser una heroïcitat. Així, en acabar el procés d'escolarització de Marià, el fill segon de la casa, ben aviat començà a treballar d'ajudant en un taller de fusteria, prop de ca seva. De dia treballava a la fusteria i al vespre estudiava en una de les escoles nocturnes de la localitat.⁵ Als tretze anys, devers 1922, fou enviat pels seus pares a Palma a estudiar a compte dels seus oncles Miquel Bibiloni, ebenista d'ofici, i Francisca Capellà Garí, que residien al barri de la Soledat. Durant uns anys Marià estudià dibuix a l'Escola d'Arts i Oficis i música amb el músic Vicenç, un cec que es dedicava a donar classes particulars. Francesca i Llorenç, els germans més petits, es trobaven encara en edat escolar.⁶ Posteriorment, Llorenç començaria la seva experiència laboral com aprenent en una ferreria i Francisca s'iniciaria com a modista, professió a la qual dedicà tota la seva vida. La perspectiva de futur per als fills de la petita menestralia popular difícilment s'entenia al marge de la mateixa menestralia, llavors en procés de desenvolupament i de transformació. Durant aquells anys, Pere Capellà tampoc no abandonà la seva formació. Els vespres, en acabar el jornal en el taller patern, es traslladava amb bicicleta a Randa on assistia a una escola nocturna regentada per un mestre resident en aquella localitat.⁷ Pere ja havia acabat els seus estudis primaris i havia abandonat l'escola, però ateses les seves inquietuds segurament continuà mantenint una relació estreta amb alguns mestres. De fet, el

---

5. El 1922 a Algaida hi havia dues escoles d'adults. AMA, Lligall 241.

6. De fet, coneixem que la seva germana Francisca anà escola fins als 14 anys. Sabia llegir i escriure correctament. Cfr. AMA, Lligall 761.

7. Durant el decenni del vint anys foren mestres de Randa Manuel Ripoll i Otilio López, aquest darrer a partir de 1925. No obstant això, és probable que rebés classes de Nicolau Tous, espòs de la mestra de nines de Randa, Celestina Caballero García. Cfr. Entrevista de Joan Miralles a Marià i Francisca Capellà Roca, Algaida 13 de febrer de 1981. Celestina Caballero García va ser també mestra de nines d'Algaida durant nou anys. Morí a Madrid l'abril de 1950. Vegeu: *Baleares* 23 abril de 1950.

LA JOVENTUT DE PERE CAPELLÀ (1921-1927)

1925 l'escola pública de nins es traslladà al carrer de la Unió número 10, tot just al costat de la casa dels seus avis paterns. I, paradoxalment, fou en temps de la Dictadura quan l'Ajuntament d'Algaida aprovà, el 1926, la construcció d'una escola graduada per a la població, projecte que, tanmateix, no s'executà fins el 1932. Així, aquell any de 1926 la Junta Local d'Instrucció acordà la realització de conferències dominicals per adults. En qualsevol cas, la presa de posició mental i intel·lectual de Pere estava marcada per aquelles coses per les quals el pare tenia més estima. El pare fou, sobretot, el que li transmeté l'amor per la cultura i l'inoculà la necessitat d'aprendre.

ELS NO TAN FELIÇOS ANYS VINT

Els primers anys del decenni de 1920 van suposar el final dramàtic del tornisme polític de la Restauració. Entre 1920 i setembre de 1923 els conservadors van governar l'Ajuntament d'Algaida, amb Antoni Sastre Oliver «de sa Torreta» com a batle (1920-22), mentre que els liberals tan sols ho feren entre gener i setembre de 1923, amb Francesc Pujol Amengual com a responsable del darrer ajuntament constitucional. Durant aquest temps, Pere Capellà Pou desapareix de l'escenari polític, així com els principals representants de la xarxa clientelar de la família Verdera «Roca». Entre 1920 i 1922 l'Ajuntament d'Algaida impulsà microreformes urbanístiques —construcció de les voravies dels carrers del Rei i de l'Església (1921), del carrer de l'estació del tren (1922), i promogué la plantació d'arbres a la Plaça (1921)—. En aquest temps els «Batle» mantien una relació de proximitat amb els «Roca» i els «de Sa Torreta», és a dir amb els principals representants del conservadorisme local. Fins el 1931 Pere Capellà guardà una bona relació amb Antoni Sastre Sastre,⁸

---

8. «Sastre i Sastre, Antoni», Gran Enciclopèdia de Mallorca 16, pàgs. 39-40.

fill de l'antic batle conservador, malgrat el distanciament ideològic des del final del decenni de 1920, una relació que es féu impossible amb el Front Popular.

Pel que fa a la societat civil durant aquella conjuntura, cal destacar la fallida de la Caixa Agrícola d'Algaida (1913-1921)⁹ i l'existència del Foment Agrícola d'Algaida.¹⁰ La primera havia estat promoguda pels principals cabdills del liberalisme local, amb el suport del notari, el metge i el mestre d'escola, i reflectia una de les xarxes de poder local més significatives. La segona, creada el 1917, aglutinava els principals propietaris agrícoles de la localitat i el 1922 tenia la seu social a la Plaça número 8. Joan Pou n'era el president i Antoni Solivellas el secretari.¹¹ Per altra banda, va ser un moment d'importants inversions econòmiques, com ara la Central Elèctrica —promoguda, el 1919, per Pere Oliver Ribas «Marc»¹²—, i la Companyia de Transports Ràpids d'Algaida, promoguda, entre d'altres, per Antoni Solivellas Oliver. Ja durant la primera meitat del decenni de 1920, a Mallorca es detecta una clara diversificació industrial, un renovat impuls de l'electrificació, l'expansió

---

9. «Participo á V.E. que la Sociedad llamada, Caja Agrícola de Algaida, dejó de funcionar el mes de Agosto del año 1921, que tuvo lugar su disolución. Lo que le comunico, en cumplimiento de su escrito de fecha 22 del corriente. Algaida 24 agosto de 1931. El Alcalde al Excmo Sr. Gobernador Civil de esta provincia, negociado de asociaciones. Palma». AMA, Lligall 248. La Caixa Agrícola d'Algaida va ser creada el 1913: «Estaba formado el consejo de vigilancia por D. Julian Cardell Munar, D. Antonio Unzue Undiano, D. Mateo Ballester Ribas y el consejo de administracion por D. Pedro Moragues Balaguer, Pedro A. Mulet, D. Joaquin Domenech Coll, D. Pedro R. Cardell Munar».

10. ARM, registre Associacions del Govern Civil. Expedient del Foment Agrícola d'Algaida, n.1084, tom I, fol 277 «Reglament de la societat»; *Reglamento de la Asociación de Propietarios de fincas rústicas Fomento Agrícola de Algaida*, Tipografía de Antonio Homar, Pont d'Inca 1920.

11. AMA, Lligall 241.

12. AMA, Lligall 105; Actes de l'Ajuntament d'Algaida 19 octubre i 7 novembre de 1919.

dels transports i la consolidació dels mercats agraris. Uns fluxos que tengueren la seva principal expansió durant la segona meitat dels anys vint, almenys fins a la crisi econòmica internacional de 1929.¹³ Entre les forces vives de la localitat cal esmentar, també, el comandant d'artilleria Luis de León; els successius notaris que tingueren cura de la localitat com ara Francesc Pons (1919-1921), Damià Vidal Burdils (1922-24), Sebastián Rivera Serrano (1924-26) i Josep Clar Salvà (1927-33);¹⁴ el metge Guillem Verger Ferriol, que havia arribat a Algaida el 1920 per substituir Pere Moragues¹⁵ i que hi residí fins a la seva jubilació; el manescal Joan Jaume Ribot —que morí a Algaida el 1920— i l'apotecari Gabriel Martorell Roca. Als professionals liberals de l'època, encara s'hi hauria d'afegir la personalitat d'alguns secretaris de l'Ajuntament entre els quals hi destacà Santiago Puente, durant la segona meitat del decenni de 1920.

---

13. GINARD, David (1999): *L'economia balear (1929-1959)*, Quaderns d'Història Contemporània de les Balears 18, Edicions Documenta Balear, Mallorca, pàg. 7.

14. ESTELRICH RUÍZ, Lluís Miquel (2004): *El Col·legi Notarial de les Illes Balears. Un segle d'història social i econòmica en els seus protocols notariais (1901-2001)*, Il·lustre Col·legi Notarial de les Illes Balears-Lleonard Muntaner Editor, Mallorca.

15. AMA, Lligall 105: A la sessió del 28 de març de 1920 s'acceptà la dimissió del metge Pere Moragues i es contractà interinament Guillem Verger Ferriol, per 1.500 pessetes anuals. Anys més tard, Guillem Verger Ferriol contractà com a xofer del seu automòbil a Josep Fornés, germà de Maria Fornés, de Montuïri, i posteriorment a la mateixa Maria Fornés per tenir cura dels seus fills petits. Com a conseqüència d'això Pere Capellà conegué a Algaida a la que seria, el 1943, la seva esposa i de la que en parlarem més tard. Guillem Verger Ferriol havia nascut a Sant Joan, el 1893, i es casà amb Isabel Garau, natural de Barcelona. Vivien a Algaida, en el carrer de la Roca. Els Verger eren originaris de Montuïri, però el pare, també metge, havia exercit a Sant Joan on era conegut com el metge de can Verger: Cfr. COL·LECTIU TEREYINES (2002): *Josep Rosselló Ordines (1882-1966). Pedagogia innovadora, curiositat científica, creació artística*, Monografies Santjoaneres 12, Sant Joan, pàgs. 24-25. A Montuïri era conegut de cal Metge Freret. Vegeu: «Joan Verger Ribas "Metge Freret"», a ARBONA, Onofre (2001): *Montuïrers que han deixat petjada*, Bona Pau, Montuïri, pàgs. 87-89.

La dinàmica social i econòmica protagonitzada pels notables locals, i molt especialment pels cacics del Partit Liberal, no passava desapercebuda a un observador i a un intel·lectual crític-popular com era Llorenç Capellà «Batle». Les seves gloses, puntuals i crítiques, esdevenen encara ara la crònica d'un temps i el retrat realista i cru de la cultura dominant. Mestre Llorenç «Batle» durant aquells anys responia perfectament al perfil de glosador popular tradicional. Les seves cançons servien per cohesionar les classes populars, per informar i destacar els succeïts més rellevants i per contestar, en nom del poble, l'aparell de poder local. En aquest sentit, mestre Llorenç accentua el seu caràcter de comunicador i de denunciador de comportaments individuals i col·lectius injusts i fraudulents, tot aconseguint esdevenir un referent sempre crític i un informador de tot allò que les capes més humils sofrien, però no s'atrevien o no tenien els recursos suficients per denunciar. En aquest sentit entenem que «el glosador no només era el representant dels sectors populars i un reflex de la seva opinió, sinó també un creador d'opinió en el marc dels grups subalterns de la comunitat que s'identificaven en el seu discurs».¹⁶ En són un exemple les seves gloses fetes de forma improvisada i àgil el dia de la inauguració de la Caixa Agrícola d'Algaida, el 1913, o la cançó dedicada al «camió» de la Companyia de Transports Ràpids,¹⁷ que va fer fallida i arruïnà diverses famílies algaidines, algunes amb escassos estalvis que havien confiat en la bondat dels promotors i havien invertit el seu capital en el projecte. Les sospites de frau eren més que evidents, i Llorenç Capellà ho denunciava,

Es camion d'Algaida diu que està empeguèit
perquè en entrar dins Palma

---

16. VIVES RIERA, Antoni (2004): «Els "Arguments" d'Artà com a forma d'autogestió popular de la memòria col·lectiva de la comunitat local-rural», Comunicacions VII Congrés d'història Local de Catalunya, <www.lavenc.com>.

17. Aquesta societat existia el 1921. Ofici Administración Especial de Rentas Arrendadas de Baleares, Palma 12 de abril de 1921, AMA, Lligall 241.

LA JOVENTUT DE PERE CAPELLÀ (1921-1927)

tothom l'apunta amb so dit
val-t'aci't, val-t'aci't, val-t'aci't en es quebrat
jo que hi havia posat
es pocs doblers que tenia
ara amb una picardia
diu que ha quebrat, diu que ha quebrat.

Gloses d'aquestes característiques reflecteixen allò que tothom veia i allò que molts sentien. Aquestes cançons penetren en el món de les subconsciències i esdevenen un bisturí amb funcions terapèutiques per aquella gent senzilla i humil que es resistia a acceptar els valors immorals i perversos que s'amagaven darrera els interessos i les operacions financeres tèrboles dels poderosos. La glosa era un dels escassos recursos per exterioritzar el rebuig i la resistència davant tanta injustícia generalitzada. «Les gloses de mestre Llorenç —com afirma Gabriel Janer Manila— constitueixen sovint la crònica satírica de la vida d'Algaida, durant el primer terç d'aquest segle. Per ell tenim notícia dels embulls dels polítics locals, del simulacre de la fallida del camió de passatgers, dels defcís de les beates per un vicari, de les estafes dels mercaders que tenen pressa de fer-se rics, de l'emigració a l'Havana...».¹⁸ El glosador, seguint una tradició trobadoresca que persistia des de l'edat mitjana, era un aguisador de paraules, crític i analític de la realitat, però també un membre més del sistema. Seria una ingenuïtat imaginar mestre Llorenç Capellà «Batle» com un personatge lliure en una societat de base clientelar. Des d'aquesta perspectiva, hom encara detecta que l'obra de mestre Llorenç manté lligams sòlids amb l'univers conservador, atès que la seva crítica té com a principal objectiu els referents visibles de poder del Partit Liberal, donat que aquesta formació simbolitzava la puixança de sectors econòmicament emergents. La societat conservadora rural tradicional i sectors conscients de les classes populars convergien a de-

---

18. JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació*, pàg. 186.

nunciar els orígens tèrbols i les estratègies opaques de la xarxa reticular liberal, entre moltes altres qüestions perquè aquesta introduïa valors que topaven fortuïtament amb l'univers simbòlic tradicional i amb la cultura pagesa dominant fins llavors.

Pel que fa a l'Església, un altre dels elements de poder local, el 1921 arribava a Algaida el solleric Bernat Oliver Deyà, com a nou rector de la parròquia.¹⁹ Llavors aquesta comptava amb diverses associacions religioses, entre les quals hi destacaven la Congregació Mariana, el Sindicat Agrícola Catòlic, l'Apostolat de l'Oració, el Tercer Orde Franciscà i la congregació de Filles de Maria. El 1923 el bisbe Rigobert Domènech passà la visita pastoral a la parròquia i, aquell mateix any, els missioners de Sant Vicenç de Paül dugueren a terme una missió popular a la vila.²⁰ Nicolau Saggese, un dels clergues que anys més tard mantingué una actitud favorable al feixisme, predicà la diada de Sant Honorat de 1922, una festa subvencionada íntegrament per l'Ajuntament.²¹ També va ser durant els anys vint quan l'Església es resistí amb més força a la modernitat, a l'alliberament de la dona i a assumir els nous reptes de la cultura de masses. Sor Querubina —la religiosa Agustina que liderava l'apostolat femení— esdevingué el centre de les crítiques i el símbol d'una Església qüestionada i ridiculitzada en els àmbits de sociabilitat popular, sobretot juvenils.²²

---

19. Revista *Baleares* 133, 15 març 1921. Ofici de Bernat Oliver en el qual comunica a l'Ajuntament d'Algaida que ha estat nomenat rector de la parròquia, 14 febrer de 1921, AMA, Lligall 241.

20. AMA, Lligall 241.

21. AMA, Lligall 106.

22. Sor Querubina Mas Jaume, era natural de Santanyí. Ingressà en la Congregació de Germanes Agustines de l'Empar el 1879. Residí a Algaida durant el decenni de 1920. Morí a Mancor de la Vall el 1934. «Todo su ideal consistía en enseñar la verdadera religión a sus discípulas y para ello se valía de la explicación del Santo Evangelio y Catecismo y frecuencia de los Santos Sacramentos». Cfr. Agustinas Hermanas del Amparo, *Relación del fallecimiento de las Hermanas Mantelatas de nuestro gran padre San Agustín, con una breve reseña de sus cualidades*, t.II, Palma de Mallorca 1990, pàg. 140.

Aquella religiosa, també va ser immortalitzada per mestre Llorenç Capellà en una glosa que reflecteix perfectament el clima de control i de repressió moral que generava l'Església algaidina:

Sor Querubina plorava
agenollada a un racó
de veure es seu esquadró
des coro que s'esborrava.
Hi va anar una fadrina
tota vestida de dol
es meu cor no té consol
va dir a sor Querubina.
Seràs salvada si et 'gües
i no tornes a ballar
l'endemà hi va tornar
i va fer quaranta rudes.²³

En aquest context social i polític es menester afegir l'impacte de la Guerra del Marroc, un element que degué influir, almenys indirectament, en la percepció política de l'època. El 1922, concretament, hi havia quatre soldats algaidins en el front del Marroc,²⁴ i l'ajuntament col·laborà en alguna de les campanyes de solidaritat que es realitzaren a Mallorca. Les utopies i els ideals de la joventut que precedí Pere Capellà estaven condicionades pel temor a la guerra i el pànic al servei militar, sobretot si hom era conscient que només els rics podien alliberar-se d'un sorteig desafortunat.

Pel que fa a l'esbarjo, al començament del decenni de 1920 es feien funcions teatrals en el teatre de ca na Mena, a la Plaça de la vila, en el local que havia estat tradicionalment el casino republicà d'Algaida.²⁵

---

23. Biel Majoral té una versió musical d'aquesta glosa originària de Llorenç Capellà «Batle»: Biel MAJORAL, *Temps, temps, temps...* Disc compacte, 2000.

24. Coneixem el nom de dos d'aquests soldats: Jaume Vanrell Fullana i Melcior Pujol Puigserver: AMA, Lligall 106: Acta Ajuntament d'Algaida 5 febrer de 1922.

25. El 1920 Jaume Janer Juan era l'empresari de la sala Teatre de ca na Mena. La

És probable que aquella seu fos, altrament, un espai de socialització de les capes populars. És evident que existia un contingent de lectors fidels de la premsa satírica de tall radical, promoguda pel «Mascle Ros», molt especialment de *Foch y Fum*,²⁶ popularitat que encara degué augmentar amb l'arribada a Algaida de Josep Sastre Pascual,²⁷ col·laborador de Jordi Martí Rosselló. La presència d'aquest personatge populista a la vila d'Algaida, conegut popularment com en «Divertit», esdevingué un referent pel jovent radical i un element provocatiu per als grups de poder a nivell local. El jutge municipal, Miquel Balaguer, notificava al batle, el 9 de març de 1927, «que se proceda a la averiguación del autor o autores del hecho de haber colocado un petardo en el desagüe del cuarto de baños de la casa llamada “Son Divertit”», residència de l'esmentat Josep Sastre Pascual.²⁸

---

taquilla de la sessió del 16 de gener de 1920, festa de Sant Honorat, ascendí a 18,30 pessetes, i hi assistiren 136 espectadors. Vegeu AMA, Lligall 241.

26. FONT, J.; SERRA, S. (1998): *Foch y Fum (Estudi i selecció de textos)*, Ajuntament de Palma, Palma; SERRA, S. (1985): «Foch y Fum: cap a una formació d'una mentalitat crítica a la Mallorca del primer terç del segle XX», a MOLL, I (ed.), *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, pàgs. 219-229; SERRA, S. (1994): «Les publicacions periòdiques d'Es Mascle Ros» a SERRA, S.; COMPANYY, A. (ed.): *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, pàgs. 561-573.

27. Josep Sastre Pascual (Inca 1879?-?). El 1898 era a Filipines fent el servei militar. Fou director del *Pu-put* (1908-1914). El 1924 vivia a Algaida i era el corresponsal de *Foch y Fum*. Casat amb Concepció Maimó Obrador, tingueren dos fills, Rosario i Josep. La seva filla es casà amb Joan Crespí «Gina» col·laborador de *Foch y Fum*, i amic de joventut de Pere Capellà. El 1931, tenia 52 anys i apareixia registrat com a publicista de professió. Vegeu: FONT, Joan; SERRA, Sebastià (1988): «Estudi i selecció de texts», a MARTÍ ROSSELLÓ, Jordi (es Mascle Ros), *Foch y Fum*, Ajuntament de Palma, pàg. 382: el «Mascle Ros» publicava el 1924 que dedicarien una portada de la publicació a Josep Sastre col·laborador i corresponsal d'Algaida. Per algunes dades de caràcter familiar: Entrevista de l'autor a Mateu Gili —col·laborador de Joan «Gina»—, Algaida 13 setembre de 2005.

28. Ofici de Miquel Balaguer al batle d'Algaida, Algaida 9 de març de 1927, AMA, Lligall 244.

A partir del cop d'estat de setembre de 1923, que comptà amb el suport explícit de l'Església,²⁹ la vida quotidiana a les viles mallorquines es transformà profundament. Després d'un període de transició, entre octubre de 1923 i març de 1924, aparegué a la localitat una certa agitació política en la qual els sectors més radicals intentaren passar factura al caciquisme anterior, especialment al que havien protagonitzat els dirigents del Partit Liberal. La batlia de Miquel Oliver Vich (1923-24), que comptava amb Pere Llull Mudoy entre els regidors,³⁰ es caracteritzà per aquesta mena de turbulències, però la situació canvià substancialment a partir del nomenament com a batle d'Agustí Trobat «Borràs» el març de 1924. Inicialment, Josep Sastre Pascual «Divertit» liderà les principals crítiques i protestes públiques durant aquest període. Les denúncies i intervencions públiques en els plenaris del consistori municipal sovintejaren.³¹ A banda de Josep Sastre «Divertit» hi destacà el protagonisme de Pere Janer Rafal i Gabriel Verdera Puigserver, que intervingueren públicament per denunciar actuacions concretes de l'Ajuntament. Era una manifestació més de l'oposició que fins i tot sectors conservadors mantenien respecte al govern dictatorial de la Unió Patriòtica.

Durant aquells anys no hi ha massa indicis sobre les inquietuds culturals a Algaida si exceptuam algunes col·laboracions de l'Ajuntament a homenatges conjunturals, com ara la del projecte d'erecció d'un mo-

---

29. El consistori d'Algaida va ser convidat pel rector Bernat Oliver a una funció de rogatives, a l'església parroquial, pel bon encert del Directori Militar. AMA, Lligall 106: Actes Ajuntament, 14 octubre de 1923.

30. Fou president de la Comissió de Foment des d'octubre de 1923 fins el 19 de març de 1924. Sobre la tragèdia de Pere Llull Mudoy, el 1936, vegeu ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria als republicans víctimes de la repressió feixista a Algaida durant la Guerra Civil de 1936*, Ajuntament d'Algaida, pàgs. 83-86.

31. AMA, Lligall 106: reproducció de les intervencions de Josep Sastre Pascual en els plenaris del 18 i 25 de novembre de 1923. AMA, Lligall 107: les intervencions de l'esmentat Sastre a les sessions de 31 de desembre de 1923, 7 i 28 de gener de 1924 i 8 i 18 de febrer de 1924.

nument a Campanet dedicat a Miquel dels Sants Oliver (1920) i l'homenatge a Joan Alcover (1922). La societat civil algaidina, malgrat tot, mantingué alguna presència activa entre 1924 i 1928, els anys que transcorren entre la fundació de la banda de música, La Cosmopolita o La Música (1924) i la creació de la societat cultural i recreativa La Joventut Algaidina (1928). Ambdues entitats haurien activat bona part de l'esperit crític davant l'autoritarisme i se significaren en la lluita contra la dictadura. Pere Capellà, que tot just comptava llavors disset anys, estigué compromès en aquella iniciativa musical que aglutinà bona part del jovent més implicat en la dinamització cívica de la localitat. La banda de música, que en el reglament apareix amb la denominació de La Música, Societat Instructiva³² era presidida per Gabriel Mulet i formada per dotze músics fundadors, entre els quals el jove Pere Capellà.³³ Alguns d'aquests joves músics, el 1931 foren abrandats republicans i companys de Pere en la militància en el republicanisme d'esquerres. Pere Capellà a través de la música i el lleure entrà en contacte amb el món real, segurament per primer cop a la seva vida. Aquell degué ser un període especialment simbòlic per aquell jove aprenent de sabater, un moment que podem equiparar al període de les revelacions de l'adolescència, quan la passió i l'intel·lecte descobreixen el món real per primer cop i l'experiència vital resulta inoblidable.³⁴

Maria Fornés Vich hauria arribat a Algaida devers 1924, coincidint amb l'inici de la dictadura militar. Havia nascut a Montuïri el tres de

---

32. Arxiu Joan Mulet Cerdà, Reglamento de La Música. Sociedad Instructiva. Esborrany de reglament de 1924. Aquest reglament era una còpia d'una societat idèntica promoguda a Algaida el 5 de novembre de 1887, de la qual n'era president Pere Antoni Mulet.

33. Els dotze músics fundadors eren: Jaume Juan, Mateu Pericàs, Pere Capellà, Antoni Mudoy, Bartomeu Vanrell, Miquel Llompart, Joan Llull, Miquel Capellà, Joan Trobat, Gabriel Mulet, Melcior Ribas i Joan Cañellas.

34. HOBBSAWM, Eric (2003): *Años interesantes. Una vida en el siglo XX*, Crítica, Barcelona, pàg. 56.

març de 1909, filla de pagesos benestants i encara adolescent hauria estat llogada pel metge Verger com a teta dels seus fills, recomanada pel seu germà Josep que feia de xofer del metge. Llorenç Capellà Fornés fent memòria d'aquella estada de la mare a Algaida escrivia: «Ma mare recordava l'estança a Algaida amb un amor especial. Va conèixer mon pare, i encara que procurava no parlar dels seus sentiments més íntims, més d'una vegada em va dir que tot d'una va sentir-se atreta per ell. Si li demanava què era allò que l'atreia, sempre em responia el mateix: “perquè era diferent”. I en aquest “diferent” hi trobava tot: el reconeixement d'allò que en diríem amor, i la decisió ferma de no respondre'm a no res més relacionat amb els seus sentiments més íntims. Dels amics de mon pare d'aquella època, m'anomenava en Mulet, en Serrano, en Pericàs i en Torres. La imatge que més recordava, ella, era la d'aquella colla passejant pels carrers, de nit tancada, alguns d'ells tocant un instrument musical no massa escandalós —guitarres i bandúrries—, i cantant cançons de moda. Una que ella sempre em repetia: *Sandunga*. Any envant any enrere, faig referència als anys 1923, 1924 o 1925. Ma mare va fer molta amistat amb n'Esperança “Joia” i va tractar na “Papaiona”...»³⁵.

Per altra banda, en el moment en el qual Pere començava a despuntar musicalment i representava el perfil dels nous gusts culturals i les noves inquietuds musicals, existia una certa sensibilitat per arplegar la cultura musical popular catalana, entre la qual hi destacava la mallorquina en particular.³⁶ Entre el 17 d'agost i el 16 de setembre de 1925, Baltasar Samper i Josep M. Casas Homs realitzaren una etapa de recerca de cançons i músiques populars a Mallorca per encàrrec de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.³⁷ El 19 d'agost, dos dies després d'arribar a

35. CAPELLÀ, Llorenç, Notes biogràfiques sobre Maria Fornés Vich.

36. Vegeu: SAMPER, Baltasar (1994): *Estudis sobre la cançó popular*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 35.

37. MASSOT I MUNTANER, Josep (1996): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*, vol. VI, Barcelona, pàgs. 291-373.

Mallorca, mantingueren un primer contacte amb Maria Antònia Salvà, i anoten: «No és gens optimista; creu que a Lluçmajor no hi ha res a fer, que la indústria i la maquinària han acabat amb les tonades de feina, i que les cobleteres han mort les cançons populars».³⁸ El 4 de setembre de 1925 arriben a Algaida i s'hostatgen en un hostel de tercera categoria que allí anomenen Fonda,³⁹ van també al cafè de sa Patriòtica.⁴⁰ Al dia següent, el cafeter de sa Patriòtica, antic exsecallador, els canta alguna cançó, i les broadores del taller de na Petra Gelabert⁴¹ també canten algunes cançons.⁴² La crònica de la visita detalla fins i tot l'encontre dels musicòlegs amb mestre Llorenç Capellà: «Després de dinar anem a un altre cafè, on també rebem visites de gent interessada. Aquí ens trobem també amb la dificultat que la majoria de gent són al camp. Però no es perd el temps perquè entre el sabater del poble, glosador dels més afamats i sol·licitats. Mestre Llorenç “Batle”, i l'hostalera, que ha començat de posar-nos afecte, passem la tarda».⁴³ També hi assisteix en Toni «des Molí Nou», missatge de la possessió de Sa Llapassa. Dia 6, en Gabriel Servera «Bandereta», octogenari, flabioler, toca els cossiers i comproven que són igual que els que ha dictat mestre Llorenç Capellà «Batle».⁴⁴ En Biel «Bandereta» —Gabriel Servera—, 78 anys, que va ser deixeble del vell «Barca»,⁴⁵ «afamat flabioler que ha tocat davant de la reina i en el Palau de Belles Arts de Barcelona»,⁴⁶ i en Ramiro —Francesc Mudoy—,

---

38. Ibid., 294.

39. Ibid., 302.

40. Ibid., 303.

41. Petra Gelabert, 27 anys, filla i veïna d'Algaida. Regeix un taller de broadores que canten tot treballant.

42. Ibid., 303.

43. Ibid., 303.

44. Ibid., 303.

45. Ibid., 304.

46. Ibid., 318.

55 anys, xeremier, que ha estat contractat a Barcelona,⁴⁷ toca les xeremies. Dia 7 ballen boleros a l'hostal fins a les 11, hora d'apagar l'electricitat. Dia 8 tornen entrar en contacte amb Llorenç Capellà, Catalina Pericàs —madò «Palanca»— i cunyada de l'hostalera, en Toni «des Moli Nou» i en Pere «d'Albenya».⁴⁸ Finalment dia 9, «a la tarda marxem cap a Palma. Pel camí trobem el notari de [...] que ja estava al corrent de la nostra obra; ens digué que a ell li plaïa molt, que era el que havia fet ressuscitar els «Cossiers» d'Algaida».⁴⁹

Val la pena recordar la valoració que Baltasar Samper i Josep Maria Casas fan de Llorenç Batle:

Hem de dedicar, però, una cordial lloança a «Mestre Llorenç Batle», Llorenç Capellà de bon nom, el qual, tot i ser un dels glosadors actualment més cercats de Mallorca, sabé fer-se càrrec tot seguit del que volíem, i cantà, amb el mateix virtuosisme d'un conrador, tonades de batre, llaurar, etc., i sobretot la música dels «Cossiers d'Algaida» dels quals ell havia fet de dama i és ara l'instructor. Sabater d'ofici, humil Hans Sachs, té afició i disposició per la música i la poesia, que conrea amb lectures i altres mitjans al seu abast. Dintre la col·lecció hem inclòs la seva «tonada de glosat» amb una bella glosa original.⁵⁰

Sabem que Llorenç Capellà disposava d'una petita biblioteca. Era afeccionat a la lectura i feia llegir, en veu alta, els seus fills, els corregia i s'esforçava perquè fessin de la lectura un element important de la seva formació. A més, deixava amb freqüència llibres als amics i recomanava obres. Llorenç Capellà tenia 44 anys, sabater i glosador famós. Casas i

---

47. *Ibid.*, 318.

48. *Ibid.*, 304-305.

49. *Ibid.*, 305. Cfr. «Cossiers», *Es Saig.* Monogràfic 15, juliol de 1998, pàgs. 1-16.

50. *Ibid.*, 311. Hans Sachs (1494-1576), sabater, poeta i músic alemany, vinculat a la reforma religiosa promoguda per Luter. Considerat com a poeta i escriptor popular exercí un mestratge singular sobre les capes populars germàniques durant el segle XVI.

Samper en destacaren el seu bon gust, rar entre els seus col·legues. No sortí mai de l'illa, afirmen també els missioners.⁵¹ És indubtable que Baltasar Samper i Josep Maria Casas quedaren particularment impressionats amb mestre Llorenç Capellà i així ho reflectiren en la publicació dels Materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.⁵² El mestre Francesc Pujol participà en el Congrés d'Història de la Música, celebrat a Viena el 1927, i donà a conèixer la Dansa Nova dels Cossiers i una tonada de Gloses recollida de mestre Llorenç a Algaida, entre d'altres peces de la música popular mallorquina.⁵³

Gabriel Janer Manila resumia, així, la influència que mestre Llorenç havia exercit sobre el seu fill major: «Aquest fou el seu mestre. Al costat de son pare, Pere Capellà acudia als glosats i observava la prodigiosa capacitat expressiva de la seva llengua, el joc de la improvisació poètica, la capacitat corrosiva de la sàtira, en definitiva una agressió contra la

---

51. *Ibid.*, 318.

52. Vegeu: *Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, Materials, Volum I, Fascicle 2, Barcelona 1928.

53. «És tan alta la valor poètica i musical d'aquesta glosa que no ens sabem estar de copiar-ne el text i de traduir a continuació el comentari que li segueix:

Ningú té acta de vida,
ni sap quan se morirà;
perquè qui mos va crear
sa retxa mos va senyar
però s'estotjà sa mida
i la terra beneïda
de nit i de dia crida
perquè sa carn que ha nodrida
la se vol tornà a menjar.

Cantada a Algaida (Mallorca) per Llorenç Capellà, sabater, glosador molt anomenat, d'una gran intuïció musical i molt intel·ligent. Un vertader Hans Sachs mallorquí (43 anys). Anotada per Baltasar Samper, compositor, i Josep Mª Casas, filòleg, el setembre de 1925 [...] Els versos d'aquesta classe de cançons són també sempre improvisats. Heus aquí el text de la magnífica improvisació de Llorenç Capellà d'una força poètica extraordinària i d'una sabor d'austeritat que evoquen el record de Ramon Llull», a «Els Llibres», *La Nostra Terra* 1/7 (juliol 1928) 276-277.

hipocresia, signe inevitable d'una profunda insatisfacció humana».⁵⁴ El 1939, Pere escrivia al seu germà Marià respecte al pare: «quizás exagere un poco la nota, porque yo le vi trabajar mucho y de gusto y ningún artista puede preciarse de haber sido mas mimado por el público que él. Siempre saca partido de la situación y hay en su repertorio abastecimiento para todo».⁵⁵

Aquells anys, entre 1924 i 1929, sociològicament l'Església controlava molt estrictament el component femení, amb el suport del clergat local, les religioses Agustines i algunes senyores de les famílies considerades com a més distingides del poble. No és estrany que bona part de la literatura popular tingués com a principal objectiu fer burla i caricatura de la repressió i la hipocresia social del col·lectiu femení capdavanter, com ara l'associació de Filles de Maria, que aglutinava les al·lotes fadrines de la localitat. Per altra banda, sembla que llavors les associacions confessionals masculines de la parròquia d'Algaida no passaven per un moment especialment actiu. El Sindicat Agrícola Catòlic tingué una durada curta per manca de suport social i la Congregació Mariana de Joves tampoc no tenia una vida excessivament rellevant.

En canvi, existia a Algaida una certa vitalitat social laica i lliure. Gabriel Janer Manila destaca que en aquella conjuntura es representaven, amb una certa assiduitat, obres de teatre popular. «No dubt —afirma Gabriel Janer Manila— que Pere Capellà en va rebre influències i n'és una prova el fet que una de les seves primeres experiències literàries fou un drama rural: “Pobre de fii sense pare”, escrit devers el 1927 [...] En les representacions que se'n feren a Algaida —segurament no va representar-se enlloc més— Pere Capellà feia el paper del jove furtiu, enamorat secret».⁵⁶

---

54. JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació*, pàg. 187.

55. Carta de Pere Capellà a Marià, Alcalà de Henares, 20 octubre de 1939, AACT.

56. JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació*, pàg. 187.

Algaida no comptava llavors amb locals públics massa ben dotats per als espectacles. El batle, Agustí Trobat, ho manifestava de forma ben explícita el novembre de 1927: «no se acompaña a la misma relación de los locales destinados a espectáculos, por no existir en este municipio más que... algunos locales que se habilitan en casos extraordinarios, siendo fuera de ellos, secaderos de grano, o espacios conocidos vulgarmente con el nombre de corrales».⁵⁷ No obstant això, hi ha tres elements que cal destacar i que foren els principals components de la vida social a Algaida durant la segona meitat del decenni de 1920. Per una banda, la creació devers 1923 del Cinema de ca na Mena, amb una capacitat per a poc més d'un centenar de persones. Sabem que setmanalment, almenys entre 1925 i 1926, es passaven pel·lícules distribuïdes per Alfonso Lacal.⁵⁸ Per altra, la música tingué una certa importància, com hem dit, durant aquella conjuntura. Primer, es creà la banda de música La Música o La Cosmopolita (1924-1928)⁵⁹ i, després, la Banda de Música

---

57. Alcaldia de Algaida, Algaida 12 de novembre de 1927 (esborrany a l'administrador de Rentes Públiques de Balears), AMA, Lligall 244.

58. AMA, Lligall 243.

59. El 14 de maig de 1924 se signà un acord entre la Comissió Permanent de l'Ajuntament d'Algaida i la banda de música d'Algaida La Cosmopolita, dirigida per Gabriel Mulet i Mulet —AMA, Lligall 769: Contractes banda de música—. El conveni estipulava que la banda es comprometia a tocar en el cadafal de la plaça els diumenges d'estiu —dotze en total—, la berbena i festa de Sant Jaume, i Sant Honorat, i, a canvi, l'Ajuntament aportava 525 pessetes anuals. Aquest acord es renovà durant el 1925 i 1926. Pel que sembla, però, el 1926 havia sorgit una segona banda de música, i aquell mateix any l'Ajuntament acordà subvencionar les dues bandes existents amb 750 pessetes anuals. Tanmateix, aquella experiència no funcionà i el 27 de maig de 1927, l'Ajuntament d'Algaida aprovà la creació d'una Banda Municipal de Música, integrada pels músics més aptes de cadascuna de les existents, i nomenaren Joan Munar Ferretjans director. Un any després es presentà el reglament i s'aprovà. Aquella experiència promoguda pel consistori addicte a la Dictadura de Primo de Rivera i integrat per membres de la Unió Patriòtica tampoc no aconseguí els objectius que s'havia proposat, i la Banda Municipal va ser dissolta pel consistori municipal el 15 d'abril de 1930 —Alberto Juan, director de la Banda Municipal rebé la notificació

Municipal (1928-1930). Hem vist com Pere Capellà tocava el clarinet i, pel que sembla, abans de fer el servei militar també féu part de la banda de música municipal, dirigida inicialment per Joan Munar Ferretjans. Finalment, es menester fer també alguna referència a l'esport. El 1927, es feien funcions de boxa⁶⁰ i hi havia un velòdrom en construcció a una finca coneguda com sa Torre, al camí de Muntanya, en el que ja s'havien celebrat algunes funcions ciclistes⁶¹. El ciclista algaidí Rafel Pou començava a destacar a nivell regional i esdevingué, ja al final del decenni de 1920, l'ídol de l'afecció algaidina,⁶² però hi hagué un esplet de joves ciclistes locals que també destacaven per la seva combativitat, com ara Fiol i Bibiloni, entre d'altres. El futbol, en canvi, era un esport associat als «senyors» i per això mateix no tingué una gran acollida a la localitat, malgrat que des de la Joventut Algaidina s'intentà la creació del primer club esportiu de la localitat.⁶³

---

el 16 d'abril de 1930, AMA, Lligall 769—. Com a conseqüència d'aquella decisió Joan Lluïll «Tiró», interposà un recurs contra l'Ajuntament d'Algaida el mes de juny de 1930.

60. El batle notificava un altre espectacle per una funció de boxa. Esborrany d'ofici del batle a l'administrador de Rendes Públiques de les Balears, Algaida 4 de novembre de 1927, AMA, Lligall 244.

61. Alcaldia de Algaida, Algaida 12 de novembre de 1927 —Esborrany a l'administrador de Rendes Públiques de Balears—, AMA, Lligall 244.

62. GARCIA MARÍN, J.; PAMPÍN RODRÍGUEZ, G. (1991): *Historia del ciclismo en Mallorca*, Ediciones Miramar, Mallorca, pàgs. 144 ss. El 1930, Rafel Pou va ser elegit cap de files de l'equip mallorquí que prengué part en la Volta a Catalunya. Cfr. Ofici de Gabriel Font, redactor de *La Última Hora*, i M. Amengual, seleccionador de l'equip, al Secretari de l'Ajuntament d'Algaida [Palma 1930], AMA, Lligall 247.

63. FULLANA, Pere; PÁEZ, Joan Josep (1996): *El futbol a Algaida*, Ajuntament d'Algaida.

IV

SERVEI MILITAR: VIDA ARTILLERA (1927-1930)

El 1927, quan encara no havia complit els vint anys, Pere Capellà optà per presentar-se voluntari al servei militar. Ingressà a l'exèrcit el primer de juliol de 1927, amb el compromís de restar-hi durant tres anys, és a dir fins el primer de juliol de 1930.¹ Quatre mesos després del seu ingrés, el primer de desembre de 1927, va ser ascendit a caporal. Durant aquells anys, molts de joves algaidins anaven voluntaris a l'arma d'Artilleria perquè comptaven amb el suport de Luis de León de Garabito, llavors comandant d'aquest cos, amb residència a Algaida i destinat al fort de Sant Carles de Palma.² I hi anaven sobretot els fills de les famílies més humils, per temor al sorteig i per evitar una probable destinació a Àfrica.

---

1. Filiación del Cabo Pedro Capellá Roca: Archivo Regional de la Zona Militar de Baleares, Caja 1022.

2. Pere devia desconèixer la tensió que es vivia a les casernes d'artilleria, arran de la modificació del Reglament de recompenses aprovat pel general Primo de Rivera. Vegeu JIMÉNEZ RIÚTORT, Domingo (1999): «Un Capitán General y la rebelión de los artilleros», *Ultima Hora* 3 gener de 1999, pàg. 33. Sobre la denominada «qüestió artillera», vegeu: MAURA GAMAZO, G. (1930): *Al servicio de la historia. Bosquejo histórico de la Dictadura*, Madrid, I, pàgs. 174-201.

El febrer de 1928 van ser cridats els quintos nascuts al municipi d'Algaida entre gener i desembre de 1907. Eren 27 en total. El número 25 era Pere Capellà Roca, fill de Llorenç i Margalida, de malnom «Batle», amb domicili al carrer de l'Esperança número 4. D'aquests 27, però, n'hi havia 7 que ja havien iniciat el servei militar, 5 dels quals eren voluntaris d'artilleria: Joan Amengual Gayà, Miquel Capellà Mudoy, Rafel Noguera Rigo, Jaume Pou Bibiloni i Pere Capellà Roca; un voluntari a infanteria: Antoni Vanrell Roig i un al cos d'enginyers del Pont d'Inca: Miquel Font Mascaró. Per aquest motiu, Pere Capellà s'alliberà de la tramitació burocràtica i de la incertesa dels quintos, és a dir, de la talla i del sorteig.³

El 1928 publicà *Vida artillera*,⁴ la seva primera obra, de contingut autobiogràfic, on reflecteix la seva particular experiència del servei militar.⁵ En aquesta obreta primerenca, Pere Capellà «Batle» hi fa una demostració de la cultura paterna rebuda, de la cultura viscuda, reproduceix la tradició popular en el tractament de temes de la vida quotidiana a manera de crònica i aporta una primera aproximació a la gran capacitat de descriure la realitat que l'envolta.⁶ En realitat, *Vida artillera* reflecteix el primer mig any passat al fort de Sant Carles de Palma i, en conseqüència, un temps que tengué transcendència significativa en la

---

3. Expediente general de las operaciones de reclutamiento y reemplazo del ejército. 1928: AMA, Lligall 519

4. CAPELLÀ ROCA, Pedro (1928): *Vida artillera. Versificada y experimentada p'en...*, Palma.

5. «D'aquest temps conservam la seva primera obra impresa: *Vida artillera*, amb el subtítol Versificada y experimentada p'en Pedro Capellà Roca. Duu data de l'abril de 1928. Es tracta d'una plagueta de cançons en què conta les seves impressions de la vida del quarter. En total són 74 dècimes, heptasil·làbiques, ben mesurades. Hi apareixen ja els trets característics de la personalitat d'en Capellà: un gran sentit de la ironia, el "realisme pagès", l'humor, etc.» MIRALLES, J. (2004): *Vida i obra*, pàgs. 8-9.

6. Vegeu FULLANA, Pere (2004). «Els espais de formació de Pere Capellà Roca (1907-1928)», Lluç 839, pàgs. 32-35.

SERVEI MILITAR: VIDA ARTILLERA (1927-1930)

seva trajectòria personal. A la caserna Pere hi degué trobar un primer àmbit per a expressar-se amb llibertat. Disposava de temps suficient per a la creació literària i per a exercitar-se en una faceta que, pel que sabem, suposava una novetat important. Coneixia profundament la cultura popular de transmissió oral, devia tenir un cert hàbit de lectura, però era la primera vegada que optava per l'escriptura com a forma d'expressió personal, i ho fa reflectint allò que fins aquell moment segurament havia estat l'experiència més innovadora, impactant i singular a la seva vida: el servei militar. Per a molts joves de la seva generació, el servei militar significava el primer vol, la llibertat, una vida ociosa i tranquil·la, i una oportunitat per alliberar-se conjunturalment de la misèria, de l'estretor i l'ocasió per viure intensament experiències noves sense haver d'estar sotmès a l'angoixa que provocava haver de treballar per viure:

bon trato i poc treballar,
com que sa feina em fa por

El servei militar voluntari era una forma de gaudir d'unes condicions millors que les que tenien a casa, una manera de deixar de ser una càrrega familiar i, per això, des del primer instant de la seva decisió, Pere era conscient que comptà amb el suport inicial dels seus pares:

i és que degueren pensar
que quan jo me n'aniria
la casa se quedaria
libre d'un lladre de pa

Així mateix era una oportunitat de trobar camins nous, malgrat els consells negatius dels seus amics que devien conèixer les seves inquietuds i allò que li produïa un cert malestar personal. Alguns dels seus amics, no cal insistir-hi, pertanyien a famílies acomodades de la localitat i no compartien l'anàlisi pessimista de Pere:

Quan ses meves amistats
des meus intents s'enteraren,

uns per ben fet m'ho donaren
i altres, tots contrariats,
me varen dir: «Tu no saps
què pretens ni on te'n vas.
Si sabesses lo que fas
d'altre modo pensaries;
deixa fer, ja vendran dies
que es bon temps enyoraràs!»

A diferència de l'actitud tradicional de les classes populars contra el servei militar, Pere Capellà, sorprenentment i un poc a contracorrent de la literatura popular, el 1928 tenia una visió globalment positiva del seu pas pel quarter d'artilleria, entre moltes altres qüestions, perquè sovint els integrants de les classes populars es podien beneficiar de la milícia fent-la servir com una plataforma d'ascens social:

Amb aquesta gentestic
festes i dies feiners,
tant cabos com artillers
me tenen per bon amic.
Amb ells disfrut i amb ells ric,
no prenc res mai amb malíci',
vos dic amb molta justíci',
ja que ho tenc ben observat,
que mai 'via disfrutat
tant com a dins es servici.

Descriu la qualitat de vida que existia dins del quarter, sobretot en el menjar, en comparació a l'anterior vida civil:

Però prescindint d'això,
an es servici estan bé:
poca feina hi ha que fer
i es rancho el donen bo.
Creis-me que quan li hi trob jo

SERVEI MILITAR: VIDA ARTILLERA (1927-1930)

és que ho és, no hi ha tuties;
si fos dolent, en dos dies,
hauria mort dissecat
perquè sempre som estat
un triat ple de manies.

Parla també sense complexos de les seves dificultats econòmiques; de la forma com gaudia de descobrir i voltejar per Palma; de les seves habilitats i dels seus avenços en la formació, la qual cosa li suposà esser nomenat telemetrista; i es mostra crític amb la frivolitat i amb alguns dels principals vicis dels seus companys. En contraposició, Pere Capellà manifesta ja les seves inquietuds i reflecteix la vida quotidiana i el temps lliure dels soldats, passejar, anar al cinema⁷ i al teatre, i relacionar-se amb les dones de la seva classe social, les criades:

També vaig qualque vegada
an es cine o an es teatro,
—tenc es llinatge beato,
però ja ho veis, tot m'agrada—.
També amb alguna criada,
molts de pics m'he destorbat;
de manera que un soldat
poguent estar tan alegre,
si des servici renega
és que no està bé des cap.

A través de *Vida artillera*, Pere Capellà també ens ofereix un retrat de la seva personalitat i de les seves inquietuds primerenques. Això no obstant,

---

7. Durant aquells anys començà el cinema sonor a Palma, un fenomen que fascinava sobretot la joventut. Bartomeu Salas (Algaida 1911), afeccionat al cinema de ben jove, conta que amb una colla d'amics anaren a Palma, amb tren, a veure *Del mismo barrio*, la primera pel·lícula sonora que es projectà al Teatre Balear. Salas tenia llavors 16 o 17 anys. Entrevista a Bartomeu Salas, Llar dels Ancians, 1 setembre de 2004.

hom hi destaca bona part dels complexos d'un jove pobre, sense recursos, sense excessiva capacitat de lideratge, sense massa autoestima, sense excessives esperances, però amb una certa capacitat de riure's d'ell mateix. Bona part d'aquesta habilitat humorística la projecta sobre aquelles experiències pròpies que li donen més joc, com ara el seu ascens a caporal:

Amb un soldat veterano
no poden enfadar-s'hi,
per això entre jo vaig dir:
«Me convé mudar de plano,
jo tallaré per lo sano
quan gent peluda vendrà».
Prest mos ne varen menar
i, per infundir respecte,
fent-ho anar tot fil per recte
es bigots me vaig deixar.

De tot d'una em respectaven,
un cas extremat me feien,
el «senyor» cabo, me deien,
no creureu es gust que em daven.
En sentir-me tremolaven
—sort que som, magre i petit—,
si los feia es malsofrit
tothom feia s'arrufat,
pitjor que si hagués estat
es mateix mal esperit.

Això poc temps va durar:
tot d'una que me calaren,
respecte gens me menaren
i de *tu* em varen tractar;

[...]

Finalment, fins i tot tenint en compte l'escàs contingut social d'aquesta obra, val la pena acabar amb una de les poques referències de caràcter social:

Alguns diran: «quins senyors»,
i estan de tothom mandats!
Son pocs es sers que hi ha nats
que no tenguen superior.
Tothom viu subordinat:
es pobre an es potentat
i es potentat an es pobre,
perquè lo que menos sobra
a en el món es llibertat.

El juliol de 1929, Pere Capellà, que ja posseïa el títol de telemetrista ordinari, sol·licità prendre part en un curs de telemetristes-telefonistes. Va ser autoritzat a assistir-hi i obtingué el títol al final de 1929 amb la nota de «bueno». Va ser en aquella circumstància que el capità de Transseünts, Manuel Espinosa, remetia des de Cadis una nota en la qual afirmava: «Cabo de ese Regimiento de su merecido mando Pedro Capellà que se encuentra en esta plaza». Sabíem que havia anat a Cadis i fins ara ho havíem relacionat amb la seva voluntat de reenganxar en l'exèrcit, però allò més probable és que hi anàs amb motiu del curs esmentat o per fer-hi les pràctiques.⁸

Durant la primera etapa de servei militar, ateses les seves habilitats i les perspectives de futur que se li obrien, Pere Capellà hauria contemplat seriosament la possibilitat de fer carrera militar. No obstant això, es pot aventurar que hi hagué dos factors que influïren decisivament en la seva presa de decisions definitiva. Per una banda, com veurem im-

---

8. Maria Fornés, esposa de Pere Capellà, en una entrevista a Joan Miralles, afirmava: «Llavò quan va fer es servici, això de sabater no li va xocar, va voler esser militar, reenganxà i estigué a Càdiz». MIRALLES, Joan (1979): «En homenatge a Pere Capellà i Roca (1907-1954)», *Lluc* 687, setembre-octubre, pàg. 22.

mediatament, Pere Capellà es movia, almenys des de 1928, en el cercle d'influència ideològica del «Mascle Ros». La seva col·laboració en les publicacions de Jordi Martí Rosselló el degueren portar lentament a implicar-se en el projecte polític, pròxim al republicanisme radical, que defensava el «Mascle Ros». Per altra banda, devia conèixer d'una forma bastant directa, perquè tenia contacte diari amb els oficials, els moviments de descontent i les maniobres prerevolucionàries que existien en el si de l'exèrcit espanyol. És possible, fins i tot, que hagués congeniat amb els corrents militars que simpatitzaven amb els partits republicans perseguits pel Directori Militar. Artilleria, de fet, va ser l'arma que actuà com a pedra angular de totes les conspiracions contra la Dictadura.⁹ Artilleria era llavors un cos considerat «tècnic» i «il·lustrat», juntament amb Enginyers i Aviació, i per això els oficials es mantingueren menys entusiastes amb el Dictador, a diferència de l'Armada i Cavalleria, armes més tradicionals i lleials a Primo de Rivera.

Sigui com sigui, el 29 de gener de 1930 sabem que prestava servei d'escrivent a la Secretaria del Quarter d'Artilleria, tota vegada que exposava: «que prestando sus servicios de escribiente en las oficinas de Secretaría del Cuerpo y deseando comer y pernoctar en casa de sus tíos que tienen su residencia en esta Plaza calle de los Ángeles nº 10; es por lo que A.V.S. suplica se digne concederle dichos beneficios».¹⁰ El capità

---

9. «...los artilleros participaron en adelante en todos los complots antidictatoriales, como el que estallaría en Ciudad Real y Valencia a inicios de 1929. El pronunciamiento frustrado de Sánchez Guerra trajo como consecuencia la separación definitiva de la Monarquía de numerosos jefes y oficiales, tras cuatro años de lucha al margen de la ley. El desánimo cundió aún más cuando el Directorio, que había liberado del deber de disciplina a las clases y tropa implicadas en la sedición, declaró disuelto de nuevo el Cuerpo de Artillería por Real Decreto de 19 de febrero y expulsó a los alumnos de la Academia de Segovia una semana después». GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo (2005): *La España de Primo de Rivera. La modernización autoritaria 1923-1930*, Alianza Editorial, Madrid, pàg. 81.

10. Filiación del Cabo Pedro Capellá Roca: Archivo Regional de la Zona Militar de Baleares, Caja 1022.

Bernardo Miguel assegurava que allò que demanava l'interessat era cert i que donada la bona conducta de l'interessat es donàs curs a la seva petició. Marià, el germà de Pere Capellà, el gener de 1930, també s'havia incorporat al Regiment Mixt d'Artilleria de Mallorca, on estava complint el servei militar, un fet que segurament degué influir en la decisió final de Pere.¹¹

En resum, podem afirmar que la família, el taller, la caserna i, finalment, la premsa, esdevingueren per a Pere Capellà les seves primeres escoles, els espais d'aprenentatge social, d'observació, d'anàlisi i de comunicació. Només a tall d'hipòtesi val la pena plantejar alguna conclusió sobre allò que caracteritzà la primera etapa de la seva vida. Capellà es trobava encara en una fase de militància cívico-política en estat embrionari i l'argumentari favorable al servei militar és més aviat conservador i acomodaticí. És probable, no obstant, que com a conseqüència de la decisió final d'abandonar l'exèrcit al qual havia estat temptat de dedicar-s'hi, a partir de llavors Pere Capellà hauria iniciat una etapa nova, decididament de compromís. És plausible, fins i tot, plantejar que aquella evolució personal fos una conseqüència de diverses circumstàncies que haurien conduït el nostre protagonista a un escenari ja ben diferent d'aquell que es reflectia el 1928 a *Vida artillera*. El 1928, els pares havien abandonat la casa de lloguer al carrer de l'Esperança i s'havien instal·lat al carrer de la Unió número 8. Passaren a viure amb el padrí Pere Capellà Pou, després de la mort de la padrina, Francisca Aina Garí, succeïda aquell 1928.¹² Per altra banda, també coincidint amb aquella conjuntura havia començat a col·laborar, de forma més o menys periòdica, a *Pitos y Flautas* (1928). Jordi Martí Rosselló, el «Masclé Ros», arran dels problemes amb la censura militar, el 1927 havia decidit acabar

11. Ofici de l'Alcaldia d'Algaida al Coronel Jefe del Regiment Mixt de Mallorca, Algaida 11 gener 1930, AMA, Lligall 247.

12. Francina Aina Garí Noguera morí a Algaida el 2 de gener de 1928: AJA, Defuncions 21, f. 112v.

amb l'aventura periodística de *Foch y Fum* (1917-27) i optà per canviar-li el nom. Entre 1928 i 1930 dirigí tres publicacions *Pitos y Flautas* (1928), *Cultura* (1929) i *Copeo* (1930). *Pitos y Flautas* inicià la seva singladura el 7 de gener de 1928 i conclougué el 7 de desembre del mateix any, amb un total de 49 números.¹³

Pere Capellà Roca col·laborà a *Pitos y Flautas*, sobretot amb poemes, entre febrer i juny de 1928, tot coincidint amb el temps que publicà *Vida Artillera*, editada a la impremta Independència, entitat editora de l'esmentada revista. Aquesta col·laboració consisteix en un petit corpus de peces en castellà format per set poemes: «Visitando un cementerio»¹⁴, «Por un solo beso»¹⁵, «El lamento de la vieja ramera»¹⁶, «Maldición»¹⁷, «Como una ola»¹⁸, «Amor es locura»¹⁹ i «A una rosa»²⁰; i una narració: «La partida del emigrante»²¹. Al començament havia provat d'escriure també prosa però, pel que sembla, optà majoritàriament per la rima. Aquesta primera obra apareguda en un setmanari radical forma un petit corpus en castellà i a certa distància de les col·laboracions dels seus col·legues algaidins que també participaven en aquella empresa periodística de caràcter populista. A banda de Josep Sastre Pascual «Divertit» del qual ja hem parlat, una sèrie de paisans joves publicaven de forma també periòdica gloses, rondalles i poemes en català, més o menys atrevits, però d'escàs interès literari. Eren Joan Crespí Gelabert «Gina», Bartomeu Sastre Garcias i altres, dels quals en desconeixem la seva identitat, perquè signaven amb pseudònim —«Un algaidiner»

13. MARTÍ ROSSELLÓ, Jordi, *Foch y Fum...* pàgs. 171-191.

14. *Pitos y Flautas* 6, 11 febrer de 1928, pàg. 8.

15. *Ibid.*, 16, 21 d'abril de 1928, pàg. 9.

16. *Ibid.*, 17, 28 d'abril de 1928, pàg.

17. *Ibid.*, 19, 12 de maig de 1928, pàg. 9.

18. *Ibid.*, 22, 2 de juny de 1928, pàg. 10.

19. *Ibid.*, 24, 16 de juny de 1928.

20. *Ibid.*, 26, 28 de juny de 1928, pàg. 12.

21. *Ibid.*, 8, 25 de febrer de 1928, pàgs. 14-15.

(que ben bé podria ser el mateix Crespí), «Un qui té es cap molt gros», «Un que heu va sentí», etc.—. Pere Capellà, en canvi, opta per un tipus de literatura més presumptuosa i erudita, tot imitant la poesia romàntica tant del gust dels joves radicals del primer terç del segle xx. Sabem, per altra banda, que el corresponsal a Algaida d'aquella publicació, almenys inicialment, era un tal «Bassa», segurament Joan Bibiloni, fill de Bartomeu Bibiloni i cosí de Miquel Bibiloni, oncle de Pere Capellà.

Pere Capellà realitza la seva primera incursió en el camp de la creació literària, amb un format juvenil, tendre i, fins i tot, ingenu. Se'ns mostra, sobretot, com un jove sensible que fa les primeres passes en el món de les lletres, tanmateix sense massa nervi. No irromp de forma cridanera, ni aparenta voler captar massa l'atenció. Més aviat la seva obra sembla d'un jove introvertit, romàntic i aïllat del debat social. Aquella primera producció lírica de Pere Capellà emergia des de la caserna d'Artilleria, un àmbit de socialització cultural escassament conegut, que degué tenir alguna rellevància més enllà del cas particular al qual ens estam referint. A mesura que la Dictadura s'anà desintegrant, el model militar que havia forjat Primo de Rivera d'oficials poc dedicats a l'estudi, amb un obsolet concepte cavalleresc de la professió i sense relació amb la societat del seu temps, també degué influir en la desmotivació de Pere Capellà de continuar la carrera militar. La vitalitat de la societat civil que emergia amb força degué incidir positivament en el canvi de rumb i en les aspiracions professionals d'aquell jove.

Desconeixem el compromís immediatament posterior de Pere Capellà, tan pel que fa a les publicacions de Jordi Martí Rosselló com en relació a la seva vinculació amb el radicalisme que protagonitzaren altres joves algaidins com Joan Crespí i Bartomeu Sastre, entre d'altres. Sabem que amb aquests hi mantingué una relació personal estreta i que, fins i tot, hi ha indicis —almenys per tradició oral— que Pere Capellà hauria estat el corresponsal a Algaida de *Cultura* i de *Copeo*. En qualsevol cas, aquesta hipòtesi és improbable, almenys en el cas de *Cultura*,

atès que Pere llavors continuava a Sant Carles complint el servei militar. Al llarg de 1929 se succeïren les col·laboracions algaidines a *Cultura*, signades per Joan Crespí «Gina»,²² amb poemes i gloses, sobretot; i altres que apareixen amb pseudònim com «Tomeu Bartola»,²³ «un futurista»²⁴ i «Un qui té es cap gros».²⁵ Pere Capellà només hi publicà un poema titulat «¿Qué es el amor?» signat a Sant Carles el 13 de gener de 1929.²⁶ Al final de la Dictadura de Primo de Rivera, Crespí i Sastre van ser acusats de provocar alguns actes radicals a Algaida, i Josep Sastre Pascual «Divertit», també liderà bona part de les lluites polítiques contra els principals protagonistes de la Dictadura a Algaida. Això, en un context en el qual sovintejaren les denúncies contra el batle patriòtic Agustí Trobat «Borràs», com ara la que presentà Bernat Crespí, el mes de juny de 1930, poc després de la caiguda de Primo de Rivera i del canvi de consistori: «Hay del que se hubiera entonces atrevido a protestar (...) Desgraciadamente hay un caciquismo todavía hoy en Algaida, por que si no hubiera caciquismo el Sr. Borrás y su Compañía estarían ya en la cárcel a purgar los atropellos y los despilfarros y los robos que al pueblo hicieron».²⁷ Bernat Crespí recordava les injustícies d'Agustí Trobat contra els més pobres i dèbils, com ara Llorenç «Marquès», cabrer²⁸;

22. *Cultura* 3, 18 gener 1929; 5, 1 febrer 1929; 15, 12 d'abril 1929; 16, 19 abril 1929; 18, 3 maig 1929; 24, 14 juny 1929; 25, 21 juny 1929; 46, 15 novembre 1929; 48, 28 novembre 1929; 49, 6 desembre 1929; 51, 20 desembre 1929; 52, 27 desembre 1929.

23. *Cultura* 33, 16 d'agost de 1929; 37, 13 setembre 1929; 39, 27 setembre 1929; 40, 4 octubre 1929.

24. *Cultura* 32, 9 agost 1929; 34, 23 agost 1929; 36, 6 setembre 1929; 38, 20 setembre 1929.

25. *Cultura* 47, 22 novembre 1929.

26. *Cultura* 3, 18 gener 1929.

27. Escrito presentado por D. Bernardo Crespí a la Sesión de día 12 de junio de 1930, AMA, Lligall 769.

28. Llorenç «Marquès» era cec i tocava la guitarra. El 1918 havia ensenyat a tocar dit instrument a Jacobo Sureda Montaner, durant el temps que havia residit a Algaida recuperant-se d'una malaltia. Cfr. BOSCH, Maria del Carme (2002): «En

Francesc Tarongí; Antoni «Forner»; Llorenç Sastre, etc. Tanmateix, hi hagué més denúncies, com ara la que presentà el mateix «Divertit» amb una colla de sotasignats —Joan Cañellas, Melcior Ribas, Miquel Capellà, Joan Rafal i Antoni Mulet— contra els germans Agustí i Antoni Trobat, a la sessió ordinària del consistori municipal, el 12 de juny de 1930.²⁹ El febrer de 1930, Ramón Pérez, el governador civil interí,³⁰ acusava rebut d'un ofici del batle d'Algaida, en el qual li manifestava que «durante la pasada noche, fué rota una de las dos placas de la calle de esta villa, que lleva el nombre de General Primo de Rivera, hecho que efectuaron personas ocultas en las sombras de la noche, valiéndose de medios contundentes, martillo o piedra de seguro».³¹ Dos dies després, el caporal de la Guàrdia Civil notificava al batle que «en el día de ayer fueron denunciados como presuntos autores, ante el Señor Juez municipal de esta villa á los efectos procedentes los jóvenes Bartolomé Sastre Garcia, Juan Crespí Gelabert y Lorenzo Capellà Garau».³² Durant els darrers dies del govern de la Unió Patriòtica aquells companys de Pere Capellà havien protagonitzat un acte simbòlic de primera magnitud a la vila i el preludi del canvi que era a punt d'esdevenir, tot plegat, tanmateix amb el suport d'un sector rellevant de la ciutadania local, com ho manifestava el batle en l'ofici esmentat que havia enviat al governador:

---

el centenario de Jacobo Sureda Montaner. Puntualizaciones biográficas», a DD. AA., *Jacobo Sureda. Poeta i pintor 1901-1935*, Ajuntament de Palma, Serveis d'Arxius i Biblioteques (=Rúbrica 12), Palma, pàg. 12

29. AMA, Lligall 769. Agustí Trobat Company, el 1930, deixava el poble dividit i radicalitzat. Morí el 7 de juliol de 1949 i la seva mort va ser objecte de tota casta d'interpretacions, sobretot pel caràcter simbòlic que tenia per part de tots aquells que se sentien les seves víctimes des de 1924. Cfr. *Baleares* 8 juliol 1949.

30. El governador civil interí al batle d'Algaida, Palma 8 de febrero de 1930, AMA, lligall 247.

31. Ofici del batle al governador civil, Algaida 6 de febrero de 1930, AMA, Lligall 247.

32. Ofici del caporal de la Guàrdia Civil al batle d'Algaida, Algaida 10 de febrero de 1930, AMA, Lligall 247.

«Temiendo esta alcaldía, que el hecho relatado sea prelude de otros, de mayores y perjudiciales consecuencias, toda vez que personas de órden, que parece deberían dar ejemplo de cordura y sensatez, alardean y animan para tales excesos, prestando su aprobación en medio de la Plaza de esta Villa a actos como el antes relatado».³³ La revista *Copeo* publicava, aquell mateix mes de febrer de 1930, *Copla d'es testament que fe el batle d'aquest poble y que trobarem archivat a sa casa de la vila*,³⁴ del qual se'n féu un tiratge a part i es repartí a Algaida. L'escrit, signat amb el pseudònim de «Tomeu Bartola», descriu la xarxa clientelar de l'exbatle Agustí Trobat, que llavors tot just havia estat destituït arran de la desfeta de la Unió Patriòtica. Aquest és, en definitiva, el context més immediat en el qual Pere Capellà es qüestionà profundament deixar l'exèrcit. Ho faria el juliol de 1930 en un clima de transició de la monarquia a la república.

A banda de que durant gairebé dos anys fou tinent d'artilleria de l'exèrcit popular de la República (1937-1939), al llarg de tota la vida Pere Capellà mantingué un record molt viu de la seva experiència artillera i en transmetia, d'això, una imatge positiva. Vegem, sinó, les *Coplas* de «Mingo Revulgo», la primera titulada *La fiesta de la Artillería*, dedicada al capità Antoni Verger, de desembre de 1950³⁵:

Santa Bárbara, Patrona
de los artilleros, quiero
cantaros, porque el coplero,
en sus tiempos, fue artillero
y aun de artillero blasona.
En San Carlos marqué el paso.
Fui cabo, casi sargento,

33. Ofici del batle al governador civil, Algaida 6 de febrero de 1930, AMA, Lligall 247.

34. *Copeo* 8, febrer de 1930.

35. *Baleares* 3 desembre de 1950.

SERVEI MILITAR: VIDA ARTILLERA (1927-1930)

más que un artillero raso,
y, siendo vulgar el caso,
con orgullo lo comento.
Napoleón empezó así,
y por su ciencia y valor
fue mas de lo que yo fui,
pero tuvo el fin peor
que el que espero para mi.
Lo cierto es que en este día,
ante la festividad
del Arma de Artillería,
vuelve la apostura mia
a cobrar marcialidad.
Y levantando la copa,
mi alma en la reserva, grita
con calor de dinamita:
«Guardad la Artillería Tropa,
Santa Bárbara bendita».

I, la segona, un any després titulada *Carta abierta con motivo de la Festividad de Santa Bárbara*,³⁶ aquest cop dedicada a Bartomeu Mulet, algaidí, capità d'Artilleria i antic company de servei militar:

Amigo Bartolo hoy,
fiesta de la Artillería,
com mi saludo te doy,
hecha coplas, mi alegría.
Y te quiero recordar
aquellos tiempos, que fueron
tan fáciles de pasar
por lo bien que transcurrieron.
Eramos dos artilleros...
Hoy, eres tu, capitán.

---

36. *Baleares* 4 desembre de 1951.

Yo soy, entre los copleros,
el de más constante afán.
A tu brindis, con mi copa
en alto, me quiero unir,
aunque no luzca la ropa
que antaño pude lucir.
Que sepa el alma artillera
que, por haber sido suyo
aún en mi alma prospera
aquel imbatible orgullo
que el uniforme me diera.
Y aunque no esté en la reserva
porque tengo la absoluta,
mientras aguante en mi ruta,
en la paz y en la disputa,
seré artillero en conserva.
Ahora ya sabes, amigo
que en artillero comulgo,
lo que es comulgar contigo.
Y ya nada más te digo.
Abrazos.

V

L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)

LES VESPRES DE LA CAIGUDA DE LA MONARQUIA

El setembre de 1930, Pere Capellà inicià els estudis de Magisteri a l'Escola Normal de Mestres de Palma. Aquesta decisió suposava per a Pere l'inici d'un rumb nou a la seva vida i, al mateix temps, com a conseqüència d'això, tindria l'oportunitat de conèixer de prop els protagonistes i de viure els principals esdeveniments de la transició política arran del fracàs de la dictadura militar.

El 26 de gener de 1930, el dictador Miguel Primo de Rivera havia presentat la dimissió, i el general Dámaso Berenguer va ser nomenat president del Consell de Ministres. El capità general de les Illes Balears, Enrique Marzo, va ser designat ministre de la Governació del nou govern presidit pel general Berenguer¹ i el governador civil Pere Lloses Badia va ser substituït, el 7 de febrer de 1930 per Constantino Vázquez Jiménez. No hi ha dubte que el clima d'incertesa i de desconfiança que Pere Capellà degué viure intensament a la caserna, entre febrer i juliol de 1930, degué influir directament en la seva decisió d'abandonar l'exèrcit i iniciar una etapa nova a la seva vida. El model polític de la

---

1. SERRA, S. [coord.] (2000): *El segle XX a les Illes Balears. Estudis i cronologia*, Edicions Cort, Mallorca, pàg. 420.

Dictadura havia fracassat i havia deixat la Monarquia en una situació crítica davant l'opinió pública. Berenguer tenia com a principal objectiu polític tornar a la normalitat constitucional anterior a setembre de 1923 i, com a conseqüència d'això, el 15 de febrer de 1930 dissolgué aquells ajuntaments i diputacions provincials fets a mida de la Dictadura. Foren rehabilitats els regidors i diputats que ocuparen càrrecs la legislatura prèvia al cop d'estat de 1923. A Algaida, el 26 de febrer de 1930 foren convocats els qui constituïrien el nou consistori, un grup format pels majors contribuents i alguns exregidors. En aquella sessió fou elegit batle Antoni Solivellas Oliver, un liberal molt probablement afí a Joan March Ordinas.² Tanmateix, el camí de retorn a la normalitat política només era possible de forma democràtica, convocant eleccions; però ni el partit Conservador ni el Liberal no estaven en disposició de legitimar una monarquia que havia menyspreat la Constitució i ja no comptava amb gaire consens ni entre la ciutadania ni la classe política. Les formacions dinàstiques a penes no pogueren contenir l'accelerada simpatia de la ciutadania cap al republicanisme; fins i tot les formacions conservadores i liberals tradicionalment monàrquiques desqualificaren la gestió del Rei i demanaven responsabilitats per l'obra nefasta de la Dictadura. Ho feren les Joventuts Mauristes; però també líders polítics fins llavors monàrquics com J. Sánchez Guerra, entre d'altres, que exigien responsabilitats a Alfons XIII per l'experiència de la Dictadura. L'Aliança Republicana, formada el 1926 pels partits republicans tradicionals, es mostrava especialment combativa amb el règim militar i entengueren que havia arribat el moment del canvi polític. Vers la meitat del mes de maig de 1930 es constituí la Unió Republicana (UR) formada pel Partit Republicà Radical Socialista (PRRS) i l'Aliança Republicana, en la qual hi tenia un paper essencial Acció Republicana (AR).³

---

2. AMA, Lligall 109: Actes de l'Ajuntament d'Algaida 1926-1930.

3. Cfr. AVILÉS FARRÉ, Juan (1985): *La izquierda burguesa en la II República*, Espasa, Madrid, pàgs. 49-50.

Marcel·lí Domingo (PRRS) intentà incorporar Esquerra Republicana i la Federació Republicana Gallega, a la Unió Republicana, i Manuel Azaña (AR) els socialistes i la Dreta Liberal Republicana. Es preparava una entesa del nou i el vell republicanisme, a la qual s'hi sumaven també polítics conservadors, per forçar la transició republicana. El 17 d'agost de 1930 se signà el Pacte de Sant Sebastià que reuní totes les forces antimonàrquiques, exceptuant, momentàniament, el Partit Federal. Del pacte se derivaren dues línies polítiques: una revolucionària, amb la creació del Comitè Revolucionari, que dugué als pronunciaments fracassats de Jaca —12-13 desembre de 1930— i Cuatro Vientos, i una campanya política que posava en evidència el desprestigi sistemàtic de la monarquia, destinada a substituir el règim monàrquic totalment deslegitimats, per una república democràtica. Arran del fracàs de la revolta de Jaca, membres del Comitè Revolucionari republicà, que havien promogut el pronunciament, foren empresonats a Madrid. Altres líders de la UR hagueren d'exiliar-se o amagar-se —com ara Marcel·lí Domingo i Manuel Azaña—, i els partits monàrquics tampoc no acceptaren participar en les eleccions fixades l'1 de març de 1931. Berenguer dimití i Alfons XIII proposà J. Sánchez Guerra per a substituir-lo i integrar els partits polítics tradicionals. Tanmateix el monarca no acceptà la proposta del candidat de formar un govern de constitucionalistes, consensuat amb el «Govern Provisional» clarament republicà. Com a conseqüència d'aquesta situació es formà un gabinet presidit per l'almirall Aznar i es convocaren eleccions municipals que, a curt termini, esdevingueren un plebiscit entre monarquia i república. La victòria republicana a les principals capitals de l'estat, el 12 d'abril de 1931, provocaren la renúncia d'Alfons XIII i el final de la monarquia.

Durant els quinze mesos que van des de la caiguda de Primo de Rivera a les eleccions municipals de 12 d'abril de 1931, la tensió i la divisió política també es reflectí a Mallorca. Es creà el Partit Republicà Federal de Mallorca, liderat per Francesc Julià, que aglutinava, sobretot, els au-

tonomistes d'esquerra i els republicans federalistes. Aquesta formació, que comptava ja el 1930 amb centres a Palma, Felanitx, Inca i Montuïri, entre d'altres, a partir de setembre de 1930 publicà *Ciudadanía*, l'òrgan que serví per socialitzar a Mallorca el republicanisme d'esquerres burgeses.

El setembre de 1930 s'havia celebrat el Primer Congrés Radical Socialista presidit per Marcel·lí Domingo, Albornoz, Galarza, Salmerón, Benito Artigas, Joaquín Arderius, Javier Bueno i Félix Gordón Ordax. Hi hagué representació de 19 províncies, però no n'hi havia encara de les Illes Balears. El partit en el qual militaria Pere Capellà no tenia, encara, infraestructura a les Balears⁴. Davant la convocatòria d'eleccions municipals, a Mallorca es formà el Front Únic Antimonàrquic —constituït a la Casa del Poble de Palma el 22 de març de 1931— que agrupava els socialistes, els republicans i els regionalistes; mentre que els partits monàrquics estaven a l'expectativa i no formaven un bloc homogeni. Una setmana després, el 28 de març, el Front realitzà un gran míting de propaganda electoral al Teatre Balear de Palma, amb una gran participació de representants dels municipis. Pere Capellà, que llavors estudiava magisteri degué tenir coneixement d'aquell acte i, tenint en compte la seva implicació amb el nou règim, és plausible imaginar que hi assistí, malgrat no hi ha constància de que hi prengué part cap representant d'Algaida.⁵ En aquelles eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, Balears fou una de les províncies espanyoles on els partits monàrquics obtingueren uns resultats més favorables i, en conseqüència, on es posava en evidència el pes de les estructures socials tradicionals.

---

4. PUJADAS MARTÍ, Xavier (1996): *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 279-283. Sobre Marcel·lí Domingo val la pena també la consulta de: CAROD-ROVIRA, Josep Lluís (1989): *Marcel·lí Domingo (Tarragona 1884-Tolosa 1939)*, El Mèdol, Tarragona.

5. GABRIEL, Pere (1973): *El moviment obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, pàgs. 185-186.

La transició a la normalitat política municipal durant el govern de Dámaso Berenguer no va ser gaire fàcil, sobretot perquè la Dictadura havia deixat ferides molt profundes entre la classe política local i, alhora, clarejava un temps nou que els vells cacics locals no acabaven de controlar. El consistori de l'Ajuntament d'Algaida sorgit el 26 de febrer de 1930 es mantingué en el poder fins el 27 de març de 1931. La seva principal missió va ser intentar restituir el microunivers de caràcter clientelar que exercien els partits de torn de la Restauració, amb les dificultats d'operativitat que suposava haver d'harmonitzar els interessos de les diverses xarxes de poder local. En aquell consistori hi havia regidors supervivents de la Dictadura: Antoni Munar Llompарт; conservadors: Joan Crespí Amengual, Guillem Munar i Munar i Llorenç Oliver Ramis; liberals: Antoni Solivellas Oliver i Francesc Montblanch Sastre, i una minoria clarament oposada al batle Antoni Solivellas Oliver i al seu grup, formada sobretot per Antoni Fullana Llull i Gabriel Munar Rafal, les actituds dels quals insinuen la seva probable complicitat o simpatia amb els partits republicans nous.

La tònica política d'aquells mesos previs a la República va ser d'inestabilitat, que es manifestava sobretot en els aldarulls i protestes que sovintejaven en els plenaris municipals. Això no obstant, hi havia un cert consens en revisar la gestió política i econòmica del govern municipal de la Dictadura, forçat per la demanda de la minoria. Així mateix, es mantingué una relativa unanimitat respecte a la revisió dels comptes municipals de 1929, que foren reprovats amb el suport majoritari dels regidors i s'elegí el lletrat Jeroni Massanet per avaluar-los. Es dissolgué la Banda Municipal per entendre el nou consistori que s'havia creat amb finalitats polítiques i augmentà el control sobre els nomenaments per exercir càrrecs en l'administració municipal.⁶ La lluita política més

---

6. Joan Llull en representació de la banda interposà un recurs contenciós administratiu contra l'acord de l'Ajuntament. Atès que Joan Llull «Tiró» representava un col·lectiu de músics que no simpatitzaven amb la Dictadura, és difícil imaginar les

acarnissada tenia com a eix central el control sobre la recaptació municipal, càrrec al qual aspirava Antoni Fullana Lull, que no obtingué el suport de la majoria. A banda d'aquests afers, que indubtablement responien als interessos econòmics dels diferents grups de poder, el consistori donà mostres d'una relativa democratització i hi hagué alguns fets puntuals que posen en evidència la posada en escena d'un tarannà polític que s'allunyava ferm del model dictatorial anterior. Així, per exemple, davant la demanda de construcció d'una nova caserna de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament acordà convocar una assemblea popular al local de ca na Mena o en un altre amb capacitat suficient.⁷ L'assemblea es realitzà el 30 de novembre de 1930 i aprovà la nova construcció, acord que fou ratificat en el plenari municipal de 21 de desembre de 1930.⁸ Els consistoris liberals intentaren, durant gairebé un any, que la ciutadania superàs el trauma i la impopularitat de la Unió Patriòtica. No obstant això, es respirava un aire d'insatisfacció ciutadana i de militància política, no suficientment vertebrades, que alimentaven la necessitat d'un canvi molt més profund que el que ofería el sistema monàrquic mateix. La manca de partits polítics moderns a nivell local dificultava l'organització i la canalització del descontent i el radicalisme que es propugnava des de plataformes cíviques diverses.

A les eleccions municipals de 12 d'abril de 1931, segons el cens electoral,⁹ hi havia 1.094 algaidins amb dret a vot —383 en el districte primer; 335 en la secció primera del districte segon i 376 en la secció segona

---

complicitats polítiques que s'esgrimien per argumentar la dissolució de la Banda Municipal. Cfr. Ofici de l'Audiència Territorial de Palma, Palma 30 juny 1930, AMA, Lligall 247.

7. AMA, Lligall 109, Acta de 14 de novembre de 1930.

8. AMA, Lligall 110: Acta 21 de desembre de 1930. En aquella sessió s'aprovà també la construcció d'una escola nova sempre que el solar adquirit per a bastir-hi la caserna ho permetés.

9. *Censo electoral de Baleares (sección de Mallorca). Año 1930. Ayuntamiento de Algaida*, Escuela Tipográfica Provincial, Palma 1930.

del districte segon—. Es presentaren 14 candidats pel districte primer —haviem de sortir 4 regidors— i 27 pel segon —haviem de sortir 8 regidors—. Foren elegits pel districte primer: Antoni Fullana Llull, botiguer; Magí Pou Garau, pagès; Pere Janer Rafal, taverner i Antoni Mulet Rafal, pagès. I pel districte segon: Joan Cerdà Nadal, propietari; Antoni Mulet Gomila, propietari; Jeroni Llaneras Pou, amo de possessió; Bernat Oliver Pujol, propietari; Guillem Fiol Sastre, pagès; Pere Oliver Ribas, propietari; Miquel Mulet Coll, pagès i Rafel Martorell Cardell, sense ofici.¹⁰ A Mallorca, el 86% —565 regidors— dels elegits eren monàrquics, mentre que només el 14% —89— es presentaren pel Front Antimonàrquic.¹¹ A Algaida, la proporció, pel que deduïm, devia ser gairebé semblant a la mitjana illenca. En aquells comicis, Llorenç Capellà Garí i Pere Fullana Mulet van ser els interventors d'Antoni Fullana Llull,¹² l'únic candidat que s'havia significat per la seva oposició a la majoria municipal des de març de 1930 i que obtingué el major nombre de vots en aquelles eleccions. No obstant, a partir del 14 d'abril aquest regidor sembla que no destacà per la seva militància en el republicanisme d'esquerres i el seu protagonisme quedà eclipsat pel lideratge d'Antoni Mulet Gomila. En canvi, Antoni Sastre Rigo és l'únic candidat que immediatament després de la proclamació de la República, malgrat no haver estat elegit regidor, esdevingué un dels líders del republicanisme d'esquerres, com veurem. Es tracta d'un jornaler de 44 anys que tan sols obtingué 58 vots en aquells comicis, un nombre totalment insuficient per a accedir al consistori municipal. El suport de mestre

---

10. Els candidats que no sortiren elegits foren: Pere Pujol Mulet, Pere Vich Salvà, Antoni Cardell Munar, Nicolau Ferragut Sans, Pere Josep Garau Serra, Miquel Sastre Fiol, Joan Crespí Amengual, Miquel Bibiloni Pou, Miquel Sastre Clar, Miquel Fiol Mulet, Antoni Sastre Rigo, Llorenç Oliver Ramis, Cristòfol Capellà Arnau, Melcior Mut Munar, Miquel Ballester Munar, Jordi Juan Oliver i Pere Moragues.

11. TUGORES, Antoni (2004): *El batle Antoni Amer «Garanya» (1882-1936). La història robada*, Documenta Balear (=Menjavers, 52), Mallorca, pàg. 92.

12. AMA, Lligall 2.154.

Llorenç Capellà «Batle» a Antoni Fullana només es pot entendre en el context polític local, sense cap partit organitzat i escassament influenciat, pel que sembla, pels dos grans blocs ideològics que es disputaven el poder. Allò més plausible és imaginar que mestre Llorenç devia tenir un coneixement més o menys profund del que es jugaven en aquelles eleccions municipals, entre d'altres coses perquè el seu fill Pere, des de Palma estant, seguia de prop els moviments i les lluites polítiques. Des d'aquesta perspectiva, és probable que Antoni Fullana representàs un cert republicanisme difús i que el seu èxit electoral es degués al suport de col·lectius ideològics diversos, descontents i crítics amb les etapes polítiques anteriors.

Desconexem els detalls del compromís personal i polític de Pere Capellà durant el període de transició de la Dictadura a la República. No obstant, a *Cansons Republicanas* (1931) reflectia perfectament l'estat d'ànim de la seva generació contra la monarquia d'Alfons XIII, insensible i dèspota amb les classes populars. No debades, aquest glosat publicat pocs dies després de la proclamació de la Segona República pretenia, entre moltes altres coses, servir la memòria de les classes populars:

Quin rei amb més mala traça
mentres Espanya sofria
sabem que se divertia
n'Alfonsete anant de caça.
No s'interessava massa
si es joves més abrinats
morien acribillats
pels balazos marroquis
com tal que ell se divertís
¡Que en matassen de soldats!

[...]

Sa guerra va esser un erro
que es cop d'estat va tapar,

L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)

però que es poble pagà
i a molts els costà s'enterro.

[...]

Què, si ses mares ploraven
amb so més gran desconsol?
Què, si a s'estat espanyol
es pirates l'explotaven?
Si a ell no li faltaven
a dotzenes ses querides,
jovenetes i garrides;
el molestava molt poc
que luchant an es Marroc
s'hi perdessin tantes vides.¹³

Pere Capellà responsabilitzava directament al general Berenguer del desastre marroquí, a Martínez Anido del terrorisme a Barcelona i tractava d'inquisidor i, finalment, apuntava a Primo de Rivera com a principal responsable del deteriorament polític i d'haver provocat les tres dictadures:

D'en Primo no vull dir rés
perquè ja n'han parlat massa,
i a més que per molt que faça
no vendrà d'allà a on és.
Sols dic que quedà sorprès,
es poble, quan badallà,
perquè l'homo va logrà
amb sa seva repent mort
suprimir-nos es conhort
de poder-lo afusellar.¹⁴

---

13. CAPELLÀ, Pere (1931): *Cansons Republicanas*, pàgs. 5-6.

14. *Ibid.*, pàg. 8.

Capellà parla de tres dictadures militars amb el suport de la monarquia, caracteritzades pels ultratges a la pàtria i que provocaren els aixecaments favorables a la República de Jaca i Cuatro Vientos:

Tot Espanya conspirava
contra el rei i es dictadors
veient s'estat vergonyós
amb què se pàtria es trobava.
A bastants el se costava
s'haver d'anar a sa presó
i alguns per evitar-ho
fugien a terra estranya
no poguent veure a l'Espanya
en ses mans d'un impostor.¹⁵

La falta de generositat i de noblesa de la monarquia, amb el suport incondicional i malèfic de l'exèrcit, per a Pere Capellà acabà amb l'assassinat d'aquells que lluitaren contra la tirania:

Es dictadors no sabien
que s'ideal no mor mai
i que era inútil es treball
que matant-vos se prenien;
perquè si antes tenien
ets inimics a dotzenes,
rompent indignes cadenes
després tothom s'aixecà
desitjosos de venjar
sa sang de ses vostres venes.

Aquest govern que ara hi ha
el detengueren en massa
i a escalfar sa presó passa

---

15. Ibid., pàg. 9.

L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)

fins que se causa es veurà.
S'esperit republicà
per dins tots ets espais flota,
i per onsevilla se nota
que és republicà s'estat,
i que pes Borbons ha arribat
es moment de sa derrota.

Ets estudiants protesten
contra aquells governants vils
emperò es guàrdies civils
amb sos fusells los contesten
i aquells jovençans se presten
a oferir sa seva vida
i si algun mor en sa partida
mor content sols de pensar
que sa seva sang serà
a dins poc tens redimida.¹⁶

Com a conseqüència dels resultats electorals del 12 de abril, Alfons XIII abandonà l'estat espanyol al dia següent, deixant obertes ferides que sols es podien curar amb la formació d'un règim que recuperàs la dignitat de les classes populars. Pere Capellà ho reflectia així:

Quants de joves enterrats!
Uns que moriren en guerra
i altres caigueren en terra
pes botxins acribillats;
i de tots aquests desbarats
que admetia es poble humil,
i que es compten de mil en mil,
qui n'ha de respondre? Qui?
Aquell que mos va fugir
dia catorze d'abril.¹⁷

---

16. Ibid., 12-13.

17. Ibid., 14.

«SONA L'HORA DEL POBLE»: EL 14 D'ABRIL A ALGAIDA

L'horabaixa del 14 d'abril es conegué a Algaida la nova de la proclamació de la República. Arribava la notícia que a Barcelona s'havia declarat la República i que a la Diputació i a l'Ajuntament de Palma onejava la bandera tricolor. Un grup nombrós de joves algaidins, estudiants i jornalers, congregat al carrer de la Tanqueta, recorregué el carrer Major fins a la Plaça de la vila. Es manifestaren amb la banda de música i celebraren públicament el naixement del nou règim. A altres poblacions, com ara a Felanitx, hissaren la bandera republicana al costat de la mallorquina, Antoni Llodrà entonà la Balanguera i la Marsellesa, en català, Pere Oliver Domenge, el nou batle pronuncià un parlament¹⁸. A Algaida, en canvi, la proclamació tingué un caràcter més informal i popular, i en desconeixem la primera reacció institucional. Pere Capellà liderava aquell grup de joves simpatitzants de la República que es convertiren en portaveus del nou règim i donaren la benvinguda a la democràcia amb un acte cívic i aparentment espontani. Bartomeu Salas, que llavors tenia vint anys, contava a Llorenç Capellà que

el 14 de abril, cuando se proclamó la República, me había entretenido hablando, cerca de «Son Agustí», no muy lejos del pueblo. Era la tarde, pero aún había mucha luz. Entonces oí voces y vivas, y me encaminé, rápido, hacia «Sa Tanqueta». Allí estaba Pere Capellà arengando a unos cincuenta hombres. Yo me uní a ellos. Partimos hacia «Sa Plaça» y por el camino se nos iban uniendo más y más hombres. Aquella tarde, el padre de usted hizo un mitin apasionado en defensa de la República, en los altos de «ca na Mena» a teatro lleno.¹⁹

Uns dies després, el 19 d'abril, es constituí a Algaida el primer consistori republicà format inicialment per una majoria de regidors vinculats

---

18. Aina ADROVER, Joan CABOT (2002): *Felanitx 1931-1939. República, Guerra i Repressió*, Res Pública Edicions, Eivissa, pàg. 20.

19. Entrevista de Llorenç Capellà a Bartomeu Salas, *Brisas* 28 gener de 2004.

als partits monàrquics tradicionals. La primera sessió va ser presidida per Joan Cerdà Nadal, i Antoni Mulet Gomila²⁰ fou elegit batle en nom de la Conjunció Republicano-Socialista. Els republicans devien estar en minoria a l'Ajuntament, atès els conflictes constants i la falta permanent de consens que es manifestava en els plenaries, almenys entre 1931 i 1932. La consigna dels partits monàrquics va ser mantenir-se a l'oposició, deixar governar la minoria republicana i esperar. A diferència d'altres municipis, les eleccions municipals a Algaida no s'impugnaren i no hagueren de repetir-se. Els joves, entre els quals Pere Capellà que llavors tenia 23 anys, no havien pogut votar a les eleccions municipals, i el consistori era format per ciutadans madurs, molts dels quals ja havien estat regidors al final de la Dictadura. Per això, molts d'aquests joves ben aviat s'adonaren de la necessitat d'afiliar-se als partits polítics, i posaren en marxa instruments de suport a la causa republicana. Segons Mateu Morro:

els partits republicans, en la seva totalitat, arribaren al 14 d'abril amb unes estructures organitzatives molt dèbils i amb una escassíssima implantació territorial i social. No participaven de la cultura organitzativa de l'esquerra obrera i eren partits que es movien entorn de personalitats individuals. Més que parlar de partits moderns —partits d'àmplia implantació social— hauríem de parlar de clubs o centres organitzats a partir de l'adhesió a la política d'algun dirigent.²¹

El 30 d'abril de 1931 es constituí a Algaida una agrupació de la Unió Republicana Federal²² i inscrita oficialment en el registre d'associacions

20. MULET, Pere (1988): «Don Toni Mulet, batle», *Es Saig* 88, 10-12.

21. MORRO, M. (2004): «Camins costa amunt. La trajectòria política de Pere Capellà durant la Segona República», *Lluc* 839, pàg. 37.

22. ARM, Registre d'associacions del Govern Civil. Expedient d'Unió Republicana Federal d'Algaida, núm. 1995, tom III, fol 44. Acta de constitució de 30 abril de 1931.

el 17 de juny d'aquell mateix any.²³ El partit tenia la seu social a ca na Mena, a la Plaça número 11, en el local que, tradicionalment, havia estat el casino republicà de la vila. Entre els dirigents més significatius del partit hi havia Llorenç Antich Fiol, Joan Llull Fiol, Antoni Sastre, Joan Oliver, Antoni Jordà, Mateu Pericàs i Miquel Noguera.²⁴ És probable que, almenys durant el 1931, la base social d'aquella agrupació i els seus dirigents haurien mantingut un republicanisme genèric, una mescla de republicanisme radical de caràcter populista i de republicanisme burgès, sense una ideologia i una estratègia clara de partit polític modern.²⁵

Inicialment, almenys durant els primers mesos, la Conjunció Republicano-Socialista pivotà a nivell local al voltant de la Unió Republicana Federal i d'aquest centre cívic de republicanisme popular. És probable que, ben aviat, alguns dels membres del consistori, com ara Pere Janer optassin pel Partit Republicà de Centre. No obstant això, no hem pogut documentar aquest partit a Algaida que, com arreu, segurament degué continuar funcionament amb el mateix model organitzatiu de la Restauració, quan era el Partit Liberal.

En aquell clima d'adaptació al republicanisme, més o menys conjuntural, per part de les forces vives de la política algaidina, es prepararen les eleccions generals de juny de 1931. El setmanari *La Razón*²⁶ —10 de maig-21 de juny de 1931—, editat a Algaida i promogut per Pere Capellà, assumí el paper propagandístic i pedagògic dels valors republicans

---

23. El batle al president de l'Associació Unió Republicana Federal d'Algaida, Algaida 19 juny de 1931, AMA, Lligall 248.

24. El 29 d'octubre de 1931, Antoni Sastre era el president i Miquel Noguera el secretari. AMA, Lligall 176.

25. El 25 de juny de 1931 protesten i demanen al batle l'expulsió de Miquel Oliver, escrivent de l'Ajuntament, acusat de conspirar contra la República. AMA, Lligall 176.

26. SALAS, Bartomeu [a cura de] (1997): *La Razón i Esquitxos. Premsa periòdica a Algaida durant la Segona República Espanyola. 1931-1932*, Plaguetes d'Història i Cultura, 3, Ajuntament d'Algaida.

de primera hora. Entre els seus objectius hi predominaven el suport a l'Ajuntament; la divulgació d'un republicanisme integrador —demana-va el suport a les autoritats, clergat, associacions i al poble amb el lema «religió, llibertat, justícia i veritat»—; l'activació política dels joves i la pedagogia social. El triomf de la República depenia, en bona part, de la capacitat de fer entendre a la ciutadania allò que significava, amb tota la càrrega de profunditat, un règim democràtic, i l'alliberament definitiu dels referents polítics tradicionals —monarquia, caciquisme, clericalisme, etc.—. El nom mateix de *La Razón* definia la convicció dels seus promotors, amb vocació d'educadors de la ciutadania, del nou ordre social més perfecte, més lliure i més compromès èticament.²⁷

En el primer número *La Razón* demanava compromís i participació als joves algaidins. Els majors de 23 anys tenien dret a vot en les eleccions generals i s'aconsellava al jovent que comprovàs la seva inclusió en el cens electoral. «Tirteo» era el pseudònim utilitzat per Pere Capellà, per una banda imitant el nom de batalla de famosos periodistes radicals que s'havien destacat en la lluita contra la Dictadura que es feien anomenar Tiseo i Piritoo²⁸ i, per l'altra, l'elecció del nom de Tirteo²⁹ reflectia la intenció de Capellà de recuperar l'esperit d'aquell pensador espartà que havia publicat un tractat sobre el bon govern i havia exalçat la virtut dels ciutadans que defensaven la polis, motiu pel qual ha estat admirat en totes les èpoques. Així, «Tirteo» —Pere Capellà— parlava dels drets de la joventut en els moments actuals,³⁰ tot motivant el jovent algaidí a assumir un major protagonisme social i polític, atès que per

---

27. Aquesta terminologia tenia algunes connotacions amb la didàctica maçònica, en la mesura que l'ordre segons la raó era la suprema virtut. Cfr. GÓMEZ MOLLEDA, M. D. (1990): «Educación, masonería y Segunda República. Algunos aspectos críticos», *Historia de la Educación* 9, pàg. 139.

28. Vegeu: *Pitos y Flautas* 2, 4 gener de 1928.

29. Poeta grec del segle VII a.C.

30. *La Razón* 1, 10 de maig de 1931.

primera vegada es reclamava la seva participació. El missatge era clar: «El actual gobierno comprendiendo tus afanes te ha concedido voto, ese voto que sea en tus manos el arma para defenderte de los tiranos que pretenden hacerte lo que hasta ayer fuistes, sácale todo su provecho, no lo vendas, en todo caso cangealo a cambio de tu libertad».³¹ Com el poeta grec, Pere Capellà reclamava compromís cívic amb el règim tot acabat d'estrenar per enfortir-lo i fer créixer un sistema democràtic certament feble.

El mes de juny de 1931, amb les eleccions a Corts Constituents del 28 com a horitzó més immediat, va ser especialment intens a Algaida. El dissabte 13 de juny hi hagué un acte polític, promogut per la Conjunció Republicano-Socialista, del qual se'n féu un ressò especial *La Razón*:

La concurrencia muy numerosa, llenaba la vasta plaza, escuchando con todo orden la palabra de los discurseantes que de tanto en cuanto arrancaban ovaciones frenéticas a la multitud, que demostraba, así, su entusiasmo por el ideal republicano. Terminó el acto, el presidente del Centro Republicano Federal, agradeciendo al público las atenciones que había tenido con los oradores, y por el silencio con que habían escuchado sus cálidas arengas. Lanzó un ¡Viva la República! Que fué contestado por la concurrencia, y después se disolvió la gente haciendo numerosos comentarios sobre el particular.³²

El batle Antoni Mulet Gomila adreçava un manifest als electors que també era recollit en el setmanari local³³ i «Tirteo» demanava participació en les eleccions per esser dignes de la ciutadania, sense esclavituds.³⁴ Uns dies després, el governador civil de les Balears, Francesc Carreras, visità el municipi d'Algaida, demanà col·laboració amb la república i

---

31. TIRTEO, «El deber de la juventud ante los actuales momentos» Ibid., pàg. 3.

32. «Notas de la semana», a *La Razón* 7, 21 de juny de 1931, pàg. 3.

33. A. MULET, A los electores, *La Razón* 7, 21 de juny de 1931, pàg. 1.

34. TIRTEO, «¡Libertad!» a *La Razón* 7, 21 de juny de 1931, pàgs. 2-3.

visità el Centre Republicà Federal. Des de la balconada de l'Ajuntament de la vila arengà la ciutadania:

Para saludar al pueblo salió al balcón desde donde, con frase cálida y comedida arengó a los algaidenses para que colaboraran al sostenimiento de la República, repudiando la campaña insidiosa que contra ella hacen ciertos elementos que han olvidado su verdadera misión sin pensar que el lunes 29, ya no habrá periodo electoral y que después tendrán que responder de los desórdenes de ahora.³⁵

Però, què havia passat de significatiu a l'Ajuntament d'Algaida entre el 14 d'abril i el 28 de juny de 1931? Realment hom constata la falta d'una majoria republicana d'esquerres en un consistori governat en minoria per la Conjunció Republicano-Socialista. En general, els plenis d'aquells mesos van ser més aviat estèrils i mancats de decisió política. Es tractaren sempre temes conjunturals, com ara l'adequació de les escoles públiques arran de la visita al municipi de l'inspector Joan Capó; el regidor Pere Janer Rafal proposava, el 5 de maig, deixar de pagar el consum durant el primer any atès el superàvit de l'Ajuntament, una mesura populista, encapçalada per un petit comerciant habituat als afers municipals en les etapes anteriors; crisi en la comissió de revisió de comptes de la Dictadura —Magí Pou presentà la dimissió de dita responsabilitat el 19 de maig i el regidor Antoni Fullana insistia en la necessitat de prosseguir la investigació—; i es continuava donant ajuda a les religioses Agustines d'Algaida i a les Franciscanes de Pina.

En aquest context general, *La Razón* es lamentava de que en els plenis es perdia el temps amb temes puerils i no s'afrontaven els projectes i les obres públiques necessàries. Per entendre aquest temps, *La Razón* és un referent i un magatzem d'informació altament significatiu, sobretot perquè aporta la lectura social des de la perspectiva d'una generació jove que creia profundament en la República. Era una revista escrita en

---

35. «Visita gubernativa», *La Razón* 8, 28 de juny de 1931, pàg. 2.

castellà, impresa pel «Mascle Ros» a la Impremta Independència i que tenia la seu de la redacció en el domicili particular de Pere Capellà, al carrer de la Unió número 8.³⁶ Comptava amb l'estreta col·laboració de Joan Font Mascaró, que aquell any havia obtingut el títol de mestre; Joan Oliver, oficial telegrafista, i Jaume Lemaur, militar que residia a Algaida; a més d'alguna participació esporàdica com la de Bartomeu Mulet Trobat. Un estudi crític del setmanari ens permetria descodificar la publicació i conèixer amb una relativa exactitud el protagonisme de Pere Capellà. A banda dels articles d'opinió i de contingut ideològic, signats com a Tirteo o Orac Sam³⁷, que poden tenir alguna relació amb Capellà, segons Gabriel Oliver «Majoral» també són obra de Pere Capellà els anuncis glosats que apareixen a la pàgina número 4 de la revista. Aquest tipus d'anuncis imiten l'estil publicitari de les publicacions populistes i radicals de Jordi Martí Rosselló, el «Mascle Ros».

El setmanari dirigit i promogut per Pere Capellà també reflecteix, amb cura, l'estat de la societat civil algaidina durant els primers mesos de la República. Per una banda, manté una actitud conciliadora i integradora amb l'Església i publica puntualment un butlletí religiós i algunes cròniques de manifestacions religioses significatives;³⁸ per altra, també es fa ressò de societats conservadores com ara el Foment Agrícola d'Algaida, tot i que, en aquest cas, hi ha alguna crítica als afers d'aquella societat de propietaris pagesos. Manté una bona connexió amb la societat Joventut Algaidina que, en la junta general de 24 de maig de 1931, havia creat una secció recreativa;³⁹ i informa amb un to positiu sobre la unió de les bandes de música. Això no obstant, el setmanari dedica part

---

36. El setmanari tenia 4 pàgines i es cobrava a 0,60 el mes. El 28 de juny de 1931 tenia 146 subscriptors.

37. L'autor que s'amaga darrera aquest pseudònim podria ser també Joan Font Mascaró, atès que és el segon llinatge a l'inrevés.

38. «La fiesta de las Hijas de María» a *La Razón* 6, 14 de juny de 1931, pàg. 1.

39. *La Razón* 4, 31 de maig de 1931.

de la seva informació a parlar sobre les principals manifestacions festives i de lleure, molt probablement perquè es tractava de festes en les quals hi prenia part el jovent, com ara els balls de cantadors de panades del Call Vermell, de sa Comuna i de la Plaça d'Algaida; dels balls dominicals a ca na Rosa «Beneta», etc., i manté informats als lectors sobre els resultats i èxits esportius de l'ídol ciclista local, Rafel Pou.

Coincidint amb aquella experiència periodística de *La Razón*, Josep Sastre Pascual «Divertit», com a cronista de *Foch y Fum* a Algaida, tingué alguns problemes amb les autoritats, com a conseqüència del seu radicalisme. «Divertit» signava els seus articles amb el pseudònim de Pere Bou⁴⁰ i entre les seves col·laboracions a *Foch y Fum*, és menester destacar una sèrie de set articles publicats durant el mesos de maig i juny de 1931 que provocaren una gran indignació als sectors més conservadors de la localitat.⁴¹ Arran d'això, Josep Sastre va ser increpat per Joan Pou Capellà al carrer den Mesquida: «Cierto que dicho Sr. Sastre, actualmente, esta publicando unos escritos virulentos, en el semanario *Foch i Fum*, de cosas que el dice que le pasaron en tiempo de la dictadura, pero tambien dice, que jamás ha apelado a la violencia, en sus reclamaciones».⁴² Des del Govern Civil, el 17 de juny de 1931, es demanava que l'interessat havia de certificar no tenir antecedents penals⁴³ i el 12 d'agost va ser

---

40. Pere BOU [Josep Sastre Pascual], «De Algaida» *Foch i Fum*, 15 maig 1931; «De Algaida II», 22 maig 1931; «De Algaida III», 29 maig 1931; «De Algaida IV», 5 juny 1931; «De Algaida V», 12 juny 1931; «De Algaida VI», 19 juny 1931; «De Algaida VII», 26 juny 1931.

41. MATAS, J. J. (1998): *Entre les continuïtats i les ruptures*, Premi d'Investigació Castellitx, pàg. 39.

42. Batle al governador civil, Algaida 3 juny de 1931, AMA, Lligall 248; «Contestando a su oficio de fecha 16 del corriente comunico a v. Que el vecino D. José Sastre Pascual ha observado una conducta normal en este Municipio sin que consten antecedentes en exceso favorables al mismo. Algaida 24 de octubre de 1931. El alcalde acctal. Al Sr. Comandante Juez del Juzgado Permanente, Cuartel de Caballería, AMA, Lligall 248.

43. Ofici del Govern Civil al batle d'Algaida, Palma 17 juny de 1931, AMA, Lligall 248.

reclamat a declarar al quarter del Carme de Palma.⁴⁴ La causa va ser instruïda en el Jutjat Permanent de la Comandància Militar de Balears l'octubre de 1931⁴⁵ i la situació persistia encara el 1932.⁴⁶

Pere Capellà, almenys en aquesta primera etapa, no adoptà actituds tan bel·ligerants ni radicals com Josep Sastre, entre d'altres motius perquè el seu republicanisme era força més sòlid i, inicialment, no tenia cap casta de dificultats en manifestar públicament el seu ideari republicà. És més, l'edició de *Cansons republicanas* (1931)⁴⁷ és la manifestació més clara del seu pensament en aquella conjuntura d'eufòria republicana, i un himne a la llibertat.

---

44. Ofici de la Comandància Militar al batle d'Algaida, Palma 12 agost de 1931: el citen per dia 15 a les 10 hores, en el quarter del Carme. Ofici del batle a Josep Sastre Pascual, Algaida 13 d'agost de 1931, AMA, Lligall 248.

45. «Para constancia en la causa nº 85 que instruye este Juzgado con motivo del escrito que bajo el epígrafe "Algaida" publica el ejemplar del semanario 'Foch y Fum' nº 25 del 19 de junio último, ruego a V. S. se digne remitir, certificacion relativa a la conducta del vecino de esa localidad, José Sastre Pascual». Ofici del comandant Francisco Vidal Sureda al batle constitucional de Algaida, Palma 16 octubre de 1931, AMA, Lligall 248.

46. «Juzgado Municipal de Algaida. Baleares. Ruego a V se sirva librar y remitirme certificación expresiva de la contribución que por cualquier concepto haya correspondido satisfacer durante el corriente año y en el anterior, o negativa, Dª Concepción Maimó Obrador, D. José Sastre Pascual, Dª Rosario y D. José Sastre Maimó. Pues así queda acordado en providencia de hoy recaída en cumplimiento de carta-orden del Juzgado de 1ª Instancia del Distrito de la Catedral de Palma, dimanante del incidente sobre pobreza de la referida Maimó. Algaida 20 septiembre de 1932. El juez municipal. Montblanch». AMA, Lligall 249.

47. Una mostra de les *Cansons Republicanes*, a MIRALLES, J. (2004): *Vida i obra de Pere Capellà Roca Mingo Revulgo*, Bona Pau, Montuiri, pàg. 7. Segons Llorenç Capellà, aquesta obra fou escrita en la conjuntura de la proclamació de la República, per bé que les publicà amb posterioritat a El Dia, el 12 de febrer de 1933. Cfr. CAPELLÀ, Llorenç (2004): «Pere Capellà, contra el seu temps», Lluç 839, pàg. 20. Es deu tractar d'alguna confusió atès que en el mateix article, Llorenç Capellà esmenta que Pere Capellà dia 12 de febrer de 1933 publicà més aviat una crònica a *El Dia* d'una excursió al Puig de Randa. Molt probablement l'error és el resultat de la lectura de MIRALLES, J. (2004): *Vida i obra*, pàg. 10, notes 7 i 8.

L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)

Deixau que deixi sentir
sa veu des poble pagès,
poble que no deia res,
perquè no podia dir,
des poble que fins aquí,
sens motiu i sens raó
ha regat amb sa suor
des front, que tan alt pot dur,
sa terra que és del comú
i se n'aprofita es senyor.

[...]

Deixau que pugui cantar
un himne a sa llibertat,
per escarni an es passat
que tant les mos féu passar.
Deixau que pugui llançar
a sa cara des tirans
que avui ets esclaus d'abans
vos deixin fer que s'escapin
perquè amb sang bruta no empapin
es calls de ses nostres mans.⁴⁸

Un projecte marcat encara per l'antimonarquisme i la seva simpatia a favor dels sectors obrers i dels més desprotegits de la societat. La plaguetta, que consta de 38 dècimes, reflecteix l'antimonarquisme dominant en els joves republicans i fa referència als principals personatges i als fets polítics que provocaren la caiguda del règim monàrquic, com ara Alfons XIII i casa de Borbó, el general Berenguer, la guerra de Marroc, Martínez Anido i el pistolerisme antiobrerista, Primo de Rivera, l'aixecament republicà a Jaca protagonitzat per Galán i García Hernández.⁴⁹

---

48. Hem reproduït aquestes estrofes de: JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació social*, pàgs. 189.

49. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 7.

La república, per a Capellà, significava, fonamentalment, l'alliberament de l'esclavitud i la redempció del poble dels seus dictadors. La lluita i la mort, amb la república, tenia un sentit redemptor a favor de la llibertat. Tanmateix, Capellà sap que la principal crítica i criminalització que té el sistema republicà, sobretot per part de les classes conservadores, és la vella tradició republicana, radical i desestabilitzadora. Precisament per això, Capellà, en aquella primera etapa republicana, defensa l'ordre i un sistema integrador. I, afirmava:

Ara es perill ja ha passat,
sa República tenim
i en es parèixer vivim
amb molta tranquil·litat.
Lo que ha deixat demostrat
que és indigne que s'emplei
es republicans de vell
com a símbol des desordre,
perquè amb ells hi ha més ordre
que no amb sos amics del rei.

[...]

Ara és hora de fer guerra,
de luchar per evitar
que s'estat republicà
puga caure per sa terra.
I si veim que es nou govern s'erra,
tots es bons republicans
hem de fer esforços bastants
per poder corregir s'erro:
que no vengués des desterro
els que teníem abans.⁵⁰

---

50. CAPELLÀ ROCA, Pedro (1931): *Cansons republicanas*, sense lloc d'edició, pàgs. 14-15.

L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)

Durant els primers mesos de la República, Pere Capellà hi apareix com un altaveu més del nou sistema, com un agitador social que confirma que era possible una societat distinta. Parla un idioma comprensible i simple per a les classes populars, esdevé un defensor d'una república encara fràgil entre moltes altres coses perquè no existia una cultura política que garantís l'estabilitat democràtica. Pere Capellà, ja des del principi, fou un d'aquells que apostaren per la regeneració social i política, i esdevingué un d'aquells joves independents respecte als valors del passat, destinats a triomfar en els nous escenaris que s'obrien.

UN BIENNI DE RADICALITZACIÓ: DEL 28 DE JUNY DE 1931 A NOVEMBRE DE 1933

El diumenge 28 de juny de 1931 deixà de sortir el setmanari *La Razón*, promogut per Pere Capellà. Aquell dia hi hagué eleccions a Corts Constituents i es presentaren, a les Balears, bàsicament dues candidatures. Una formada pels republicans-socialistes, integrada per Teodor Canet, Francesc Julià, Manuel Azaña, Gabriel Alomar i Alexandre Jaume i la coalició de dretes, formada per Joan March Ordinas, Lluís Alemany, Pere Matutes, Josep Socias, Bartomeu Fons, Josep M. Ruiz, Carles Roman i Antoni Pou Reus. Miquel Noguera Rigo, secretari de la Unió Republicana Federal, Guillem Oliver Muntaner, Joan Oliver Pujol, Francesc Antich Fiol, Gabriel Oliver Capellà, Jaume Puigserver Amengual, Llorenç Capellà Garí, Bartomeu Vanrell i Bartomeu Ballesster Vanrell —Pina— van ser els interventors a Algaida de la candidatura formada per Alomar, Julià, Jaume i Canet.

Els resultats a Algaida foren equilibrats entre les dues faccions, amb un resultat favorable a la dreta.⁵¹ Això no obstant, van ser les úniques

---

51. AMA, Lligall 2162. Aquests resultats coincideixen amb els que ens ofereix

eleccions en les quals la coalició conservadora es va veure profundament qüestionada. Tot i que Algaida era un municipi clarament conservador, els resultats d'aquestes eleccions posen en evidència els efectes del primer fervor republicà:

CANDIDAT	DISCTRICTE I	DISTRICTE 2-1	DISTRICTE 2-2
Fons	148	122	163
Socias	145	121	161
Ruiz	139	120	157
Azaña	122	123	104
Román	117	101	143
March	112	80	75
Alemaný	109	70	67
Alomar	105	114	98
Jaume	100	91	86
Pou	98	94	17
Matutes	84	64	56
Julià	82	80	78
Canet	73	86	80

FONT: AMA, Lligall 2.162

A Algaida durant el 1931 hi persistí el predomini del Partit Republicà Federal, però el novembre d'aquell mateix any hi hauria repercutit la crisi en el si de la formació a Mallorca. Francesc Julià, un dels seus dirigents que no havia aconseguit l'escó de diputat i havia fracassat en les eleccions generals, passà al Partit Republicà Radical, i Bernat Jofre, Emili Darder i Francesc de Sales Aguiló, entre d'altres, constituïren Acció Republicana. Així, el desembre de 1931 es constituïa Acció Republi-

---

GABRIEL, Pere (1973): *El moviment obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, pàgs. 194-195; Jaume 277 vots; Julià 240; Azaña 349; March 267, Alemaný 248, Socias 427 i Fons 433.

cana d'Algaida, amb la seu social a la Plaça número 2,⁵² i el 25 de gener de 1932 era aprovada pel Govern Civil.⁵³ Aquesta agrupació, al final de 1932 comptava amb un centenar d'afiliats. El batle Antoni Mulet Gomila n'era el principal representant i el mestre d'escola Joan Galià, natural de Calonge (Girona) i resident a Algaida, n'era el secretari de l'agrupació.⁵⁴

Joan Manent, membre destacat del Partit Republicà Radical, era el governador civil de Balears i intentà donar un impuls nou al partit de Lerroux a Mallorca. No obstant això, a Algaida els simpatitzants històrics del republicanisme radical, entre els quals hi destacava Pere Capellà, optaren per constituir el Partit Republicà Radical Socialista. El PRRS havia estat fundat el 14 de juliol de 1929 per Marcel·lí Domingo,⁵⁵ Álvaro de Albornoz, Ángel Galarza i Félix Cordon Ordax, entre d'altres. «El seu ideari tenia un caràcter liberal i democràtic, un rotund anticlericalisme, un clar pacifisme i una posició avançada en matèria social, allunyada, però, de l'obrerisme socialista. El partit va tenir una clara vocació proselitista. Es caracteritzà per l'intent constant d'explicar la seva doctrina en mítings i conferències per tot arreu».⁵⁶ A Mallorca el

---

52. Ofici del Negociat d'Associacions del govern civil al batle d'Algaida, Palma 25 gener de 1932, AMA, Lligall 249; «Adjunto remito a V. Los estatutos de la sociedad que trata de constituirse en esa con el titulo de Accion Republicana a fin de que se haga constar en los mismos el domicilio social de conformidad que dispone el art. 4º de la vigente ley de asociaciones. Palma 15 de diciembre de 1931» [Entrada 16.12.1931] Juan Manent al batle d'Algaida, AMA, Lligall 248.

53. Còpia ofici del batle al president de la Societat Acció Republicana. Algaida, Algaida 28 gener de 1932, AMA, Lligall 249.

54. Joan Galià Lleonart —Calonge, Girona, 1905— era mestre de l'Escola Pública de nins d'Algaida i residia, amb els seus pares Manuel i Lluïsa, en el carrer dels Cavallers número 18. Sobre la tragèdia posterior de Joan Galià, vegeu: ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria als republicans*, pàgs. 43-44.

55. PUJADES I MARTÍ, Xavier (1996): *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 246-259.

56. MORRO, M. (2004): «Camins...», pàg. 37.

PRRS es formà el 1932⁵⁷ Jaume Comas Cladera⁵⁸ era el president del Partit i comptava entre els seus principals dirigents a professors de l'Escola Normal i de l'Institut de Segon Ensenyament —Luis Ferbal Campo—, entre d'altres. Llavors Pere Capellà ja havia entrat en contacte amb Jaume Comas Cladera, segurament a través de l'esposa d'aquest, Marina Fernández Lamarca, professora de música de l'Escola Normal de Mestres, i d'altres professors també vinculats al PRRS com ara José María Olmos, professor de Llengua i Literatura.⁵⁹ El 22 de febrer de 1932, l'agrupació del PRRS d'Algaida presentà els estatuts al Govern Civil, sol·licità la seva aprovació i quedà inscrita el 30 d'abril d'aquell mateix any.⁶⁰ Tenien el local social a la Plaça número 11, a la seu que tradicionalment havia estat casino republicà de la vila i local social del Partit Republicà Federal. El desembre de 1932, l'Agrupació comptava

---

57. D[avid] G[inard], *Partit Republicà Radical-Socialista PRRS*, Gran Enciclopèdia de Mallorca (GEM), Vol. 12, pàg. 394. Existeix una documentació abundant dels arxius personals, administratius i institucionals de Marcel·lí Domingo, una part dipositada a Salamanca a l'Arxiu Històric Nacional, Secció políticossocial Madrid, Maçoneria, i una altra a l'Arxiu del Parlament de Catalunya, aquest darrer catalogat FORNÀS (1995): *Catàleg del Fons documental Marcel·lí Domingo*, Arxiu del Parlament de Catalunya. Malgrat això, segons ens ha informat Xavier Pujades Martí no s'ha fet cap recerca exhaustiva sobre la relació de Domingo amb el seu partit a Mallorca. Per altra banda, recentment s'han publicat unes cartes de Domingo amb dirigents del PRRS d'Eivissa: ROMERO, José Miguel; VIDAL, María José (2004): *Cartes a Lerroux. La II República a les Pitiüses*, Editorial Mediterrània-Eivissa, pàgs. 110-146.

58. Al[exandre] B[allester], *Comas Cladera, Jaume*, GEM, Vol. 3, pàg. 404.

59. Sobre aquests professors vegeu: MIRÓ, Santiago (1998): *Maestros depurados en Baleares durante la Guerra Civil*, Leonard Muntaner Editor, Mallorca, pàgs. 209-216.

60. «Remito a V la adjunta copia de contitucion de la sociedad Agrupacion local Republicano Radical Socialista para su devolucion a los interesados y advertirles que estando presentados los estatutos con fecha 22 de febrero, la sociedad nunca pudo constituirse el 14 de dicho mes, sino transcurrido, por lo menos, el plazo de ocho días que señala la ley para la aprobacion del Reglamento, siendo adjunto el ejemplar que debe quedar en poder de los interesados para su entrega a los mismos. Palma 27 de abril 1932». Ofici del governador al batle, AMA, Lligall 249. Ofici del batle al president de l'Agrupació del Partit Radical Socialista. Algaida, Algaida 30 abril 1932 [notificant la constitució], AMA, Lligall 249.

amb 102 afiliats.⁶¹ Antoni Fullana fou elegit president, Pere Capellà vicepresident i Pere Llull secretari.⁶²

Des de l'inici de 1932 es produí una primera etapa de radicalització i de divisió política accentuada a Algaida, sobretot com a conseqüència de l'organització de les forces conservadores. El 10 de febrer el rector Sebastià Guasp constituí el Centre de Cultura i Acció Cristiana d'Algaida, una associació apostòlica en la línia del que seria l'organització diocesana d'Acció Catòlica i que tenia com a principal objectiu socialitzar els adolescents i joves per plantar cara de forma activa als valors laïcistes.⁶³ És obvi que aquella organització esdevindria, almenys fins el 1936, una de les principals plataformes de caràcter parapolític i un dels elements de combat entre els sectors confessionals i el republicanisme d'esquerres, sobretot. Per altra banda, el 8 d'abril de 1932 es fundà l'agrupació de la Unió de Dretes d'Algaida,⁶⁴ amb seu inicialment al carrer de l'Església número 3 i, definitivament, a la Plaça número 8. Des de la seva fundació, Antoni Capellà n'era el president. El desembre de 1932 comptava amb 70 afiliats.⁶⁵

---

61. Ofici del secretari Pere Llull al batle, Algaida 21 de desembre de 1932, AMA, Lligall 249.

62. El 17 de març de 1933, Llorenç Capellà Garí hi figurava com a vicesecretari.

63. Ofici del Negociat d'Associacions del govern civil, al batle d'Algaida, Palma 10 febrer de 1932, AMA, Lligall 249. Es notifica la constitució legal de l'associació. Ofici del batle al president de l'Associació Centre de Cultura i Acció Cristiana. Algaida, Algaida 13 febrer de 1932, Ama, Lligall 249. MATAS, J. J. (1998): *Entre les continuïtats i les ruptures*, pàgs. 46-61.

64. ARM, Registre associacions del Govern Civil. Expedient de la Unió de Dretes d'Algaida. N. 2199, tom III, fol 287: Acta de constitució 8 d'abril de 1932; Ofici del Negociat d'Associacions del Govern Civil al batle d'Algaida, Palma 12 d'abril de 1932, AMA, Lligall 249: informa que queda constituïda. Ofici del batle al president de la Asociación Unión de Derechas, Algaida 12 de abril de 1932, AMA, Lligall 249. Cfr. MATAS, Joan Josep (2005): *De la sacristia al carrer. Acció Catòlica Española a Mallorca (1931-1959)*, Leonard Muntaner Editor, Mallorca, pàg. 35.

65. Ofici del president Antoni Capellà al batle, Algaida 22 de desembre de 1932, AMA, Lligall 249.

Al llarg de 1932 se succeïren a la vila diversos mítings i actes de propaganda protagonitzades pel PRRS i la Unió de Dretes;⁶⁶ però, sobretot, fou un any de constants enfrontaments públics entre els republicans d'esquerres — llavors socialitzats bàsicament al voltant d'AR i el PRRS, que tenien com a principal ideòleg a Pere Capellà—, i el conjunt de forces conservadores —que tenia en l'element clerical el seu principal dinamitzador i instigador—. Els aldarulls públics a l'entrada i la sortida dels actes de propaganda devien sovintejar. Així, el batle en autoritzar, el mes de juny de 1932, el míting de la Unió de Dretes, havia manifestat explícitament: «concedo permiso para el acto de propaganda que intenta, teniendo especial cuidado de que se guarde el orden debido durante la celebración del mismo y a la entrada y salida del mismo quedando prohibido toda clase de gritos y manifestaciones tumultuosas».⁶⁷

Aquell any de 1932 també va ser especialment estrident i violent a l'Ajuntament d'Algaida, continuant amb la tònica de la segona meitat de 1931. El 7 d'octubre de 1931, el batle Antoni Mulet Gomila havia estat inhabilitat del seu càrrec com a conseqüència d'una reclamació sorgida en el si mateix del consistori, en la qual s'argumentava que Mulet no podia ser candidat el 1931 perquè no havia residit a Algaida entre 1929 i 1930, sinó a França.⁶⁸ Temporalment ocupà la batlia Joan Cerdà Nadal.⁶⁹ Tanmateix el 12 de desembre el Govern Civil rehabilità Antoni Mulet

---

66. «Unión de Derechas de Algaida», *Acción Social* 9 juliol de 1932: Míting el 29 de juny, festa de sant Pere, al Triquet, amb la presència de Buades, Cortés i Sentmenat, presentats per Joan Trobat, que al final féu una crida perquè s'afiliassin a la Unió de Dretes.

67. Ofici del batle a Antoni Capellà, president de la Unió de Dretes, Algaida 27 de juny de 1932, AMA, Lligall 249.

68. Ofici del Govern Civil al batle d'Algaida, Palma 17 d'octubre de 1931, AMA, Lligall 248. El batle accidental ho comunica a Antoni Mulet Gomila, Algaida 19 d'octubre de 1931, AMA, Lligall 248.

69. Va ser elegit el 26 de novembre de 1931. Ofici del batle al governador civil, Algaida 28 de novembre de 1931, AMA, Lligall 248.

com a batle, atès que els motius pels quals havia estat cessat obeïen a qüestions de caràcter personal i es pogué demostrar que estava inclòs en el cens electoral, tal i com havia posat de manifest Antoni Mulet en el recurs que interposà davant l'administració.⁷⁰ El primer de gener de 1932 el batle es lamentava de que no s'havia pogut celebrar la darrera sessió municipal «por haberse promovido en la misma un escándalo de tal naturaleza en contra del Alcalde que suscribe, que hubo de intervenir la Guardia Civil de este puesto, y teniendo por tanto necesidad de suspenderla».⁷¹ Se succeïren les intervencions constants de la Guàrdia Civil i els oficis dirigits al governador civil, en els quals es mostrava la preocupació sobre la violència als plens municipals i les dificultats del batle per mantenir l'autoritat.⁷² Concretament, en un ofici es manifestava:

Por noticias particulares ha llegado a mi conocimiento que por elementos de esta se trata de perturbar durante la sesion que ha de celebrarse a las 21 de hoy en este Ayuntamiento, y al objeto de que durante la misma haya el debido orden y no se produzca ninguna alteracion, espero de usted que por la fuerza de ese puesto personada en esta casa consistorial se evite toda alteracion de orden publico y se garantice el derecho de todos.⁷³

---

70. Resolució de Joan Manent, governador civil, al batle d'Algaida, Palma de Mallorca 9 de desembre de 1931, AMA, Lligall 248; Ofici de Joan Cerdà a Antoni Mulet, Algaida 12 de desembre de 1931, AMA, Lligall 248.

71. Ofici del batle al governador civil, Algaida 1 gener de 1932, AMA, Lligall 249.

72. «Vista la queja formulada por el Concejal de ese Ayuntamiento Don Antonio Mulet con motivo de la obstruccion con que una minoria de ese ayuntamiento dificulta la gestion del mismo, llegandose hasta la agresion personal en el acto mismo de la sesion, he acordado dirigirme á V para que imponga su autoridad no tolerando en manera alguna actos como el que se denuncia y amparando el derecho de todos, pudiendo requerir el auxilio de la Fuerza publica si lo estima necesario para garantir el orden durante la celebracion de las sesiones. Palma 30 abril de 1932». Ofici del governador al batle, AMA, Lligall 249.

73. Ofici del batle al comandant de la Guàrdia Civil, Algaida 28 abril de 1932, AMA, Lligall 249.

PERE CAPELLÀ, ESTUDIANT DE MAGISTERI
I DIRIGENT ESTUDIANTIL

Pere Capellà havia iniciat els estudis de magisteri el 1930. Durant l'any acadèmic de 1930-31 seguí el primer dels quatre cursos que componien el pla d'estudis de 1914⁷⁴. Aquell any es matriculà a totes les assignatures⁷⁵ i les superà amb èxit a la primera convocatòria, amb dos aprovats, dos notables i quatre excel·lents.⁷⁶ Durant aquell curs es proclamà la II República i l'escola devia ser un espai de socialització republicana significativa, no debades va ser la conjuntura en la qual Pere publicà, com hem vist, la plagueta de *Cansons republicanes*.

Pel que sembla, almenys durant aquells primer mesos de la República, entre els estudiants de magisteri hi predominà l'associació la Joventut Escolar,⁷⁷ vinculada a l'Associació per la Cultura de Mallorca. Una entitat amb un plantejament noucentista, burgès i regionalista que, al començament de 1932, ja hauria perdut bona part de la seva capacitat de socialització i hauria desaparegut o sinó almenys havia entrat en una

---

74. Vegeu: Ángela SÁNCHEZ OLIVER; Maribel BERGA FIGUEROLA, *La educación en la prensa de la II República (El Ministerio de Marcelino Domingo). Estudio de la obra de La Última Hora y La Almudaina*, Memoria de investigación de Historia de la Educación, pàgs. 62-65. Hem tingut accés a la lectura d'aquest treball gràcies al professor Bernat Sureda Garcia.

75. Arxiu Història de la Universitat de les Illes Balears. Fons Escola Normal Masculina, Matrícula 1842-1963, lligall 206.

76. Arxiu Museu d'Educació de les Illes Balears: Pere Capellà Roca (1934-1979) Expedient 55-B3-2: 1930-1931. Primer curs: religió i història sagrada: excel·lent; teoria de la lectura: excel·lent; cal·ligrafia 1: aprovat; nocions elementals de geografia: notable; nocions elementals d'història: excel·lent; geometria: notable; música: excel·lent i dibuix 1: aprovat.

77. JANER MANILA, G. (1977): «L'educació durant la II República» a DD. AA., *L'educació a Mallorca (Aproximació històrica)*, Editorial Moll, Mallorca, pàgs. 196-207. MONER MORA, Catalina (1999): «Joventut Escolar, un intent d'associació juvenil», a MARIMON, A.; SERRA, S., *Els anys 20 a les Illes Balears. XVII Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Institut d'Estudis Balearics, Palma, pàgs. 235-241.

etapa de recessió. Ben aviat, mentre Capellà cursava el segon any de magisteri —curs 1931-1932—,⁷⁸ es creà la Federació Escolar Balear (FEB), amb un plantejament radical de compromís amb la República i amb el procés de transformacions socials i educatives que impulsava el nou règim.

El primer antecedent de la FEB data de 1928, coincidint amb l'enfrontament dels estudiants universitaris espanyols contra la Dictadura,⁷⁹ promoguts per Antoni M. Sbert, mallorquí i dirigent estatal de la Federación Universitaria y Escolar (FUE).⁸⁰ No obstant aquest primer intent, la fundació de la Federació no es concretà definitivament fins el 31 de maig de 1932⁸¹ i va ser aprovada pel Govern civil el 15 de juny d'aquell any.⁸² Els dinamitzadors principals de la federació van ser estudiants de l'Escola Normal de Mestres, de l'Escola de Comerç i de l'Institut de Segon Ensenyament. La primera junta va ser presidida per Cèlia Viñas, llavors estudiant de batxiller.⁸³ Pere Capellà, que llavors cursava segon

---

78. Arxiu Històric de la Universitat de les Illes Balears. Fons Escola Normal Masculina, Matrícules-Estadístiques M. Primari 1931-1945, Lligall 204. Arxiu Museu d'Educació de les Illes Balears: Pere Capellà... 1931-1932: Aquell any Capellà cursà les assignatures de religió i moral: aprovat; gramàtica castellana: notable; cal·ligrafia II: notable; geografia d'Espanya: notable; història de l'edat mitjana: excel·lent; aritmètica i geometria: notable; pedagogia I: notable; música II: excel·lent i dibuix II: notable. En total un aprovat, sis notables i dos excel·lents.

79. GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo (2005): *La España de Primo*, pàgs. 83-94.

80. MASSOT I MUNTANER, J. (2000): *Antoni M. Sbert agitador, polític i promotor cultural*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 33-40.

81. Per aquest apartat ens basam, fonamentalment, en el treball acadèmic inèdit de Catalina SALAS SALAS, *La Federació Escolar Balear*, Setembre de 1996, treball que hem pogut consultar gràcies a la gentilesa de l'autora i amiga.

82. Federación Escolar Balear, AHM, Govern Civil, Registre Associacions 2248, tom.4, fol.36.

83. «Cèlia Viñas (1915-1954)», *Lluc* 78, maig-juny 1994, pàgs. 3-28; DD. AA. (1954), *Cèlia Viñas. In Memoriam*, Palma de Mallorca; CASANOVA, A. (1955): *Vida y obra de Cèlia Viñas*, Madrid; MEDINA, A. (1974): «Cèlia Viñas y el teatro», en VIÑAS, Cèlia, *Plaza de la Virgen del Pilar*, Almería; DD. AA. (1974): *Homenaje a Cèlia*

de Magisteri, en va ser elegit vocal. Ben aviat la FEB es va incorporar a la FUE i n'assumí íntegrament els seus objectius i el seu esperit de lluita a favor d'un model pedagògic apolític i aconfessional, i de lluita a favor dels drets i la reivindicació social del contingent estudiantil, amb la finalitat de dignificar la personalitat de l'estudiant i per reivindicar un major protagonisme d'un col·lectiu fins llavors acusat de burgès i d'acomodat. A més, sorgia amb el propòsit de contrarestar altres associacions estudiantils de signe conservador, com ara la Federació d'Estudiants Catòlics. Inicialment la FEB tenia la seu social a l'Institut Nacional de Segon Ensenyament, després es traslladà al carrer Burgos número 3 i, finalment, es llogà un espai del casal del Foment del Civisme, on podien disposar del teatre per a les seves activitats. La Federació es regia per una junta directiva i estava organitzada en comissions —informació i propaganda, esports, cultura, mobiliari, socis protectors, periòdics, beca, etc.—, amb reglament propi.

Quan a la participació de Pere Capellà en els òrgans directius de la Federació, la informació és desigual i imprecisa. No obstant això, sabem que inicialment va ser vocal —juny-octubre de 1932—, vicepresident —octubre de 1932- ?—, i torna a aparèixer com a vicepresident el 5 de febrer de 1934, uns mesos abans d'acabar la carrera de magisteri.⁸⁴

El novembre de 1932, la FEB organitzà un acte públic al Teatre Líric, de Palma, en el qual es representà el monòleg de Pere Capellà titulat *El sen Tià per Ciutat*, interpretat per Bartomeu Mulet.⁸⁵ L'Associació d'Estudiants de Magisteri, creada el 21 de novembre de 1932 i integrada a la FEB, de la qual Pere Capellà no n'era directiu, organitzà un cicle de conferències a l'Escola Normal, en el qual intervingueren Pere Serra

---

Viñas, Librería Editorial Cajal, Almería; GALERA NOGUERA, Francisco (1990): *Vida y obra de Celia Viñas*, Instituto de Estudios Almerienses.

84. SALAS SALAS, Catalina, *La Federació...* pàgs. 20-23.

85. És probable que es tractés de Bartomeu Mulet Trobat, un jove algaidí estudiant, aquells anys amic inseparable de Pere Capellà.

Pastor, estudiant; Pere Capellà, estudiant; Gaspar Sabater Serra, estudiant; Rosa Roig, professora; Luis Ferbal Campo, professor d'institut i Luis García Saiz.⁸⁶ El títol de la conferència de Pere Capellà va ser «Los irreconciliables».⁸⁷ Cinc de les conferències tenien un caràcter pedagògic, mentre Pere Capellà sembla que intervingué amb un discurs de combat polític i doctrinal per marcar el territori en el terreny de la lluita política. Melcior Rosselló, que llavors també cursava magisteri, explicava:

En realitat érem molts els estudiants de magisteri que pertanyíem a la FUE [...] La Normal no estava radicalitzada però no podia romanre indiferent davant el bull polític del carrer. Estava polititzada, és clar que sí! Malgrat tot, aquesta politització mai no interferí les bones relacions entre els alumnes ni entre els alumnes i el professorat [...] En aquell temps no hi havia beques que permetessin als fills de casa pobre accedir a l'ensenyament. I nosaltres, els de la FUE, pagàvem els estudis a qui ens demostràs la impossibilitat dels seus pares de pagarlos-hi. Per tal d'aconseguir els diners, organitzàvem festes i què sé jo..! Col·laborava el ballet de n'Eva Tay i el mestre Calatayud. També féiem algun muntatge teatral.⁸⁸

Ja a la segona meitat de 1932 la confrontació de la FEB amb la Federació d'Estudiants Catòlics era pública,

es discuteixen postures que cal prendre enfront d'ofenses rebudes per membres de la Federació, a les quals es decideix no contestar per no entrar en una lluita constant. La Federació fou molt combativa pel seu laïcisme, el qual representava la màxima llibertat per tothom en qüestió d'idees. De fet, a l'associació hi cabien estudiants tant de conviccions

---

86. El 1954, Pere Capellà li dedicà una Copla: *Baleares* 2 juliol de 1954.

87. SALAS SALAS, Catalina, La Federació... pàg. 32; *La Última Hora* 9 març de 1933, p.4.

88. CAPELLÀ, Llorenç, «Melcior Rosselló. Vicepresident de la FUE a Magisteri», Memòria Civil 46, 16 novembre 1986, II-III.

catòliques com d'altres conviccions. El 5 de desembre de 1932 s'admet a un soci el qual es suposava que havia estat associat a l'Associació d'Estudiants Catòlics.⁸⁹

Atès el protagonisme polític de Pere Capellà en la Federació, tot fa pensar que formava part de la comissió d'informació i propaganda, que tenia la finalitat d'elaborar manifestes i de publicitar informació als mitjans de comunicació, a banda de promoure intervencions públiques. El 14 de maig de 1933, Pere intervingué en un acte de propaganda en el Teatre Líric. La referència de la crònica es ben explícita:

Pedro Capellà empieza su parlamento anunciando que va a contestar, uno por uno, a todos aquellos escritos lanzados contra la F. E. B. por sus enemigos. Hace cosa —dice— de ocho o nueve meses, al comenzar el curso que finaliza, la F. E. B. dio un acto en el cual solo pudimos decir lo que queríamos ser, pero hoy ya podemos decir lo que somos. En eso voy a fundarme para hablar. Lee uno tras otro todos los escritos a los que contesta y combate, en todos sus puntos, con frases enérgicas. Hace la relación entre el estudiante y el obrero. Hace tiempo el estudiante era considerado como perteneciente a una clase privilegiada, pero el mundo evoluciona y hoy esto ya no existe. Ahora, los trabajadores, aquellos que veían, con razón, el apartamiento, han ido viendo como el estudiante se acerca a ellos y hoy ya les une un lazo de simpatía. Todos somos estudiantes y todos trabajadores: un zapatero trabaja y estudia sobre el zapato y el estudiante estudia y trabaja sobre el libro ¿por qué nosotros no hemos de ser los primeros en bajar del pedestal del privilegio? Por eso es que pedimos a todos se hagan cargo de esto, a los trabajadores que dejen sus odios hacia el estudiante y a estos que dejen su orgullo y se unan como los imanes.⁹⁰

Aquella intervenció de Pere Capellà al Teatre Líric de Palma, en la qual defensava l'escola superior i la universitat oberta a totes les classes

---

89. SALAS SALAS, Catalina, La Federació... pàg. 17.

90. SALAS SALAS, Catalina, La Federació... pàg. 59.

socials i, d'una forma especial, a la classe treballadora, va ser objecte d'especial atenció per part d'*El Eco Estudiantil*, òrgan de la Federació Balear d'Estudiants Catòlics.⁹¹ En el número corresponent a juny de 1933 es manifestà el malestar per les afirmacions que Pere Capellà havia llançat en la seva intervenció. Agustí Bestard, president de la Federació Balear d'Estudiants Catòlics, publicà una carta oberta defensant-se davant les afirmacions de Capellà⁹² i un segon article, signat per «Un bisonte», titulat «Contestando a un estudiante si merece tal título»,⁹³ di-

---

91. Sobre la Federació Balear d'Estudiants Catòlics, vegeu: MATAS, Joan Josep (2005): *De la sacristia*, pàgs. 48-50.

92. «Carta abierta. Considero un deber como presidente de la Federación de Estudiantes Católicos hacer resaltar a la opinión pública algunos de los puntos tratados en el mitin de propaganda escolar —ya que no se le puede llamar otra cosa— organizado por la Federación Escolar Balear (F. U. E.); uno de sus elocuentes oradores —el señor Capellà— quiso rebatir algunos de nuestros argumentos, valiéndose para ello de las insidias más inicuas, impropias de ser pronunciadas por un señor que como él ostentará el día de mañana el honroso título de Maestro. Solamente pido al susodicho señor que presente pruebas contundentes de nuestra actuación política. Señor Capellà: sepa usted que nosotros a todo matiz político anteponeamos la palabra «católico» con mucha honra, y suprimimos lo demás; en cuanto a sus palabras al llamarnos «bisontes», le ruego estudie un poquito de Prehistoria y sabrá el origen de las pinturas de las cuevas de «Altamira». Le ruego asimismo que para combatirnos emplee argumentos nuestros, no de otros como le pasó el domingo con los artículos publicados por «La Tradición», y procure enterarse antes por si acaso. Y concluyo; solamente ofende aquel que puede y no el que quiere... Creo, señor mio, que su manera de proceder no es la más recomendada para atraerse las simpatías de la clase estudiantil y convendría que lo tuviese presente la Junta Directiva de la F. U. E. El Presidente de la Federación de Estudiantes Católicos, Agustín Bestard» *El Eco Estudiantil* 4, junio 1933, pàg.2.

93. «Contestando a un estudiante si merece tal título. No quisiera que este breve comentario fuese interpretado de distinta forma sin corresponder a la intención con que está escrito; con unas simples líneas sólo quiero contestar a los insultos que nos fueron dirigidos a los estudiantes católicos por el señor Capellà en el anunciado acto de propaganda de la Federación Escolar Balear (F. U. E.), celebrado en el Teatro Lírico el día 14 del mes próximo pasado. Tengo que advertir al señor Capellà que por muy fiero que sea el león, cuando se ve en peligro huye. Y también le diré que los «bisontes» son animales que siempre embisten de frente, y nunca hieren a traición; y que

rigit íntegrament a Capellà, també tenia com a únic objectiu rebatre les acusacions que Pere havia manifestat contra la Federació confessional.

Aquell curs escolar 1932-1933, Capellà cursava tercer any de magisteri,⁹⁴ i molt probablement féu les pràctiques a l'escola pública de nins d'Algaida, tot just en una conjuntura en la qual s'estaven construint les noves escoles públiques de la localitat, obra de Guillem Forteza.⁹⁵ Sabem, per altra banda, que Pere havia estat convidat, en qualitat de mestre interí, a l'acte oficial de la posada de la primera pedra del nou complex escolar durant les Festes de sant Jaume de 1932⁹⁶ i mantingué

---

dudo de la hermandad que el señor Capellá tan intencionadamente les atribuyó con los perros de las cuevas de Altamira. Además, creo conveniente hacer público que el señor Capellá comenzó su peroración diciendo que no hablaría de política (?), pero durante el discurso de la misma no hizo nada más que hablar de política y terminó hablando de ella. He ahí la apoliticidad del señor Capellá. En cuanto a lo de las leyes divinas y humanas, le diré solamente que el que quiere estudiar sobre ellas siempre encontrará su comienzo, pero nunca su fin. Desearía del señor Capellá que si por casualidad llegase a sus manos el presente artículo, si tal nombre merece, no piense que está escrito para proferir injurias contra la Federación Escolar Balear, porque he de manifestarle que tenemos la suficiente cultura para impugnar las argumentaciones de los que nos combaten, con razones convincentes, claras y nobles, no por procedimientos como los que emplea él, que carecen completamente de lógica, y lo que es peor aún, desconocen el sentido común. Y para terminar, sólo me falta rogar al señor Capellá que para el próximo final de curso organice otro mitin como el pasado, con objeto de rebatir (?) ficticias argumentaciones, cosa que resultaría muy divertida. UN BISONTE», *El Eco Estudiantil* 4, juny 1933, pàg. 3.

94. Arxiu Històric de la Universitat de les Illes Balears. Fons Escola Normal Masculina, Matrícules-Estadístiques M. Primari 1931-1945, Lligall 204. Arxiu Museu d'Educació de les Illes Balears. Pere Capellà Roca... Curs 1932-1933: Les matèries d'aquell curs eren: gramàtica castellana II: excel·lent; geografia universal: notable; història de l'edat moderna: excel·lent; àlgebra: aprovat; física: aprovat; història natural: notable; francès I: excel·lent; pedagogia II: excel·lent i pràctiques I: aprovat. En total tres aprovats, dos notables i quatre excel·lents.

95. RAMIS, Francesc (2000): «La construcció de les escoles a partir d'un cas concret: Algaida (1926-1936)», *Educació i Cultura* 13, pàgs. 109-123.

96. Ofici invitació del batle a Pere Capellà, mestre interí, Algaida juliol de 1932, AMA, Lligall 249.

una relació estreta amb els mestres d'escola que exercien a Algaida, fins i tot amb mossèn Bartomeu Oliver.⁹⁷ Segons han indicat els seus biògrafs, durant aquells anys Pere compaginava els estudis de magisteri amb el treball en el taller d'espardenyeria del seu pare. No és estrany, doncs, que el seu discurs el 14 de maig de 1933 reflectís precisament una visió particular de l'estudiant-obrer, i contemplàs l'estudiant com un treballador, tot aportant una visió i una lectura social de la labor de l'estudiant, demanant una major implicació social i activa dels estudiants en la transformació de la realitat. No obstant això, sabem que durant aquells anys en què cursava estudis de magisteri, feia estada a una pensió del carrer Moliners, prop del carrer de Sant Miquel de Palma, en companyia del seu amic Bartomeu Mulet Trobat i amb els altres companys algaidins com Antoni Pericàs Mir i Miquel Balaguer Mulet que també cursaven estudis de Magisteri. Pere Capellà que, a diferència d'altres, era alumne oficial de Magisteri, també compartia curs amb el seu cosí germà Antoni Belles Capellà, la família del qual residia a Palma.

Aquell any, a més, Pere Capellà publicà un article a *El Día*, titulat «Impresiones de una excursión», pel que sembla guiada per la professora Rosa Roig. D'aquella excursió en dona testimoni Melcior Rosselló:

Jo record una excursió que férem a Cura, a peu des de Randa, un dia d'hivern. Visitàrem Sant Honorat, els joves entràrem a veure l'humil cementiri i admiràrem la plana de Mallorca des dels miradors amb barana de ferro que hi ha a Sant Honorat. A Cura encara no havien començat les obres que tant ho han canviat, i tot tenia allà l'encant de lo senzill i etern. Donya Rosa ens va mostrar el roseret de tot l'any que allà hi havia i que tan meravellosament havia cantat Maria Antònia Salvà i ens va llegir la bella poesia. A la tarda, a la sala de l'ermita, abans de

---

97. Bartomeu Oliver exercí a Algaida entre 1931 i 1942: CARABALLO, F.; CLADERA, M., VALLS, C. (1998): *Mossèn Bartomeu Oliver i Amengual*, Universitat de les Illes Balears (=Els nostres educadors, 7).

prendre comiat d'aquelles altures, quina lliçó ens va donar sobre el foll Ramon! Va esser un dia dels que queden marcats a la vida.⁹⁸

Segons Joan Miralles, l'article de Capellà «ens permet entreveure les referències històriques i culturals que són objecte de la seva admiració juvenil: en Jaume I, en Ramon Llull, el cant de la Balanguera, en Llorenç Riber, en Costa i Llobera, Capocorb, els talaiots, etc.»⁹⁹ Rosa Roig, arran d'aquella jornada, escriví el poema «El Puig de Randa», que llegí als seus alumnes i el publicà també al diari *El Dia*. Amb alguns dels companys de curs, com ara Pere Deyà Palerm,¹⁰⁰ Pere hi mantingué una relació professional estreta durant la segona meitat dels anys quaranta i començaments dels cinquanta, atès que ambdós col·laboraven al diari *Baleares*. Amb una certa nostàlgia perquè mai no havia pogut exercir el seu ofici, el novembre de 1950, Pere Capellà evocava els anys d'estudi a l'Escola Normal de Mestres i caracteritzava allò que havia estat la seva experiència universitària.¹⁰¹ Havia estat un bon estudiant, però al mateix temps destacà sobretot com activista, ben vist per uns i mals vist per altres, i entre tots «fui siempre el más revoltoso».

Permitid que rinda hoy
una evocación filial
al Centro aquel. La Normal
por mi bien y por su mal
me hizo lo poco que soy.
Ayer pasé por delante
de su puerta no olvidada
y se alegró mi semblante

---

98. COMAS, F.; MIRÓ, M. I. (2001): Rosa Roig. *Biografía d'una pedagoga (1890-1969)*, Documenta Balear-El Mèdol, Palma-Tarragona, pàg. 79.

99. MIRALLES, J. (2004): *Pere Capellà*, pàg. 7.

100. DEYÀ, Pere, «En la Escuela Práctica Masculina D. José Rosselló explicó su última lección», *Baleares* 23 octubre 1950.

101. MINGO REVULGO, «Evocando la Normal» *Baleares* 29 noviembre 1950.

L'EUFORIA REPUBLICANA (1931-1933)

con el recuerdo radiante
de aquella mi edad dorada.
Allí tuve mis mejores
amigos de juventud
alumnos y profesores
a quienes, por mil favores
debo amor y gratitud.
Fui siempre el mas revoltoso.
Pasé por bueno y por malo.
Supe del premio y del palo,
y al evocarlo lo igualo
todo, y me parece hermoso.
Evoqué las horas bellas
del curso, en continuo ensayo
de pedagogo, y aquellas
angustias que dejan huellas
con que terminaba Mayo.
Y recordé —como no!
cien amigas, cuyas bodas
hiciéronlas madres, oh!
y pensé que, como yo,
se estarán tiñendo todas.

EL COMPROMÍS CÍVIC A ALGAIDA: LA BIBLIOTECA PÚBLICA MUNICIPAL

Tenint en compte el compromís de la República amb les campanyes de lectura pública i els plans de biblioteques populars,¹⁰² el 22 d'agost de

---

102. GARCÍA EJARQUE, Luis (2000): *Historia de la lectura pública en España*, Trea, Gijón; FAUS SEVILLA, Pilar (2000): *La lectura pública en España y el plan de bibliotecas de María Moliner*, Anabad, Madrid.

1932 es constituí la Junta de la Biblioteca Pública Municipal d'Algaida¹⁰³ formada per deu membres,¹⁰⁴ entre els quals hi destacaven Joan Galià Lleonard, mestre nacional d'Algaida, com a bibliotecari, i Pere Capellà Roca, estudiant de magisteri, com a secretari. Entre el juliol de 1933 i el 30 de gener de 1934, la Biblioteca féu 166 préstecs de llibres. Els deu lectors més assidus van ser Joan Galià, Joan Font, Felip Coll, Joan Bibiloni, Pere Moragues, Pere Capellà, Miquel Balaguer, Guillem Verger, Francesc Sastre i Bartomeu Oliver Amengual. Així mateix hi destaca la presència de tres dones lectores: Sebastiana Mulet, Isabel Capellà i Francesca Pons.¹⁰⁵ Entre els lectors més assidus hi havia tres mestres, dos estudiants de magisteri, dos metges, només algun usuari de les classes populars: Joan Bibiloni, significat militant del republicanisme d'esqueres, i algun pagès benestant: Francesc Sastre.

Pere Capellà llegí o consultà: *Ideario español* de Ganivet;¹⁰⁶ *Las cerezas del cementerio* de Gabriel Miró, amb pròleg de Miguel de Unamuno; *Sotileza* de José María Pereda; *Agricultura* de Juan Dantin Cernuda;¹⁰⁷ *Fimasca. Manual de Física o de Química* de Modesto Bargalló; *El*

---

103. AMA, Lligall 767: Actas de la Junta de la Biblioteca Pública Municipal. Año de 1932.

104. President: Pere Moragues Balaguer, metge; vicepresident: Joan Bibiloni Cànovas, propietari; tesorero: Guillem Verger Ferriol, metge; bibliotecari: Joan Galià Lleonard, mestre nacional; vocals: Antoni Mulet Gomila, batle, Magí Pou Garau, regidor, Gabriel Mulet Mulet, propietari, Maria Salvador, mestra nacional, Miquel Noguera Rigo, comerciant; secretari: Pere Capellà Roca, estudiant. Cfr. AMA, Lligall 767.

105. Cap d'aquestes tres dones tenia estudis o estava estudiant en aquell moment. Seria interessant conèixer més detalls de les tres: Sebastiana Mulet, tenia 42 i residia al carrer dels Cavallers, i era la mare de Pere Joan Vanrell Mulet destacat músic; Isabel Capellà tenia 18 anys, vivia al carrer de la Unió i els pares eren botiguers; Francesca Pons Amengual tenia 33 anys, vivia a la Plaça i era filla de Josep Pons Ripoll.

106. Madrid, 1932.

107. Madrid 1931.

Desenvolvimiento del niño de Domingo Bornés;¹⁰⁸ *Historia de la Pintura Española* de L. Mayer¹⁰⁹ entre d'altres. Fins el novembre de 1933, el consistori municipal sembla que havia mantingut un cert compromís per promoure la lectura, es preocupà per ampliar la biblioteca i n'havia confiat la direcció als mestres més inquiets. La correspondència, les relacions de llibres i els oficis als morosos evidencien aquesta preocupació municipal en aquest sentit.¹¹⁰ Durant el denominat Bienni Negre (1933-1936), la Biblioteca fou confiada a Josep Balaguer i tot fa pensar que el consistori municipal, governat per Pere Janer, se n'hauria desinteressat força del projecte, almenys pel que es dedueix de la correspondència mateixa de Balaguer al batle lamentant-se de la despreocupació municipal durant el 1934.¹¹¹ Ja llavors, Pere Capellà s'hauria desvinculat d'aquell projecte. No obstant això es tractava d'una iniciativa cultural de primer ordre que, el 1936, va ser censurada per les autoritats franquistes.¹¹²

A banda de la Biblioteca Pública, durant la Segona República hi hagué una certa difusió de literatura popular, promoguda per les publicacions periòdiques i les editorials sobretot radicals i anarquistes. Setmanalment es repartien capítols per lliuraments als subscriptors. Bartomeu Salas¹¹³ recorda que cada dilluns rebia aquestes lliuraments a vint cèntims i afirma haver llegit *Los hijos del trabajo*¹¹⁴ i *Los enemigos del pueblo*.¹¹⁵ Per contra, el Centre de Cultura i Acció Cristiana d'Algaida

---

108. Barcelona 1933.

109. Madrid 1928.

110. AMA, Lligall 768: Relaciones de libros y correspondencia.

111. Ofici de Josep Balaguer al batle, Algaida 24 desembre 1934, AMA, Lligall 251.

112. AMA, Llibre sense catalogar. Registre de la Biblioteca Municipal d'Algaida 1934-1951.

113. Entrevista a Bartomeu Salas, Llar dels Ancians, Palma 1 setembre de 2004.

114. Es tracta probablement d'una obra d'Antonio Altadill, publicada a Barcelona el 1866, que hauria estat divulgada per la CNT, a través de *Cultura Obrera*.

115. Es tracta segurament de l'obra d'Antonio Contrera, *Los enemigos del pueblo o los amores de una obrera* —novel·la costumista—.

també disposava d'una biblioteca popular que tenia com a principal finalitat divulgar les bones lectures entre els seus afiliats.

PERE CAPELLÀ MILITANT I IDEÒLEG DEL PRRS

Al final de 1931, atesa la crisi i la divisió que es produí en el Partit Republicà Federal, ben aviat es formà a Mallorca el Partit Republicà Radical Socialista. Aquella formació, liderada a nivell estatal per Marcel·lí Domingo, aglutinà a Mallorca el republicanisme radical, jacobí, anticlerical i anticaciquista i, sobretot, antiverguista. «El 24 de gener de 1932 —segons Mateu Morro— el PRRS a Mallorca és presidit per Jaume Comas i Cladera i n'és vicepresident Joan Trián i Barceló. Jaume Comas havia conegut Marcel·lí Domingo estudiant a Barcelona».¹¹⁶ Durant els primers mesos de 1932, el PRRS creà agrupacions locals arreu de Mallorca i dugué a terme un intens programa de propaganda, amb mítings i actes públics, en els quals hi prenien part els principals dirigents de la formació, com ara els metges Jaume Comas i Joan Trián, líder del Partit Reformista el 1917 i regidor a l'Ajuntament de Palma aquells anys; el catedràtic Damián García del Pozo, candidat del PRRS a les eleccions generals de 1933; Andreu Melis i, també, Pere Capellà. Així, sabem que Pere Capellà participà en actes públics de propaganda del PRRS a Moscarí, Caimari i a diverses localitats mallorquines. *La Almudaina* de dia 23 de març de 1932 publicava la crònica del míting de Moscarí i afegia que el Sr. Capellà «describió a los concurrentes la lucha que ha de sostener en el momento actual el trabajador para conquistar la vida, en cuya lucha solamente puede conseguir la mejora de su medio social y situación dentro de los partidos de izquierda».¹¹⁷ Els dirigents illencs

---

116. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 38.

117. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 38.

del PRRS responien més aviat al perfil de classe mitja urbana, format per professionals liberals, alguns dels quals de prestigi social reconegut. Al seu costat, Pere Capellà hi aportava un component més populista, una imatge més planera i més pròxima a les classes populars, entre d'altres coses perquè, malgrat Capellà llavors era conegut com un abrandat estudiant de magisteri, el contingut del seu discurs era més aviat social i responia a les característiques de la classe social de la qual provenia.

A més, Pere «Batle» organitzà i intervingué en diversos actes públics a Algaida. Sabem que els primers mesos de 1932 l'agrupació algaidina del PRRS es caracteritzà per la seva presència en actes públics, algun a l'hostal de can Fideu¹¹⁸ i altres a la plaça pública. El 14 d'abril de 1932 es commemorà el primer aniversari de la República amb un míting a la Plaça d'Algaida, en el qual intervingueren Pere Lull Fullana, Jaume Comas Cladera i Pere Capellà, que parlà, entre d'altres temes, sobre la importància del treball de les dones.¹¹⁹ D'aquest temps, Mateu Morro parla «d'un altre acte a Algaida, el mateix 1932, en el qual, després del batle Antoni Mulet, el joven Capellá, uno de los más destacados y valiosos republicanos de aquel pueblo pronunció una magnífica arenga, lleno de brio juvenil, de sincero y gozoso entusiasmo, que le valió constantes aclamaciones».¹²⁰ Les cròniques periodístiques coincideixen absolutament amb la tradició oral, almenys pel que fa a la fogositat, l'entusiasme i la capacitat de seducció que tenia Pere Capellà en les seves intervencions públiques. En aquest sentit existeix un cert consens

---

118. «P. R. Radical Socialista. Sr. Alcalde: Siendo presidente de la agrupacion R. R. S. le ruego nos conceda permiso por dar un mitin de propaganda de nuestros ideales en el Hostal llamado can Fideu carretera de Manacor, el día 4 a las 1 [?]. Salud y República. P. O. El secretario=Pedro Lull». Ofici sense data dirigit al batle, AMA, Lligall 249.

119. *Tribuna Libre* 6, 11 de maig de 1932, citat per MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 38.

120. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 38.

en valorar de Pere Capellà la seva extraordinària oratòria, la força i la valentia en què s'expressava en públic.

A Algaida, durant la primera meitat de 1932, el discurs del PRRS en general i el de Pere Capellà en particular, tingué un vessant obrerista de caràcter populista, adreçat, sobretot, a fomentar la mobilització política dels jornalers i obrers locals. Algaida no comptava, fins llavors, amb tradició obrerista i no hi havia cap altra partit que connectàs amb les classes populars. Els discursos públics de Pere Capellà, tal i com hem vist, tenien aquestes característiques i l'Agrupació s'erigí en defensora dels interessos dels jornalers del camp. El PRRS continuà la tradició del PRF que demanà una modificació de les ordenances municipals, concretament de l'arbitri d'utilitats, argumentant que, des de 1928, havia empitjorat el nivell de vida i la situació dels jornalers del camp.¹²¹ AR i PRRS lluitaven per consolidar els símbols republicans i sol·licitaren a l'Ajuntament el canvi de nom de la Plaça per plaça de la República, a banda de que veien la necessitat de consolidar el sistema, sobretot entre les classes populars.¹²²

El PRRS d'Algaida, arran de l'ofensiva política de la dreta i davant la necessitat de desmarcar-se d'AR, intensificà el seu radicalisme de caràcter anticlerical. El mes de març de 1932, l'ecònom Sebastià Guasp demanava autorització a l'Ajuntament per celebrar una missió popular, predicada pel pare Vicenç Queralt Coll, amb les processons públiques de costum, sol·licitud que el batle Antoni Mulet Gomila derivà al governador civil¹²³. Tanmateix, els actes públics van ser prohibits i el batle

---

121. AMA, Lligall 176.

122. Ofici del batle als secretaris d'Acció Republicana i Partit Republicà Radical Socialista, Algaida 22 d'abril de 1932, AMA, Lligall 249. El canvi es produí el setembre de 1932: Ofici del batle al president de l'Agrupació Radical Socialista, Algaida 23 setembre de 1932, AMA, Lligall 249.

123. Batle al governador civil, Algaida 11 març de 1932, AMA, Lligall 249.

requerí la vigilància de la Guàrdia Civil per mantenir l'ordre públic,¹²⁴ atès que «en el mismo día de ayer el misionero Padre Queralt invitó al vecindario desde el púlpito a que adornasen las fachadas y balcones con motivo de la festividad de San José, teniendo la creencia esta alcaldía de que a pesar de las órdenes circuladas se tratará de celebrar algún acto procesional».¹²⁵ L'estat d'ànim a la localitat estava prou excitat. El sector clerical pretenia mantenir el control i manifestar-se per fer una demostració de força popular, mentre la militància republicana considerava aquella actitud com una provocació i un desafiament a l'ordre públic i a les autoritats republicanes. Atesa aquella situació de tensió social, Pere Capellà hauria encapçalat una manifestació d'algaïdins davant el Govern Civil per protestar davant aquella provocació. Degué ser amb motiu d'aquella conjuntura de confrontació que, a petició de Pere Capellà mateix, se celebrà a la casa rectoria d'Algaida un debat sobre religió entre el P. Queralt Coll i Pere Capellà, amb presència del clergat local i d'un grup nombrós d'assistents. La superioritat dialèctica de Pere Capellà en relació al missioner degué de ser tan evident que, fins i tot alguns líders del confessionalisme, com el mestre Miquel Balaguer, consideraven que la parròquia havia comès un error d'estratègia i no hauria d'haver transigit a acceptar aquell acte.¹²⁶ Pere Capellà, com a sentinella dels valors republicans, defensava un estat laic i sobretot formava part d'aquell col·lectiu de ciutadans que se sentien especialment molestos amb els continguts polítics i excloents que es proferien des de la trona de l'església parroquial.

El 9 de juliol de 1932 aparegué a Algaida la publicació *Esquitxos, setmanari desvergonyat*, del qual únicament se'n publicà un número, pro-

---

124. Batle al comandant del Puesto de la Guàrdia Civil de la vila, Algaida 17 març de 1932.

125. Batle al governador civil, Algaida 17 març de 1932, AMA, Lligall 249.

126. Entrevista a Joan Balaguer Mulet (Algaida 1921), fill de Miquel Balaguer, Algaida 15 d'abril de 2004.

mogut per Antoni Mudoy Sastre.¹²⁷ El setmanari responia al perfil ideològic del PRRS, sobretot amb un alt component de caràcter anticlerical, en defensa del matrimoni civil i recuperava l'estil de literatura popular i populista amb gloses anticaciquistes i anticlericals.¹²⁸

Tanmateix, Pere Capellà, que llavors era vicepresident del PRRS d'Algaida, estava totalment compromès amb el PRRS de Mallorca, destacava com a orador en els actes públics i publicà una sèrie d'articles polítics a *Tribuna Libre*, una revista republicana, dirigida pel lerrouxista Eusebi Heredero Clar. Així, Capellà almenys intervingué en l'acte d'homenatge del PRRS a Santiago Pi i Sunyer i Pere Domingo i Sanjuan amb motiu de la seva estada en el Congrés de Metges de Llengua Catalana¹²⁹ i parlà al local de l'agrupació sobre «Hacia un mundo mejor». Quan a les seves col·laboracions a *Tribuna Libre*, Mateu Morro en consigna tres. La primera en el número 21 titulada *Los eternos fustigadores* —datada a Algaida el 29 de juny de 1932—; la segona amb el títol de *Páginas de juventud. Temas de mi locura* —Algaida 13 de juliol de 1932— i la tercera en el número 51, un article titulat *Rebeldías*.¹³⁰ El contingut de les intervencions i de les col·laboracions de Pere Capellà a la premsa responien a un model de militància política fresca, juvenil i idealista, amb una gran dosi de rebel·lia, de fogositat i de combativitat. Malgrat la seva joventut i que encara es trobés en una fase de formació,

---

127. El 17 de juny de 1932, Antoni Mudoy Sastre havia demanat autorització a la batlia per publicar *Esquitxos*, i se li respon amb data de 30 de juny de 1932, després de ser registrada. Ofici del batle a Antoni Mudoy Sastre, Algaida 30 de juny de 1932, AMA, Lligall 249. Antoni Mudoy Sastre (Algaida 1908-1989), jornaler, repartidor de *Foch y Fum* a Algaida, vinculat laboralment aquells anys al batle Antoni Mulet Gomila. Entrevista amb el seu fill Miquel Mudoy Pericàs, Algaida 30 agost de 2005.

128. Un dels seus col·laboradors, Clóbulo, també ho féu a *Foch y Fum* amb una sèrie d'articles anticlericals. MATAS, J. J. (1998): *Entre les continuïtats*, pàg. 37.

129. *La Almudaina* 5 juliol 1932, citat per MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 38.

130. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 38.

Pere Capellà, juntament amb Jaume Comas i Joan Trian, esdevingué un dels principals líders del PRRS a Mallorca.

El 15 de setembre de 1932, l'Agrupació del PRRS d'Algaida llançava un manifest titulat «Algaidenses, trabajadores! Obreros!»¹³¹ amb la intenció de captar militants, i entre els principals objectius hi destacava un missatge dirigit a les dones, els trencadors de marès, els picapedrers i els jornalers del camp.¹³² Un dels objectius de l'agrupació era crear una secció local de l'Alianza de Labradores. Essent Marcel·lí Domingo ministre d'agricultura, promogué l'Alianza Nacional de Labradores, una organització sindical agrària controlada pels radicals socialistes. Inicialment, la seva implantació a Mallorca va ser dèbil i al final de 1932 tan sols s'havien constituït 4 agrupacions. Aprofitant una visita que havia de fer a Algaida el ministre Marcel·lí Domingo, el desembre de 1932 es constituí a Algaida l'agrupació local de l'Alianza de Labradores, presidida per Joan Oliver,¹³³ que tenia la seu social a la Plaça, en el mateix local social del PRRS. Pel que fa a aquest sindicat pagès,

la primera assemblea s'havia fet a Manacor l'any 1932. Pere Capellà representava el grup de l'Aliança d'Algaida, i digué que l'agricultura a Mallorca havia estat objecte d'indiferències accentuades. Quan un home es decidia a ser agricultor era necessari que no tingués condicions d'esser res més. No basta que el pagès sigui capaç en el seu ofici, cal que s'uneixi als seus companys per emprendre una eficaç acció comuna per defensar els nostres interessos generals. Advocà per la creació d'una Escola Pràctica d'Agricultura.¹³⁴

---

131. Impr. Independencia.

132. Aquells dies, l'Orfeó Republicà del 6è Districte de Palma havia visitat el municipi d'Algaida i havia actuat a la localitat.

133. Ofici de Joan Oliver, president de l'Agrupació Local de Alianza de Labradores, al batle, Algaida s. d., AMA, Lligall 250. L'agrupació local havia estat aprovada el 8 de desembre de 1932.

134. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 39.

El 18 de juny de 1933 se celebrà la Segona Assemblea Provincial de Balears de l'Alianza de Labradores. Pere Capellà hi prengué part en representació de l'agrupació d'Algaida, una de les 22 existents a Mallorca en aquell moment. Segons Antoni Galmés Riera, president de l'Assemblea i delegat provincial de l'Alianza, les quatre prioritats del sindicat eren els arrendaments rústics, la reforma agrària, la producció i la cultura.¹³⁵ La socialització dels jornalers pagesos era un element essencial per incorporar les classes populars rurals a l'univers de reivindicació republicana. Per altra banda, els senyors i amos de possessió no només continuaren mantenint les mateixes actituds caciquistes i clientelars amb la mà d'obra pagesa, sinó que adoptaren actituds provocadores davant els símbols de la República, com ara obligar els jornalers a treballar els dies de festa cívica. Així, el 1933, van ser multats alguns propietaris pagesos de Randa per obligar a treballar els missatges el 14 d'abril.¹³⁶

Aquell estiu de 1933 no es pogué evitar l'escissió del PRRS a nivell estatal, però Pere Capellà i els principals dirigents del partit a Mallorca continuaren fidels a Marcel·lí Domingo.

La campanya electoral davant les eleccions generals de novembre de 1933 no es pot entendre sense tenir en compte el desenvolupament polític de les diferents formacions, tant de la dreta com de l'esquerra. El 15 de juny de 1933 s'havia constituït a Algaida Acció Popular Agrària, integrada a la Unió de Dretes. La radicalització de l'electorat conservador era palesa arran de l'aprovació de la Constitució de 1931 i de la legislació laica que s'havia derivat —l'expulsió dels jesuïtes, matrimoni civil, secularització dels cementiris—, i el debat sobre l'ensenyament i la secularització que provocà la creació de la comissió mixta de substitució de l'ensenyament religiós, presidida a Algaida pel mestre nacional Joan Galià —aquesta qüestió era fonamental al municipi tenint en compte que hi havia dos centres escolars depenents de congregacions religioses,

---

135. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 39.

136. AMA, Lligall 250.

Franciscanes de Pina i Agustines d'Algaida—. Per altra banda, el Centre de Cultura i Acció Cristiana d'Algaida,¹³⁷ des de la segona meitat de 1932 i fins al final de 1933, intensificà la seva propaganda i els actes encaminats a sociabilitzar els sectors més conservadors i catòlics. Organitzà cicles de conferències, amb la intervenció de propagandistes significats del moviment catòlic com Francesc Pomar Puig; actes recreatius i vetlades musicals i literàries, s'escenificaren diverses obres teatrals i disposava d'una escola nocturna. El Centre tenia el local social a la Rectoria i moltes dels actes socials es realitzaren en diversos locals públics de la localitat.¹³⁸

Per altra banda, el 1932 s'havia creat l'Agrupació Socialista de Pina. Els joves d'aquesta entitat tingueren cura, el setembre de 1932, d'organitzar les festes patronals de la localitat. Sociològicament, Pina era el nucli més conservador del municipi d'Algaida i, segurament, com a conseqüència d'això un grup de joves abrandats es radicalitzà contra aquell model social dominant. Pel que fa estrictament al debat electoral previ a les eleccions generals de 1933, hi hagué actes organitzats pel PRRS, a la Plaça d'Algaida i a Pina, també n'hi hagué promoguts per AR i per l'Agrupació Socialista de Pina. En aquell context aparegué el full signat per «Un católico y republicano de Algaida», titulat «A la opinión de los algaidenses».¹³⁹ El batle Antoni Mulet Gomila l'envià al go-

---

137. Sobre aquest Centre que comptava amb la Milícia Angèlica, per nins; la secció juvenil i els socis casats, tot dirigit per l'ecònom Sebastià Guasp, vegeu: MATAS, Joan J. (1998): *Entre les continuïtats*, pàgs. 52ss. Sobre aquesta agrupació i el posterior desenvolupament d'Acció Catòlica, vegeu: SALAS MASCARÓ, Bartomeu (1996): «Teatre de l'Acció Catòlica 1930-1940. Una dècada de teatre a Algaida», Monografia núm. 12, *Es Saig*, març de 1996.

138. El 1932 n'era president Gabriel Oliver Puigserver. Entre 1932 i 1933 hi ha registrades a la correspondència municipal un nombre significatiu de sol·licituds d'actes públics: AMA, Lligalls 249 i 250.

139. Impr. La Esperanza de José Sabater [s. a. ni lloc d'edició].

vernador civil, sol·licitant si comptava amb l'autorització del govern.¹⁴⁰ Ben aviat, aparegué una rèplica signada per Pere Capellà, de la Conjunció Republicano-Socialista, titulada «A un católico y republicano de Algaida. Réplica».¹⁴¹ Aquest era l'escenari en el qual es desenvoluparen les eleccions generals de 19 de novembre de 1933 que, atesos els resultats, havien de ser traumàtics pel republicanisme d'esquerres.

Els resultats més significatius a Algaida, segons Pere Gabriel, parlen per si sols:

FONS	MARCH	ZAFORTEZA	CARRERAS	JAUME	MAYOL
1.274	1.233	1.263	480	472	475

El vot conservador a Algaida gairebé triplicà el de la candidatura d'esquerres, un percentatge que deixava ben a les clares el perfil polític de la realitat algaidina després de dos anys de república. Òbviament aquestes eleccions marcaren el punt d'inflexió de la República, un fet que mostrava la debilitat de les forces d'esquerra i el fracàs de bona part de la utopia republicana de caràcter moderat. A Algaida, tot i que el poder municipal estava en mans de representants de l'esquerra, la societat es manifestava clarament conservadora.

En resum, Pere Capellà havia liderat les joventuts republicanes l'abril de 1931. Havia manifestat un republicanisme integrador i de consens durant els primers mesos, fins i tot respectuós amb l'Església. El seu germà Llorenç, que el 1931 tenia quinze anys, llavors encara era membre de la Congregació Mariana de Joves. *La Razón* marca el període més pacífic i tranquil de la República, entre maig i juny de 1931. La radicalització de Pere Capellà es manifestà a partir del mes d'abril de 1932, tant en el Partit Republicà Radical Socialista com a la Federació Escolar Balear. En el moment de les eleccions generals de 1933, Pere tot just

140. AMA, Lligall 250.

141. Algaida, noviembre de 1933, Impr. Salvà, Lluçmajor.

L'EUFÒRIA REPUBLICANA (1931-1933)

havia iniciat el quart curs de magisteri a l'Escola Normal de mestres. Tanmateix, bona part de les expectatives professionals i personals que havia anat alimentant durant aquests anys s'estruncaven momentàniament. Començava una etapa d'augment de la radicalització de la seva militància política i social.

VI

EL BIENNI NEGRE (NOVEMBRE DE 1933-FEBRER DE 1936): LA «RECONQUESTA» DE LA REPÚBLICA

Com hem vist, el novembre de 1933 Pere Capellà cursava el darrer any de magisteri i era a punt de finalitzar la carrera. Malgrat el seu activisme polític frenètic, vivia dedicat a l'estudi.¹ El currículum acadèmic dels tres primers anys de carrera ens aporta alguns elements de judici suficients per adonar-nos que Pere era un estudiant seriós que tractava per damunt de tot de rendir acadèmicament al màxim i que li agradava estudiar.² L'obtenció d'un títol universitari prefigurava un futur altament esperançador per a un jove a punt de complir vint-i-sis anys. Durant aquell període d'estudis s'havia forjat com a militant polític, amb una profunda experiència adquirida en el que podríem denominar l'escola sindical de la Federació Escolar Balear (FEB), de la que en fou dirigent fins el 1934. A l'Escola Normal hauria descobert i tractat líders del republicanisme radical, alguns dels quals eren eminents professors

---

1. L'any acadèmic 1933-34 el programa del quart curs estava format per les assignatures: elements de literatura espanyola, geografia d'Espanya, història contemporània, rudiments de dret i legislació escolar, química, francès, història de la pedagogia, pràctiques 2 i agricultura.

2. 6 aprovats, 10 notables i 10 excel·lents era el balanç dels tres primers cursos. Cfr. Arxiu Museu d'Història de l'Educació de les Illes Balears, Expedient Pere Capellà Roca: Certificació Acadèmica personal.

d'aquell centre universitari, com hem vist, al costat dels quals hauria penetrat en el món dels incipients partits republicans d'esquerres. Tanmateix, la seva, era una militància particular, perquè aquells anys havia aconseguit fer-se un nom i un lloc entre la classe política dirigent. El seu protagonisme i la seva popularitat, com hem tingut ocasió de constatar, ultrapassava l'àmbit municipal i s'havia convertit en un jove amb futur polític, ben posicionat en els òrgans de decisió política regional. Pere Capellà representava, en aquell conjunt de dirigents del republicanisme, l'esperit juvenil, rebel i brillant. Segurament, a més, Capellà simbolitzava les aspiracions socials i culturals de la seva classe social i les pretensions d'una col·lectivitat, integrada per petits comerciants i jornalers analfabets o semianalfabets, i per petits menestrals cultes i amb inquietuds cíviques i polítiques.

Probablement, l'obtenció imminent del títol de mestre obria un ventall d'expectatives força significatives, sobretot perquè la conjuntura fins llavors havia estat altament favorable per aquells mestres joves, en un moment en què es construïen escoles noves i el govern de la República potenciava, sobretot, l'ensenyament públic. Per altra banda, el mestre s'havia convertit en un element essencial pel sistema, incorporant-lo a l'esfera pública, tot atorgant-li el paper de formador de la nova ciutadania. En bona part, Pere Capellà havia estat un dels nombrosos estudiants enfervorits amb la política educativa de la República, i molt especialment amb la gestió de Marcel·lí Domingo com a ministre d'Instrucció Pública —abril-desembre de 1931—. Domingo, mestre de professió, havia creat les bases de la nova educació republicana i havia desenvolupat un pla ambiciós destinat a «sembrar Espanya d'escoles públiques».³

Tanmateix, en part, el futur professional de Pere Capellà tenia una relació directa amb el govern de la República. La derrota de la Conjunció Republicano-Socialista en les eleccions generals de 1933, indi-

---

3. PUJADES MARTÍ, X. (1996): *Marcel·lí Domingo*, pàgs. 350-361.

rectament tindria conseqüències greus pel futur professional de Pere Capellà, atès que augmentaren les dificultats perquè pogués obtenir una plaça de mestre en propietat. La selecció del professorat es realitzava, a partir de 1931, a través dels cursets de mestres de tres mesos. Aquesta nova modalitat inicialment provocà protestes, malestar i polèmiques des del primer any de la seva aplicació; però s'agreujà encara més a partir de novembre de 1933, fins al punt que l'alumnat de les Escoles Normals es declarà en vaga durant el curs 1933-34. «Malgrat les tensions derivades de l'increment de les expectatives d'accés a una plaça pública i del mateix debat que a les Escoles Normals generava la democratització dels centres docents, i en ocasions, la radicalització de postures, la formació inicial dels mestres es va revitalitzar d'una manera important en aquest període».⁴

Del curs escolar 1933-34 i de les seves activitats professionals no n'existeixen massa referències documentals. El 5 de febrer de 1934 va ser elegit vicepresident de la Federació Escolar Balear, la qual cosa ens fa pensar que hauria continuat el seu activisme sindical i la seva presència activa en el terreny de la lluita en el món educatiu.⁵ La militància política de

---

4. GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat (2002): *Tradició i renovació pedagògica. Història de l'Educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàg. 532.

5. «El 5 de febrer de 1934 s'elegí la nova Junta Directiva. El president n'era Pere Serra Pastor; el vicepresident Pere Capellà Roca; el secretari Pere Quetglas Ferrer; el tresorer, Sebastià Sureda Trias; vocal primer, Maria Duran Guardiola; vocal segon, Joan Barceló Obrador i el bibliotecari n'era Melcior Rosselló Simonet». MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 39. Pel que fa als seus companys de junta de la FEB, sobre Pere Serra Pastor, vegeu: MIRÓ, S. (1998): *Maestros*, 86,87: conferències a la Casa del Poble de Sóller i de Palma, antecedents socialistes i esquerrans. Professor de l'escola pràctica el 1936; sobre Maria Duran Guardiola, filla d'un sabater originari d'Alaró, vegeu també: MIRÓ, Santiago (1998): *Maestros*, pàg. 216; i sobre Joan Barceló Obrador, vegeu també: MIRÓ, Santiago (1998): *Maestros*, pàg. 215. CAPELLÀ, Llorenç (1996): «Melcior Rosselló. Maestro en pedagogía», *Brisas* 503, Palma 8 desembre de 1996.

Pere Capellà ha eclipsat el seu interès i el seu compromís pedagògic de joventut. L'ambient reivindicatiu i compromès que es constata a l'Escola Normal de Mestres de Palma, amb una direcció i un professorat implicats en la formació dels futurs mestres i en la pràctica educativa molt més que en l'ampliació de coneixements, degué influir molt positivament en Pere Capellà. La renovació educativa i les activitats cívi-ques, culturals i pedagògiques que es derivaven d'aquella formació no es poden dissociar de la renovació política i de l'activisme cívic destinat a consolidar un sistema democràtic en construcció. Amb la formació del govern presidit per Alejandro Lerroux, constituït el desembre de 1933 amb el suport de la CEDA de Gil Robles, s'inicià un procés dramàtic de pèrdua de poder polític de sectors que durant el primer bienni republicà havien tingut un gran protagonisme. Els mestres es veieren profundament afectats per les polítiques contrareformistes que impulsà la coalició de centre dreta des del poder de l'estat. De l'eufòria reformadora de la qual Pere Capellà n'havia estat un abrandat defensor es passava a una etapa de recessió i de revisionisme democràtic, en la qual els mestres i professors perderen la seva posició de privilegi com a grup de pressió en el procés de configuració de la República.

LA CREACIÓ D'ESQUERRA REPUBLICANA BALEAR

Al final de novembre de 1933, la situació dels partits republicans a Mallorca estava marcada per la decepció i el sentiment de fracàs polític. La derrota electoral qüestionà profundament el complicat i fragmentat món del republicanisme d'esquerres i posava en evidència la capacitat de mobilització de la dreta catòlica, del republicanisme de centre amb una xarxa clientelar significativa i l'ambigüitat del Partit Republicà Radical, cada cop més vinculat als poders fàctics. A Algaida, recordem, hi havia tres formacions d'esquerra: —Acció Republicana (AR), el Partit Repu-

blicà Radical Socialista (PRRS),⁶ i l'Agrupació Socialista de Pina— i dues d'aquestes haurien entrat en crisi des del moment en què, arran de la derrota electoral a les generals de 22 de novembre de 1933, el 30 de novembre, el batle i màxim representant d'AR, Antoni Mulet Gomila, presentà la dimissió. El consistori municipal sofrí una recomposició de forces, amb interinitats permanents,⁷ fins que Pere Janer Rafal, del Partit Republicà de Centre, assumí la batlia el 8 de març de 1934.

Des del mes de novembre de 1933 es produí la recuperació d'allò que es considerava la normalitat política a nivell local. Sectors i grups qüestionats durant el primer bienni recuperaren el seu protagonisme social i tractaven d'anorrear políticament i socialment la gestió i el model impulsat pel republicanisme d'esquerres. Pel que fa a la gestió municipal algaidina d'aquesta conjuntura, no hi ha massa elements ni fets a destacar: es parla del registre de Col·locació Obrera, sense massa convicció;⁸ s'amplià la central elèctrica La Eléctrica de Algaida i el desembre de 1934 s'inaugurà l'enllumenat de Randa,⁹ amb una festa en la qual estaven anunciats focs artificials, globus i ball del país; a Algaida hi havia dos cinemes —ca na Mena, amb una cabuda de 160 espectadors, i el Luna Park, amb 150 seients, del qual n'era contractista Gabriel Janer Oliver, l'agost de 1934—;¹⁰ Miquel Noguera Rigo, conegut militant del republicanisme d'esquerres, treballava com a contractista de pedra en diverses obres de caràcter municipal; el mestre d'escola de Pina, Francisco Jara, havia fundat l'Agrupació Cultural de Pina que va ser dissolta

---

6. En realitat era el PRRSI, però no apareix amb aquestes sigles a la documentació pròpia de l'agrupació.

7. Entre el 30 de novembre de 1933 i el 8 de març de 1934, els batles d'Algaida foren Joan Nadal Cerdà i Guillem Fiol Sastre.

8. Ofici de 26 de gener de 1934, AMA, Lligall 251.

9. Ofici de Pere J. Cantallops. AMA, Lligall 251.

10. Ofici del batle a l'inspector d'Hisenda, Algaida 30 d'agost de 1934, AMA, Lligall 251.

el 20 de desembre de 1935 després de dos anys d'existència;¹¹ i Antoni Mulet Gomila, que havia estat batle fins el novembre de 1933, era vocal de la comissió d'obres.¹² Quan el novembre de 1934, Alejandro Lerroux va ser nomenat president del Consell de Ministres va ser proclamat pel consistori algaidí ciutadà d'honor del municipi d'Algaida,¹³ seguint la campanya promoguda per Joan Manent, governador civil de les Balears.¹⁴

Des de finals de 1933 i durant el començament de 1934 es produïren contactes i converses per formar un nou partit, amb capacitat per aglutinar el mosaic de forces republicanes fidels a l'esperit del 14 d'abril, sobretot un cop els Republicans Radicals, de Lerroux, s'havien desmarcat totalment del projecte d'esquerres. Així,

el 18 de febrer de 1934 se celebrà un cafè de companyonia per iniciativa de l'assemblea Municipal d'Acció Republicana de Palma, al qual assistiren representacions del Partit Republicà Democràtic Federal, del Partit Republicà Radical Socialista Independent i d'Acció Republicana de Mallorca. L'objectiu era iniciar el contacte entre els partits desitjosos de formar un sol partit d'esquerra amb l'adhesió a l'ideari i programa de Manuel Azaña. Aquell acte fou presidit pel president d'AR, Vicente Tejada; pel batle de Ciutat de Mallorca, Emili Darder; pel president del PRRSI, Jaume Comas i pel president dels Partit Republicà Democràtic Federal, Perelló. Parlaren: Vicente Tejada, Antoni Ques, Josep Girbert del PRDF, Joan Trian del PRRSI, Gómez, regidor d'AR; Juncosa, regidor d'AR; el veterà republicà «Mestre Sóller», Emili Darder, Jaume

---

11. Ofici de Francisco Jara al batle d'Algaida, Pina 20 de desembre de 1935, AMA, Lligall 252.

12. Ofici de 15 de desembre de 1934, AMA, Lligall 251.

13. Ofici del batle al Exc. Sr. D. Alejandro Lerroux, Presidente del Consejo de Ministros, Algaida 16 de novembre de 1934, AMA, Lligall 251; Ofici del batle al governador civil, Algaida 17 de novembre de 1934, AMA, Lligall 251.

14. «Manent Victory, Joan», *Gran Enciclopèdia de Mallorca* 10, pàg. 174.

Comas, Joan Sanxo i Pere Capellà. Es llegiren telegrams d'Azaña, Marcel·lí Domingo i Emilio Niembro.¹⁵

Urgia reconstruir la unitat de l'esquerra en una conjuntura en la qual la dreta es trobava en el moment àlgid d'una reacció prevista. A les eleccions de novembre de 1933, Acció Republicana d'Azaña havia perdut 25 actes de diputat, i els radical-socialistes de Domingo, n'havien cedit 50, una de les quals la del mateix líder de la formació, que fracassà en les dues circumscripcions on s'havia presentat. El gener de 1934, Domingo insinuava la necessitat d'actuar intensament a favor de la reconquesta de la República, creant una plataforma forta i sense fissures. Domingo i el PRRS eren partidaris d'una federació de partits. Azaña, per la seva banda, de la unificació, i el seu criteri fou el que finalment prevaldria. L'assemblea de constitució d'Izquierda Republicana es reuní a Madrid els primers dies d'abril de 1934, es formà el consell nacional i es dissolgueren els partits fundadors.¹⁶

Les converses i aproximacions entre les distintes formacions republicanes de Mallorca hauria continuat per bon camí durant aquells mesos, seguint el procés d'unificació a nivell estatal, fins que

el 8 d'abril de 1934 se celebrà a Mallorca l'assemblea del PRRSI i d'AR de Mallorca, amb l'assistència de delegats de la Unió Republicana Federal d'Inca i de les Joventuts d'Esquerra de Felanitx, que culminà amb la constitució d'Esquerra Republicana Balear. Com diu Azaña a les seves memòries, de tres partits petits —PRRSI, AR i l'ORGA de Casares Quiroga— en sortí un nucli important, amb força i entitat per atreure's a molts d'altres republicans.¹⁷

---

15. MORRO (2004): «Camins», pàg. 39.

16. PUJADES MARTÍ, X. (1996): *Marcel·lí Domingo*, pàgs. 395-406.

17. MORRO (2004): «Camins», pàg. 39. «La fusió dels partits republicans d'esquerra de Balears», República, Palma 14 abril de 1934; MORRO, M.; SERRA, S. (1986): *L'esquerra nacionalista a Mallorca*, Edicions de la Magrana, Barcelona, pàgs. 148-154.

El nou partit autònom, vinculat a Izquierda Republicana de Manuel Azaña, tingué una gran implantació a Mallorca a partir del 1934. Patí les conseqüències de la repressió arran dels fets d'octubre i els seus locals foren clausurats i alguns dels seus militants empresonats.¹⁸

Pere Capellà, com a secretari de l'Agrupació del PRRS d'Algaida, sol·licità autorització a l'Ajuntament d'Algaida per celebrar una Junta General de l'Agrupació en la qual s'especificava que el tema a tractar era l'ingrés d'aquesta en una nova formació anomenada Esquerra Republicana Balear¹⁹ i, el dia següent, en un segon ofici, demanà també permís per celebrar la festa del 14 d'abril amb un ball a la Plaça de la vila.²⁰ El contingut d'aquest ofici era un programa d'intencions i responia a l'ideari polític del republicanisme d'esquerres, que després de la desfeta electoral de novembre de 1933, constatava la intencionalitat dels nous governants municipals d'enterrar l'esperit del 14 d'abril:

Estimamos lo tradicional, por lo educativo y por todo lo estético que encierra, pero no cerramos los ojos ni al espíritu, a las innovaciones,

---

18. MARIMON, A. (2001): «L'associacionisme republicà a Mallorca (1868-1936)», a *El moviment associatiu a les Illes Balears des del final del segle XIX fins a l'actualitat*, XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, pàg. 98.

19. Ofici de Pere Capellà, secretari del PRRS, al Excmo Sr. Alcalde del Ayuntamiento de Algaida, Algaida 12 abril de 1934, AMA, Lligall 251: «Excmo. Sr. en acatamiento de lo dispuesto por la Ley, pongo en conocimiento de V.E., que el Partido Republicano Radical Socialista de esta, se reunirá en Junta General extraordinaria el próximo viernes día 13, para tratar los asuntos al margen expresados. Viva V.E. muchos años» (Al marge= Constitución «Esquerra Republicana Balear»).

20. Ofici de Pere Capellà al Excmo. Sr. Alcalde del Ayuntamiento de Algaida, Algaida 13 abril de 1934, AMA, Lligall 251; Contestació negativa del batle: «Contestando a su comunicado de hoy tengo honor en manifestarle que para realizar el programa de festejos acordado por esta Alcaldía, le es necesario disponer de la Plaza en el día de mañana, quedando a su disposición cualquiera de los restantes días de festividad participandome la aceptación y el día elegido», Ofici del batle al President de l'Agrupació Republicana Radical Socialista, Algaida 13 abril de 1934, AMA, Lligall 251.

cuando tienen la moralidad necesaria para ser aceptadas. Esperamos de V. que rectifique su aptitud [sic] sostenida en la sesión de ayer noche, porque si pretende gobernar con justicia, cosa de que le creemos capaz, tiene que hacerlo a gusto de todos. La conmemoración de la implantación de la República, no debiera servir para señalar diferencias, sino para borrar las que hubiera y sería una labor de buen alcalde lograr armonizar las distintas tendencias que dividen el pueblo.²¹

Probablement aquest escrit de Pere Capellà era la resposta al bloqueig que la majoria municipal d'Algaida havia mantingut en el plenari de la nit del 12 d'abril.²² Aquell dia Pere Capellà va ser multat amb 25 pessetes «por proferir gritos y turbar el orden durante la sesión» i 10 algaidins més²³ que havien participat en aquell aldarull també foren sancionats amb 15 pessetes.²⁴ De la sanció es desprèn la interpretació que Pere Capellà fou sancionat en qualitat de principal instigador i de liderar aquell

---

21. Ibid.

22. L'acta de la sessió ordinària del 12 d'abril de 1934 no fa cap casta de menció als fets suposadament ocorreguts. És més, dóna una visió d'unanimitat i de serenitat per part del consistori al qual assistiren només el batle i cinc regidors: «Por el Alcalde se manifiesta procede acordar en que forma ha de solemnizarse la fiesta del tercer aniversario de la República. Se acuerda por unanimidad que el Alcalde se encargue de las fiestas a realizar», AMA, Lligall 113.

23. «Por no guardar la debida compostura durante la sesión celebrada en la noche anterior y proferir gritos turbando el orden en que deben realizarse dichos actos impongo a V. la multa de 25 pesetas que hará efectiva en plazo de diez días, durante los cuales podrá alzarse ante el Excmo. Señor Gobernador Civil y transcurridos sin que la haga efectiva sufrirá el arresto subsidiario a razón de un día por cada 5 pesetas»: Ofici del batle a Pere Capellà, Algaida 13 abril de 1934, AMA, Lligall 251; Ofici del batle al Jutge Municipal, Algaida 14 maig de 1934, AMA, Lligall 251. Posteriorment, les multes van ser reduïdes a 5 i 3 pessetes, però no havien estat pagades en el plaç reglamentari: Ofici del batle, Algaida 20 abril 1934, AMA, Lligall 251. El juliol de 1934, els onze multats manifestaren ésser insolvents. Ofici del Jutge Municipal al batle d'Algaida, Algaida 26 de juliol de 1934, AMA, Lligall 251.

24. Miquel Munar Miralles, Josep Trobat Sastre, Joan Oliver Capellà, Pere Lluïll Fullana, Damià Puigserver Llompарт, Gabriel Roig Seguí, Joan Jaume Pujol, Miquel Gelabert Oliver, Andreu Oliver Amengual, Marià Vanrell Roca.

moviment de protesta pública en un espai institucional. La tensió política i la reivindicació, de la qual n'era un fervent representant Pere Capellà, era resultat del clima polític que es vivia arreu de l'estat com a conseqüència de la recessió democràtica i el desgast del govern Lerroux. Esquerra Republicana Balear, no obstant, era partidària de prioritzar amb urgència l'entesa amb les forces d'esquerra per recuperar l'esperit del 14 d'abril i no caure en provocacions de caràcter revolucionari. Pere Capellà, no obstant, s'enfrontà clarament al poder constituït empès pel seu idealisme juvenil, al mateix temps que participava en les negociacions polítiques per arribar finalment a la constitució d'una nova força política d'esquerres.

El 14 d'abril de 1934 hi tornà a haver un cafè de companyonia a l'Hotel Terminus de Ciutat de Mallorca, en commemoració de l'aniversari de la República. En primer lloc parlà *el joven y batallador republicano Pedro Capellà de Algaida, que amb encendidas frases se condolió del rumbo actual de la política republicana de izquierda para intensificar sus propagandas*. També parlaren Sebastià Crespí, Joan Tomàs, Miquel Fullana, Bernat Jofre, Antoni Ques, Jaume Comas i «Mestre Sóller».²⁵

Aquell dia l'Ajuntament d'Algaida celebrà el tercer aniversari de la República amb un acte públic de caràcter propagandístic a la Plaça, seguint les directrius del Govern Civil: «habiéndose cumplido el programa oficial instalándose un aparato de radio en la plaza pública asistiendo las autoridades, maestros y niños de las escuelas a los que se repartieron dulces y el folleto remitido por la Dirección general de Instrucción pública».²⁶

25. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 39

26. Ofici del batle al governador civil, Algaida 14 abril de 1934, AMA, Lligall 251; «Para que puedan ser escuchados en ésta los actos que se realizan en Madrid con motivo de la festividad del día este Ayuntamiento acordó instalar un aparato de Radio en la Plaza a dicho fin y a cuyo acto se invita a V. y niños de esa escuela, como así mismo al reparto de un convite a los niños a las 10 en esta casa Consisto-

És evident que durant els primers mesos de 1934, sobretot per part de les formacions polítiques de centre-dreta locals, es posaren tota casta d'entrebancs per frustrar les expectatives socials del Partit Republicà Radical Socialista d'Algaida. Ja que se li havia negat la possibilitat de celebrar el 14 d'abril a la Plaça i atès que s'havia contestat a l'Agrupació del PRRS que es podia «disponer de los restantes días de festividad —exceptuando el 14 de abril— para realizar festejos en la Plaza», Pere Capellà, en nom del PRRS, sol·licitava poder celebrar un ball el primer de maig, amb motiu de la Festa del Treball.²⁷ No obstant això, el mateix dia, Nicolau Ferragut, a títol personal, demanava, també, «permiso para celebrar un baile en la via publica de esta localidad, sea en la Plaza de la Republica ó en la Plaza de la Yglesia, el dia 1º de Mayo».²⁸ Quatre dies després, el batle Pere Janer negava l'autorització a l'Agrupació Radical Socialista i a Nicolau Ferragut: «Declarado el estado de alarma de la Nación, esta Alcaldía se ve en el doloroso deber de tener que negar su autorización para la celebración del acto que tiene solicitado para el día 1º de mayo próximo en la Plaza pública».²⁹ A Palma se celebrà el Primer de Maig amb normalitat, exceptuant la tensió entre socialistes i comunistes, però no hi ha cap crítica a la repressió de la dreta davant els conflictes que se succeïen a nivell d'estat.³⁰ Pere Capellà, com el seu admirat Marcel·lí Domingo, lluitava per integrar el proletariat i les clas-

---

rial» Ofici del batle als mestres —Joan Galà Lleonart, Bartomeu Oliver, Nicolau Tous, Jaume Fiol, Margalida Agustín, Catalina Marroig, Elvira González, Jerònima Mesquida— i autoritats —comandant de la Guàrdia Civil, Damià Contestí, Pere R. Martorell, Guillem Verger Pere Moragues i jutge municipal—, Algaida 13 abril de 1934, AMA, Lligall 251.

27. Ofici de Pere Capellà al Excmo. Sr. Alcalde del Municipio de Algaida, Algaida 24 abril de 1934, AMA, Lligall 251.

28. Ofici de Nicolás Ferragut al Alcalde de Algaida, Algaida 24 abril 1934, AMA, Lligall 251.

29. Ofici del batle, Algaida 28 abril de 1934, AMA, Lligall 251.

30. Vegeu NADAL, Antoni (1988): *El 1er de Maig a Palma (1890-1936)*, Ajuntament de Palma (Quaderns Cultura Fi de Segle 5), pàg. 73.

ses populars a la República, conscient que l'estratègia de la dreta i dels socialistes, sobretot, era més aviat marginalitzar-los del projecte republicà d'esquerres, considerat pels darrers com excessivament burgès.

Aquell any desaparegué de l'escena política algaidina Josep Sastre Pascual «Divertit», fins llavors relacionat amb el Partit Republicà Radical. Sembla, fins i tot, que la seva casa de Son Divertit va ser habitada almenys des de gener de 1934³¹ pel matrimoni de nacionalitat anglesa, format per Leonard Dixon Reginald i Eira Dixon Cordelia.³² Després d'aquella etapa algaidina que, segons la tradició oral, hauria acabat amb la desfeta econòmica de Josep Sastre després de múltiples i permanents plets, en «Divertit» hauria intentat afiliar-se a la maçoneria, concretament a la Lògia Pitàgoras, però el seu ingrés va ser rebutjat el 1935.³³ Amb la seva desaparició es perdia l'animador de l'entramat lerrouxista local.

Acció Republicana d'Algaida i l'Agrupació del PRRS d'Algaida convergiren novament, en part com havien fet el 1931 en el PRF. No obstant això, per constituir oficialment Esquerra Republicana Balear a Algaida es tardà molt més del previst. Sobretot com a conseqüència dels fets d'octubre de 1934 i de la repressió posterior. De fet, fins el 26 de gener de 1935 el governador civil Joan Manent no comunicà als batles que s'aixecava l'estat de guerra a les Balears, encara que es mantenia l'estat

---

31. «Excmo. Sr.: Tengo el honor de participar a V. E. que en este término Municipal en finca "Son Divertit", en el cuartel 2º, se encuentran residiendo Leonard Dixon Reginald de 22 años y Eira Dixon Cornelio de 29 de Nacionalidad Inglesa. Algaida 27 de enero de 1934», Ofici del batle al governador civil, AMA, Lligall 251.

32. Ofici del batle al Comandant Militar de les Balears, Algaida 15 de juny de 1934, AMA, Lligall 251.

33. «SASTRE PASCUAL, José. Comisionista. En 1935 solicitó su ingreso en la logia Pitágoras, pero fue rechazado. Según la logia: "los informes son buenos pero con reparos por la edad y las causas por las que solicita la iniciación"». SANLLORENTE, F. (1999): *La masonería en las Islas Baleares 1800-1940*, Miquel Font Editor, Mallorca, pàg. 330.

d'alarma en aquest territori.³⁴ L'agrupació d'Algaida d'Esquerra Republicana Balear fou aprovada definitivament pel Govern Civil el 19 de febrer de 1935,³⁵ però devia funcionar des del mes d'abril de 1934. Tenia el domicili social a la plaça de la República número 11, i comptava amb una agrupació juvenil de menors de trenta anys. Sobre les seves activitats d'aquell any de 1935 sabem que el governador civil, Joan Manent, els denegà la celebració d'un míting el 10 d'octubre de 1935³⁶ i n'autoritza un altre pel 27 d'octubre de 1935.³⁷ El gener de 1935 havia desaparegut la societat obrera Alianza de Labradores, com a conseqüència del fracàs de les polítiques agràries que havia impulsat Marcel·lí Domingo essent ministre d'Agricultura, primer, i, posteriorment, arran de les polítiques conservadores i repressores del governs de centre-dreta.³⁸

---

34. «En Gaceta 24 del actual publícate Decreto fecha 23 del corriente, levantando el Estado de guerra en toda España menos en los territorios de los Gobiernos Generales de Asturias y Cataluña, provincias de Madrid, Zaragoza, Teruel, Huesca, Navarra, Guipúzcoa, Vizcaya, Palencia, Santander, León y plazas de soberanía de Marruecos Ceuta y Melilla, y declarando el Estado de alarma en aquellas provincias en que se levanta el Estado de guerra. Este Gobierno ha publicado con fecha de hoy el oportuno bando»: Ofici de Joan Manent al batle d'Algaida, Palma de Mallorca 26 gener de 1935, AMA, Lligall 252.

35. ARM, Registre associacions del Govern Civil. Expedient d'Esquerra Republicana d'Algaida, núm. 2549. Tom V, fol 78. Acta de constitució d'Esquerra Republicana d'Algaida; Joan Manent, governador civil, al batle d'Algaida, Palma 21 febrer de 1935: envia document perquè es transmeti a Esquerra Republicana d'Algaida, AMA, Lligall 252; *ibid.*, Palma 23 febrer de 1935: demana el dia, mes i any en què es va constituir Esquerra Republicana, AMA, Lligall 251; Ofici del batle al secretari de la societat Esquerra Republicana, Algaida 22 febrer de 1935, AMA, Lligall 252.

36. Ofici del batle al secretari d'Esquerra Republicana, Algaida 9 d'octubre de 1935 i Joan Manent, governador civil, al batle d'Algaida, Palma 8 octubre de 1935, AMA, Lligall 252.

37. Joan Manent, governador civil, al batle d'Algaida, Palma 24 octubre de 1935 i Ofici del batle al secretari d'Esquerra Republicana, Algaida 26 d'octubre de 1935, AMA, Lligall 252.

38. PUJADES MARTÍ, X. (1996): *Marcel·lí Domingo*, pàgs. 366-394.

MESTRE D'ESCOLA A BARCELONA:
MONTCADA I SANTS (1934-1936)

Hem vist com els darrers mesos del curs 1933-34, Pere havia tingut alguns problemes amb la justícia municipal d'Algaida per haver liderat una protesta en una sessió plenària del consistori municipal. Llavors, el juny de 1934, en acabar el curs, obtingué el títol de mestre,³⁹ però a penes no tenia expectatives professionals. Havia d'esperar els cursets de mestres de 1935 per a poder accedir a una plaça pública de mestre. No sabem si com a conseqüència de l'activisme frenètic o perquè el moment polític no era gaire favorable, el cert és que Pere Capellà no podia exercir el magisteri a Mallorca i optà per marxar a Barcelona. El mes de juny de 1934, però, amb motiu de l'obtenció del títol de mestre rebé un homenatge de l'Agrupació d'Algaida d'Esquerra Republicana Balear,⁴⁰ en el qual se li regalà una ploma estilogràfica i se li lliurà un diploma, signat pel president Antoni Mulet i pel secretari Joan Bibiloni.⁴¹ Amb el govern de centre-dreta, Pere Capellà, i com ell molts mestres de les seves promocions, ho devien tenir especialment cru a Mallorca. Ja llavors, Capellà s'havia convertit en un dels personatges més indesitjables pel conservadorisme algaidí: «Porque yo —afirmava Pere el febrer de 1935— debido a la impetuosidad de mi carácter y a la natural impetuosidad de toda juventud, sumadas a un contenido ideológico que tenía la virtud de enardecer en contra mía a todos los fósiles de mi pueblo,

---

39. Certificació acadèmica de l'Escola Universitària del Professorat d'EGB de Balears, Palma 7 de juliol de 1977, Arxiu Familiar Llorenç Capellà. El 27 de juny de 1934 pagà els drets legals per a l'expedició del títol de Mestre de Primer Ensenyament. Sobre la sol·licitud del títol: Arxiu Museu d'Educació de les Illes Balears: expedient Pedro Capellà Roca (1934-1979).

40. Tot i que encara no havia estat autoritzada pel Govern Civil, com hem vist, per aquest document sabem que l'Agrupació ja funcionava.

41. Arxiu Familiar Llorenç Capellà Fornés.

había soñado muchas veces en las grandezas de la Revolución». ⁴² No obstant això, Pere Capellà llavors devia gaudir d'una certa simpatia i reconeixement per part dels sectors liberals i emprenedors de la vila, com ara els promotors del Teatre Principal d'Algaida —Gabriel Mulet Mulet, Francesc Montblanch Sastre i Gabriel Oliver Pujol—, atès que el convidaren a fer el discurs inaugural d'aquesta nova sala, construït durant els anys de 1933 i 1934: «No sabem la data exacta de la inauguració, però va ser una festa popular i el discurs inaugural va ser a càrrec d'en Pere Capellà, que va esposar la idea que el local havia de servir a tot el poble, sense distincions d'idees, ni de classes socials; possiblement això era el que pretenien els promotors de l'any 1932 quan es dirigien als algaidins parlant d'una obra “pro arte y progreso”». ⁴³

A finals de setembre de 1934 marxà a Barcelona per incorporar-se com a mestre a una Escola Moderna de Montcada, on hi exercí, almenys, el curs 1934-35. La seva tasca pedagògica s'ha d'emmarcar en el context de les de les escoles racionalistes de Catalunya, ⁴⁴ i molt concretament en les escoles modernes i llibertàries que intentaren recuperar-se durant el període republicà, sobretot amb mestres més professionalitzats. ⁴⁵ A més, durant el bienni 1933-35 es produí una recessió rellevant pel que fa al projecte escolar públic impulsat durant el primer bienni republicà,

---

42. CAPELLÀ, Pere, «De la revolució chica de “L'Estat Català”». Una noche de pesadillas», *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

43. MULET, Joan (1995): «El cinema a Algaida», *Es Saig* 178, pàg. 16.

44. SOLA, Pere (1976): *Las escuelas racionalistas de Cataluña (1909-1939)*, Tusquets Editor, Barcelona; ID. (1980): *Educació i moviment llibertari a Catalunya (1901-1939)*, Ed.62, Barcelona; ID. (1983): *Cultura popular, educació i societat al nord-est català (1887-1959)*, Col·legi Universitari de Girona, Girona; LOZANO, C., (1980): *La Educación Republicana, 1931-1939*, Departamento de Pedagogía Comparada e Historia de la Educación, Universidad de Barcelona, Barcelona.

45. GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat (2002): *Tradició i renovació pedagògica. Història de l'Educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàg. 60.

mentre es donava un major suport a l'escola privada. A Catalunya, a diferència de Mallorca, existia una xarxa d'escoles racionalistes i d'ateneus escampats arreu, amb centres que no depenien de la xarxa pública. És probable que alguns dels seus professors de l'Escola Normal de Mestres de Mallorca hi mantinguessin alguna relació o bé que Pere hi arribàs gràcies al tracte que mantenia amb Jaume Comas, vinculat per amistat a la família de Marcel·lí Domingo, o bé gràcies a les pròpies relacions que Pere, com a dirigent de la FUE tenia a Catalunya. Tanmateix, «aquestes escoles racionalistes no tindran una vida gens fàcil, tant a causa de les pressions de tota mena que han de suportar com per la pròpia manera d'actuar, fruit, sovint, més d'entusiasme que no pas de la capacitat organitzativa dels seus mestres i promotors».⁴⁶ Es podrien plantejar, fins i tot, altres hipòtesis encara que no en tenim gaires proves. Recordem que el mestre campaneter Miquel Buades, format a Barcelona i que havia rebut influència dels cercles racionalistes, obrí una escola privada a Campanet amb el nom d'Escola Decroly, ajudat per Miquel Palou i Guillem Buades.⁴⁷ L'anarquisme havia treballat l'estima més o menys ingènua del pedagog honest, desvetllador d'inquietuds i instructor dels fills del poble. Per això Pere, que provenia de les classes populars, encaixava perfectament amb el model de mestre compromès, amb vocació periodística i capacitat per a exercir un cert lideratge sobre les classes proletàries.

Per altra banda, el mestre mallorquí Miquel Morro Pons (Santanyí, 1908) havia estat mestre a una escola pública del Masrampinyo-Montcada (Barcelona) entre gener i octubre de 1932, i aquell curs de 1934 es trobava exercint a Sant Quirze de Besora.⁴⁸ Per ventura és un fet

---

46. GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat (2002): *Tradició i renovació*, pàgs. 509-510.

47. MARTORELL GELABERT, C. (1992): *La coeducació a Mallorca durant la II República. L'Escola Decroly a Campanet (1934-1936). Un exemple a partir de les aportacions de Miquel Buades i Ribera*, El Tall Editorial, Palma.

48. Arxiu Museu d'Educació de les Illes Balears: Expedient Miquel Morro Pons.

casual purament, que dos mestres mallorquins exercissin en una mateixa localitat barcelonina, en dues escoles diferents. Això no obstant, també es podria plantejar la hipòtesi d'un possible vincle entre Morro i Capellà, entre d'altres coses perquè Morro també era capità d'Artilleria. Així mateix, el 1932 Manuel Rueda González, que havia estat inspector de primer ensenyament a Mallorca, llavors era president del Consell Provincial de Primer Ensenyament de Barcelona i facilità la interinitat de Montcada a Morro.⁴⁹

Pere Capellà, en un article deixava ben clar els motius personals i professionals per als quals havia abandonat Mallorca:

Las necesidades de la vida y los deseos de ejercer mi profesión por la que llevaba realizados grandes sacrificios, me impulsaron a buscar en Cataluña el pan que la pródiga Roqueta no podía darme, y he aquí, que, como si los dioses lo tuvieran dispuesto para llevar en mi alma el desencanto, dejo Mallorca, esa tierra que después de Juanot Colom no ha dado más que sufridos mallorquines y me llevo a Cataluña, tierra de tradición rebelde...⁵⁰

D'aquesta manera Capella expressa el motiu de la seva marxa a Barcelona i la seva particular lectura de la història de Mallorca. En aquest sentit, el seu plantejament és semblant al de Pere Oliver Domenge i al de l'esquerra nacionalista mallorquina de formació barcelonina.⁵¹

Poc temps després d'haver pres possessió del seu càrrec de mestre a l'escola de Montcada, se celebrà l'aniversari de la mort de Ferrer i Guàrdia, amb referència al qual escrivia: «Por defender la verdad, el domingo hizo 25 años se fusiló a Ferrer, pero sus ideas, sobre la “Escuela Moderna” han triunfado, de tal forma, que en una de estas escuelas me gano

---

49. Ibid.

50. CAPELLÀ, Pere, «De la revolución...» *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

51. Vegeu: OLIVER DOMENGE, Pere (1929): «Joanot Colom i Cifre, instador del poble», a *La Nostra Terra* 23, pàgs. 207-426. OLIVER DOMENGE, Pere (1993): *La catalanitat de les Mallorques*, Mallorca.

yo el sustento». ⁵² Sabem que l'any 1909 a Montcada, els Germans de les Escoles Cristianes hi fundaren una escola «con la idea de arrancar a los niños de otra laica», ⁵³ una nota que indica a les clares la dilatada tradició de l'Escola Moderna en aquella localitat, a la qual vint-i-cinc anys més tard hi estigué vinculat Pere Capellà.

Pere Capellà, a la fonda mateixa on estava hostatjat a Montcada, assistí emocionat a la proclama de Lluís Companys:

Quando por una imposición de las autoridades se declaraba una huelga general, que dejara a toda la región paralizada como sumida en el preámbulo de la revolución, retenido por mis quehaceres personales encontrábame en un pueblecito que no distará de Barcelona más allá de ocho o nueve kilómetros, y, desde allí, oí la alocución que Companys dirigiera al pueblo, terminando con la proclamación del «Estat Català», que tan efímero había de ser. Ya está, me dije. Dentro de unos momentos toda Cataluña se batirá en defensa de su causa revolucionaria. No podía tenerme en pie, tal era mi emoción, y unas ansias desconocidas agitaban con más fuerza que nunca el péndulo de mi corazón. ⁵⁴

Llavors, d'aquella emoció i enardiment inicial es passà a la confusió i a la incertesa:

Al cabo de unos minutos se presentaron a la fonda en que me hospedaba, un concejal acompañado de dos «escamots», armados hasta los dientes, y detienen a un teniente de carabineros, comandante del puesto, consiguiendo desarmarlo juntamente con dos o tres carabineros que a la sazón están en el pueblo. El teniente con sus subordinados sale a la calle seguido de cerca por dos carabinas amenazantes, para quedar detenido en el ayuntamiento, y el trozo de calle por donde han de pasar

---

52. Carta de Moncada, del 9 octubre de 1934, Arxiu Antoni Capellà Trobat (AACT).

53. GALLEGO, Saturnino (1978): *Sembraron com amor. «La Salle», Centenario en España (1878-1978)*, San Sebastián, pàg. 319.

54. CAPELLÀ, Pere, «De la revolució...», *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

los detenidos está tomado militarmente por una serie de imberbes que tiemblan ante el paso de aquellos hombres desarmados.⁵⁵

Espera, impacient, poder incorporar-se a aquell moviment revolucionari que, al seu entendre, prest s'estendrà pertot arreu:

Yo espero que de la casa consistorial llamarán a todos los ciudadanos para armarlos y sumarlos al movimiento; pero pasa el tiempo y lo único que se hace es prevenirse contra los revolucionarios con crédito de tales, para que no conviertan la farsa en una realidad. De pronto un ruido sordo, como un cañonazo, parece haberse oído a lo lejos. Dudamos un momento si nos engañarán los oídos; pero no. Desde el micrófono se anuncia que el ejército ataca la Generalidad y que las fuerzas revolucionarias rechazan valientemente el ataque. Mi nerviosismo aumenta. Busco con la mirada un hombre que me diga una sola palabra, que solicite mi acción. Unos amigos que están mas al corriente que yo de cual es la extensión del movimiento, ven mis inquietudes, y unos automóviles, por cuyas ventanillas asomaban como muñones de la tragedia los cañones de los fusiles, empiezan sus idas y venidas del pueblo a la ciudad, trayendo mensajes que por lo silenciosos hacen augurar el fracaso.⁵⁶

Tanmateix, ben aviat és palès el fracàs revolucionari i la decepció davant la por, la manca de decisió i la incapacitat de la ciutadania per liderar aquell moviment. L'exèrcit havia anorreat tots els ideals:

La radio lanza al viento sus demandas de auxilio levantando, al parecer, el ánimo de los más timoratos. Los himnos regionales, alternados con alguno de carácter marcadamente revolucionario, se suceden, y todo hace suponer que pronto veremos un desplazamiento en masa de las gentes del pueblo que se dirigirán a tomar sus posiciones en las barricadas de la revolución. Y nadie se mueve [...]. La revolución, tal como yo me la imaginara, no llegó a producirse. Ni heroismos ni sacrificios. Solamente ruido, mucho ruido, carreras y sustos, y algún que otro

---

55. CAPELLÀ, Pere, «De la revolució...», *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

56. CAPELLÀ, Pere, «De la revolució...», *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

«paco» vergonzante para justificar de algun modo la existencia de municiones y armamentos. ¡Que desencanto para quien, como yo, soñara en una revolución triunfante...⁵⁷

Aquest discurs prorevolucionari i romàntic de Pere Capellà el situen lluny de Marcel·lí Domingo i molt més a prop d'Esquerra Republicana de Catalunya. Pròxim, fins i tot, a les forces socials que havien pres part en la vaga general revolucionària.⁵⁸

Els Fets d'Octubre de 1934⁵⁹ degueren marcar-lo força, tenint en compte que havia marxat de Mallorca precisament perquè Catalunya representava l'únic espai de llibertat on es conservava essencialment pur l'esperit del 14 d'abril. Els fets del sis d'octubre de 1934 i el fracàs de les polítiques radicals d'Esquerra Republicana de Catalunya marcaren la seva estada a Barcelona, sobretot perquè la frustració de la promulgació de l'Estat Català suposà el fracàs del projecte federal i la creació d'un escenari polític a Catalunya controlat per l'exèrcit espanyol —després del ban de guerra del general Batet— en nom de la República Espanyola. Davant els succeïts d'octubre de 1934, Pere Capellà envià un manifest personal adreçat als socis de l'Agrupació d'Esquerra Republicana d'Algaida, que en part no acabaven de ser conscients del que suposava aquella desfeta.⁶⁰ Eren els dies posteriors als Fets del 6 d'Octubre i la situació era de gran tensió especialment a Catalunya, Astúries i Madrid, i en menor escala també a la resta de l'Estat espanyol:

Companys i els altres polítics detinguts, conjuntament amb més d'un miler i mig de persones també empresonades només a Barcelona,

---

57. CAPELLÀ, Pere, «De la revolució...», *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

58. PUJADES MARTÍ, X. (1996): *Marcel·lí Domingo*, pàgs. 410-412.

59. LORENTE, Elena; SIMÓ, Manuel (2004): *El Sis d'Octubre del president Companys. El federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme*, Pagès Editors, Lleida.

60. GABRIEL, Pere (1976): «Alexandre Jaume, primer intel·lectual socialista mallorquí», *Randa* 3; JAUME, A. (1997) (1935): *La insurrecció de Octubre. Catalunya, Asturias, Baleares*, Res Pública Ediciones, Eivissa.

patien les primeres conseqüències de la repressió. I alhora, paradoxalment, les veus més dretanes d'entre els militars, sobretot, començaren a alçar-se contra la que consideraven poca duresa del general Batet en complimentar les ordres del Govern espanyol i assaltar la Generalitat. El 8 d'octubre, el Govern declarà l'estat marcial i tot el país i fins i tot l'Ajuntament de Madrid també va ser suspès i es va anomenar una comissió gestora. Es varen efectuar detencions de molts dirigents socialistes [...] El desenvolupament dels esdeveniments i la repressió a Astúries van ser de gran duresa i marcaren una profunda influència en els fets posteriors de dretanització i repressió a tot Espanya, i també, i especialment, a Catalunya.⁶¹

És en aquest context particularment tens en què Pere Capellà inicià la seva estada a Montcada des d'on s'ha d'interpretar el missatge tramès al seus companys d'Algaida:

Hermanos en República. Hoy que el dolor, por todo lo sucedido, nos une más fuertemente que nunca, yo, que encontré muchas veces en vosotros la base de mi fortaleza espiritual, y el apoyo en donde elevar mi planta segura, para poder lanzar con mas fuerza los dardos de la verdad, no puedo dejar de comunicaros mis emociones, para seguir siendo desde lejos, lo que fui entre vosotros, hasta que los azares, no se si de la suerte o de la fatalidad nos separaron.

La República, nuestra República, ha muerto. De ella, ya no queda más que un recuerdo ensangrentado. Los cuervos se repartirán su cadáver. En breve ya no quedarán, ni cenizas, del régimen alumbrado el 14 de abril.

Sin embargo, algo quedará, flotando, por ser indestructible, de la República tan querida por nosotros. Quedará su espíritu, el alma, que, confundida con el alma de los republicanos, esperará el momento de la reencarnación, que indudablemente ha de llegar. Deber nuestro es, laborar para que esa reencarnación sea pronto un hecho, puesto que somos los más y los mejores, no acobardarnos y esperemos confiados, por-

---

61. LORENTE, Elena; SIMÓ, Manuel (2004): *El Sis d'octubre*, pàgs. 95-96.

que un régimen como el actual, que se apoya en un charco de sangre, ha de caer pronto, ya que metido en el lodo no hay nada que se afiance.

Cataluña no ha sido vencida, como no lo ha sido el espíritu revolucionario español. El vencido queda aniquilado y en condiciones de inferioridad manifiesta. Y en Cataluña no pasa eso. En todas partes viven y se agitan los catalanes de la «Esquerra», y allí donde no se agitan estos se agitan los de la F.A.I. Los únicos que no se ven, porque son pocos y cobardes son los de la «Lliga». Los que encarnan la República nuestra se encuentran por todas partes, los de la República presente no se ven por parte alguna.

La protesta contra lo actual, es un clamor general, que ha sido ahogado por el ruido de los cañones, pero cuando cese ese rumor, la protesta se seguirá oyendo en todas partes, porque el cañoneo no ha matado nada, más que el poco prestigio que les quedaba, a los que habiendo sido traidores con el pueblo, ya no les faltaba por degradarse del todo, más que erigirse en sus verdugos.

Con que, ánimo, y no vacilar. Las vacilaciones son propias de los cobardes; los que no lo son, en los momentos difíciles es cuando menos vacilan. La verdad está con nosotros, y esa es eterna, inmortal. Por defender la verdad, el domingo hizo 25 años se fusiló a Ferrer, pero sus ideas, sobre la «Escuela Moderna» han triunfado, de tal forma, que en una de estas escuelas me gano yo el sustento. Por defender la verdad se fusiló a los mártires de Jaca y al poco, su sangre hacía florecer la República que aunque perdida hoy, será encontrada mañana, cuando la verdad, acallada ahora, se imponga por el impulso arrollador de los que la sentimos.

Nada más, amigos míos. Sabed, que hoy, como antes, estoy a vuestro lado. Los trágicos momentos que he vivido han encendido en mi pecho la llama de la rebeldía, mucho más que no lo estaba.

Podría contaros muchas cosas, que me las callo, porque estando como estamos, nadie sabe quien leerá esta carta; ya, cuando nos veamos os diré todo lo que se y todo lo que he vivido.

Hablar de revolución, en nuestro Centro, es cómodo y hasta resulta agradable, pero aquí la cosa cambia de aspecto. En fin; salud y República decente.

Espero vuestras noticias, que me compensen del dolor con que recuerdo las ingratitudes recibidas de tantos otros, que vosotros ya conocéis. Siempre el mismo. Pedro Capellá.⁶²

A diferència de Marcel·lí Domingo al qual els fets d'octubre reafirmaren en la seva posició antirrevolucionària i contrària a les reivindicacions d'Esquerra Republicana de Catalunya, Pere Capellà es mostrava lluny d'aquell posicionament moderat. Pere més aviat lamentava el fracàs de la revolució i manifestava una simpatia clara pel catalanisme d'esquerres i fins i tot per l'anarquisme.

No hi ha massa indicis sobre els fets revolucionaris a Mallorca, protagonitzats, tímidament, per les Joventuts Socialistes i els comunistes.

A Ciutat, els comunistes intentaren, sense aconseguir-ho, la vaga general. Hi hagué repercussions del moviment revolucionari a Alaró, Lloseta, Capdepera, Artà, Cala Rajada, Sencelles, Esporles, Sóller, Búger, Manacor, Felanitx, Andratx i Lluçmajor; també a Menorca i Eivissa. Foren nombrosos els empresonats, especialment comunistes; la suspensió de locals i premsa afectà tots els grups obrers, si bé perdurà més en el cas dels comunistes.⁶³

La repressió i la clausura de locals persistí a Mallorca fins al gener de 1935. Tanmateix durant els primers mesos de 1935 es produí una aproximació entre les diferents forces d'esquerra. Republicans, socialistes i co-

---

62. Carta, Montcada 9 octubre de 1934, AACT. La carta ha estat íntegrament reproduïda a ARNAU I SAGARRA, Pilar (2005): «Primera aportació a l'epistolari de Pere Capellà», a *Miscel·lània Joan Veny 6, Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 192-193.

63. GABRIEL, Pere (1973): *El moviment obrer a Mallorca*, Curial, Barcelona, pàg. 242.

munistes reivindicaven el moviment d'octubre i maldaven per recuperar l'esperit originari de la República, mentre la dreta apel·lava a l'ordre⁶⁴.

A Algaida, pel que sembla, no hi hagué detencions ni clausura de locals, però hi predominava un clima de pèrdua de llibertats i existia temor, per part d'alguns col·lectius, a manifestar-se públicament. Fins llavors hi hauria funcionat un Radio Comunista, presidit per Bartomeu Llompart que, sentin-se amenaçat, hauria decidit clausurar la societat i dissoldre's davant aquella circumstància adversa de repressió.⁶⁵

Aquell mateix dia que el governador es dirigia al batle d'Algaida, tot notificant-li la situació del Radio Comunista, Pere Capellà es feia ressò novament del fets d'octubre, i escrivia al seu germà Marià: «Veo que mi padre, segun cuenta Francisca, está algo decepcionado y amargado por todo lo acontecido, aunque es muy posible, que al recibo de esta, aquello haya pasado ya a un segundo término, para ceder el puesto a las inquietudes vividas con motivo de la actualidad ciclista, porque de seguro que en Lluchmayor se habrán celebrado carreras». ⁶⁶ I acabava: «Informadme de la marcha de la Sociedad, con qué animos recibieron mi carta, de lo que se ventila allí, de como acabó la contrata del teatro»⁶⁷,

---

64. Sobre el ressò dels Fets del Sis d'Octubre a Mallorca, vegeu: SUREDA BLANES, F. (1935): *Oraciones fúnebres pronunciadas por el Dr. D.... en 1934 con motivo de la insurrección de Asturias*, Imprenta Mn. Alcover, Palma de Mallorca; TUGORES, Antoni (2004): *El batle Antoni Amer*, pàgs. 179-181.

65. Ofici del governador civil al batle d'Algaida, Palma 23 de octubre de 1934, AMA, Lligall 251: «Sírvasse V. practicar a D. Bartolomé Llompart, Presidente de la sociedad Radio Comunista, en contestación á la instancia que dirige a este Gobierno que no es incumbencia de este Gobierno autorizar la disolución de las sociedades sino de sus asociados, debiendose enviar copia del acuerdo de disolución a este Gobierno para ser baja en el Registro Especial. Juan Manent». Per altra banda, GABRIEL, Pere (1973): *El moviment*, 259, manté que a Algaida hi havia un radio o cèdula comunista des de març de 1934 i que s'hi mantingué activa fins el 1936.

66. Carta de Pere Capellà als seus germans Marià i Francisca Capellà, Montcada 16 octubre de 1934, AACT.

67. Al començament de 1935, Miquel Mulet Pou tenia la contracta de la sala cine-

y de como se ha resuelto mi vacante; en una palabra, tenedme al corriente del desarrollo del pueblo, y saludad siempre de mi parte a todos mis parientes, vecinos y amigos». ⁶⁸ Un mes después de la seva arribada a Montcada afirmava:

Mi trabajo es bastante duro, pero ya estoy aclimatándome, por lo demás, comparado con «el justsolá butins» resulta un juego. Hace unas cuatro semanas que estoy con los niños, que estaban completamente abandonados y ya empieza a verse el resultado de mi labor, y hasta tengo la convicción de que, entre los padres, que son los sostenedores de esto, he sabido hacerme querer un poco. Y te mentiría si no te dijera, que yo mismo le estoy tomando un poco de cariño a todo esto.

Las horas las paso en la escuela o escribiendo. Llevo por lo menos mas de treinta y cinco o cuarenta cartas —y es muy posible que me quede corto— mandadas. Además preparo trabajos para la escuela, y las noches, en la cama, leo algo sobre cuestiones sociales que son las únicas que me interesan.

Aun no conozco ningún café de Moncada. Solamente aquel en que vivo y aun lo conozco como fonda.

Ni Moncada mismo conozco, casi no he corrido mas calles que las que van de la escuela a la fonda, y de la fonda al tren.

De modo que ya ves que mi vida es poco complicada, pero no sería nada de extraño que se complicara porque las chicas esas, no me son del todo antipáticas. ⁶⁹

---

ma i del casino de ca na Mena, on estava instal·lada l'agrupació d'Esquerra Republicana Balear, d'Algaida. AMA, Lligall 252. El 30 de setembre de 1935, Joan Oliver tenia la contracta de ca na Mena i del Luna Park. Ofici del batle a l'Administrador de Rentes Públiques de les Balears, Algaida 30 de setembre de 1935, AMA, Lligall 252. Sobre Miquel Mulet Pou: ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 91-94.

68. Carta de Pere Capellà als seus germans Marià i Francisca Capellà, Montcada 16 octubre de 1934, AACT.

69. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Montcada, 2 novembre de 1934, AACT. Sobre la ideologia i l'esperit que alimentaven les escoles racionalistes, depe-

Més tard escrivia:

Todo sigue bien por aquí. Cuestión de trabajar y dormir y a ver si logro reposar mi espíritu, pues me estoy dando cuenta de que esos últimos años llevé una vida demasiado agitada. Aquí he encontrado mi reposo, hasta ahora no he podido reanudar mis estudios, porque no puedo, es un cansancio grande el que llevo. Veremos dentro de unos meses, porque tengo interés en prepararme fuerte para los próximos cursillos.

He recibido sendas cartas de dos de mis profesores y ambas me saludan en nombre de todos mis compañeros de claustro, hasta del señor Enseñat⁷⁰ que era el menos amigo, y una de ellos, me asegura uno de los primeros puestos en las oposiciones.⁷¹

La seva participació en aquell tipus d'escoles anarquistes i laïques de tradició moderna és el que l'aproxima a les publicacions anarquistes de Mallorca com ara *Cultura Obrera*,⁷² òrgan de la Confederació Regional del Treball de Balears i portaveu de la CNT, en la qual hi col·laborà, almenys amb un article, el febrer de 1935.⁷³ Un cop normalitzada la

---

nents de la CNT-FAI, vegeu: *Manual del militant*, Barcelona 1937, pàgs. 149-154. Vull agrair als professors Albert Ghanime i Susana Tavera que m'hagin facilitat, des de Barcelona, una còpia d'aquesta obra.

70. Josep Ensenyat: catedràtic de filosofia a l'Escola Normal de mestres, signà el Manifest d'adhesió als Catalans, de 1936. Vegeu: MIRÓ, S. (1998): *Maestros*, pàg. 120. No obstant això, esmenta aquest nom per reforçar l'argument del suport que tenia de la majoria del professorat, fins i tot d'aquells amb els quals hi ha havia una certa distància. Segons el testimoni d'alguns alumnes de Magisteri dels anys cinquanta, el professor Ensenyat féu alguns comentaris més aviat despectius i irònics sobre la vida i obra de Pere Capellà, quan aquest era ja un autor teatral popular.

71. Arxiu Pere Capellà: carta de Montcada, sense data.

72. RAMOS DIAZ, Encarnación, «Cultura Obrera (1919-1936): expresión del pensamiento ácrata» a SERRA, S.; COMPANY, A., *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*, XII Jornades d'Estudis Històrics Locals, IEB, Palma 1994, 501-510.

73. Antoni Coll Sastre, propietari d'una fàbrica de licors, havia estat afiliat al Partit Socialista, a la Lliga Laica, a l'Ateneu Sindicalista i havia estat administrador de Cul-

situació a Mallorca, el gener de 1935, Pere Capellà es decidí a contar als mallorquins la seva vivència dels fets d'octubre a Catalunya i la seva percepció particular d'aquella revolució que ell mateix definia com una «comèdia bufa». Així publicà un article extraordinari, en el qual, quatre mesos després de la declaració frustrada de l'Estat Català, Pere Capellà encara dubtava i es qüestionava sobre els motius d'aquell fracàs tan sonat.⁷⁴

Per altra banda, adesiara també enviava articles a publicacions vinculades a Esquerra Republicana Balear. Així l'any 1935, en el número 89 de la revista *República*, hi escriví l'article «Otra vez el verdugo», en contra de la pena de mort. Escriu el jove militant algaídi:

Un desdichado más, una víctima de la incultura yace vencida por los mismos que, acaso, nada hicieron para apartarle de las sendas de la delincuencia. Los hombres malos no se han estremecido de terror, como se pretende, porque los malos tienen el alma virgen de emociones nobles; los hombres buenos, que no necesitan del escarnio, son los únicos que habrán sentido estremecimientos de espanto ante la ejecución.⁷⁵

Poc després, el 4 de maig de 1935, publicava un article, a *La Voz de Porreras*, titulat «Sobre la pena de muerte».⁷⁶ Aquí es declara partidari

---

tura Obrera. Era membre de la Lògia Pitàgores, a la qual pertanyien també el professor Josep Maria Olmos i Jaume Comas, amics de Pere Capellà. Cfr. GINARD, David (1990): «La Lògia maçònica Pitàgoras 20 i la Guerra Civil a Mallorca», a PONS BERTARD, J., *Memoria de Mallorca, 1936*, El Tall Editorial, Mallorca, pàgs. 16-17.

74. CAPELLÀ, Pere, «De la revolució chica de 'L'Estat Català'. Una noche de pesadillas», *Cultura Obrera* 1 febrer de 1935.

75. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 40.

76. Pere Capellà visqué a Montcada la commemoració del 25è aniversari de l'afusellament de Francesc Ferrer i Guàrdia. Aquella mort suscità un debat entre els intel·lectuals progressistes, encapçalats per Marcel·lí Domingo i Gabriel Alomar entre d'altres, cfr. SOLÀ, Pere, *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*, Curial, Barcelona 1978. Cfr. Concretament DOMINGO, Marcel·lí, «Los ídolos» *La Publicitat* 11 octubre de 1909 —comentari a SOLÀ, Francesc Ferrer, 133; i ALOMAR, G., *La pena de mort*, Ed. J. Mascaró Passarius, Ciutat de Mallorca 1972, pròleg d'Antoni Serra.

de l'abolició de la pena de mort,⁷⁷ tot dient que la mort d'una persona condemnada no és mai un acte de justícia sinó de venjança i, a tot això, fa algunes referències al cristianisme i a la figura de Jesucrist com a defensor de la pau i de l'amor. A la vegada, interpreta que mai no pot esser justificable la mort de l'esposa infidel i es declara partidari del divorci». ⁷⁸ Capellà apareix com hereu i continuador d'aquella nissaga d'intellectuals com Gabriel Alomar i Marcel·lí Domingo, entre d'altres, que defensaren Rull (1908) i Ferrer i Guàrdia (1909); rebutjaren l'assassinat de Salvador Seguí (1921) i denunciaren també el de Sirval (1934). Tots ells eren pacifistes, defensors i solidaris amb els anarcosindicalistes, republicans i anarquistes, per més que fossin criminalitzats per la societat benpensant. Com Gabriel Alomar, Capellà també publicà a *Cultura Obrera* i mantingué una certa vinculació emocional amb el radicalisme i la militància anarquista, per més que des d'un vessant més republicà. En articles d'aquestes característiques allò que es posa de manifest és la barreja d'influències polítiques, professionals i emocionals que repercutiren directament i indirecta en l'evolució ideològica de Pere Capellà a Catalunya.

A Barcelona, Pere aprofita per visitar la ciutat i participa de la vida social i cultural de la ciutat:

Y dejando aparte los comentarios elegantes, que me sugiere el enriquecimiento artístico del hogar, hablemos de otras cositas, que nos mantengan a través de esta carta, un poquito cerca y unidos por mediación de mis palabras, pues yo, siempre que escribo lo hago bajo la impresión de que os tengo presentes, de que os hablo de cerca, y es muy seguro, que, vosotros, cuando me leais, sintais tambien ese acercamiento.

El domingo pasado estuve en Barcelona, a visitarla, que bien lo deseaba, y pude ver los desperfectos causados por el temporal político. Me

---

77. CORRAL, J. L. (2005): *Historia de la pena de muerte*, Aguilar, Madrid.

78. MIRALLES, Joan (1980): *Vida i obra*, pàg. 9.

paseé con Mulet⁷⁹ y un joven de Montuiri, un tal Collet,⁸⁰ que estaba aquí en viaje de negocios. En Barcelona, uno se distrae y acaba por no acordarse de Mallorca, pero en Montcada esa distracción no es posible. Solo trabajando entretengo un poco la pesadilla del recuerdo, y cuando recibo carta parece que me rejuvenezco, tal es mi contento. Por eso no te extrañe Mariano, que en busca de consuelo a mis pesares, baje a Barcelona siempre que pueda, ya que mis escapadas a la ciudad son muy justificadas.⁸¹

Quinze dies després, novament escrivia al seu germà Marià:

Aquí, en Mallorca, según dices, teneis a Vendrell.⁸² En Barcelona a Marcos Redondo⁸³ y a un tal Miras, joven tenor que es una maravilla. Por la carta de mis padres te habrás enterado de lo que vi el domingo en el Teatro Nuevo. Antes conocí, el «Barcelona» en donde vi «Cinco lobitos» comedia, muy buena, y el «Poliorama» en donde ví «Maria la Famosa», también comedia, y otro domingo me lo pasé en el ‘Bataclán’ dándome un atracón de desnudismo integral. De modo que ya vés, que aprovecho mis ratos de descanso, lo mejor que puedo.⁸⁴

---

79. Es tractava del seu amic algaidí, Bartomeu Mulet Trobat que, el 1934, es trobava també a Barcelona destinat. Era militar d'Artilleria.

80. No és probable que es tractàs de Joan Mas Verd «Collet», batle de Montuiri. Cfr. ARBONA, Onofre (2001): *Montuïrers que han deixat petjada*, Bona Pau, Montuiri, pàgs. 231-232.

81. Carta de Pere Capellà als seus germans Marià i Francisca Capellà, Montcada 16 octubre de 1934, AACT.

82. Sobre el tenor Emili Vendrell: MASSOT I MUNTANER, Josep (1992): *Els intel·lectuals mallorquins davant el Franquisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pàgs. 193 i 234.

83. Vegeu J[uaume] R[idagales] B[abí], «Redondo Valencia, Marcos», a *Gran Enciclopèdia de la Música*, Barcelona 2002, t. 7.

84. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià Capellà, Montcada 2 novembre de 1934, AACY.

Més tard escrivia —carta sense data—:

El domingo pasado estuve a ver una zarzuela del maestro Penella, que la estrenaron el sábado, titulada «Curro gallardo» que constituye un éxito sin precedentes. La compañía es la misma que trabajó hace poco en el Lírico, el barítono que tu me citabas Hartogs, creo se llama, alcanza un éxito rotundo, lo mismo que Mayral que me encantó con sus filigranas.⁸⁵

La intenció principal de Pere Capellà durant aquell curs escolar era preparar oposicions i accedir a l'escola pública a Mallorca. Hem vist com mantenia contactes amb els seus professors i, ben segur, rebia instruccions i consells directament des de Mallorca. Desconeixem, no obstant, si aquell any es presentà als cursos de mestre. És gairebé segur que aquell estiu, després de finalitzar el curs escolar a Montcada,⁸⁶ tornà a Mallorca i que, ateses les circumstàncies, hagué de partir a Catalunya novament al començament de curs escolar. Ja llavors Pere Capellà s'havia afiliat també a Esquerra Republicana de Catalunya i és plausible imaginar que cercàs millorar les condicions professionals, ensenyar en una escola vinculada als cercles nacionalistes que disposaven d'ateneus i centres a Barcelona, alguns dels quals amb escola. Sabem que aquell nou curs (1935-1936) estigué vinculat professionalment a una escola de Sants (Barcelona)⁸⁷ i que

---

85. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià Capellà, Montcada, sense data, AACT.

86. Vull agrair a Alexandra Casanovas Duch l'ajut i la seva col·laboració en tot allò que foren les estades de Pere Capellà a Barcelona. Ricard Ramos, historiador de Montcada, ens ha proporcionat dades d'interès, però no hem pogut localitzar l'escola en la qual exercí Pere Capellà en aquella localitat. Tampoc no hem localitzat cap pista en el treball encara inèdit: MUÑOZ FERREIRO, Maria del Puerto; HEREDIA CABALS, Óscar, *La II República i la Guerra Civil a Montcada i Reixac 1931-1943*, Premi d'Investigació Ajuntament de Montcada 2004.

87. A Sants llavors hi havia l'Escola Llum, vinculada a l'Ateneu Racionalista de Sants, i l'Ateneu Enciclopèdic Sempre Avant, inaugurat el 1933, promogut per Zacarias Oliveras, dedicat a la formació Obrera. Vegeu GONZÁLEZ-AGÀPI-

aquell període degué suposar també el compromís definitiu amb el nacionalisme català.⁸⁸

Durant aquest període, sota la influència de la *Catalanitat de les Mallorques* de Pere Oliver Domenge, entre d'altres, escriví el poema «Jo sóc català», una de les obres cabdals del seu pensament nacionalista, una militància per ventura no valorada suficientment perquè llavors no ocupava cap posició de reconeixement en els espais del nacionalisme cultural i polític a Mallorca.⁸⁹

Enmig de la mar
s'aixeca ma terra
fins tocar el cel,
que es deixa en la Serra,
banderes de blau.
Jo sóc balear,
jo sóc de Mallorca,
català insular.
Tot el meu passat,
que la història allunya,
el tenyeix de glòria

TO, Josep; MARQUÈS, Salomé; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat (2002): *Tradició i renovació*, pàg. 641. L'Escola Racionalista Badal, de Sants (1933-34), estava vinculada al Sindicat de Transports de la CNT, on s'impartia coeducació. Vegeu CORTADA ANDREU, Esther (1988): *Escuela mixta y coeducación en Cataluña durante la 2ª República*, Instituto de la Mujer, Madrid, pàg. 188.

88. Malgrat els diferents intents d'Alexandra Casanovas tampoc no hem localitzat, encara, l'escola on pogué exercir Pere Capellà.

89. Josep Massot i Muntaner insisteix en aquest idea quan afirma: «Amb ulls d'ara, pot semblar que Pere Capellà no era un home destacat per res –ni tan sols no havia signat el famós Manifest dels Catalans de l'estiu de 1936 i el seu nom no surt per a res ni en El Mallorquinisme Polític de Gregori Mir, ni a l'antologia del mallorquinisme d'esquerra preparat per Mateu Morro i Sebastià Serra...» MASSOT I MUNTANER, Josep (2005): *Escriptors i erudits contemporanis. Cinquena sèrie*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 176.

la Gran Catalunya.
En les rels profundes
de la meva gent,
un conqueridor
portà, proa al vent,
la nau que a Salou
deixà ses amarres,
seguint la bandera
de les quatre barres.
Jo sóc de la raça,
vella i gegantina,
que espantà les mars
la gent sarraïna.
Jo sóc de la Pàtria
dels agermanats,
Joanot Colom,
vells antepassats,
defensors heroics
de tradicions,
que en sang ofegaren
Àustries i Borbons.
Herois de Mallorca,
herois Catalans,
que en les hores greus
us dàreu les mans,
fent del vostre exemple
sagrada costum,
jo us tinc en ma vida
de guia i de llum.
Jo sóc mallorquí,
i és la meva glòria
esser català
per la meva història.

Estim Catalunya
perquè té un passat
de lluita incansable
per la llibertat;
perquè dins un regne
d'oprobri i de sang,
teixí la grandesa
del Corpus de Sang;
perquè en tots els segles
contra l'esclavatge

[...]

Aquells anys, per a Pere Capellà van ser de ruptura i de distanciament definitiu de la dreta radical i del republicanisme radical lerrouxisista. De la dreta sociològica algaidina ja se n'havia allunyat feia temps, però la distància emocional i ideològica augmentà com a conseqüència del procés de radicalització de la dreta i de l'evolució personal del mateix Capellà. Pel que fa als antics companys del vell republicanisme radical, els algaidins relacionats amb el «Mascle Ros», com ara Josep Sastre Pascual, varen desaparèixer de la vida pública. Fins llavors havia compartit amb el lerrouxisme la crítica als poders econòmics, a l'Església, però Pere coneixia profundament la traïció de Francesc Julià i del governador Joan Manent, i sospitaven de la connivència entre Joan March i Jordi Martí Rosselló «Mascle Ros», sobretot a partir de 1933.⁹⁰ Per altra banda, Capellà sintonitzava cada cop més amb el plantejament nacionalista i republicà d'Esquerra Republicana de Catalunya i participava, sobretot

---

90. Aquesta qüestió no ha estat suficientment estudiada, ni tan sols la sociologia del Partit Republicà Radical, però hi ha una certa hipòtesi que el juliol 1936 no patiren la repressió ni eren considerats desafectes al Moviment. Vegeu: POMAR, Jaume (1986): «Antoni Martí Rigo», *Memòria Civil* 5, 2 febrer 1986, III; CASELLES, Nicolau (1986): «Semblança de Jordi Martí», *Ibid.*, IV; SERRA, S. FONT, J. (1986): *Foch y Fum*, *Ibid.*, V.

durant els períodes vacacionals a Mallorca, en actes públics d'Esquerra Republicana Balear. Així el 3 d'abril de 1935 Pere Capellà, «el destacado militante y maestro de primera enseñanza», fa una conferència al Centre d'ERB de l'Eixample de Ciutat sobre «La política a la ruralia».⁹¹

---

91. MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 39.

VII

DEL FRONT POPULAR A LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

EL FRONT POPULAR (FEBRER DE 1936-JULIOL DE 1936)

Des del mes d'octubre de 1935, Pere Capellà exercia de mestre d'escola a un centre escolar de Sants (Barcelona). Després d'un curs escolar a Montcada (1934-35) havia canviat de centre escolar per motius que encara desconeixem. Així mateix, no hem pogut localitzar l'escola en la qual exercí durant aquell segon curs. La residència a Barcelona, per motius professionals, li hauria impedit assumir un major protagonisme en l'Agrupació d'Esquerra Republicana Balear d'Algaida, almenys entre febrer i desembre de 1935. És més, tampoc no disposam d'excessiva documentació sobre aquesta agrupació.¹ Val la pena destacar, no obstant, que el seu pare, Llorenç Capellà, era vocal de l'Agrupació i que el seu germà Marià també milità en aquell partit, almenys pel que es dedueix de la documentació posterior de 1945, segons Bartomeu Ballester.² Malgrat

---

1. El febrer de 1935 la junta directiva de l'agrupació era formada per Antoni Mulet Gomila, president; Antoni Sastre Rigo, vicepresident; Llorenç Manila Bibiloni, secretari; Llorenç Antich Fiol, vicesecretari; Sebastià Company Martí, tesorero; Joan Llull Fiol, comptador i Gabriel Roig Seguí, Joan Bibiloni Cánovas, Joan Oliver Garau i Llorenç Capellà Garí, vocals. Cfr. BALLESTER SALAS, Bartomeu (2004): *Els partits i les eleccions a Algaida durant la Segona República*, Treball de curs inèdit.

2. BALLESTER SALAS, B. (2004): *Els partits...*

tot, es poden plantejar una sèrie d'hipòtesis plausibles respecte a l'evolució del partit a Algaida en aquell període relativament obscur i difícil, com va ser el denominat Bienni Negre. Per una banda, durant aquella conjuntura Pere Capellà hauria mantingut una doble militància política. És a dir, hauria conservat la seva militància a Esquerra Republicana Balear i s'hauria afiliat a Esquerra Republicana de Catalunya. De fet, disposam del seu carnet d'afiliació a aquest partit i deduïm que hauria mantingut una actitud compromesa amb el catalanisme d'esquerres, un compromís que persistí durant la Guerra Civil. Ocasionalment, durant les vacances escolars i des de Barcelona estant, hauria col·laborat amb l'Agrupació d'Algaida d'ERB. Per altra banda, la conjuntura política amb el centre-dreta en el poder de l'estat i amb l'Ajuntament d'Algaida controlat pels conservadors, la consolidació d'Esquerra Republicana Balear d'Algaida no degué ser gaire fàcil. El Govern Civil i l'Ajuntament d'Algaida s'encarregaren de posar tota casta de pals a les rodes perquè aquella agrupació no s'enfortís. En aquest sentit, el governador civil Joan Manent notificava al batle Pere Janer —líder a la localitat del Partit Republicà de Centre de Joan March— la denegació d'una autorització sol·licitada per ERB i els impedia realitzar un míting públic, programat pel 10 d'octubre de 1935.³ La coincidència d'aquesta negativa amb una autorització datada el 24 del mateix mes per celebrar un acte de característiques semblants, planificat per dia 27,⁴ ens fa pensar que el primer acte sol·licitat possiblement tenia alguna relació amb l'acomiadament de Pere Capellà, a punt de partir novament a Barcelona. Aquell acte hauria estat denegat, mentre que quinze dies després, sense la presència de Pere Capellà a Algaida, els actes públics d'ERB perdien bona part de la càrrega política pública que tenia l'anterior, almenys en el context de les lluites polítiques locals.⁵

3. AMA, Lligall 249, citat per BALLESTER SALAS, B. (2004): *Els partits...*

4. AMA, Lligall 249, citat per BALLESTER SALAS, B. (2004): *Els partits...*

5. No obstant això, al final de setembre o al començament d'octubre Pere Capellà

Sense Pere Capellà al capdavant, sense la seva presència física a Algaida, durant aquells mesos d'octubre a desembre de 1935 s'hauria produït una escissió profunda en la direcció de l'agrupació d'ERB d'Algaida. Alguns dels seus dirigents més significatius deixaren Esquerra i constituïren, el desembre de 1935, l'Agrupació Socialista d'Algaida.⁶ Es tractava, a més, d'antics militants del PRRS que, molt probablement, devien considerar l'estratègia d'ERB massa tova, excessivament burgesa i allunyada del món obrer. Així mateix, és probable que aquella escissió fos una conseqüència de la incompatibilitat d'un grup de militants amb la direcció d'Esquerra a nivell local. En qualsevol cas, aquesta divisió tampoc no degué satisfer massa Pere Capellà que, malgrat tot, persistí militant i amb un ascendent rellevant a Esquerra Republicana Balear.

Mentre a Algaida el socialisme captava bona part de la militància tradicional del republicanisme d'esquerres més radical, Pere Capellà enfortia els seus lligams amb el catalanisme, sense claudicar de les seves reivindicacions de classe. Aquella influència ideològica que havia interioritzat durant els primers anys de la República madurà encara més a partir de l'experiència professional i política viscuda a Catalunya. Tot i que inicialment havia estat vinculat a una escola racionalista, pròxima a la CNT, que havia col·laborat en publicacions anarcosindicalistes i que admirava el compromís radical d'aquests col·lectius, la seva trajectòria política mai no estigué constreta a l'ideari anarquista. Més aviat, a Barcelona moderà el seu discurs social i eixamplà els horitzons nacio-

---

havia participat en un acte d'Esquerra Republicana a Algaida: «Ja constituïda Esquerra Republicana Balear, trobam Pere Capellà parlant a diversos actes. Les seves condicions de bon orador el duïen a haver de parlar molt sovint. Així, a un acte d'ERB a Algaida hi parlaren Pere Capellà, Joan Mas i Verd i Bernat Gaita Isern», MORRO, M. (2004): «Camins», pàg. 39.

6. La Junta Directiva era formada per: Antoni Fullana, president; Llorenç Manilla Bibiloni, vicepresident; Miquel Oliver Mir, secretari; Joan Oliver Garau, vicesecretari; Antoni Sastre Rigo, dipositari i Miquel Martorell, Bartomeu Trobat i Pere Jaume Fullana, vocals. BALLESTER, B., *Els partits...*

nalistes. El seu poema «Jo sóc català» resumiria el seu credo catalanista i esdevindria, a partir sobretot de 1935, l'eix del seu compromís amb Mallorca i amb Catalunya. En qualsevol cas, el seu, és un compromís sorgit de la socialització i l'experiència catalana, on incorporà perspectives noves i eixamplà el punt de mira del seu compromís republicà.

Va ser llavors quan conegué de prop l'experiència dramàtica de la Generalitat de Catalunya, sobretot després dels succeïts d'octubre de 1934, i participà activament en el procés de normalització democràtica de l'autonomia catalana. Malgrat disposam d'escassíssima informació personal, Pere Capellà durant aquest període s'hauria convertit en un militant de base d'Esquerra Republicana de Catalunya, sense renunciar al seu ascendent sobre l'Agrupació algaidina d'Esquerra Republicana Balear, en una conjuntura difícil per als seus companys algaidins, com hem vist.

A Algaida, de fet, al començament de 1936 hi havia tres organitzacions republicanes d'esquerra —ERB, l'Agrupació Socialista d'Algaida i l'Agrupació Socialista de Pina—, i una de dreta —la Unió de Dretes— i no hi havia, pel que sembla, cap agrupació local de centre-dreta, vinculada a Lerroux o Joan March, tot i que l'Ajuntament era en mans de militants d'aquests partits. A banda d'això, el 5 de febrer de 1936 Alfonso de Zayas constituí oficialment la Falange a Algaida, formada per 16 membres, alguns dels quals des de feia algun temps mantenien contacte amb els falangistes de Lluçmajor.⁷

Durant el mes de gener de 1936 se celebraren a Algaida una sèrie de mítings per escalfar la campanya electoral del 16 de febrer. El dia de sant Honorat, patró d'Algaida, hi hagué un acte de la Unió de Dretes al local del carrer del Bisbe número 7, i un altre al carrer Major de Pina.⁸ Dos

---

7. MARQUÉS DE ZAYAS (1955): *Historia de la Vieja Guardia de Baleares*, Madrid, pàgs. 138-139.

8. Ofici del vicepresident d'Unió de Dretes, Gabriel Oliver, al batle d'Algaida, Algaida 15 de gener de 1936, AMA, Lligall 253.

dies després, Esquerra Republicana Balear celebrà un acte electoral a la sala del seu local social de la Plaça número 11, en el qual intervingueren Pere Capellà, Bernat Gaita i Ramon Perpiñà, i que comptà amb la presència d'uns 400 assistents.⁹ Segons l'informe telegràfic del batle Pere Janer al governador civil Joan Manent, «los temas desarrollados han sido comparación de la labor de los gobiernos del bienio izquierdista con los del bienio de derecha y labor que desarrollarán en la futura política, si triunfasen en las próximas elecciones».¹⁰ D'aquesta manera es constata com Pere Capellà, en realitat amb residència a Barcelona, apareix com el principal representant públic d'Esquerra Republicana Balear d'Algaida i com a líder d'aquella agrupació. *La Voz de Porreras* —un setmanari d'Esquerra Republicana Balear, dirigit pel mestre d'escola Miquel Ximelis Bisquerra,¹¹ amb el qual segurament Capellà hi mantenia una relació estreta— publicà, gairebé un mes després, el 22 de febrer de 1936, una síntesi de la intervenció pública de Pere Capellà, molt probablement aquella de la nit del 18 de gener, en la que parlà de la derrota del caciquisme, enaltí la tasca cívica del centre instructiu local, censurà els cartells propagandístics de la dreta per la seva demagògia culturalista i destacà els avantatges del programa de l'esquerra com a mitjà per assolir la pau i la convivència.¹² Així mateix, el 20 de gener de 1936, l'Agrupació Socialista d'Algaida arrebegà també uns 400 assistents en un míting, celebrat en el local mateix d'ERB, en el qual intervingueren Maria Plaza, Garcia, Ignasi Ferretjans i Joan Monserrat Parets.¹³ El batle en el corresponent informe al governador civil, signi-

9. Ofici del batle al governador civil, Algaida 19 gener de 1936, AMA, Lligall 253.

10. Ibid.

11. MULET, Bartomeu (1995): «Repressió franquista (assassinats i depuracions) contra el magisteri a Mallorca (1936-1939)», *Lluc*, 784, pàg. 29. FERRÀ, Rafel (1999): «La premsa local a Porreres durant la Segona República», a *Jornades d'Estudis Locals a Porreres*, Mancomunitat Pla de Mallorca, pàgs. 129-139.

12. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàgs. 9-10.

13. Ofici del batle d'Algaida al governador civil, Algaida 20 gener de 1936, AMA, Lligall 253.

ficava que «los temas desarrollados han sido Problema agrario, Revolución de Asturias, Asunto del clero, Credito Balear y Agrario, Contra la política de derechas».¹⁴ El centre-dreta no escatimà esforços davant unes eleccions que es presentaven en un clima molt escalfat i tens políticament. El 13 de febrer la Unió de Dretes celebrà un nou míting en el Teatre Principal d'Algaida i un altre a Pina, amb la intervenció de Lluís Pascual, Antònia Palmer, Margalida Alcover i Gabriel Cortès.¹⁵ Desconeixem si Pere Capellà participà activament en més actes públics i si restà a Algaida fins a les eleccions.¹⁶ El 25 de gener de 1936 publicà, a *La Voz de Porreras*, un manifest titulat «A elegir ciudadanos»,¹⁷ on llançava un atac duríssim contra Joan March i el govern del Bienni Negre, del qual en feia una anàlisi des de les eleccions de novembre de 1933. Joan March era «el amo del mallorquinismo aborregado», «famoso contrabandista», «pirata», posseïdor d'una fortuna «amasada con toda clase de malas artes», mercader i prototipus d'una dreta indesitjable:

Votarlos significa negar la libertad de treinta mil presos, que no han cometido más delitos que ofrecer sus vidas para la conquista de una sociedad mejor, hombres que en su mayoría, tienen un hogar donde faltan unos brazos que aminoren los estragos de la miseria. Votar las derechas es contribuir a establecer la injusticia como norma de derecho...

---

14. Ibid.

15. Ofici del vicepresident de la Unió de Dretes, Joan Trobat, al batle d'Algaida, Algaida 12 de febrer de 1936, AMA, Lligall 253.

16. Hi ha indicis sobre la participació de Pere Capellà en altres mítings previs a les eleccions generals de febrer de 1936. En un acte que es feia damunt la Plaça d'Algaida, arran d'una intervenció pública, Capellà va ser increpat per l'apotecari de la localitat. Davant aquesta actitud sembla que el rebentador es defensava que estava en un lloc públic i tenia dret a manifestar el que volia. Davant això, Pere Capellà li contestà que els ases també circulen per la via pública i no per això es dediquen a pegar coces indiscriminadament [Antoni Capella Trobat, de tradició oral].

17. Arnau Company m'ha facilitat la transcripció d'aquest article.

Entre els principals retrets a la política conservadora, Pere Capellà esmentava l'assassinat del periodista Sirval durant la Revolució d'Octubre, l'afer de l'estraperlo causant del deteriorament públic del lerroxisme, el cas de Nombela sobre la desviació de fons oficials, el suport econòmic de l'Estat a l'Església i la fallida a Mallorca del Banc de Crèdit Balear, que tant directament havia afectat els petits inversors mallorquins.¹⁸ Per altra banda caracteritzava la dreta espanyola com injusta, repressiva i bel·ligerant, i acabava:

Las derechas son peores que la muerte; son el crimen. Asturias, con todos sus mártires, nos sirve de testimonio. Las izquierdas no tan solo son la negación de aquellas, la vida, sino que son promesas de creación constante, son fuente de vida. ¡A elegir, ciudadanos! Por nuestra dignidad mallorquina, no votéis la piratería; por el bien de la España trabajadora, votad las izquierdas.

En aquelles eleccions generals del 16 de febrer de 1936 els candidats s'agruparen en dos grans blocs. Per una banda el Front Popular¹⁹ —o Front d'Esquerres a Catalunya— que comptà a les Balears amb els candidats Francesc Carreras i Bernat Jofre (ERB), Antoni Amer (URF), Alexandre Jaume i A. Gomila (PSOE), amb els comunistes i els representants del Partit Obrer d'Unificació Marxista; i de l'altra la candidatura de dretes, formada per J. Pujol, T. Salord i C. Puget (CEDA), Bartomeu Fons (Regionalista), Joan March, Pere Matutes i J. Suau (PRC). A Algaida el Front Popular obtingué el 32'8% dels vots, mentre la candidatura de dretes n'obtingué el 67%. Pere Matutes amb 1.306

---

18. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàgs. 9-10. Sobre el deteriorament del Partit Republicà Radical que s'anava desintegrant i havia esgotat la seva credibilitat, vegeu: RUÍZ MANJÓN, Octavio, *El Partido Republicano Radical (1908-1936)*, Tebas, Madrid 1976, pàgs. 501-527; ÁLVAREZ JUNCO, J. (1990): *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demogogia populista*, Alianza Editorial, Madrid, pàgs. 430-431.

19. JULIÀ, Santos (1979): *Orígenes del Frente Popular en España (1934-1936)*, Siglo XXI, Madrid 1979.

vots, doblà el candidat més votat del Front Popular Bernat Jofre, que obtingué 650 vots. Els resultats globals a les Balears atorgaren els set escons a la candidatura de dretes. No obstant això, la victòria del Front Popular a nivell d'estat atorgà el poder del govern central a l'esquerra. Després del quinquenni republicà, allò que es posà de manifest el febrer de 1936 a Algaida era el pes social i polític del centre-dreta. L'electorat algaidí es manifestava majoritàriament conservador.

Se suposa que, entre febrer i juny de 1936, Pere Capellà hauria tornat a Barcelona per continuar el curs escolar, mentre preparava oposicions per obtenir una plaça pública com a mestre d'escola. De fet, es presentà al curset de mestres convocat aquell final de curs i aprovà els exercicis eliminatoris celebrats el juliol de 1936, la primera passa per obtenir aquella plaça tan desitjada, per la qual havia lluitat des que havia iniciat els estudis de magisteri el 1930.²⁰ Segons el Butlletí Oficial de la Província de les Balears, de 21 de maig de 1936, 270 mestres sol·licitaren prendre part en els cursos d'ingrés al magisteri nacional, d'acord amb allò que disposava l'ordre de la Direcció General de Primer Ensenyament de 17 de març de 1936. Entre aquests mestres hi figuraven, a més de Pere Capellà, Miquel Buades Riber, que havia fundat l'Escola Decroly a Campanet el 1934; Néstor Gallego Caparrós, que ja militava a Falange;²¹ Sebastià Monserrat Salvà,²² fill de Joan Monserrat i Parets; Antoni Pericàs Mir, d'Algaida i amic de Pere Capellà, i Miquel Ximelis Bisquerra, militant d'Esquerra Republicana Balear i director de *La Voz de Porreras*, entre molts altres. Tanmateix, com tindrem ocasió de constatar, Pere mai no pogué exercir com a tal, atès que l'agost de 1936

---

20. Raimundo Clar Garau. Acta notarial de 23 de maig de 1978 que certifica aquell fet. Arxiu Familiar Llorenç Capellà Fornés.

21. Vegeu: MAS QUETGLAS, Joan (2003): *Els mallorquins de Franco. La Falange i el Moviment Nacional*, Documenta Balear (=Menjaments, 49), Mallorca, pàg. 34.

22. Anys més tard, el 1958, va ser rehabilitat com a mestre nacional i obtingué una plaça, segons el seu fill Joan Montserrat.

se suspengué la realització d'aquells darrers cursets de mestres, tal com afirma el professor Bartomeu Mulet:

Aquesta escola del nacional-catolicisme havia de tenir uns nous mestres que havien de col·laborar en la construcció d'un nou model educatiu. I per això una de les primeres mesures legals fou aturar els cursets de Magisteri: l'11 d'agost de 1936 «quedaban en suspenso los exámenes y calificaciones que se efectúan en la actualidad de ejercicios escritos de los cursillos de Magisterio debiendo quedar toda documentación a nombre del tribunal calificador y del rectorado del Distrito Universitario en el Banco de España con arreglo a las disposiciones vigentes.²³

El Tribunal que havia estat format per examinar els mestres, el juliol de 1936, va ser considerat sospitós i posteriorment criminalitzat d'estar sotmès a la maçoneria. El bisbe Miralles, el 1938, inculpava José María Olmos Escobar, professor de l'Escola Normal de Mestres i membre de la Lògia Pitàgores, que:

en la tenida celebrada en 10 de julio de 1936 —Logia Pitágoras— afirmó que, gracias a la labor del Venerable Maestro Jaime Valls, se logró formar un Tribunal de elementos izquierdistas —José María Olmos, el Inspector de Primera Enseñanza D. Fernando Leal, y el Catedrático del Instituto D. Docmael—; y en dicha reunión solicitó la colaboración de todos los hermanos para que le indicasen los cursillistas de ideología liberal y masónica.²⁴

---

23. MULET, Bartomeu (1995): «Repressió», pàg. 28.

24. MASSOT I MUNTANER, Josep (1991): *El bisbe Josep Miralles*, pàg. 216. El bisbe Miralles devia conèixer la documentació de les sessions de la Lògia Pitàgores. Francesc Sanllorente citant les sessions del 12 i 17 de juny de 1936, escriu: «En junio de 1936 se entabló en Palma una lucha política para conseguir formar el Tribunal que tenía que presidir los cursillos de maestros. El Venerable Maestro Pedro Grau, hizo gestiones para que el Tribunal lo integraran elementos liberales, como el inspector de 1ª enseñanza Sr. Leal, y el Sr. López Palop catedrático, y como presidente el Sr. Olmos, catedrático de la Normal y miembro de la Logia. Debieron surgir obstáculos, ya que se acordó escribir al Gran Consejo Federal Simbólico, para que influyera en el

ALGAIDA DURANT ELS CINC MESOS DEL FRONT
POPULAR (FEBRER-JULIOL DE 1936)

Com a conseqüència de la victòria del Front Popular a les eleccions generals de 16 de febrer, malgrat a Mallorca les forces conservadores havien obtingut tots els escons en disputa, el 5 de març de 1936²⁵ el batle d'Algaida Pere Janer, i amb ell tot el consistori, presentaren la dimissió dels seus càrrecs. En el seu lloc es formà una Comissió Gestora amb la finalitat de regir el municipi fins a la celebració de noves eleccions. La Comissió va estar formada per set membres: quatre d'ERB —Antoni Mulet Gomila, Sebastià Company Martí, Pere Llull Fullana i Llorenç Antich Fiol— i tres Socialistes, dos de l'Agrupació Socialista d'Algaida —Antoni Sastre Rigo i Llorenç Manila Bibiloni— i un de la de Pina —Miquel Mut Oliver—. Antoni Mulet Gomila es mantingué a la presidència d'aquella comissió entre el 6 de març i el 5 de juny de 1936.

Durant aquells primers tres mesos de control polític per part del Front Popular es produí un creixent i incontrolat ambient de radicalització política, provocat tant per l'extremisme de l'esquerra en l'aplicació de les polítiques laicistes com per l'escorament cada cop més clar de la dreta cap a posicionaments que vorejaven el feixisme. El 5 de maig de 1936 es constituí a Algaida una Agrupació de la Joventut d'Acció Popular²⁶ i, llavors, existia també una Agrupació de la Joventut Socialista d'Algaida. Aquesta agrupació tenia la seu social en el bar de sa Patriòtica, a la Plaça d'Algaida. Segons Antoni Trobat Garcias (Algaida 1919),

---

Ministerio de Instrucción, y se evitara el cambio de Tribunal» SANLLORENTE, F. (1999): *La masonería en las Islas Baleares 1800-1940*, Miquel Font Editor, Mallorca, pàgs. 244-246.

25. Ofici del batle, Algaida 6 de març de 1936, AMA, Lligall 253.

26. ARM, Registre associacions del govern Civil. Expedient de la Joventut d'Acció Popular d'Algaida, n. 2739, tom V, fol 229. Acta de constitució de 4 de juny de 1936. No obstant això, el gener de 1936 la JAP féu dos mítings —Algaida i Pina— i es parla de Joan Trobat com a membre de la JAP local. Vegeu *Acción* 18 gener de 1936.

militant de les Joventuts Socialistes, disposaven d'una escola nocturna per obrers, llegien i repartien les publicacions del «Mascle Ros» i es formaven en el socialisme més revolucionari.²⁷ Durant aquells mesos, la tensió entre el poder civil i l'Església esclatà amb força. Tot i que l'Ajuntament pretenia mantenir i assegurar el màxim de normalitat de la vida quotidiana —creació de la Banda Municipal de Música, el març de 1936, i la subvenció de carreres ciclistes—, la bipolarització política aclaparava absolutament la ciutadania.

El 26 d'abril de 1936 se celebraren eleccions a compromissaris, amb candidatura única formada pels membres del Front Popular i integrada gairebé pels mateixos candidats presentats els 16 de Febrer. La participació a Algaida va ser únicament del 29%, atès que segurament votaren exclusivament els simpatitzants del republicanisme d'esquerres. El candidat més votat fou novament Bernat Jofre amb 775 vots, 125 més que en els comicis anteriors del mes de febrer. Així mateix, a nivell més aviat anecdòtic, Pere Capellà i Antoni Mulet Gomila obtingueren dos vots respectivament en aquells comicis; un grup de sis algaidins en tingueren un, i José Antonio Primo de Rivera i el marquès de Zayas també un per hom. Llorenç Capellà Garí fou un dels dotze interventors algaidins que participaren en aquelles eleccions.²⁸

La clausura del centre escolar femení de les religioses agustines, el 23 de maig de 1936, esdevingué una de les fites públiques que escalfaren el clima prebèl·lic que es vivia a la localitat, sobretot esperonats per la Joventut Socialista d'Algaida, per una banda, i la Joventut d'Acció Popular, de l'altra. Aquell dia el carrer del Laberint, on tenia la seu l'escola femenina de les religioses, esdevingué l'escenari dels aldarulls i dels enfrontaments, amb intervenció decidida de la força pública. Arran dels succeïts, la Joventut Socialista d'Algaida adreçà una protesta a l'Ajunta-

---

27. CAPELLÀ, Margalida, «Entrevista a Antoni i Andreu Trobat», Memòria del 36 (LXXXIV), *Última Hora* 27 març de 2005.

28. BALLESTER SALAS, B. (2004): Els partits...

ment d'Algaida on manifestava: «protestamos energicamente contra los reaccionarios que estan provocando insultos a la Autoridad; Pedimos que se les aplique la ley de defensa de la República y que se castiguen a los provocadores del dia que clausuramos la enseñanza religiosa de Algaida. Y protestamos tambien contra la actuacion de la guardia Civil de Algaida»²⁹. Un grup de 14 algaidins —8 dones i 6 homes— van ser acusats de provocar els aldarulls, la majoria pares i mares de les nines que cursaven estudis a l'escola de les monges.³⁰

El 6 de juny de 1936, Antoni Mulet Gomila presentà la dimissió com a president de la Comissió Gestora, i fou substituït per Joan Oliver Garau, també membre d'ERB. Deu dies després, Sebastià Company n'assumia la presidència. Uns dies abans, l'11 de juny, s'havia produït un aldarull a la vila arran de la visita d'un grup d'al·lotes de Campos. En l'enfrontament, Margalida Verdera «Papallona»,³¹ líder de la secció fe-

---

29. Carta protesta de la Joventut Socialista d'Algaida —signada pel president Joan Oliver i el secretari Bartomeu Oliver— a l'Excel·lentíssim Ajuntament d'Algaida, sense data, AMA, Lligall 253.

30. AMA, Lligall 253. En l'informe que el rector d'Algaida remeté, el 1938, a la Cúria aquest és pràcticament l'únic esdeveniment durant la República i la Guerra Civil que fou considerat violent i sortit de to, vegem-ne el resum d'aquest informe publicat per Ramon Rosselló Vaquer: «Algaida. Qüestionari de 1938: abans de les eleccions la situació era violenta i es prohibiren actes religiosos fora del temple. Amb motiu del tancament de les escoles religioses “hubo una ruidosa protesta”. Guanyaren les dretes. Hi havia l'Esquerra Republicana i el Centre Socialista. Es va comentar que existien llistes negres i que s'organitzava un assalt. “Nos hubo más desmanes que una ruidosa manifestación a altas horas de la noche con gritos subversivos”». ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (2002): *La Guerra Civil a les viles de Mallorca vista per l'estament eclesiàstic*, Felanitx, pàg. 60.

31. Era filla de Gabriel Verdera Puigserver «Roca» i neboda de Francesc Verdera Puigserver «Roca» que havia estat assassinat a Algaida el 1908: «L'amo en Biel Roca tenia molts de bens i era generós se'n va anar a festejar a Montuiri amb una de can Papalló i tingueren aquesta Papallona, la deveu conèixer, aquesta si que és xereca sempre cercava brega de jove, era com el seu conco Xesc que no sabia viure si no en feia qualcuna» MAJORAL, Biel (1995): «Converses Algaidines. Miquel Barceló. Sen Miquel Estaca. Setembre 1882-Agost 1977», *Es Saig* 171, pàg. 12.

menina d'Acció Popular, hi tingué una actuació destacada i fou elogiada pels mitjans de comunicació catòlics.³² Per altra banda va ser acusada d'insultar les visitants i, posteriorment, de «pronunciar gritos en contra del régimen y en pro del elemento fascista, después de haber prestado declaración. Como quiera que considero a la mencionada señorita Margarita Verdera Crespí, como principal provocadora y dirigente de la manifestación».³³ Com a conseqüència d'aquells succeïts³⁴ Sebastià

---

32. «Magnífico ejemplo.- El dado por la Presidenta de la Sección Femenina de A.P. de Algaida. Entran unas mujerzuelas tocadas un simple pijama en la Iglesia Parroquial de aquella villa, durante la celebración de los divinos oficios. Ante tamaña desvergüenza va nuestra Presidenta y enérgicamente les echa en cara su desvergüenza. Se dividen en dos bandos; por supuesto las izquierdas se pusieron en defensa de las mujerzuelas. El Alcalde, creyéndose Gobernador, quiere hacer justicia, ¿a quién? Pues a las mujerzuelas. Van a la Casa de la Villa los de la J.A.P. acompañando a la valiente mujer. Se arma la de San Quintín, y grande debió ser la corrección y 'lenidad' del montaraz algaidense, que el Sr. Gobernador le ha destituido del cargo, pero a la vez —en la actualidad nunca se puede dar completamente la razón a uno que piense en derecha— ha impuesto una multa de 500 pesetas a dicha Presidenta, que suponemos se trocará en quince días de arresto. La felicitamos de todo corazón» *Acción*, 21 juny 1936. «El Sr. Gobernador ha posat una multa a una senyoreta d'Algaida, que per cert és la presidenta d'Acció Popular Femenina d'aquella vila, perque va cridar "Viva España" i "Viva Gil Robles". Ja ho sabeu lectors, si voleu anar alerta, anau-hi» *Acción* 27 juny 1936.

33. Ofici del president de la C. G. accidental al governador civil, Algaida 11 de juny de 1936, AMA, Lligall 253.

34. Val la pena reproduir la memòria d'Antoni Trobat, protagonista d'aquells aldarulls: «Un domingo vinieron unas chicas de Campos en bicicleta. Campos era un pueblo muy adelantado. En Algaida las mujeres no sabían montar en bicicleta [...] *Feien cases santes*: Lluçmajor, Senselles, Algaida, Inca i Lluc. Era domingo por la mañana. Entraron en la iglesia, había misa, *i ja hi va haver putes per aquí, putes per allà* [...] Porque vestían falda pantalón. *Una dotzena de beates estantisses les tregueren de l'església. "Són putes que han vingut. A l'església no volem putes"*, gritaban. *I tot el beatum d'Algaida de cap a l'Ajuntament*. Nosoros, que éramos más de una docena, salimos en su defensa. Se armó un lío. Joan Coent blasfemó i don Pedro March, un algaidí de derechas, hizo ademán de pegarle. Yo también le levanté la mano a don Pedro y le quité el sombrero, que, con el impulso, fue a caer dentro de la entrada del

Company deixà la presidència de la Comissió Gestora d'Algaida. El 26 de juny de 1936. Pere Llull Fullana en va ser nomenat nou president, càrrec que mantingué fins el 19 de juliol de 1936.

Durant el període del Front Popular, Pere Capellà s'estava a Barcelona i a penes no intervingué en els aldarulls ni en tota la sèrie d'esdeveniments simbòlics que més ajudaren a escalfar la tensió social i política algaidina. Malgrat aquest fet, Pere era considerat un primer actor en aquell escenari d'agitació i violència, de confrontació entre clericals i anticlericals, entre radicals d'un signe i de l'altre, mentre la majoria observava amb inquietud la situació.

LA REVOLTA MILITAR DE JULIOL DE 1936
I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES A MALLORCA:
«D'UNA ILLA TAMBÉ SE'N POT SORTIR»

La revolta militar de juliol de 1936 sorprenué Pere Capellà a Algaida, coincidint amb els exercicis d'oposició per obtenir una plaça de mestre, després d'haver finalitzat el curs escolar a Sants (Barcelona). Ateses les seves relacions amb els dirigents d'Esquerra Republicana Balear i la informació privilegiada de què disposà des del primer moment, Pere Capellà s'adonà de seguida de les conseqüències que tenia el cop d'estat pels dirigents del republicanisme d'esquerres i, en conseqüència, per ell mateix i els seus companys. Segons tradició familiar, ja el dia 17 de juliol Pere Capellà conegué la notícia de l'aixecament a Àfrica i anà a informar-se a la Casa del Poble de Palma. Aquella nit la passà en el Coll den

---

cuartel de la Guardia Civil [...] Salió el guardia civil Cardell, llucmajorer y socialista, y nos hizo desistir: "Partiu, que ens obligareu a treure els fusells". A los quince días estalló la guerra». CAPELLÀ, Margalida (2005): «Entrevista con Antoni y Andreu Trobat», Memòria del 36 (LXXXIV), *Última Hora* 27 març de 2005.

Rabassa, refugiat a casa dels seus oncles Miquel Mas i Margalida Capellà. D'allà hauria partit a Montuïri, on hi pernoctà la nit del 18 al 19. El 19 mateix sabia prou bé que Mallorca estava en mans dels sediciosos i que la situació era tràgica. Quedar-se a Mallorca suposava un risc amb un grau de probabilitats mínim de sortir-ne amb vida. Aquell dia degué ser especialment tens. Pendent del telèfon públic i amb la complicitat de la família Trobat, del cafè de sa Patriòtica, organitzà la seva fugida i la dels seus amics algaidins. Fins al darrer moment intentà convèncer infructuosament, almenys el seu amic Pere Lull Fullana —darrer batle del Front Popular a Algaida— què anaven a per ell i li va insistir que escapassin junts; però Lull li contestà que mai no havia fet res mal fet i no tenia perquè fugir ni amagar-se. Pere, uns dies abans de l'aixecament militar, havia rebut alguns anònims a casa amenaçant-lo de mort. Ell sempre ho va interpretar com un avís, provinent d'alguns antics amics, ara compromesos amb la contrarevolució. Mai no va saber exactament el significat d'aquells missatges però ho va interpretar positivament, precisament perquè gràcies a aquestes missives pogué escapar a temps i ser conscient de les dimensions del moviment sediciós.³⁵

Pere Capellà tampoc no tenia por. Objectivament no havia comès cap delictes, però sabia prou bé que estava en el punt de mira del feixisme i no podia exposar-se a temptar la sort. Era conscient que havia liderat un moviment democràtic i un projecte polític criminalitzat pel feixisme, fins al punt d'esdevenir un referent simbòlic contra el qual la dreta més cavernícola hi havia projectat bona part del seu missatge de creuada. Capellà era culpable de ser l'instigador d'una sèrie d'aldarulls populars

---

35. Coneixem aquests succeïts gràcies al testimoni del seu fill Llorenç Capellà. El seu pare sempre va sospitar que els avisos provenien de persones que estaven vinculades emocionalment a la família, malgrat les distàncies polítiques existents. Sospitava principalment de Margalida Verdera «Papallona», la família de la qual tradicionalment havia mantingut una relació extraordinària amb els «Batle» i, a més, vivien al mateix carrer, separats tan sols per un parell de cases.

destinats a rebotar mítings i actes públics de les formacions de dreta i del Centre de Cultura i Acció Cristiana d'Algaida. Fins i tot era acusat de profanar la imatge del Sant Crist de l'església parroquial d'Algaida, i la dreta feia circular tota casta de rumors que implicaven Capellà com agitador frontpopulista contra el clergat, les religioses agustines i la dreta catòlica. No obstant això, Capellà mai no féu ostentació de cap acció anticlerical de caràcter provocador, ni d'instigar les autoritats locals contra l'Església. El 1939, en un article publicat a *Política Republicana*, relatava un encontre a Madrid amb Miquel Julià, mestre d'escola i president de la Gestora de l'Ajuntament de Capdepera el 1936:³⁶

empezamos a discutir [...] sobre los orígenes de la guerra, culpándonos mutuamente de no haber hecho nada práctico para detener el fascismo en sus primeros momentos. El [Julià] tiene en su haber la clausura de la iglesia de su pueblo, y yo tengo en el mio, una pedrada en un tobillo que me dieron una víspera de elecciones al ir a recogerme.³⁷

Pere Capellà no volia jugar a la defensiva i optà per fugir de Mallorca perquè creia sincerament que calia lluitar fins a vessar la sang, si hi feia falta, per la mateixa causa per la qual s'havia exposat des de 1931.

La trajectòria de Pere Capellà té un cert paral·lelisme amb la de Pere Oliver Domenge³⁸, apotecari des de 1921, batle de Felanitx, director d'*El*

---

36. En la «Relació del bisbe Josep Miralles al Nunci Apostòlic sobre la diòcesi de Mallorca durant la Segona República i els primers anys de la guerra civil (3 de juliol de 1938)» no hi ha cap referència a cap casta de profanació a l'església parroquial d'Algaida i, en canvi es fa constar: «el 26 [abril de 1936], siguiente, a pretexto de elecciones, cierre, por fuerza de carabineros, de la Iglesia Parroquial de Capdepera, meciendo el Alcalde ser destituido por el Gobernador». MASSOT I MUNTANER, J. (1991): *El bisbe Josep Miralles*, pàg. 210. Sobre aquests succèits a Capdepera, vegeu també: PONS SINTES, B. (2003): *La guerra civil y la represión de la postguerra. Memorias de un preso político*, Centre d'Estudis Locals d'Alaior, Alaior, pàgs. 185-187, i MIRÓ, Santiago (1998): *Maestros depurados*, pàg. 199, nota 71.

37. *Política Republicana* 5 febrer de 1939.

38. Vegeu: Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx 1931-1939. República, Guerra i Repressió*, Res Pública Edicions, Eivissa.

Felanigense durant la Dictadura —per la qual cosa fou obligat a dimitir d'aquest càrrec—, i dirigent d'Unió Republicana Federal.

Les dretes locals van aprofitar l'alarma social pels fets d'octubre a la península, i també el corrent de simpatia que els republicans felanitxers sentien cap a Esquerra Republicana de Catalunya, per criminalitzar l'esquerra de Felanitx. D'octubre de 1934 a març de 1935 s'escolaren sis mesos de repressió continuada, durant els quals Pere Oliver va ser detingut i empresonat en tres ocasions. La delació i els rumors foren les principals armes de la dreta per fer tancar la presó l'adversari. Sebastià Puig Albons fou el més insistent maquinador contra l'esquerra de Felanitx.³⁹

Felanitx era un referent per a l'esquerra mallorquina, i molt concretament per Esquerra Republicana Balear, sobretot per la repressió de que van ser objecte el 1934 i perquè gaudien també de la simpatia d'Alexandre Jaume, Jordi Martí Rosselló i de l'Associació per la Cultura de Mallorca.

El 18 de juliol, Pere Oliver i altres eren a Palma per convidar el governador a la inauguració [del Mercat Municipal], quan tingueren notícia de la sublevació militar a l'Àfrica i es posaren a disposició de la primera autoritat de l'illa. El diumenge 19 de juliol les ràdios transmetien notícies confuses sobre l'alçament militar. Al matí Pere Oliver telefonà al governador Antonio Espina, a Palma, per tenir notícies del que passava. Però Espina ja era pres, i el nou governador, Luis Garcia Ruiz...⁴⁰

Aquell dinou de juliol a Algaida, al migdia en deixar la feina, Bartomeu Salas ens relata el que va veure:

delante del Ayuntamiento que estaba cerrado, formaban seis fascistas armados con fusil, mientras otros aupaban a uno hasta el balcón. Cuando logró encaramarse, arrancó la bandera republicana del mástil e izó

---

39. Aina ADROVER, Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg.44.

40. Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg. 55.

la española [...] Por la tarde pasó por delante de casa un desconocido, iba descalzo. Le pregunté: «on anau germà?» Y me respondió que huía de Palma. Me inquieté. Así que decidí refugiarme con mis dos cuñados. Nos fuimos a la Serra, entre Algaida y Lluçmajor. Y aquello estaba lleno de hombres. Había oscurecido y no nos reconocíamos los unos a los otros. Pero todos estábamos allí huyendo de los fascistas [...] Al amanecer casi todos volvieron a casa. Mis dos cuñados y yo, no. Nos quedamos con mestre Llorenç Batle y su hijo Mariano...⁴¹

Pere Capellà, després d'haver fet nit a Palma i a Montuïri, els dos primers dies de l'aixecament executà el pla de fugida.

La nit del 20 de juliol, Pere Capellà⁴² d'amagat pel corral del cafè de sa Patriòtica, sortí d'Algaida i fou recollit a la carretera per una furgoneta conduïda per Francesc Trobat que el duqué a Portocolom. La família Trobat, a més de regentar un cafè a la Plaça d'Algaida, disposava d'un petit negoci de peix. Recollien la mercaderia al port de Felanitx on, a més, disposaven d'un magatzem llogat. Des de feia algun temps, el seu germà Marià festejava Francisca, una filla d'aquella família, també amiga de Pere. Francesc, el germà d'aquesta, va tenir cura, d'incògnit, de traslladar i amagar Pere Capellà a Felanitx.

Llorenç Capellà Fornés, el 20 de juliol de 2004, publicava un article titulat «Tal dia com avui» que val la pena reproduir íntegrament, entre moltes coses perquè aporta elements substancials per entendre el perquè i el com Pere Capellà abandonà Mallorca:

Tal dia com avui, de 1936, mon pare va abandonar Mallorca en una barca de bou. Era la festivitat de santa Margalida, quan l'estiu s'encén. I no anava sol. Feia part d'una barcada de carrabiners que salpava cap a

41. Llorenç Capellà, «Entrevista a Bartomeu Salas», *Brisas* 28 gener de 2004.

42. Sobre aquest fet, vegeu MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 12; CAPELLÀ, Llorenç, «Tal dia com avui», *Diari de Balears* 20 juliol de 2004; MASSOT I MUNTANER, Josep (2005): *Escriptors i erudits contemporanis. Cinquena sèrie*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 175 i ss.

Menorca. La mare de mon pare era Margalida, i afirmava que mai no podria tenir millor onomàstica que aquella en què va saber que el fill era fora. A Palma ja havien començat les detencions de gent d'esquerres, però ningú, descomptant els repressors, no podia preveure la magnitud de la tragèdia. De fet, dirigents tan significats com Ferretjans, Rabassa o els Matas, no intentaren fugir en barca, tenint, com tenien, infinitat d'amics pescadors. S'embarcaren més endavant, quan la repressió ja era escandalosa. En produir-se el Cop d'Estat únicament s'amagaren, perquè estaven convençuts que el desordre no podia durar gaire. Altres, que no eren tan significats com ells, pensaven el mateix. De manera que després de la diàspora dels primers dies, tornaren a casa i procuraren dur una vida discreta, però normal. A molts d'ells els detingueren sense que oposassin resistència. Els tragueren del llit o de la taula. I detingueren batles, dirigents sindicals i polítics, i persones de relleu, conegudes pel seu republicanisme. Tots ells expressaren la sorpresa per la seva detenció. Aleshores, per què Pere Capellà no es va deixar sorprendre i va optar per fugir immediatament? Molt senzill. Els dies anteriors al Cop d'Estat, havia rebut dos anònims en els quals l'amenaçaven de mort. Puc ésser més explícit: se li anunciava que la seva mort era imminent. Estaven escrits en un paper de quadern, doblegat, que algú li feia arribar a través dels barrerons d'una persiana de ca seva que donava al carrer. A posta, en tenir notícies de l'aixecament militar a Àfrica, va comprendre que la paternitat de les amenaces no podia atribuir-se a un exaltat, sinó a algú que sabia exactament de què anava la cosa. La nit del dinou de juliol ja no la va passar a ca seva, sinó a Montuïri. El va acollir en Ramon Solle ric, un bohemí lúcid i honest. I abans de clarejar, l'amo en Tomeu Aloi, que era el propietari de l'únic cinema del poble i home de dretes el va traslladar, amb el seu cotxe, fins als afores d'Algaida. No va entrar al poble. Ni va acomiadar-se dels seus. Sabia que a trenc d'alba, Francesc Trobat, un amic, anava amb la seva camiona a cercar peix al port de Felanitx. I va esperar-lo a recer de les mirades, a la carretera de Lluçmajor. És evident, que Pere Capellà estava al corrent de la partida dels carrabiners. L'esperava, al moll, Pere Reus —advocat, fundador d'Esquerra Republicana, director del setmanari *El Felanixer*—, i li va

donar la seva americana, perquè anava prim de roba i mar endins, fins que el sol crema, el grau d'humitat és molt elevat. Pere Reus no va voler embarcar-se. I seria assassinat, el juliol de 1938, per un escamot de soldats, després d'esser acusat, en consell de guerra, d'haver donat suport als carrabiners que no acataren el ban de guerra de Goded. Tornem als anònims que rebia mon pare. Va comentar, més d'un cop, a ma mare, que aquells anònims amenaçadors li havien salvat la vida. I és així. De manera que en recordar aquest episodi de la seva història, no puc evitar demanar-me si eren, en realitat, una amenaça o un avís. Pere Capellà tenia algunes amistats a la dreta. Famílies d'Algaida de nissaga conservadora, Bartomeu Oliver —clergue de Sencelles, mestre d'escola d'Algaida— o Néstor Gallego, un gadità, mestre d'escola també, i lloc-tinent del Marquès de Zayas a la Falange de preguerra. Gallego havia estudiat magisteri amb mon pare, i en època d'exàmens s'allotjava a ca seva per tal de poder estudiar plegats fins a la matinada. Romperen l'amistat coral que mantenien, en afiliar-se Gallego a Falange, l'octubre de 1935. Tanmateix, l'efecte no s'havia esvaït del tot. M'ho contava ma mare: un dia de febrer de 1936, abans de les eleccions, tot passejant amb mon pare pels afores de Montuïri veren aproximar-se un cotxe. En arribar a la seva altura, va alentir la velocitat i per la finestreta de darrere va guaitar un home amb el braç estès, fent la salutació feixista. «¡Salud, Capellá Roca!» —Roca era el segon cognom de mon pare—, va exclamar, al temps que el xofer accelerava. Això no obstant, mon pare va tenir temps de veure que aquell home amb camisa blava que l'havia saludat era Néstor Gallego. Bé, tornem als anònims. No afirm, ni prop fer-s'hi!, que cap de les persones que he anomenat fos l'inspirador dels anònims. Mai, tampoc, no he tingut cap indici que em permeti pensar que les meves sospites són certes. Mon pare va abandonar Mallorca un dia com avui, això és l'únic cert. Tan cert com que ho va fer, alertat per les amenaces de mort que havia rebut.⁴³

---

43. CAPELLÀ, Llorenç, «Tal dia com avui», *Diari de Balears*, 20 juliol 2004.

El juliol de 1939, tres anys després, des d'Alcalá de Henares Pere feia esment a aquella circumstància, tot desdramatitzant la fallida econòmica d'aquell negoci familiar, molt probablement com a conseqüència de tots aquells succeïts. Pere escrivia al seu germà Marià:

Siento el fracaso comercial de tu suegro y la pérdida de la furgoneta; porque amigo, una camioneta puede servir para tantas cosas? Yo pensaba, a la vuelta, ir de vez en cuando al puerto de Felanitx, con Francisco, tu cuñado, a dedicar algunos días al recuerdo de tiempos que fueron. Si ya no tiene allí nada, mis evocaciones tendré que hacerlas sólo, pero no dejaré de hacerlas, consecuente con el viejo y sentimental aforismo, de que «cualquier tiempo pasado fue mejor».⁴⁴

Una barca el traslladà des del port de Felanitx a Menorca. És probable que passàs un temps amagat a la zona de Felanitx, a l'empara dels seus correligionaris d'Esquerra Republicana Balear, tot coincidint també amb les peripècies que sofrien els republicans felanitxers d'Esquerra. Aquells dies, la situació al Port de Felanitx era confusa i fins i tot havien fugit un grup de carrabiners, en connivència amb el patrons del port. Entre el 20 i el 25 de juliol de 1936,⁴⁵ aquell punt fou un dels principals centres des d'on fugiren molts republicans en direcció a Menorca, que s'havia mantingut fidel a la República i esdevenia refugi de llibertat per als republicans mallorquins.⁴⁶ La forma com Pere Capellà havia arribat a Felanitx és una prova que en aquells dies encara no hi havia un control excessivament organitzat a les carreteres i es podia arribar des d'Algaida al port de Felanitx sense massa dificultats.

---

44. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 7 de juliol de 1939, AACT.

45. Aina ADROVER, Joan CABOT (2002): *Felanitx*, p. 58; MASSOT I MUNTANER, Josep (1976): *La Guerra Civil a Mallorca*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 108-109.

46. CAPELLÀ, Llorenç (1986): «Menorca, refugi de llibertat per als republicans mallorquins», *Memoria Civil* 11, 16 març de 1986, V.

A Portocolom hi havia recalat una barca del Pòsit de Pescadors d'Eivissa que havia transportat un grup d'eivissencs que fugien en direcció a Menorca. El 23, de nit, l'expedició partí cap a Menorca en una travessia tensa i dramàtica. Eduard Chorat Torres,⁴⁷ cap d'aquella expedició, relatà aquella aventura a *La Voz de Menorca*: el motor de l'embarcació sofrí una avaria dins el port mateix de Porto Colom i, al dia següent, a l'arribada a Maó es temeren per uns instants haver estat descoberts per un submarí rebel espanyol que els va remolcar fins a terra ferma. Afirmava Chorat:

Quando nos remolcaba alguien de nosotros sospeché que habíamos caído en poder de los facciosos, pues la velocidad del submarino nos hacía ir tan empopados que parecía que los buenos marinos tenían intención de hacernos perecer. La suerte fué que el remolque se rompiera, quedando libres de aquellos momentos de verdadera angustia. Vueltos al remolque, pero a menos velocidad, y con tripulantes del submarino en nuestra embarcación, ya no dudamos que el B2 estaba a las órdenes de la República. Renació en nosotros la tranquilidad y nos vimos a buen seguro.

Chorat desconeixia el nom dels que havia portat a Menorca, entre els quals es trobava indubtablement Pere Capellà: «Hemos pedido los nombres de sus compañeros para estamparlos en estas columnas. Pero el amigo no ha podido complacernos porque los ignora. He aquí un ejemplo elocuente de fraternidad republicana».⁴⁸ Aquella experiència ha estat narrada amb diverses versions versemblants:

El 22 de juliol va partir amb una barca amb la qual havia arribat el batle d'Eivissa fugitiu de la seva illa, s'havia aturat per cercar noves de Mallorca. Ja havien partit els carrabiners del lloc, el dia abans. La seva família fou sovint molestada per tal de saber noves del mestre,

---

47. Eduard Chorat Torres era el mestre de cerimònies de la Lògia Sol Naixent, d'Eivissa, el 1936. Vegeu: SANLLORENTE, F. (1999): *La masonería en las Islas Baleares 1800-1940*, Miquel Font Editor, Mallorca, pàg. 373.

48. *La Voz de Menorca* 27 juliol de 1936

fins al punt d'un símil d'afusellament al seu pare en el cementiri de Vilafranca.⁴⁹

Llorenç Capellà, no obstant, ha insistit sempre en què Pere Capellà s'embarcà dia 20 a Portocolom,

Pere Reus havia organitzat la barca i a punt de salpar, ell decidí quedar-se a terra: «Que m'han de fer a mi? —va tranquil·litzar els fugitius—. Jo mai no he ofès ningú». Indubtablement no podia preveure el balanç sagnant que reportaria a la nostra història l'aixecament militar, perquè d'altra manera no s'entén que aquell dia de juliol no botàs a la barca. Dos anys més tard, un altre dia de juliol, l'afusellaren a l'hemicle del cementiri de Palma.⁵⁰

Tornant a la fugida dels republicans de Felanitx:

Pere Reus comparegué el 21 de juliol a l'Ajuntament i cedí el càrrec de jutge municipal al metge cirurgià Antoni Obrador Arnau Pollença. Pocs dies després se succeiran tres fets importants. La fuga dels carrabiners (23/24) motivarà la detenció en el port (25 al matí) de sis felanixers (Pere A. Reus, Jaume Mas, Salvador Riera, Antoni Llodrà, Pere Bordoy i Pere Nicolau) i precipitarà la fugida d'un grup de felanitxers, el batle Oliver entre ells (25 al vespre)⁵¹.

Quant a la fugida a Menorca de Pere Oliver Domenge:

Dia 19 de juliol, després de la conversa amb Simarro, Pere Oliver convocà a ca seva el consell local d'Esquerra Republicana. L'endemà, dia de Santa Margalida, a primera hora de l'horabaixa, Bartomeu Miquel Rosselló —el metge Palau— va avisar Joan Obrador Turriscos que uns falangistes venien de Porreres per fer un desastre, i que ho fes saber tot d'una al batle. Joan Obrador va transmetre el missatge i el

---

49. «Memoria Civil 1936-1986». *Baleares* 1 juliol de 1986, 22, p. VI.

50. CAPELLÀ, Llorenç (1986): «Menorca. Refugi de llibertat per als esquerrans mallorquins», *Memòria Civil* 11, 16 març de 1986, V.

51. Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg. 57.

batle Oliver marxà a Portocolom amb el seu cunyat, Jaume Arnau —el metge Felip—. Arribaren a la casa de Jaume Mas —que aquells dies passava l'estiu al Port amb la seva muller— i es van fer a la mar amb la seva barca. A mitjanit van tornar al Port i Pere Oliver s'amagà a casa del patró Antoni Vicens, on va romandre cinc dies. A Felanitx, uns guàrdies feien crides pels carrers oferint una recompensa a qui donàs noves del parador de Pere Oliver. Dia 24 al matí, els tres mariners que havien partit amb els carrabiners quedaren a la barca avariada i la feren remolcar fins al port. Acudiren a casa del patró Sureda i parlaren amb el seu fill Rafael; li digueren: «Ton pare ens digué que si vèiem la cosa bruta, que fugíssim també». Rafael Cifre endegà una segona barca, el Bon dia, i es posà d'acord amb Jaume Garau Manyana per fer-hi arribar el batle. La detenció dels homes que feien d'enllaç, amb s'apotecari accelerà els preparatius. El vespre del 25 de juliol, Pere Oliver sortí del seu amagatall, vestit amb roba del patró Vicens, i arribà a sa Bassa Nova. Allà l'esperava amb un llaüt en Manyana, que el dugué fins a cala Bràfia, on passà a la barca dels Sureda. A més de Rafael Cifre i els tres mariners, s'embarcaren els germans Pere i Rafael Grimalt Barceló Xesquets. Partiren a les fosques rumb a Ciutadella, on van arribar l'endemà. Arribats a Menorca, els republicans de l'illa temeren que els nouvinguts no fossin espies, però Josep Barceló Muda —un felanitxer que feia el servei a l'illa— reconegué el batle Oliver i els avalà. S'apotecari anà a Maó i es va estar uns dies a can Bernadí Coll. El batle republicà de Felanitx va contar a un redactor de la *Voz de Menorca* els detalls de l'evasió, i la crònica dels fets va arribar a mans dels sublevats, que la reproduïren després al *Diario de Ibiza* (14 agost 1936) i al setmanari *El Luchador* (17 octubre 1936). Poc després, Pere Oliver va partir cap a Barcelona.⁵²

Com s'ha esmentat, Menorca fou un dels principals llocs d'acollida dels esquerrans mallorquins i eivissencs que fugien de la zona sota el control dels revoltats. «Aquests arribaren des del mateix 19 de juliol de 1936 —desembarcaren catorze empleats de la Tabacalera— fins el

---

52. Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg. 59.

23 d'abril de 1937. El nombre total d'evacuats no ha estat determinat, però en tot cas és superior a 230. Un dels col·lectius més importants fou l'integrat per 44 homes arribats en els vaixells correu». ⁵³ L'arribada de refugiats mallorquins a Menorca degué ser persistent des de juliol de 1936 y «en el transcurso de los días, las noticias que nos llegaban por medio de compañeros fugitivos de Mallorca, eran espeluznantes». ⁵⁴ Durant els mesos de juliol, agost i setembre de 1936 la comunicació marítima entre Menorca i Barcelona era força fluida, malgrat els perills que suposava navegar, atès que l'aviació italiana amenaçava, com ha descrit Bartomeu Pons Sintes. ⁵⁵ El novembre de 1936, sis fugitius feren la travessia des de Cala Rajada a Ciutadella en una barca de rem. L'antic batle de Capdepera Miquel Julià, era un més de l'expedició. Poc després arribà a Barcelona i coincidí amb Pere Capellà a l'Escola Popular de Guerra. Tanmateix, foren molts altres els que aconseguiren passar a Menorca on, momentàniament, recuperaren la llibertat. Molts, també, foren víctimes dels delators i de les xarxes que es dedicaven a mercadejar amb el trasllat. Els productes bàsics per a la subsistència i el comerç es realitzava amb relativa normalitat, almenys fins el mes de setembre de 1936 quan, arran del fracàs de l'expedició de Bayo a Mallorca, s'accentuà el bloqueig de Menorca per part de l'exèrcit revoltat.

LA REPRESSIÓ A ALGAIDA

La caça de republicans d'esquerres i la repressió més indiscriminada i exemplaritzant es produí a Algaida, sobretot, arran del desembarcament

---

53. MURILLO, Andreu (1997): *La guerra civil a Menorca (1936-1939)*, Quaderns d'història contemporània de les Illes Balears, 8, Edicions Documenta Balear, Palma, pàgs. 18-19; MARTÍN JIMÉNEZ, Ignacio (2000): *Aportaciones a la historia de la Guerra Civil en Menorca*, Ediciones Nura.

54. PONS SINTES, Bartomeu (2003): *La guerra civil*, pàg. 73.

55. PONS SINTES, Bartomeu (2003): *La guerra civil*, pàgs. 48-51.

de l'expedició del capità Bayo a Portocristo dia 16 d'agost de 1936.⁵⁶ Josep Massot i Muntaner ha descrit perfectament aquesta dinàmica:

la por a una «cinquena columna» va dur el cap d'operacions a Manacor, Ramos Unamuno, a ordenar una «limpia» a fi de no deixar «enemigos a la espalda». D'aleshores ençà la persecució d'esquerrans esdevingué frenètica i, amb l'arribada al poder del governador civil Torres Bestard —ahora militar i falangista, home de confiança de Franco, del qual havia estat ajudant—, s'estengué fins i tot als presos que omplien el castell de Bellver, la presó Provincial de Palma, el magatzem de fusta de can Mir i altres centres penitenciaris poc o molt improvisats, que durant una colla de mesos foren alliberats per grups i immediatament afusellats a les cunetes de la carretera o als cementiris.⁵⁷

Des del 19 de juliol, a Algaida, la majoria d'implicats i afiliats destacats als partits que havien donat suport al Front Popular s'havien amagat o havien desaparegut del municipi. Aquell mateix vespre els pinars i les serres del voltant del nucli urbà d'Algaida estaven atapeïts de militants dels partits d'esquerra que passaren la nit amagats, sense atrevir-se a tornar a la vila. Entre la multitud hi havia mestre Llorenç Capellà i el seu fill Marià, segons conta Bartomeu Salas.⁵⁸ S'havia creat una xarxa de cobertura familiar i de simpatitzants de l'esquerra que funcionava més aviat de forma intuïtiva per donar suport a tots aquells que se sentien profundament amenaçats pel feixisme. Foren setmanes de calma tensa, tot esperant el rumb que prenien els esdeveniments militars.

---

56. Poc temps abans que Rafel Antich Servera publicàs el recull biogràfic de les víctimes algaidines de la barbàrie feixista, Gabriel Janer Manila, en el discurs de proclamació de Pere Capellà com a fill il·lustre d'Algaida havia dit: «Valdria la pena que algú s'arriscàs a escriure-la, aquesta història: la història del feixisme a la vila d'Algaida i de la repressió que exercí sobre les vides i les consciències. El nostre també fou un poble de vencedors i de vençuts» JANER MANILA, G. (1997): *Implicació*, pàg. 186.

57. MASSOT I MUNTANER, Josep (2005): *Escriptors i erudits contemporanis. Cinquena sèrie*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 175.

58. Entrevista de Llorenç Capellà a Bartomeu Salas, *Brisas* 28 gener de 2004.

El 17 d'agost, segons Rafel Antich Servera,⁵⁹ els falangistes d'Algaida dugueren a terme una gran agafada de prop d'un centenar d'homes, que van ser detinguts i custodiats a la Casa de la Vila d'Algaida. Pel que sembla, aquella acció llampec realitzada pels falangistes locals i la Guàrdia civil era resultat d'una estratègia de captura dels principals cabdills frontpopulistes algaidins i el desenllaç d'un espionatge més o menys acurat que els feixistes locals havien realitzat des de la revolta militar del 19 de juliol. No obstant això, desconeixien, pel que sembla, que Pere Capellà ja havia abandonat Mallorca i es trobava a Menorca de pas. Així, el 17 d'agost de 1936, a can Batle, a la zona del terme d'Algaida anomenada la Comuna, on els escamots falangistes i la Guàrdia Civil detingueren Joan Oliver Santmartí, hi pensaven trobar Pere Capellà amagat. De fet havien capturat el seu pare, Llorenç Capellà «Batle» i el portaven detingut en el cotxe que, més tard, també traslladà Joan Oliver a la Casa de la Vila. La decepció dels falangistes quan no trobaren Pere Capellà va ser de tal magnitud que acabarien torturant el pare, tot pensant que d'aquesta manera violenta confessaria l'amagatall del seu fill. L'endemà —afirma Rafel Antich— hi havia més de cent persones detingudes, però les anaren amollant fins que a les 10 del vespre només en quedaren tretze. A aquesta hora amollaren els quatre darrers i, immediatament, posaren els altres nou dins els cotxes i els dugueren a Manacor. Aquella nit Llorenç Antich Fiol, integrant de la Comissió Gestora i membre d'ERB;⁶⁰ Miquel Jaume Fullana;⁶¹ Antoni Llull Fullana;⁶² Pere

59. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*.

60. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 19-23; CAPELLÀ, Margalida, «Entrevista con Isabel Antich», *Última Hora* 6 julio 2003: Sección Republicanas del 36 (VII); CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari Vermell*, Editorial Moll, Mallorca, pàgs. 27-28.

61. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 59-62; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 88.

62. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 67-71; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 97.

Llull Fullana, president de la Comissió Gestora i membre d'ERB;⁶³ Pere Llull Mudoy;⁶⁴ Miquel Mulet Pou;⁶⁵ Miquel Oliver Mir, membre de les Joventuts Socialistes;⁶⁶ Joan Oliver Santmartí,⁶⁷ president de les Joventuts Socialistes Unificades⁶⁸ i Bartomeu Sastre Garcias⁶⁹ van ser assassinats brutalment al cementiri de Son Coletes de Manacor.⁷⁰

En aquell context de repressió indiscriminada, Mestre Llorenç «Batle» va ser portat en cotxe al cementiri de Vilafranca, on va ser torturat i amenaçat de mort amb la intenció que revelàs on es trobava el seu fill Pere Capellà. Aquell vespre, prop de mitjanit, els que se l'havien portat amb la intenció de torturar-lo psíquicament aconseguiren el seu objectiu amb escreix. El ritual era semblant a aquells que se sospitava eren els viatges de la mort amb tota casta de vexacions. Mestre Llorenç digué tot el que sabia. Inconformes, els seus botxins l'amenaçaren que, si en tocar les dotze —devien esser devers les onze i mitja de la nit— no ho havia contat, el matarien allà mateix. Segons explica una de les versions, fou

---

63. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 73-82; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàgs. 97-98.

64. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 83-86; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 98.

65. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 91-94.

66. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 99-102; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 123.

67. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 103-106; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 123.

68. CALDES SALAS, Antònia Maria (2003): «Les Joventuts socialistes a l'època contemporània» a *Els Joves a l'època contemporània*, XXI Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, pàg. 231.

69. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 107-111; CAPELLÀ, Margalida, «Entrevista con Catalina Cerdà», *Última Hora* 12 octubre de 2003. Secció Republicanas del 36 (XXI); CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 162.

70. Sobre el context de la repressió, vegeu QUETLAS, Damià, «Algaida gent de sang calenta», *Memoria Civil* (1936-1986), *Baleares* 1 juny de 1986, 22, p. VI; JANER MANILA, G., «A l'ombra freda del campanar», *Ibid.*; JANER MANILA, G., «Tombs blanques de calç en camps d'albons» *Ibid.*, 3 d'agost de 1986, II-III.

alliberat per algaidins que casualment el reconegueren i l'acompanyaren a Algaida en cotxe.⁷¹ Dotze anys després d'aquell succeït tràgic, mestre Llorenç compongué una glosa adreçada a un dels botxins d'aquella nit:

Avui fa dotze anys rodons
que em dugueren a Vilafranca
damunt una tomba blanca
enrevoltat de matons;
que se feien d'il·lusions
de fer una Espanya santa;
i ara fan tanta planta
com un gat que no s'aguanta
enmig de quatre estalons.

Posteriorment, pel que sabem, la família no va ser molestada massa més, si exceptuam les pressions que antics amics de la família, com ara Antoni Sastre i Sastre, feren sobre Llorenç Capellà i, fins i tot, amb Maria Fornés, l'al·lota de Pere Capellà, perquè delatassin l'amagatall den Pere. En aquest sentit, la família es mantingué unida i tancà files per protegir-se i cobrir la fuga del seu fill.

El 18 d'aquell mes d'agost detingueren Joan Bibiloni Capellà, assassinat el 21 al coll de sa Grava (Montuïri)⁷² i encara assassinarien tres algaidins més: Rafel Clar Amengual,⁷³ Sebastià Jaume Blascos⁷⁴ i Joan

---

71. Aquest succeït fortuït sempre va estar emboirat i mai no es va aclarir del tot. La família sospitava que una senyora vinculada a la rebel·lió militar, però amiga dels «Batle», tingué cura de salvar la vida a mestre Llorenç. En qualsevol cas, Marià Capellà contava que el seu pare aquella nit va estar a punt de suïcidar-se com a conseqüència de tot plegat i que, cada any, aquell dia i a la mateixa hora, sofria descomposició.

72. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 25-30; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 38.

73. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 31-35; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 52.

74. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 55-57.

Mesquida Plovins,⁷⁵ aquests dos darrers naturals de Pina. Al final d'agost, 17 algaidins havien estat víctimes de la repressió més acarnissada i ferotge. Dels 23 algaidins víctimes del feixisme, 17 ho foren durant el període d'incertesa i de desconcert provocat pel desembarcament de l'exèrcit fidel a la República, a Portocristo. Els sis restants foren assassinats entre 1937 i 1939: Felip Fontiroig Jaume,⁷⁶ Rafael Ramón Gamero Ginata,⁷⁷ Antoni Jordà Oliver⁷⁸ i Antoni Trobat Oliver (1937),⁷⁹ Jaume Janer Coll (1938)⁸⁰ i Miquel Noguera Rigo, membre de les Joventuts Socialistes (1939).⁸¹

75. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 87-89; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. III.

76. El 29 d'octubre de 1936, el batle notificava al Jutge Instructor del Regiment d'Infanteria de Palma que dit soldat havia desaparegut durant el desembarcament republicà. AMA, Lligall 253. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 37-40.

77. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 45-49; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 75.

78. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 63-66; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 90.

79. CAPELLÀ, Margalida, «Entrevista con Antoni y Andreu Trobat», *Memòria* del 36 (LXXXIV), *Última Hora* 27 març de 2005; ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 115-117. CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 174-175.

80. Estava casat amb Antònia Llull Mudoy, germana de Pere Llull Mudoy, que fou assassinat a Manacor juntament amb els seus dos fills Antoni i Pere. ANTICH SERVERA, R. (1993): *Memòria*, pàgs. 51-55; JANER MANILA, G. (2004): «Comèdies de pagesos i ciutadans. Una lectura marxista del teatre de Pere Capellà», conferència inèdita. Referint-se a una escena d'*El rei Pepet*, afirma Gabriel Janer Manila: «Pregunta na Maria, la muller del carboner: “I sa guerra?” Respon el pastor: “Tots es vents | apagaren es seus trons, | i es vencedors són es bons, | i es vençuts són es dolents”. Aquestes paraules em recorden els planys de la tia Antonina Tirona, germana de la meva padrina materna a qui els feixistes d'Algaida havien fet matar l'home: en Jaume Janer i Coll, de can Mena. Bé que sabia, aquella dona, qui eren els assassins, qui l'havia posat a les llistes negres i perquè l'hi havien posat, qui havia ordenat que el matassin, una nit fosca sense llunes ni estels, al cementiri de Porreres [...] La tia, en veure un d'aquells feixistes pel carrer, no s'estava de cridar: mirau-lo aquest és un bon al-lot. Perquè els que mataren el meu home són els bons al-lots i nosaltres som els dolents». CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 87-88.

81. ANTICH SERVERA, Rafel (1993): *Memòria*, pàgs. 95-98; CAPELLÀ, Llorenç (1989): *Diccionari*, pàg. 120.

A banda d'això, un gruix significatiu d'adeptes al Front Popular van ser detinguts i empresonats a can Mir i al castell de Bellver, on passaren tota casta de vexacions i d'incerteses. Tot plegat mentre molts altres continuaren amagats durant molts mesos, com ara Sebastià Company i Llorenç Manila.⁸² Diversos joves, reclamats per l'exèrcit, es trobaven llavors desapareguts com ara Jaume Fullana Miquel, o residien a França com ara Pere Joan Oliver Pujol⁸³ i Josep Llompart Garau.⁸⁴

Finalment, no sabem si es produïren confiscacions als represaliats algaidins, tal i com havia succeït a Felanitx: «la llista de felanitxers als quals s'incautaren els béns i s'intervingueren els comptes bancaris no ofereix cap dubte, perquè la relació aparegué publicada en el Boletín Oficial de la Provincia de Baleares de 14 i 17 de novembre de 1936. Moltes d'aquestes persones eren a la presó, d'altres en parador desconegut, i algunes, mortes».⁸⁵

FUGIDA DE PERE CAPELLÀ: MENORCA I BARCELONA

Desconeixem el temps que Pere Capellà romangué a Menorca. Sabem únicament que alliberà un cosí segon seu que es trobava pres a l'illa. Es tractava segurament del militar Llorenç Capellà que, un cop

---

82. «Company Martí, Sebastián. Algaida. Propietario. TRP/2 años IA y 3000 pesetas. Gestor Ayuntamiento. Topo»; «Manila Bibiloni, Lorenzo. Algaida. Albañil. TRP/5 años IA y 25 pesetas. Gestor Ayuntamiento. Topo»: SANLLORENTE, Francisco (2005): *La persecución económica de los derrotados. El Tribunal de Responsabilidades Políticas de Baleares (1939-1942)*, Miquel Font Editor, Mallorca, pàgs. 108, 123.

83. Maison-Sampol 41, Rue Victoire de la Marne Chaumond, Hte.-Marne. AMA, Lligall 253.

84. Francia-Llompart Frères -5, Rue Centrale Annemarle (Haute-Savoie). AMA, Lligall 253.

85. Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg.57.

acabada la guerra, mai no volgué o no pogué ajudar-lo malgrat les súpliques constants de Pere.

Des de Menorca, que continuava fidel a la República, Pere Capellà ben aviat es traslladà a Barcelona, segurament formant part de l'expedició de republicans mallorquins. Pel que sembla, en un primer moment a Barcelona, Pere pogué dedicar-se a l'ensenyament, tal i com havia fet fins el mes de juny d'aquell any. Gràcies al mateix president de la Generalitat Lluís Companys, obtingué una plaça de mestre a Sant Andreu⁸⁶. Durant aquells mesos Pere Oliver Domenge i el grup d'Esquerra Republicana Balear desplegarà una intensa activitat política a Barcelona. Segons Aina Adrover i Joan Cabot:

el novembre de 1936, Pere Oliver visità Lluís Companys, junt amb els batles republicans de Maria de la Salut i d'Alcúdia, per expressar-li el seu suport. Oliver fou membre del Socors Roig, un organisme d'ajuda a intercanvis i presoners mallorquins. L'any 1937, un grup de mallorquins refugiats a Barcelona va refer el comitè executiu d'Esquerra Republicana Balear; Francesc de Sales Aguiló en fou el president, i Pere Oliver, el secretari. L'1 de juny del mateix any apareix el primer número de la revista *Mallorca Nova*, òrgan d'expressió dels republicans mallorquins d'esquerra refugiats a Barcelona, en el qual l'apotecari col·laborarà.⁸⁷

El juliol de 1936, arran de la creació del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU),⁸⁸ la Generalitat s'havia fet càrrec d'una xarxa escolar creada i posada al servei de l'administració pública. Era un règim d'escola única, gratuïta i coeducativa.⁸⁹ En part es tractava d'escoles que

---

86. VIDAL VILELLA, J. (1983): *Evolució històrica i social del barri de Sant Andreu*, ICE, Barcelona.

87. Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg. 67.

88. FONTQUERNI, Enriqueta; RIBALTA, Mariona (1982): *L'ensenyament a Catalunya durant la Guerra Civil. El CENU*, Barcanova, Barcelona.

89. GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomé; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat (2002): *Tradició i renovació*, pàg. 520-527.

s'havien creat en substitució de la xarxa escolar confessional catòlica que havia estat suprimida durant els primers mesos de 1936. A Barcelona, Pere Capellà s'havia afiliat a la Federació Catalana de Treballadors de l'Ensenyança (FETE), però no disposam de més informació sobre aquesta militància. Sospitam, no obstant, que s'hi hauria integrat en arribar a Catalunya al final de l'estiu de 1936, amb el benentès que, ja en plena guerra, d'aquesta manera era més fàcil circular en l'entramat educatiu. Per altra banda, en aquell context era inimaginable que un batallador i un radical com Pere Capellà es mantingués al marge dels àmbits de militància corporativa. Ho havia fet com estudiant de magisteri i ho tornava a fer també com a mestre d'escola en actiu.⁹⁰ El 9 de gener de 1937 s'afilià al Socors Roig Internacional, organització d'ajuda antifeixista. En el moment de signar aquell compromís manifestava ésser membre del Partit Esquerra Republicana i afiliat a FETE (UGT).⁹¹

L'ESCOLA POPULAR DE GUERRA DE BARCELONA

Gràcies al CENU Pere Capellà hauria trobat acomodament a una escola de Sant Andreu del Palomar, on hauria iniciat el curs escolar, però atesa la circumstància que prenia el conflicte bèl·lic, Pere optà voluntàriament per servir la causa de la República a l'exèrcit popular. Ben aviat ingressà a l'Escola Popular de Guerra de Catalunya, creada el 26 d'octubre de 1936 pel Departament de Defensa de la Generalitat de Catalunya. S'hi allistà juntament amb Miquel Julià. Segons Joan Miralles aquesta conjuntura, entre octubre de 1936 i el juliol de 1937, en què obtingué el grau de tinent, és l'etapa en què Pere Capellà se'ns apareix

---

90. Archivo General de la Guerra Civil Espanyola. Salamanca: Sección Político Social. Barcelona, Carpeta 178.

91. Archivo General de la Guerra Civil Española. Salamanca: Sección Político Social, carpeta 246.

més obertament catalanista i lluitador antifeixista. Els poemes «Jo soc català» i «Terra meva» són una mostra feaent del seu pensament i del seu esperit de rebel·lia. A Barcelona estant, Pere hauria seguit de ben a prop les dificultats del govern de la Generalitat. Lluís Companys, que havia format govern el 31 de juliol de 1936, hagué de constituir un govern de concentració, el 26 de setembre de 1936, presidit per Josep Tarradellas, en el qual hi eren presents també els anarquistes amb Garcia Oliver.

L'Escola Popular de Guerra tenia la finalitat de formar oficials nacionalistes, preparats i capaços d'utilitzar els canons i les metralladores. Des de juliol de 1936, des de la Conselleria de Defensa de la Generalitat, el conseller i tinent coronel de l'exèrcit Díaz Sandino havia intentat crear un exèrcit català, però topà amb l'oposició dels anarquistes. Després de diversos entrebancs es crearen les Milícies Alpines formades per milicians d'ERC i simpatitzants, i s'insistí en la creació de l'Escola Popular de Guerra. Finalment aquesta començà a funcionar provisionalment el primer de setembre de 1936 a l'edifici dels germans de la Salle, envoltat pels carrer de Santa Anna i Homer, tocant els Josepets, dirigida eventualment pel comandant d'artilleria Jofre de Villegas i un floret d'oficials. Oficialment s'inaugurà a mitjans mes de setembre a l'edifici dels escolapis, en el moment que el petit grup fundacional ja havia passat el primer examen selectiu que els promovia a sergents.⁹² En aquella escola hi destacaren com a professors Vicenç Guarner,⁹³ Hériz i altres que atorgaren a l'escola un vessant nacionalista i obrer. Defensaven la causa de Catalunya, sense oblidar la idea de Macià de la unió dels pobles hispànics i, per això, eren especialment sensibles a allò que passava a Madrid la tardor de 1936. Afirmava Raimon Galí:

A l'Escola de Guerra ens preparàvem per a l'examen d'oficials d'artilleria sota el mestratge del capità Hériz, i aquells mesos d'octubre i

92. GALÍ, Raimon (2004): *Memòries*, Proa, Barcelona, pàg. 79.

93. GUARNER, Vicenç (1975): *Cataluña en la guerra de España, 1936-1939*; GUARNER, Vicenç (1977): *L' aixecament militar i la guerra civil a Catalunya, 1936-1939*.

novembre van estar prou curulls de disbarats. Però ens examinàvem encara amb l'esperança de corregir-los, cosa que hauria estat possible si no hi haguessin hagut els fets de Maig, que possibilitaren la fixació dels paràmetres mentals i militars d'una guerra que estava destinada a perdre's perquè l'única cosa important per als comunistes i socialistes madrilenys era l'anorreament de Catalunya. No en va l'única frase que s'ha escapat de l'assumpte de la fàbrica d'armes de Toledo és la que va pronunciar Prieto davant del senyor Tarradellas: «Catalunya no debe fabricar ni un solo cartucho de fusil». «Madrid tumba del fascismo». Aquesta fou la consigna precursora dels fets de Maig, que feren morir heroicament a Durruti a Madrid, que permeteren al coronel Guarner de suspendre el Comitè de Milícies Antifeixistes i enviar en Garcia Oliver a Madrid. Aquesta consigna imbècil ens va donar temps a fer coses i a estructurar definitivament l'Exèrcit de Catalunya⁹⁴.

Pere Capellà s'hauria integrat a l'Escola la tardor de 1936, després de que Eduard Ferrer, president de la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i els col·lectius de professionals de l'ensenyament, li aconsellassin d'integrar-se a l'Escola Popular de Guerra. Pere Capellà, juntament amb altres professionals de l'ensenyament, optaren per la formació militar i després d'un curs intensiu de preparació tècnica i específica, formà part de l'exèrcit català enviat al Front de Madrid. El mes de juny de 1937, després dels Fets de Maig, els anarquistes havien quedat fora del Govern de la Generalitat. Josep Massot i Muntaner aporta una dada força interessant i emotiva d'aquest moment, recollida de *Mallorca Nova*:⁹⁵

Esquerra Republicana Balear a Catalunya volgué acomiadar els dos companys, ara tinents d'Artilleria de l'Exèrcit Popular, amb un concert íntim de música popular mallorquina. El mestre Samper i Dolors Porta —deia *Mallorca Nova*— ens feren reviure amb tota emoció, els enci-

---

94. GALI, Raimon (2004): *Memòries*, pàg. 84.

95. *Mallorca Nova*, núm. 4, 1 d'agost de 1937.

sos de la nostra terra. A l'acte, que tingué lloc al Casal de Cultura, hi assistiren molts amics dels companys que estan a punt de sortir cap al front de Madrid, on han sol·licitat un lloc d'honor. Un d'aquests dos tinents, afirma Massot, era sens dubte el poeta i dramaturg mallorquí Pere Capellà i Roca.⁹⁶

Abans de partir a Madrid, sent una nostàlgia profunda de la família, necessita sentir-s'hi a prop, torturat per la idea de tenir els germans Marià i Llorenç, tot formant part de l'exèrcit enemic. Al final de la Guerra escrivia al seu germà Marià:

Antes de dejar Barcelona para ir al frente, busqué a D. Baltasar Samper, que me facilitó el que pudiera veros a todos, menos a Francisca, en una fotografía que conservaba en su archivo. Allí estaba mi madre, con su aire de «mestressa», mi padre con la boca prieta, y su mandil; tú, con un sombrero de lona y tu nariz chata; Lorenzo, con diez y ocho años menos y un babero de aspecto híbrido, de confección casera, y yo, el incipiente remendón, con cara de inocente y sin dejar de entrever lo castigoso que tenía que resultar para mi suegra.⁹⁷

PERE CAPELLÀ AL FRONT DE GUADALAJARA I MADRID (JULIOL DE 1937-MARÇ DE 1939)

El 1937, Alcalá de Henares s'havia convertit en una colònia russa, formada sobretot per estalinistes. La neteja del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i l'assassinat de Nin a Madrid, el mes de juny de 1937, com a conseqüència d'una conspiració estalinista, eren alguns

---

96. MASSOT I MUNTANER, J. (1992): *Els intel·lectuals mallorquins davant el Franquisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 235, nota 41.

97. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 29 de maig de 1939, AACT. La foto està publicada a MASSOT I MUNTANER, Josep (1996): *Memòries de Missions de Recerca. Materials. Volum VI*, Barcelona.

dels fets més característics després de la batalla de Madrid. «El gobierno de la República hacía los mayores esfuerzos por salirse de la trampa en que había caído por su excesiva confianza en los rusos».⁹⁸ Aquest era l'escenari de la guerra, quan Pere Capellà arriba al front. La tardor de 1937 Azaña pensava que calia cercar un armistici, perquè la guerra estava perduda, i Prieto estava decebut amb el rumb que prenién els esdeveniments militars. Només Negrín conservava l'esperança.

Catalunya mantenia una república liberal i burgesa, més tranquil·la i amb major ordre. Negrín traslladà el govern de València a Barcelona. Però la presència del govern central enfurí la Generalitat.

Los jóvenes catalanes que estaban en el frente no sabían por quien combatían. Éste era el punto de vista de Pi i Suñer, que expuso a Azaña en una protesta formal que se remitió a éste en septiembre. El Estado, agregaba Pi i Suñer, debía a Cataluña 70 millones de pesetas por servicios de guerra. Cataluña pagaba al ejército de Aragón sin compensación alguna, la policía catalana había sido disuelta, existiendo, además, un servicio de información especial de reciente introducción desafecto a Cataluña. Los catalanes consideraban al ejército del este como un ejército de ocupación y temían que los comunistas estuviesen proyectando una dictadura militar. El mito heroico de la resistencia de Madrid, se lamentaban, era un mero instrumento para justificar el centralismo.⁹⁹

Pere Capellà arribà a Madrid l'estiu de 1937, amb el grau de tinent d'artilleria i formà part de la Bateria Carrillo integrada en el 2° *Cuerpo del Ejército del Centro*.¹⁰⁰ La tarja d'identificació militar ens aclareix encara alguns dubtes: Comitè Central de Milícies Antifeixistes. Capellà Roca, Pedro. Ofici: Teniente de milicias campaña. Artillería. Escola Popular de Guerra núm. 1. Proposat 2 juliol 1937. Residia fins llavors al

---

98. THOMAS, Hugh (1976): *La guerra civil española*, Grijalbo, Barcelona, pàg. 763.

99. THOMAS, Hugh (1976): *La guerra*, 832-833.

100. Archivo General de la Guerra Civil Española. Salamanca: Serie Militar, carpeta 409.

carrer Agustí Milà, 78 de Barcelona. Estava afiliat a UGT.¹⁰¹ El Ministeri de Defensa Nacional ratificà, el 8 de setembre de 1937, la graduació de tinents de campanya de l'arma d'artilleria a 76 alumnes de l'Escola Popular de Guerra núm. 1, i feu publicar l'ordre en el Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional el dia 13.¹⁰² Segons dita circular, sembla que encara no s'havien incorporat al front, atès que

todos los cuales han terminado con aprovechamiento sus estudios y prácticas en la referida Escuela, debiendo disfrutar en el empleo que se le confiere la antigüedad de 2 de julio del corriente año, y efectos administrativos a partir de primero de agosto siguiente, quedando destinados en los Ejércitos y Agrupación que se indican en la mencionada relación, a cuyos destinos se incorporaran con toda urgencia.

Durant els primers mesos d'estada al Front de Madrid, col·laborà a *Mallorca Nova*, una revista ciclostilada quinzenal feta a Barcelona, entre 1937 i 1938 pels republicans mallorquins com a butlletí d'informació. Inicialment, en el número 7, de 1937, compara l'esperit de lluita i sacrifici dels madrilenys en relació amb Catalunya:

Madrid és un exemple magnífic. Totes les paraules són buides per a poder dir la impressió que produeix aquest heroisme serè de tot un poble. Aquí es sofreix més que a cap altre part, però sembla que es sofreix menys que als altres llocs. No senti ni una paraula de desànim, ni una queixa. A Barcelona es queixen per motius mínims. Aquí ho aguanten tot, amb un orgull sublim que ens entusiasma i ens disposa a compartir alegrement les seves misèries materials.

Enyora Mallorca, la mesura de totes les coses:

Mallorca em serveix sempre de terme de comparació. Inconscientment, és sempre Mallorca que em dóna la mesura de les coses. Això em

---

101. Archivo General de la Guerra Civil Española. Salamanca: Serie Militar, carpeta 1124.

102. Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional nº 220, 1937, pàg. 646.

demostra el que l'estim. Potser és per això que des de que som aquí em sent més fort i més animat que mai, perquè estant a prop del frontestic més acostat a la meva terra. El camí del nostre retorn s'ha d'obrir per aquí. Sabent-ho així, no volgueu saber com empenyerem».

Va al cinema i assisteix a actuacions amb estampes anacròniques del flamenquisme de principis de segle que li deixen un mal gust de boca, molt diferent i «contrarestat per la troballa agradable de la Passionària, la qual vaig topar per la Castellana passejant-se amb la senzillesa d'una modisteta, del braç d'una elegant madrilenya —les madrilenyes ho són totes, d'elegants—».

Pere signa les seves col·laboracions a *Mallorca Nova* amb les inicials PCR, militant d'Esquerra Republicana de Catalunya. Així, en el número II, de 1937, continua pendent de Mallorca:

Quan em parlau de Mallorca, aconseguí posar-me sèrio. Mallorca. Altre temps, lluny d'ella, el seu nom em sonava com una nota sentimental, però sempre alegre. Ella em guardava totes les rialles de ma joventut, els meus amors i els meus millors afectes; també el record d'alguna tragèdia íntima, que no aconseguia posar-me l'ànima trista. Però ara, Mallorca em sona com una nota tràgica, que desperta els dolors més greus i els odis més profunds, perquè el seu nom evoca el record de milers de víctimes immolades per haver-la estimada com nosaltres. Sí, amic, quan parlem del nostre dolor de mallorquins, entre les vibracions de les nostres fibres més íntimes, no hi haurà discordància. Si poguésser-hi, no estaríem compartint, com ho feim, la mateixa desgràcia.

Pel novembre de 1937, els mallorquins que combatien al front de Madrid van rebre la visita d'un grup de companys d'Esquerra Republicana Balear residents a Barcelona entre els quals hi havia Pere Oliver Domenge.¹⁰³ L'exbatle de Felanitx conegué la notícia de la mort del fe-

---

103. Aina ADROVER; Joan CABOT (2002): *Felanitx*, pàg. 67: el 1939, amb la derrota republicana, Oliver marxà a París, però la invasió alemanya de França l'obligà a partir de bell nou i partí a Filipines, on tenia la seva germana Joaquina. Durant uns anys treballà a la fàbrica del seu cunyat.

lanitxer Antoni Coll. Caigué defensant Madrid contra l'invasor feixista i havia estat considerat com un heroi de la resistència.¹⁰⁴

Durant la primera meitat de 1938 escriu alguns poemes, com ara «Camaradas Camaradas», publicat a la revista militar *Orientación*,¹⁰⁵ «Romance de Artillería»¹⁰⁶ i «Mi Cañón», que apareguren a *Política Republicana* de Menorca.¹⁰⁷ El primer estava dedicat al seu company algaidí Antoni Pericàs, i a un grup de mallorquins que es passaren del bàndol dels revoltats al republicà:

¡Mallorquines se han pasado
por los campos de la Alcarria!
No todos son, de Mallorca
lacayuelos del Pirata,
que también la libertad
es sentimiento que arraiga
en nuestra tierra querida,
tan vilmente profanada.
¡Mallorquines se han pasado
por los campos de la Alcarria!
No quieren luchar con Franco,
tirano de media España.
Quieren luchar y vencer,
o morir, si hiciera falta,
junto al pueblo que se bate
de manera denodada
en Aragón, en Madrid,

---

104. El novembre de 1936 havia mort, a Madrid, el felanitxer Antoni Coll Prohens convertit en heroi de les Milícies Populares. NADAL, Antoni, «El 'marinero' Coll», Memòria Civil 37, 14 setembre de 1986, VII.

105. *Orientación* 8, 6 d'abril de 1838. Reproduïda sencera a MIRALLES, J. (2004): *Vida i obra*, pàgs. 42-43.

106. *Política Republicana* ? (no porta data l'original fotocopiati).

107. *Política Republicana* 18 desembre de 1938

Andalucía y la Alcarria
para arrancar de una vez
los traidores de la Patria.

El tercer poema, titulat «Mi cañón» va ser fet en ocasió d'una festa dels artillers. Segons Joan Miralles, un dels assistents a l'acte, el general José Miaja,¹⁰⁸ s'inspirà en aquesta composició per a donar nom a una nova revista militar. Un altre poema de l'època, dedicat al seu amic Luis Frieria, és «Caminos cuesta arriba». Encara coneixem un cinquè poema, titulat «Libre», dedicat a Pere Oliver Domenge —segurament inspirat en la visita que l'exbatle de Felanitx realitzà al front de Madrid—, publicat també a *Política Republicana*¹⁰⁹ en el qual manifesta les seves conviccions i la seva opció personal de ser lliure, tot i que es beslluma el final tràgic de la guerra. És un poema d'una càrrega ètica sòlida, en el qual es manifesta la fortalesa moral i espiritual de Pere Capellà. Lluny d'abdicar dels seus ideals en moments tan crítics, publicà aquest poema només setmanes abans de la rendició definitiva de l'exèrcit republicà.¹¹⁰

LIBRE

Es en vano que con antorchas y con armas, corra alocada la turba en persecución del escogido. PEDRO OLIVER DOMENGE.

Nunca: nunca extenderé mi mano
mendigando la gracia, sometido.
Primero morir, que no he nacido
para rastrear me como vil gusano.
De mi vida absoluto soberano
seguiré siendo, como siempre he sido;

---

108. No hem pogut verificar aquesta informació tot i l'abundant bibliografia sobre el general Miaja, com ara la biografia clàssica SOMOZA, Lázaro (1944): *El general Miaja*, Tyris, México.

109. *Política Republicana* 15 gener de 1939

110. CAPELLÀ, Llorenç (2004): «Pere Capellà, contra el seu temps», *Lluc*, 839, pàgs. 21-22.

nadie me verá, como potro uncido
a la carroza de ningún tirano.
Podrán conseguir el sometimiento
de mi cuerpo débil; cargarme de penas,
inventando en mí contra cien condenas,
negarme la luz, negarme el aliento...
Yo seré el que soy.
No sirven cadenas
para atar las alas a un pensamiento.»

PEDRO CAPELLÀ
Teniente de Artillería

Així mateix, publicà almenys dos articles en forma de crònica des de Madrid, el mes de desembre de 1938 i titulats «De Madrid y desde Madrid» i «La Tragedia de un viaje en Metro, desde El Estrecho al Pacífico», tots dos a *Política Republicana*, òrgan del Consell Insular d'Esquerra Republicana de Menorca. En el primer, del 3 de desembre de 1938 i publicat l'1 de gener de 1939,¹¹¹ anunciava la seva intenció d'escriure una crònica en forma de capítols de la seva experiència madrilenya: «Vaya el presente artículo a manera de prólogo, de los muchos que pienso publicar, para que al final de la guerra mis amigos los reunan en un volumen, bajo el sugestivo título de *Memorias de un hombre que fué a la guerra y no se llamaba Mamburí*». El segon, en el mateix setmanari, el 5 de febrer de 1939.¹¹²

Tot i que l'experiència tràgica de la guerra, Capellà tingué temps per visitar Madrid, per relacionar-se amb els amics, per escriure poemes i entretenir-se, també, amb la prosa. No obstant això, la literatura per a Capellà respon a les característiques de la seva militància. Escriu per mantenir-se viu i actiu anímicament, per alimentar el seu *ethos* de rebel-

---

111. «De Madrid y desde Madrid», *Política Republicana* 1 gener de 1939

112. *Política Republicana* 5 febrer de 1939.

DEL FRONT POPULAR A LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

lia i per omplir de sentit i contingut una circumstància humanament embrutida i reduïda aparentment al caràcter més primari. Pere Capellà no creu en els canons ni en les bombes, creu profundament en la defensa de l'ideal republicà i en la resistència confiat a reconquerir per les armes allò que els ha estat robat també per la força.¹¹³ En aquest sentit, val la pena concloure aquest capítol amb la seva pròpia reflexió sobre la guerra, narrada als seus germans l'octubre de 1939:

Nada estimula tanto a gozar de la vida como la guerra. Los instintos se desatan y uno a veces se avergüenza de su primitivismo y hace el firme propósito de reprimir sus apetitos; pero basta que te pases una noche con los nervios en tensión, viendo florecer a tu alrededor las explosiones, para que una vez pasada la tormenta, apures, a la primera ocasión, hasta que te quedas ebrio, todas las copas en las que se te brinda la vida.¹¹⁴

EL FINAL DE LA GUERRA (1939)

Quan era a punt de produir-se la capitulació de Madrid,

el Coronel Casado va partir a l'exili des de València, i els oficials de l'Exèrcit Popular tengueren lloc preferent en els vehicles que sortegen cap a Alacant, l'últim passadís que havien de recórrer si volien abandonar l'Estat. Pere Capellà va preferir afrontar les seves responsabilitats. Sense cap esperança de sortir-ne ben parat. Us en donaré una prova. Va acudir a acomiadar-se del governador civil de Madrid, el maonès Francesc Carreras, que havia optat per a demanar asili polític a Mèxic.

---

113. Sobre l'exèrcit republicà, vegeu: SALAS LARRAZÁBAL, Ramon (1975): *Historia del ejército popular de la República*, Editora Nacional, Madrid; MARTÍNEZ BANDE (1984): *La lucha en torno a Madrid*, Ed. San Martín, Madrid.

114. Carta de Pere Capellà als seus germans, Alcalá de Henares 1 d'octubre de 1939, AACT.

Pere Capellà va lliurar algunes pertinences personals a l'esposa del Governador —entre elles un anell—, amb el prec de fer-les arribar a Maria Fornés, la dona que, des de Montuiri estant, enyorava la seva absència i amb la qual es casaria en retornar a Mallorca.¹¹⁵

El testimoni de Manuel Sanchis Guarner també ens aproxima a aquell final de guerra, amb una experiència semblant a la de Pere Capellà:

Els mesos finals de la guerra foren desesperants. Mentre el cap del govern republicà, el metge i catedràtic socialista Juan Negrín, pretenia assolir una pau negociada, l'aviació franquista bombardejava les carreteres per on marxaven el derrotats cap a la frontera dels Pirineus. Paral·lelament, Anglaterra i França es preparaven per reconèixer el règim de Franco i aquest promulgava la Ley de Responsabilidades Políticas, tot denegant així qualsevol possibilitat de remissió a qui per activa o passiva s'havia oposat a l'Alzamiento. Barcelona ja havia caigut; en canvi, a la zona central, on es troba el capità Sanchis Guarner, l'exèrcit es manté en les seves posicions. No gaire temps, ja que el colp del coronel Casado a Madrid precipitarà els esdeveniments. El 26 de març la Junta de Burgos anuncia l'avanç en tots els fronts i aconsella als enemics enlairar la bandera blanca. Al final de mes el desgavell en el bàndol republicà és general. Molts alts oficials —Casado, Miaja, etc.— i dirigents polítics significats fugen des de Gandia o des de l'aeroport de Totana (Múrcia). Molts oficials menors miren simplement de llevar-se les estrelles de l'uniforme. Alguns faran mèrits per a quan arriben les tropes franquistes. I altres van actuar d'acord amb certes normes de conducta militar, que ben pocs —en el dissortat exèrcit de la República— havien decidit seguir. Aquest fou el cas del nostre biografat. El 28 de març de 1939, al punt on era el front Guadarrama-Manzanares va formar el cos d'artilleria i es va rendir. No fou capturat ni ordenà la dispersió dels soldats ans va complir el deure de depositar les armes i lliurar-se a l'enemic. Després va ser traslladat a la plaça de bous de Segòvia, on el van tenir dos dies

---

115. CAPELLÀ, Llorenç (2004): «Pere Capellà, contra el seu temps», *Lluc* 839, pàg. 22.

sense menjar, a l'aire lliure, sota una nevada fortíssima i el macabre espectacle de veure congelar-se i morir alguns companys. El 3 d'abril envià aquest telegrama a l'esposa: «Estoy bien campo de concentración Salamanca escribo detalles tranquilízate. Manolo».¹¹⁶

Les característiques de la rendició de la bateria on lluitava Pere Capellà degué ser semblant a la que descriu Santi Cortès. En la guerra interna entre comunistes i no comunistes, Pere Capellà mai no havia tengut simpaties per l'estalinisme i, en conseqüència, els darrers mesos de guerra degueren ser especialment decebedors. L'exèrcit del Centre, on lluitava Capellà, controlà Madrid després de replegar-se des de Guadalajara el començament de març de 1939. Durant la setena quinzena, el Consejo Nacional de Defensa negocià la rendició de l'exèrcit republicà al mateix temps que reduí els símbols comunistes. Així, el 18 de març se suprimí l'estrella de cinc puntes típica de les tropes soviètiques i que fins llavors havia estat adoptada per les forces republicanes. El 28 de març caigué Madrid. Casado ordenà al cap de l'exèrcit del Centre, coronel Prada, rendir la capital amb temps per evacuar la població i l'exèrcit via Alacant. Franco havia promès no oposar-se a l'evacuació i a deixar dos ports disponibles. «Durante el día 29 en Madrid, y en los días siguientes, los soldados y milicianos republicanos que conservaban alguna arma o pertrecho, van entregándose a los *nacionales* entre la plaza de Colón y la de Castelar».¹¹⁷ Molt probablement Pere Capellà va ser un d'aquells oficials que s'entregaren pacíficament pocs dies després del 29 de març. Devia conèixer les condicions de la rendició i estava més o menys segur que la seva integritat no perillava. L'exili no era el millor camí per una vida com

---

116. CORTÉS, Santi (2002): *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, València-Barcelona, p. 106-107.

117. ESPAÑOL BOUCHÉ, Luis (2004): *Madrid 1939. Del golpe de Casado al final de la Guerra Civil*, Almena Ediciones, Madrid pàg. 66.

la seva que només tenia sentit a Mallorca al costat dels seus, molt especialment de Maria Fornés.¹¹⁸

Explica el seu fill Llorenç Capellà:¹¹⁹

En parlava poc d'aquest passat però parlava menys del futur, cosa del tot anormal si tenim en compte que era un home enormement vital. La Guerra Civil —a la qual participà com a soldat de la República— suposà un abans i un després a la seva vida. A *Val més un dit en es front*, que és una obra amb molts de trets autobiogràfics, es produeix el següent diàleg, prou il·lustratiu del que acab de dir:

«MANOLO.- Dificultats tan grosses com ses teves les vaig conèixer jo, però mai no vaig abandonar aquesta xalina. Tu has renunciat a ser tu, per esser voluntàriament un forçat, i això jo no t'ho puc alabar.

PERICO.- Sa guerra... Va ser sa guerra...

MANOLO.- Mentida. Te cansares de perseguir es triomf.

PERICO.- És que sa dona i es nin...

MANOLO.- Per ells no t'havies de cansar d'anar a sa conquesta de lo difícil. Per ells ho havies de superar tot. No recordes es teus versos de joventut, quan contestaves a cada consell de moderació, amb un crit de rebel·lia...? Quan deies que sa conformitat era un pecat capital...? No te'n recordes?

PERICO.- Aquella peceta de teatre que vaig escriure...!

MANOLO.- Te'n recordes?

PERICO.- Sí me'n record? (evocant un passatge de vida heroic).

Jo vull ser capità
dels desheretats del món».

---

118. «Al llarg dels tres anys que va durar la guerra, ma mare va rebre algunes cartes de mon pare des de França. Un nebot de na Maria Aloia i germà de na Margalida, treballava a Montpeller (?) i servia d'enllaç entre ambdós. De tota manera les cartes no anaven adreçades a cals meus padrins, sinó a ca na Maria Aloia i encartades dins un altre sobre». CAPELLÀ, Llorenç, *Notes biogràfiques sobre Maria Fornés Vich*.

119. CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules entorn a l'obra de Pere Capellà», *Lluc* 784, pàg. 18.

Gabriel Janer Manila fa seu aquest mateix argument quan afirma:

¿I sa Guerra? Pregunta un personatge d'*El Rei Pepet*. I un altre respon:
«Tots es vents
apagaren els seus trons
i els vencedors són es bons
i es vençuts són es dolents».¹²⁰

El març de 1939 a Pere Capellà se li estroncaren les perspectives de futur professional i les oportunitats de transformar la realitat a mig termini. Pere vocacionalment era pedagog i havia arribat a la política convençut de les possibilitats de fer una societat més justa, lliure i igualitària. Amb aquesta cultura republicana havia militat en el Partit Republicà Radical Socialista i a Esquerra Republicana Balear —i també de Catalunya—. Cercant la seva realització personal s'havia traslladat a Catalunya i s'afilià a FETE-UGT. Com a militant antifeixista convençut féu part del Socors Roig Internacional i, finalment, per defensar els ideals de llibertat i la República s'allistà a l'exèrcit popular. Tísner fa uns anys resumí l'experiència de guerra i les raons profundes que els portaren a defensar els ideals republicans:

Perquè jo també vaig combatre la guerra durant dos anys i mig, i pens que en unes condicions anàlogues a les de Pere Capellà, perquè ambdós érem antimilitaristes, i ambdós repudiàvem el dret de l'home a disposar de la vida del proïsme. La incongruència que gent així acabi empunyant les armes només té una explicació: és la convicció que si l'adversari, que si l'enemic, que si aquells generals que s'havien aixecat contra una república a la qual havien promés fidelitat, s'aixecaren en armes i no entenien cap altre llenguatge que el de les armes, als ciutadans no ens quedava cap més remei que aprendre aquell ofici i combatre'ls en l'únic llenguatge que entenien.¹²¹

---

120. JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació*, pàg. 186.

121. ARTÍS GENER «TÍSNER», Avel·lí (1995): «Pere Capellà, combatent i bonhomíós», *Lluc* 784, pàg. 15.

VIII

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ AL PENAL D'ALCALÁ DE HENARES (1939-1943)

LA TRAGÈDIA DEL FINAL DE LA GUERRA (ABRIL DE 1939)

El 28 de març de 1939 les tropes franquistes entraren a Madrid. L'exèrcit republicà es va rendir incondicionalment i Pere Capellà, que formava part d'aquell contingent desarmat i abatut, poc dies després va ser internat en un camp de concentració per a presoners de guerra.¹ Sobre la tragèdia personal i col·lectiva que suposava la derrota per a aquells que havien fet de la guerra una causa moral, Pere mai no en parlava amb detall, però apuntava que els dies que seguiren a la rendició passaren fam i set, i que alguns dels seus companys van ser torturats. Per poder acomodar aquell nombrós exèrcit s'hagueren d'habilitar grans espais, un dels quals fou el centre psiquiàtric d'Alcalá —conegut com a presó del Manicomi—, les obres del qual s'havien iniciat durant la Segona República i que, a causa de la guerra, havia romàs inacabat. Per això, el

---

1. Sobre les fonts documentals: LÓPEZ JIMÉNEZ, F. Javier (2005): «Las fuentes: los archivos militares», *Ayer* 57, 27-49; sobre els camps de concentració: MOLINERO, C.; SALA, M.; SOBREQÜÉS, J. [ed.] (2003): *Una inmensa prisión. Los campos de concentración y las prisiones durante la Guerra Civil y el Franquismo*, Crítica, Barcelona; RODRIGO, J. (2003): *Los campos de concentración franquistas, entre la historia y la memoria*, Siete Mares, Madrid; RODRIGO, Javier (2005): *Campos de concentración en la España franquista 1836-1947*, Crítica, Barcelona.

mes de juliol de 1939 escrivia al seu germà Marià, a punt de casar-se llavors: «No te aconsejo que, a falta de casa donde fundar tu hogar, en perspectiva, en Palma, vengas a Madrid; sobre todo con la idea, que apuntas, de que yo te ayude. Yo, cómo no sea cederte mi puesto en el manicomio, sitio de mi residencia veraniega, otra cosa no puedo hacer...»² Espanya s'havia convertit en una presó de grans dimensions a partir de la insurrecció de juliol de 1936, per això havia estat necessari convertir castells, escoles, cinemes, teatres, manicomis, en espais per a la repressió de tots aquells que el nou règim considerava que havien estat fidels a la República, membres de l'exèrcit republicà o desafectes al nou estat. Les primeres setmanes d'abril de 1939, Pere Capellà i una part de l'exèrcit del Centre haurien estat empresonats en aquell camp, almenys provisionalment³. De bon començament, Pere Capellà estava moralment convençut de la causa que havia defensat i per la qual havia lluitat. Es considerava innocent i, per això, desistí de marxar a l'exili, tot i les oportunitats de què disposa com oficial de l'exèrcit. En qualitat d'oficial de l'exèrcit derrotat, devia conèixer les intencions de l'exèrcit vencedor i probablement sabia que només serien jutjats i empresonats aquells soldats i oficials amb delictes de sang durant la Guerra. Després d'uns dies de descontrol, un cop rendit l'exèrcit republicà a Madrid, Pere va ser reclòs en el penal d'Alcalá de Henares, i allà inicialment compartí la mateixa dissort amb amics com el mestre d'escola d'Algaida, Joan Galià,⁴ i l'exbatle de Capdepera,

---

2. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 7 de juliol de 1939, AACT. Sobre l'epistolari de la presó de Pere Capellà, vegeu: ARNAU, Pilar (2005): «Primera aportació a l'epistolari de Pere Capellà», a *Miscel·lània*, pàgs. 196-201.

3. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, 13. Miralles afirma que «a partir d'ara passa una sèrie de peripècies fins que el 16 d'agost de 1939 ingressa en el penal d'Alcalá de Henares, en els tallers penitenciaris». Un informe del director d'aquell centre, datat el 1941, certificava que Capellà havia ingressat en el centre l'agost de 1939. No obstant això, sabem per la correspondència personal de Pere Capellà que, ja el mes d'abril d'aquell any, es trobava reclòs a Alcalá de Henares.

4. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 29 de maig de 1939, AACT.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

Miquel Julià,⁵ entre d'altres, conscient, però que difícilment seria inculpat. De fet, el pes implacable de la justícia franquista ja no era tan severa com al començament de la guerra, però tampoc no fou gens indulgent amb l'exèrcit derrotat.⁶

ESPERANT EL CONSELL DE GUERRA. ACUSAT DEL DELICTE D'ADHESIÓ A LA REBEL·LIÓ (1939-1940)

Immediatament després del seu internament en el centre d'Alcalá, com a membre de l'exèrcit capturat i rendit va ser sotmès als processos ordinaris. Així, el 6 de maig de 1939, l'Auditoria de Guerra de l'Exèrcit d'Ocupació demanava informes a alguns notables del seu poble natal com el metge Guillem Verger Ferriol i l'apotecari Pere R. Martorell Cardell, i el 23 en demanaven al jutge municipal d'Algaida, Joan Pou Capellà, i a un oficial de l'Ajuntament, Bernat Crespí Amengual. En aquella primera fase informativa, haurien estat consultats el batle d'Algaida i el responsable local del Moviment, entre d'altres. Els seus informes haurien reflectit, en el context de l'eufòria inicial de la victòria, la versió dels vencedors de la trajectòria política de Pere Capellà des de 1931. L'1 d'octubre de 1939, Pere Capellà escrivia: «Hoy hace seis meses que estoy concentrado, meses que han sido largos que han caído como otras

---

5. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 31 d'octubre de 1939, AACT.

6. «Pere Capellà no serà afusellat, com ho hauria estat irremissiblement a la Mallorca de 1936. Julius Ruiz ha posat en relleu recentment, a partir d'un estudi seriós dels arxius militars, que la justícia "aunque durísima no era exterminadora en el Madrid de postguerra" i la majoria de penes capitals no s'hi "basarían en un criterio impersonal como clase social o antecedentes políticos, sino que reflejaron la voluntad del régimen de castigar a los responsables de crímenes de guerra" i "descendieron de forma rápida a partir de 1940-41"». MASSOT I MUNTANER, J. (2005): *Escriptors*, pàg. 182.

tantas paletadas de tierra sobre mi juventud».⁷ Les primeres cartes de què disposam daten del 30 d'abril, i estan enviades des d'Alcalá de Henares, però a penes no ens ofereixen informació d'allò que havia succeït durant aquell mes tan transcendental. Només alguna espurna del que passava: «te aconsejo que no aguardes mi llegada, porque yo por ahora no me desplazo de Madrid [...] Mi vida es buena, animado por la esperanza de verme reintegrado pronto a la normalidad. He pasado mis momentos de peligro, pero sin preocuparme gran cosa, porque hasta al peligro se acostumbra uno».⁸ Inicialment cercà el suport dels seus oncles Miquel Bibiloni i Francisca Capellà, amb residència al barri de la Soledat de Palma, amb qui havia mantingut una relació estreta durant la seva joventut mentre complia el servei militar i estudiava magisteri. El 30 d'abril ja els havia tramès tres cartes, tot sol·licitant ajuda econòmica, com haurien fet en altres conjuntures: «si me mandáis dinero, lo hacéis a casa de Felipe López, Dulcinea 66, que él se cuidará de abastecerme de cuanto necesite».⁹ Uns mesos després, demanava que els hi enviassin a una nova direcció. Escrivia als seus germans: «Si María te hiciera insinuaciones de mandarme las 100 ptas. de que te habló, me las mandas a estas señas: Manuel Llorca Catalán —Lista, 39— Madrid».¹⁰ Coneixia bé la precarietat econòmica dels pares i no volia afeixugar-los,

---

7. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 1 octubre de 1939, AACT.

8. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 30 d'abril de 1939, AACT.

9. Carta de Pere Capellà als seus oncles Miquel i Francisca, Alcalá de Henares, 30 d'abril de 1939, AACT. El mes de juny insistia al seu germà Marià: «Respecto al dinero que tenéis en proyecto mandarme, podréis hacerlo por giro postal si funciona este servicio y si no, os vais a una estafeta y lo mandáis cómo valores declarados, o giráis una letra, tanto lo uno como lo otro, lo dirigís a nombre de Felipe López Vidal, Dulcinea 66, Madrid. Este chico es mi administrador» Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá 21 de juny de 1939, AACT.

10. Carta de Pere Capellà als seus germans, Alcalá de Henares 24 d'agost de 1939. Año de la Victoria, AACT.

per això demanava suport econòmic als seus familiars més pròxims que, en teoria, tenien més possibles. De la mateixa manera que, indirectament, es dirigia a la seva promesa, Maria Fornés, que residia a Montuïri, a casa dels seus pares.

Durant aquells primers mesos Pere mantenia un cert optimisme, tot i que devia fingir estar-hi més del que en realitat hi estava: «Yo vivo bien —escribía el 8 de juny de 1939— sin pesadillas de ninguna clase, con un humor excelente y gozando de una salud inmejorable. Tú comprenderás que después de haber pasado por situaciones tan difíciles, no puede parecerme nada extraordinario el ver limitados mis paseos».¹¹ Mantenia correspondència freqüent i sistemàtica amb la família, i seguia, amb detall, allò que passava al voltant del seus pares i germans.¹² Llorenç, el germà petit, es trobava militaritzat i Marià, que el mes de juny va ser llicenciat de l'exèrcit després de passar uns anys al Port de

---

11. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 8 de juny de 1939. AACT.

12. La correspondència entre Pere Capellà i la família degué tan fluïda com li permetia la normativa vigent en la presó. Pel que fa als continguts tant de les cartes que escrivia com de les que rebia a Alcalá estan condicionats per la censura: «no debemos olvidar que la censura impuso un código específico, mediatizando en todo momento el mensaje escrito, creando un lenguaje y unas fórmulas determinadas, cuyo análisis aportará igualmente una valiosa información. Temas silenciados —ni rastro de la vida en prisión o del trato recibido, por lo general— y ausencia de ideas, pensamientos u opiniones personales, cuya desaparición provoca la asunción de una autocensura que el que escribe se impone a sí mismo, y que se refleja sobre todo en la redundancia de las referencias a la vida cotidiana, los temas banales —como el clima, por ejemplo—, el estado de salud y las noticias de los familiares y amigos, así como alguna que otra mentira para evitar que desde fuera se preocuparan. Sin embargo, la autocensura puede ser vista también desde el lado opuesto: la gran capacidad que para comunicar tiene el silencio. Lo que no aparece por escrito queda así, de algún modo, presente, porque su misma ausencia lo da a entender». SIERRA BLAS, Verónica (2003): «Al otro lado de las rejas». Correspondencia a los presos del Centro Penitenciario de El Dueso (Santander, 1936), a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria popular. Escrituras, voces y representaciones*, Siete Mares, Madrid, pàg. 63.

Sóller, preparava les noces amb Francisca Trobat. A l'inici del seu captiveri encara hi era molt present el tema de la guerra, tal com escrivia al seu germà Marià: «¿Qué tal, galoneado amigo? Artillero, eh? El arma de mi predilección; y veraneando cerca de tres años en Sóller. Buena guerra te has pasado, amigo, y Lorenzo viajando de asistente. Vamos, no está mal. Ha habido suertecita [...] Cuando se ha vivido en campaña, la vida de cuartel ha de parecer como un regalo de los dioses». ¹³ Es preocupava pels seus oncles i cosins. Demanava notícies dels seus amics Pocoví, Portell, Pericàs, Andreu Oliver «Castellitxo», «Quitxero», «Caracol», Joan Oliver, etc. Rebia fotografies dels seus germans i els sollicitava ajuda econòmica: «Las 200 ptas aún no las he recibido, cuando las reciba ya os avisaré». ¹⁴

En qualsevol cas, la boda imminent de Marià li despertà vivament la seva necessitat de casar-se i de tenir una vida digna, això el transportava a un estat de reflexió permanent i a interioritzar i enfortir el seu estat d'ànim:

La vida es una mezcla de lo que uno quiere y de lo que quieren las circunstancias. A veces predominan las circunstancias y a veces no. Los carentes de voluntad, los espíritus tibios son siempre como naves a la deriva, sin mandos y sin rumbo; los que son fuertes, los que tienen voluntad, se ven algunas veces zarandeados, con la arboladura rota... pero, a fuerza de tenacidad, de persistir en su intento, acaban siempre por hacerse con el timón y llegar, averiados a veces, pero llegan. ¹⁵

Durant mesos persistí en la idea de que «ya que no puedo ver satisfechos mis ansias de paternidad...» ¹⁶ i projectava aquells sentiments i

---

13. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 30 d'abril de 1939, AACT.

14. Ibid.

15. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 1 de juliol de 1939, AACT.

16. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 9 de juliol de 1939, AACT.

tota la seva tendresa envers aquells que refeien la seva vida i iniciaven l'estat de casats. A més, bona part dels seus amics, com Mateu Pericàs, Joan Bibiloni «Bassa», i el seu cosí Marià Roca, començaven a casar-se. Tenia informació detallada dels matrimonis que s'anaven fent, alguns dels quals admirables «porque no me parece menos asombroso, aunque por causas distintas el matrimonio de Gabriel Ramona [...] Por lo visto la paz ha traído un afán de matrimonio que mis paisanos se esfuerzan en calmar».¹⁷ I insistia, el dia després: «Para mi matrimonio que será tan pronto como las circunstancias lo permitan (cuestión de unos años)...»¹⁸ El seu pare, Llorenç Capellà, també li escriu, tal com ho fa saber a Marià: «Mi padre me dice que se inauguró solemnemente la cruz de los caídos y me gustaría saber quienes son los que cayeron, en especial, los más conocidos míos y haz llegar hasta las familias de aquellos que me trataron, mis palabras de consuelo».¹⁹ Se preocupa, sobretot, per la seva estimada Maria Fornés i demana al seu germà Marià que la convidi a les noces i la tractin com a de la família. A més, sap que la seva sort depèn dels responsables polítics del municipi d'Algaida i per això mostra una certa angoixa pel distanciament que mantenen amb ell Joan Pou «Serrano» i Gabriel Oliver «Torres». El primer era llavors cap local del Moviment, el segon com a batle de la localitat.²⁰ En l'estil críptic que el caracteritzava, el primer de juliol de 1939 escrivia: «¿Tu amigo Pedro Batle está en buenas relaciones con Juan Serrano y Gabriel Torres o siguen tan distanciados como antes?»²¹ A més del nom de Pere

---

17. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 20 de juny de 1939, AACT.

18. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 21 de juny de 1939, AACT.

19. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 1 de juliol de 1939, AACT.

20. Gabriel Oliver Puigserver va ser batle d'Algaida, entre 1936 i 1940. Vegeu: MULET, Salvador [a cura de Mulet, Pere], «Batlles», pàg. 15.

21. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 1 de juliol de 1939, AACT.

«Batle», en clau familiar, devia utilitzar altres malnoms per burlar la censura, sobretot en aquells primers mesos d'incertesa: «No sabéis quien es mi amigo Roca? Claro... Cómo que en el pueblo lo conocen por el apodo. Me refería a mi amigo “Pedro Batle”. Ya veis si le conocéis, de sobra».²² I el 27 de juliol de 1939, insistia al seu germà Marià: «Me escribe Pedro Batle y me dice que parece que ahora estan activando su asunto pero que aún no sabe la eficacia que habrán tenido para su solución las recomendaciones de Serrano, Torres y el armero.»²³ Pere Capellà era conscient que la primera etapa en el camp de concentració servia per classificar i catalogar els presos, mentre s'instruïa el judici militar al qual havien de ser sotmesos. De fet, els informes o certificats s'havien de presentar a les Comissions Classificadoras de Camps de Concentració i Presoners de Guerra. La qualitat i les característiques de l'acusació depenien, òbviament, del to utilitzat pels informadors i testimonis requerits, i de la capacitat d'aquests de col·laborar amb la justícia militar per fer mèrits o per por, o d'influir favorablement a favor de l'acusat. Els actors del nou estat, tanmateix, participaven de la moral de la victòria que partia d'un concepte de justícia que contemplava que els actors del període republicà s'havien de castigar i havien de demostrar duresa i intimidació davant la ciutadania. A l'Espanya rural de 1939 tot se sabia i els posicionaments de les autoritats franquistes locals tenia un efecte taumatúrgic sobre la ciutadania no militant. «La cárcel como escenificación del bien y del mal, del castigo y del perdón, fue el icono magistralmente utilizado como arma de sometimiento del ciudadano de a pie. A medio plazo, se logró el objetivo de aislarlo de aquellos que penaban en las cárceles».²⁴

---

22. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 7 de juliol de 1939, AACT.

23. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 27 de juliol de 1939, AACT.

24. NÚÑEZ DÍAZ-BALARD, Mirta (2004): *Los años del terror*, La Esfera de los Libros, Madrid, pàg. 2.

L'estiu de 1939, en Pere encara estava convençut de que la seva estada en el penal seria curta, tot i que compartia el realisme amb que vivien la seva situació a casa:

Mi madre, por lo visto aunque tranquila por mi suerte, no es exageradamente ingenua al pensar en mi caso. Digo eso porque la prevención de engordar el cerdo pensando en poderme mandar buenos paquetes, demuestra que para entonces, para el tiempo de la matanza, aún me considera en circunstancias que me permitan el aguantarme con la resignación con que me vengo sosteniendo.²⁵

No obstant això, procurava alimentar l'esperança dels seus familiars més pròxims:

Lo importante es pasar el tiempo, porque, es indiscutible, que cada día me acerca más a vosotros. Un día amanecerá con la sorpresa de la liquidación de esa situación mía y, en paz con la sociedad, purgadas las faltas que haya en mi vida, me reintegraré al trabajo deseoso de estabilizarme cerca de vosotros, para conocer de cerca vuestras inquietudes.²⁶

Una esperança amarada de realisme:

En tu última, dices que no dudas, por lo que aparento, de que estoy tranquilo. Es verdad; pero no es que lo aparente, es que lo estoy. Ahora bien, no confundas las cosas: mi tranquilidad no nace del poseimiento, por parte mía, de antecedentes que me permitan prejuzgar sobre el caso mío; nace, eso sí, de mi propia consciencia y te advierto que yo no concibo otra clase de tranquilidad. Comprenderás que fundar nuestra esperanza de vernos pronto en esa tranquilidad mía, es fundarse en algo sin base, porque eso no me lo puede dar mi consciencia. Conviene, y es un

---

25. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 9 de juliol de 1939, AACT.

26. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 1 de juliol de 1939, AACT.

poco paradójico, que sea yo el que tenga que daros estas explicaciones, que atemperéis vuestros deseos y os acostumbréis a pensar que aún nos queda ausencia para rato. Si nos equivocamos, mejor, no lamentaremos la sorpresa.²⁷

Deixava entreveure que tenia clar que hauria de restar uns anys a la presó, però confiava que fossin pocs. Aquell mateix estiu de 1939, alimentava l'esperança als seus pares i a la seva germana: «a ver si el año que viene me podéis contar entre los presentes».²⁸ Durant els primers mesos de reclusió Pere assumí que hauria de purgar per les seves faltes. Hauria interioritzat que la presó era un purgatori simbòlic construït pel nou règim. Per altra banda, Capellà es mantenia interiorment ferm i serè en les seves conviccions. Sabia que no podia manifestar-les públicament, ni tan sols a la seva família, perquè la vigilància i la censura era implacable, però ho explicitava significant que estava tranquil i que en consciència tenia motius per estar esperançat.

L'11 d'agost d'aquell any es manà instruir judici sumaríssim d'urgència a Pere Capellà Roca amb el número 36.493.²⁹ Pere, segurament sense conèixer en profunditat la causa que s'estava instruint, aquell mateix dia es mostrava certament optimista i així ho manifestava al seu germà, tot plegat mentre la família multiplicava el contactes i intentava beneficiar-se de possibles influències d'amics i familiars. Quan parlava d'ell mateix al seu germà ho feia sempre de forma críptica, fent referència a un amic seu, un tal «Pedro Batle». Aquell dia li deia a Marià: «Parece que los asuntos de Batle, te infunden mucho optimismo, porque según tú, es bueno. También le tengo yo por tal; pero no estoy seguro de que nuestra opinión sea muy compartida entre los que pueden ayudarle. Escribí

---

27. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 21 de juny de 1939, AACT.

28. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 21 de juliol de 1939, AACT.

29. Ministerio del Ejército, Legajo 4923, causa 36.493.

una tarjeta a Antonio para que hiciera una gestión cerca del sargento Lorenzo Capellà: ¿sabes si la ha recibido?»³⁰

Durant aquells mesos es va dirigir, a través dels seus pares, al batle d'Algaida Gabriel Oliver: «Habrás recibido una carta para mis padres en la cual les hacía un encargo para Gabriel Torres, que ya verás cómo no entiende. Ahora tendremos ocasión de saber si era verdad el desprendimiento y la generosidad de que hizo alarde cuando mi padre les pidió informes».³¹ Unes setmanes després, Pere deconfiava de la possibilitat d'obtenir un informe favorable per part de les autoritats algaidines:

Respecto a Gabriel Oliver, creo que se trata de daros gato por liebre; tú mismo lo dices: después de la impresión dada con anterioridad no podía modificar lo dicho. De lo que se deduce que aquella impresión no le permitía el poderme calificar conforme yo merezco y pedía, sin contradicción a sí mismo. En fin, ojalá me equivoque, pero piensa un poco con la cabeza y deshecha la ingenua creencia de casa, y verás como estoy con la razonable.³²

Poc després, insistia en la mateixa qüestió i es ratificava en la seva percepció:

A Oliver, el sastre, no le había pedido nada que tuviera que producirle ninguna extorsión. Lo que pasa es que su primera apreciación debió ser algo copiosa. ¿Es que se puede rezar sin honradez? La honradez no está concertada a ningún partidismo. Yo, si tuviera que informar con respecto de él, no negaría la suya y en mi informe copiaría la impresión

---

30. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 11 d'agost de 1939, AACT. Es tractava segurament del seu cosí germà Antoni Bellés a qui demanava ajut perquè intercedissin davant altres parents, com ara Llorenç Capellà un cosí segon d'ambdós que residia a Inca.

31. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 7 de setembre de 1939, AACT.

32. Carta de Pere Capellà als seus germans, Alcalá de Henares 24 de setembre de 1939. Año de la Victoria, AACT.

que me produce el hombre, no la situación del hombre. Por eso te digo que después de tantas excusas, saco la impresión de que mal anda la cosa.³³

Les penalitats morals devien esser tan dures i destructives com les físiques, com molt bé ha descrit Mirta Núñez:

La incertidumbre legal de un detenido en España se solía iniciar en los campos, donde no se sabía cuándo ni dónde podía concluir. ¿Qué habría en el expediente que sobre su persona tenían las autoridades y que se iba confeccionando con datos oficiales y delaciones? ¿Tendría suficientes avales? ¿Serían lo suficientemente poderosos para que no le consignasen como desafecto? ¿Para lograr la libertad condicional? ¿O le llevarían al otro nexo de la malla concentracionaria: a las cárceles o a los batallones de trabajadores que se iban organizando sobre la marcha con la avalancha de cautivos? Allí le esperaría el consejo de guerra, habitualmente colectivo, una farsa a la que estaba obligatoriamente invitado, en el que se sorteaban penas terribles a los encartados y vuelta a empezar: la búsqueda del indulto de la pena de muerte por la de treinta años.³⁴

Pere, pel que sembla, mai no contemplà la possibilitat de la pena de mort, ni tan sols una sentència de trenta anys de reclusió. Coneixia la propaganda franquista dels últims mesos de la guerra de que res no havien de témer aquells que no tenien les mans brutes de sang. En aquest sentit, Pere Capellà estava convençut que no podien acusar-lo, però era conscient dels seus antecedents polítics i del seu radicalisme, sobretot entre 1934 i 1936. Des d'aquesta perspectiva, els dubtes sobre el seu futur es multiplicaven especialment perquè no aconseguia les ajudes que hauria necessitat en aquella circumstància.

---

33. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 9 d'octubre de 1939, AACT.

34. NÚÑEZ DÍAZ-BALARD, M. (2005): «El dolor como terapia. La médula común de los campos de concentración nazis y franquistas», *Ayer* 57, pàgs. 84-85.

Inicialment fou acusat de delictes d'adhesió a la rebel·lió, d'haver fet part de l'exèrcit republicà amb el grau de tinent i de tenir antecedents político-socials. El 17 de gener de 1940 s'instruí la causa contra Pere Capellà i el 7 de març es demanaven 12 anys de reclusió menor i responsabilitat civil indeterminada. Quasi un mes després, el 2 d'abril el fiscal mantenia la petició de 12 anys. Al començament de 1940, quan s'acostava al judici, escrivia al seu germà Marià i a la seva cunyada Francisca:

Con respecto a Batle debéis acostumbraros que le van a pedir de doce a treinta. Posiblemente lo último. Pero no hay que preocuparse. La redención por el trabajo acorta la pena. Cuando le juzguen tendrá que pasar por un penal, donde no se aburrirá porque tiene allí muchos amigos. Hasta lo está deseando para salir de una vez de esta situación estacionaria en que se encuentra. Yo no sé de qué se le acusa, pero exceptuando la cosa política no creo que tenga en su haber ningún delito. Tan pronto como sepa algo nuevo sobre su situación os lo diré.³⁵

Indubtablement, Pere era conscient del pes negatiu que tindria «la cosa política» en la decisió final que prendria el jutge militar que havia de dirimir el seu cas. Al començament de 1940, alguns dels seus amics ja havien estat jutjats i dispersats a diversos penals. Entre aquests probablement Miquel Julià que fou enviat a un penal de Salamanca i altres amb qui havia compartit els anys de guerra o el primer mig any en el camp de concentració. En certa manera, tanmateix, el penal es feia més lleuger perquè el pres coneixia el temps de condemna i podia redimir penes. A banda d'aquesta inquietud, al començament de 1940 havien augmentat les mesures de seguretat, censura i aïllament en els centres de reclusió fins al punt que s'havia disposat la suspensió de comunicacions, comestibles i paquets postals als reclusos.³⁶

---

35. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià i la seva cunyada Francisca, Alcalá de Henares, començament de 1940, AACT.

36. CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», en CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 29.

L'acusació particular contra Pere Capellà es basà en els testimonis dels seus paisans vencedors que, el 1939, ostentaven càrrecs en l'administració municipal d'Algaida i en les organitzacions locals del nou règim. Així, va ser acusat de militar en partits d'esquerra des de l'inici de la República i de figurar en primera línia en l'activitat política; d'estar afiliat a Esquerra Republicana Balear d'Algaida, des de mitjans 1934 i de ser-ne, per alguns, el president des de l'1 de gener de 1936 i, per altres, el president d'honor d'aquesta agrupació; d'haver estat l'instigador de la detenció i posterior expulsió d'Espanya d'un pintor holandès —se suposa que resident a Algaida durant els primers mesos de 1936—, acusat de propagandista catòlic i feixista; de ser un dels dirigents més destacats del Front Popular i de prendre part activa com orador en els mítings públics; de ser perillós pels seus antecedents polítics i el seu ideal laic; de formar part de la secció provincial d'Esquerra Republicana Balear destacant en els seus discursos els insults a l'exèrcit, a la religió i als dirigents de la dreta local. Tot això, mentre s'insistia que observà mala conducta durant aquells anys. En el judici, Pere no va negar el seu passat ni el seu compromís a favor de la República, malgrat que és gairebé segur que no devia estar massa d'acord amb alguns dels qualificatius de la causa. Coneixia prou bé les regles de joc dels vencedors i optà per mantenir-se lleial i conseqüent amb el seu passat, sense necessitat de pidolar misericòrdia, recordant el poema «Libre», que havia dedicat a Pere Oliver Domenge tot encara no feia un any.

Així mateix, Pere Capellà en la seva declaració manifestà que havia escapat de la zona nacional el 20 de juliol de 1936 i que «ingresó en el Ejército Rojo como voluntario en la Escuela Popular de Guerra, nº1 de donde salió con la graduación de Teniente en 1º de julio de 1937 a una batería del 2º Cuerpo del Ejército del Centro y en esta situación terminó la Guerra».³⁷

---

37. Declaración de Pedro Capellá Roca, Alcalá de Henares, 20 agosto de 1939, a Ministerio del Ejército, Legajo 4923, causa 36.493.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

Dia 3 d'abril de 1940 el Consell de guerra permanent el sentència a 20 anys de presidi. Aquesta sentència és aprovada després per l'auditor de Guerra de la 1ª Regió Militar el 13 d'abril del mateix any. En Pere Capellà del penal és un home vençut, trist, desenganyat. S'haurà de refugiar en els records. Les seves lectures i escrits hauran de ser en castellà, i la producció literària d'aquests anys, fins que surt del penal, el 1943, canvia substancialment de to i de contingut, i és, bàsicament, de caire sentimental, emotiu, nostàlgic.³⁸

Les cadenes no serveixen per fermar les ales del pensament, havia escrit el 1939. No les hi podien fermar, però a partir de 1940 volar va perdre el significat que havia tingut per a Pere Capellà els darrers deu anys de la seva vida. Josep Massot i Muntaner insisteix que «els presos felicitaven els seus companys condemnats a vint anys, perquè així com a mínim salvaven la vida i, amb una mica de sort, aconseguien més o menys aviat la llibertat».³⁹

COMPLINT LA PENA DE VINT ANYS DE RECLUSIÓ MENOR (1940-1943)

La seva situació personal durant els primers mesos després del judici hauria canviat substancialment. Al seu germà Marià li manifestava, el juliol de 1940: «Dile a la prima Catalina que el amigo aquél, no ha recibido su carta, y que, por ahora, por circunstancias que es conveniente callar, debido a su situación especial, no le podrá escribir».⁴⁰ De les condicions noves en parla per primer cop l'octubre de 1940:

---

38. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàgs. 13-14.

39. MASSOT I MUNTANER, J. (2005): *Escriptors*, pàg. 183.

40. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, començament de juliol de 1940, AACT.

He recibido carta tuya en sustitución de la que suele mandarme semanalmente Francisca. Sus esperanzas con respecto a mi condena han resultado fallidas. Ya he firmado los veinte años de prisión menor que me han sentado, por ahora, muy bien. Lo único que siento es que nos han suprimido la ventaja que significaba comer en la enfermería quince días cada més. Ya no comen allí más que los enfermos. Yo, mientras pueda recibir vuestros paquetes y vuestros giros me iré arreglando.⁴¹

A diferència de molts, Pere continuà redimint pena a Alcalá mateix, tot i que perdé alguns dels petits privilegis que devia tenir anteriorment. Malgrat que no hi ha constància documental del moment, és probable que en aquella circumstància Pere hagués sofert algun tipus de malaltia, o que l'hagués tinguda abans. Arran d'aquell contratemps hauria conegut sor Maria Luisa,⁴² la religiosa de la congregació de les Filles de la Caritat que tenia cura de l'infermeria, i amb la qual hi mantingué una estreta relació durant aquells anys⁴³ com ho posa de manifest el poema que li dedicà:⁴⁴

---

41. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, començament d'octubre de 1940, AACT.

42. Al voltant de la relació entre Pere Capellà i sor María Luisa Hornos s'hi alimentà tota casta de tafaneries, sobretot per part dels presos i d'aquells que constataren les complicitats existents entre ambdós. Aquesta relació d'amistat es mantingué a través de l'epistolari durant molts anys.

43. La complicitat d'algunes religioses amb els presos no era un fet aïllat. Hi ha diversos testimonis de presos que es refereixen a la col·laboració de les religioses, fins i tot en alguns casos ajudant els presos a burlar el sistema de vigilància penitenciari tot encarregant-se de treure les cartes del centre. «Sobre este particular Miguel Núñez ha recordado no hace mucho que en el penal de Ocaña había, a principios de los años 40, dos personas encargadas de sacar cartas: una monja, a la que escribió un poema, que las sacaba sin nada a cambio, y un fascista...» CASTILLO, A. (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», en CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 29.

44. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 44.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

LA CANCIÓN DEL ENFERMO

A Sor María Luisa, a través de Alfonso Vaello. Respetuosamente.

Llévame a la enfermería,
que estoy malo, compañero.
¿No ves que la salud mía
es muy precaria, que muero?
Ven, acércate a mi lado,
me servirás de cayado.
Anda, llévame deprisa
a que reciba el cuidado
de Sor María Luisa.

Apárteme la amargura
de la ciencia, de mis labios,
Doctor. No busque mi cura
con procedimientos sabios
que toda la ciencia es poca.
Mejor me alivia la toca,
que es marco de la sonrisa
en que florece la boca
de Sor María Luisa.

¡Qué dulce la muerte llega!
Consuela el morir aquí,
donde la Hermanita ruega
con sus rezos para mí;
donde sé que, al expirar,
los ojos me ha de cerrar
la mano suave y lisa,
de palideces de azahar,
de Sor María Luisa.

El tema de la mort, la incertesa de no saber mai allò què podia passar amb les seves vides i la inseguretats en el futur formaven el decorat mental de Pere Capellà. En relació a aquesta inseguretats, en un dels seus

poemes escrits en castellà i signats a Alcalá, parla de l'afusellament de tres oficials republicans, segons el seu fill Llorenç Capellà,⁴⁵ cal pensar que amics seus. Els darrers versos són colpidors:

En el suelo acribillados,
les quitaron las esposas...
Trajeron hombres atados
ahora desatan cosas.

En un altre expressa aquell sentiment de dolor profund que l'esquinça un poc cada dia:

Cuando atraviesa la luz
los barrotes de mi reja,
quebrándose en una queja
proyecta una sombra en cruz.
Mira si es despiadada
esta suerte en que yo vivo
que hasta la luz que recibo
me llega crucificada.⁴⁶

El mes d'octubre de 1940, demanava a la família que es negociàs un possible trasllat a Mallorca:

En una de las mías os decía que si no os parecía factible mi traslado a Mallorca, miraréis de mandarme sábanas con que poder arreglar mi camita hasta darle aspecto de cama hogareña. Me extraña que no me digáis nada concreto al particular. De lo que me he dado perfecta cuenta es de las dificultades que encontrarás para pedir mi traslado. Paciencia, me quedo en Alcalá.⁴⁷

---

45. CAPELLÀ, Llorenç (2004): «Pere Capellà», pàg. 20.

46. JANER MANILA, G. (1997): *Implicació*, pàg. 190.

47. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, començament d'octubre de 1940, AACT.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

Tanmateix, aquell desig no es pogué realitzar i Pere es va haver de resignar a continuar al penal. Tot i que no disposam de correspondència de 1941, intuïm que durant aquell temps augmentaren les expectatives respecte a un probable alliberament abans del previst. Entre 1940 i 1941 mantingué una relació estreta amb Manuel Sanchis Guarner, que també es trobava en el penal d'Alcalá, condemnat a dotze anys i un dia.⁴⁸ Degué ser en aquella conjuntura que Pere Capellà li dedicà el poema «Amanece en Alcalá»:⁴⁹

En las cumbres de las sierras
la cabellera del alba
peina sus trenzas de oro
humedecidas de escarcha.

Una neblina muy tenue,
allá a lo lejos, señala
el cauce por donde corren,
culebreando,
las aguas.

Los gritos de
¡centinela
alerta!
el silencio rasgan.

En el cielo, unas estrellas
de fuego se han vuelto nácar.
Gotas de cristal chorrean
los pinchos de la alabrada.

Despunta el día...
La Vida

---

48. CORTÈS, Santi (2002): *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, Institut Universitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València-Barcelona, pàgs. 108-114.

49. CORTÈS, Santi (2002): *Manuel Sanchis*, pàgs. 111-112.

empieza a ponerse en marcha.
Los gorrioncillos se esponjan
en lo alto de las ramas,
y una chimenea anuncia
el yantar de la mañana.

Profana el amanecer
—concierto de luz y gamas—
la fatídica estridencia
de una descarga cerrada
que hace estremecer los pájaros
como si tuvieran alma...

Despierta el día...
La Vida
empieza a ponerse en marcha.

Un decret de l'1 d'abril de 1941 concedia la llibertat condicional als presos amb penes menors de dotze anys, amb la qual cosa les expectatives de poder acabar amb aquell suplici augmentaven. No obstant això, va ser un temps difícil, de catarsi i de resistència, pròpia dels vençuts, restringit en allò que podem considerar l'univers simbòlic de la presó, tal com ell mateix manifestava el 1942:

Todos los días amanece con las mismas perspectivas; todos los días las mismas obligaciones, anunciadas por toques de corneta. Las horas que no estoy en la clase, si no escribo me las paso andando de un extremo a otro del dormitorio, siempre dándole vueltas a lo mismo. Pienso y pienso. A veces los recuerdos son líricos, ya dramáticos de mi juventud; otras ilusiones que tejo, realidades futuras, que me hacen gozar por anticipado la soñada promesa. ¡La de veces que he llegado a Mallorca viéndome abrazado, estrujado por vosotros!⁵⁰

---

50. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares, 7 de Febrer de 1942, AACT.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

Ja llavors, molts companys havien obtingut la llibertat condicional i la resta esperaven l'1 d'abril, el 18 de juliol o el primer d'octubre, en què se suposava que Franco aprofitaria aquelles dates simbòliques del nou règim per anar concedint la llibertat condicional escalonadament als presos.

Si més no, Pere confiava beneficiar-se d'un indult gràcies a la redempció pel treball. Recordem que

los Talleres Penitenciarios era la forma de trabajo dentro de las mismas prisiones. Se crearon por orden del 30 de abril de 1939 y se iniciaron en la prisión de Alcalá de Henares (talleres de artes gráficas y carpintería), cuyos primeros trabajos fueron muebles para el Auxilio Social, bancos para iglesias y 15.000 crucifijos para las escuelas. La gestión y explotación de estos talleres correspondía al Patronato de la Redención de Penas.⁵¹

Tot i que en el penal es redactava clandestinament entre els presos el *Boletín de la Alianza Nacional de las Fuerzas Democráticas*,⁵² segurament Pere se n'hauria mantingut al marge per por a ser delatat i veure augmentada la pena. No obstant això, el seu *ethos* republicà persisteix i enrobusteix les seves conviccions morals i cíviques, així com la dignitat personal i la capacitat creativa, tot cercant aquells escenaris que ell considerava estratègicament més productius. Pel que coneixem, Pere Capellà tampoc no col·laborà en el periòdic *Redención*, escrit per presos i per a presos, editat en els Tallers Penitenciaris d'Alcalá, ni en altres iniciatives promogudes pels repressors.⁵³ L'organització del Patronat de Redempció de Penes pel Treball publicà, el 1940, un llibre de poemes

---

51. MORENO, Francisco (1999): «La represión en la postguerra», en JULIÀ, Santos (coord.), *Víctimas de la guerra civil*, Temas de Hoy, Madrid, pàg. 342.

52. CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 51.

53. Vegeu: *Patronato de las Escuelas del Ave María*, Editorial Redención, Alcalá de Henares 1945.

titulat *Musa Redimida*⁵⁴ que contenia 86 poesies de 41 autors, tots ells presos a diferents centres de l'estat, entre els quals Fernando Dicenta —presó de Palma, Mallorca— i José María del Valle y Boixader —presó del Manicomi Alcalá de Henares—. La redempció personal de Pere Capellà no passava, precisament, per deixar-se utilitzar ni col·laborar amb aquells que pretenien fer una nova España manipulant la debilitat, el sofriment, la soledat i la tragèdia personal dels presos. La creació literària havia de ser més aviat una forma de reforçar i interioritzar les conviccions ètiques i estètiques que havien donat sentit a la lluita, però mai una transacció o una concessió als vencedors. Així ho pensava Pere Capellà i la majoria de companys que mai no es deixaren intimidar per falses promeses.

Sembla que no hauria fet cap casta de treballs manuals, sinó que més aviat el compromís laboral en el penal va ser l'escola. El juliol de 1940 comença a exercir com a mestre, certament per redimir pena.⁵⁵ Segurament es mantingué en aquesta situació fins el 1943, atès que el febrer de 1942 continuava fent classes d'alfabetització als presos.⁵⁶ Durant aquells tres anys, Pere es dedicà sobretot a escriure. Hem vist alguns dels seus

---

54. *Musa Redimida. Poesías de los presos en la nueva España*. Prólogo de José María Sánchez de Munain, vocal de propaganda del Patronato Central de Redención de Penas, Editorial Redención, Talleres Penitenciarios de Alcalá, Madrid 1940, 190 páginas.

55. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 24 juliol de 1940, AACT.

56. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares, 7 de Febrer de 1940, AACT. «Hablando de la cárcel de Pamplona, José E. Leiva recuerda que 'las escuelas, el teatro y música ocuparon buena parte de nuestro largo tiempo, y la vida, aunque dura, se fue haciendo más soportable'. Respecto a las primeras y al régimen escolar, añade que, 'otra de las cosas buenas de nuestra prisión eran las escuelas, dirigidas por maestros reclusos. Comprendía cinco cursos, desde analfabetos, hasta las clases superiores de ciencias y letras. La asistencia a las escuelas era obligatoria' CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 51.

poemes més significatius, i tenim constància d'una abundant producció poètica iniciada el 1939,⁵⁷ que s'incrementà posteriorment. «Voy a ad-juntar unas poesías que no estoy seguro de tenerlas ya en Mallorca. Las sumáis a mi archivo, que se estará haciendo muy voluminoso».⁵⁸ Durant les vacances —se suposa que durant l'estiu no feia classes— augmentava la seva producció literària:

Pronto conoceréis mi trabajo, que os gustará más que cuanto llevo hecho. He demostrado que manejo el verso como me da la gana. No saben, los literatos de por aquí, que es más difícil ser glosador que poeta. Que me lo pregunten a mí que como glosador no llegué a ser nadie y en cambio como poeta tengo incluso imitadores. Cuando cuento a mis amigos lo que hacen los glosadores, su facilidad para improvisar y la sal y pimienta que ponen en sus improvisaciones, les cuesta trabajo creerlo. Yo muchas veces les traduzco glosas de padre y les hablo del entusiasmo con que en sus buenos tiempos cantaba en Mallorca. Que no les habré dicho, que quieren oírle glosar tan pronto como les sea posible trasladarse a Mallorca. Mi tierra, que me guarda tantas ingratitudes no merece lo que le estoy haciendo. Hasta en la cárcel se puede ser un buen mallorquín. Yo he aprendido a querer a Mallorca sufriendo por ella. Nadie que no haya sufrido por lo que ama, está seguro de su amor. Todos mis amores han resistido la prueba del dolor: es que son de buena ley.⁵⁹

Algun dels poemes de l'època del penal reflecteixen un testimoni d'agraïment i tenen un caire especialment sentimental, com és ara «La canción del enfermo», dedicada a sor Maria Luisa o el «Soneto», dedicat a la senyora Paula Esteban de Abascal. En altres poemes són tractats

57. Postal de Pere Capellà als seus germans, Alcalá 31 octubre de 1939, AACT.

58. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 14 de març de 1942, AACT.

59. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, juliol-agost de 1942, AACT.

els temes de la mort i de l'amor, com en «El odio mató al amor», motius típicament romàntics, com en «Noche de aquelarre» o de testimoni propi de la seva condició de pres, com a «Oración». D'altres, en canvi, tenen un caire lúdic-sentimental, com «Yo quiero un mar de juguete», dedicat al seu jove amic Raúl Abascal Esteban, o són records nostàlgics de caire amorós com «El lucerito de mi Nochebuena», datat el 1940.⁶⁰

A banda dels poemes, escriví almenys quatre peces teatrals. La primera, *Mari Luz*, un drama en tres actes, del qual n'havia escrit el primer acte el 1940;⁶¹ la segona, *Santa Lucrecia Borgia*, en col·laboració amb Ordare Arecilla, acabada el 1942;⁶² la tercera és una de les obres més característiques d'aquesta època, *La calle del rosal*, una breu narració de caire poètico-romàntic que pretén evocar una llegenda al·lusiva al carrer de la Rosa de Montuïri, on vivia la seva enamorada.⁶³ Sobre aquest mateix tema fa, a més, una versió catalana: *El carrer de les tres roses*. Finalment, el 1942 escriví també *Pájaros y flores*.⁶⁴

Col·laborà com a clarinetista en vetlades musicals i formà part dels grups d'animació del penal, d'aquesta manera ocupava el temps i el feia més suportable.⁶⁵ Afirmava en una carta sense data:

Aquí, en esta casa, el arte tiene su representación, pero la música está muy mal representada. Una prueba de ello es que yo soy el mejor clarinete, y no es que haya mejorado en nada. Te digo esto porque tú me

60. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàgs. 14-15.

61. Carta de Pere Capellà a al seu germà Marià i esposa, Alcalá de Henares 1940, AACT.

62. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 7 de febrer de 1942, AACT.

63. És probable que aquesta obra tingui alguna relació directa o indirecta amb la mort de «las Trece Rosas», a la presó de las Ventas de Madrid, CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 32-33.

64. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá 14 de març de 1942, AACT.

65. CASTILLO, Antonio (2003): «La escritura», pàg. 51.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

preguntas si hay algún guitarrista. Desde luego los hay, pero no pasan de simples «guitarreros» que saben mal acompañar un fandanguillo. No creas que aunque seamos malos como músicos que no nos atrevamos con grandes obras. Todas las noches amenizamos la cena. En el centro del comedor nos tocamos cuatro o cinco piezas ejecutándolas con todo el sabor que les presta el ambiente. Ahora llevamos de remolque una selección de «La Favorita», la «Serenata» de Schubert, una selección de «Los de Aragón», un «poupourri» de aires regionales, una selección de «La Mesonera de Tordesillas», otra selección de «Los Verderones» y cosas por el estilo, pero estoy viendo que si los autores de estas obras se enteran del atentado que cometemos con sus canciones, no salimos de la cárcel nunca.⁶⁶

A banda de l'escola, les representacions teatrals i la música, a Alcalá de Henares sembla que hi havia una intensa vida cultural, com ho reflecteix Ramón Rufat a les seves memòries de presó:

La verdadera vida política de la prisión comenzaba por la noche cuando ya quedábamos encerrados en las respectivas galerías y el guardián de servicio daba el cerrojazo a la leonera. Siempre había algo que hacer: una reunión, una conferencia pública, una charla o un simple juntarse entre amigos o conocidos para contar chistes o comentar la política general. Por lo menos, nos reuníamos para leer el parte. Cuando nosotros llegamos había dos bloques: el comunista y el de la Alianza en el que estaban todos los demás no comunistas. Cada bloque escribía su parte diario, especie de periodiquillo interior que terminaba con las órdenes y advertencias de régimen interior. La prensa entraba todos los días, la oficial y la clandestina publicada en la calle, pero sólo la leían y la veían los encargados de redactar el parte. Había libros por todas partes y casi todos entrados sin pasar por la censura del capellán. Se formó también peñas de lectores y comentaristas de libros que se reunían todos los

---

66. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, sense data, AACT.

domingos por la tarde y, mientras tomaban café o comían cacahuètes, explicaban, cada uno, el libro que habían leído durante la semana.⁶⁷

Hi ha indicis també de que Pere Capellà escriví lletres a les quals un tal Caballero, company de presidi, hi posà música i posteriorment les divulgà a Mèxic.⁶⁸

La correspondència familiar de Pere Capellà és, a més, força interessant perquè reflecteix la vida quotidiana a la presó:⁶⁹ l'alimentació,⁷⁰ el vestit, la higiene, l'amuntegament que es vivia a les cel·les, les malalties i les necessitats bàsiques que necessita cobrir amb l'ajuda de la família.⁷¹ A més de cartes, insistia periòdicament sol·licitant ajuda en espècies, sobretot per a poder-se alimentar dignament.⁷² Malgrat la distància i les dificultats per superar tota casta d'entrebancs, Pere rebia paquets d'una forma permanent. En canvi, són escassíssimes les referències a les resistències i a tot allò que fa referència a la politització a l'interior del penal.⁷³ Per altra banda es lamentava que a penes no rebia visites,⁷⁴ atès

---

67. RUFAT, Ramon (2003): *En las prisiones de España*, Fundación Bernardo Aladrén, Zaragoza, pàg. 224-225.

68. La relació entre Capellà i Caballero està documentada també a través d'alguna fotografia que conserva la família.

69. Postals de Pere Capellà als seus germans, Alcalá 20 i 31 d'octubre de 1939, AACT.

70. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 9 de juliol de 1939, AACT.

71. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 21 de juliol de 1939, AACT.

72. Cartes de Pere Capellà als seus germans, Alcalá 24 d'agost de 1939 i 9 de gener de 1940, AACT.

73. CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 52.

74. CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 29.

que només esporàdicament i de forma extraordinària rebé algun familiar o amic, com ara la de Joan Bibiloni «Bassa».⁷⁵

Al començament de 1942, mostrava el seu entusiasme davant la informació familiar de que estaven negociant el seu possible trasllat a Mallorca:

Acabo de recibir la tuya, participándome vuestros propósitos de realizar gestiones para trasladarme a Mallorca. Si vosotros lo creéis oportuno, yo lo estoy deseando. Vosotros que sabéis el ambiente obrad en consecuencia, seguros de que a mí no me faltan ganas de estar cerca de vosotros. Así, entre el traslado y la novedad que ya será para mi Mallorca, preso y todo, y la felicidad de podernos ver a menudo, me pasaría una temporada sin darme cuenta y me parecería que la libertad llegaba antes. Para conseguir eso tiene que ser por medio del Patronato de Redención de Penas, reclamándome para algún puesto, o por una orden de la Dirección General de Prisiones, en cuyo caso se necesita de alguien influyente que pudiera realizar una gestión encaminada a ello. Os adjunto una carta para Dª Carmen Cascante, profesora mía, que vivía cerca del «Triquet» en una casa que tenía un rótulo, que decía «Almacenes Paja-Jordá». Su marido además de amigo mío es amigo del tío Elías. Caso de que no viviera en el mismo sitio, id a ver a Dª Marina, la señora del Doctor Comas y que os entere. Quizás no estuviera de más que antes, de ir a visitarla, os entrevistéis, de todos modos, con Dª Marina que os dijera si cree oportuna mi carta.⁷⁶

El febrer de 1942, el seu amic i antic batle de Capdepera, Miquel Julià, ja havia obtingut la llibertat condicional —segurament perquè havia estat condemnat només a una pena de dotze anys—, i ell mateix vivia intensament la tramitació del seu probable alliberament definitiu.

---

75. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià; Alcalá de Henares 24 de Juliol de 1940, AACT.

76. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares, començament de 1942, AACT.

Per aquells volts, el secretari del Jutjat Provincial de Responsabilitats Polítiques de Palma sol·licitava informació sobre Pere Capellà Roca al batle de l'Ajuntament d'Algaida.⁷⁷ Mentrestant, Pere somiava amb la seva posada en llibertat i així ho relatava a la seva germana Francisca:

Ya ves si tengo razón al deciros que os entusiasmais demasiado por cosas sin importancia. Ha resultado, el informe que pidieron lo que yo anunciaba. Ayer mismo recibí una hoja de un juzgado de Palma, para que hiciera una declaración de bienes. Lo que debéis hacer, tan pronto como podáis, es poner os al habla con Julià a ver cuales son sus proyectos con respecto a mí y a ver si Gabriel Torres puede algo por mí algo más que mandarme recuerdos. Julià está en peores condiciones que yo y ha podido salir a la calle. A mí, los informes de las autoridades algaidenses, con todo lo que me quieren, me valieron veinte años. Quisiera poderles estar agradecidos pero no lo estoy.⁷⁸

---

77. «Para dar cumplimiento a lo mandado por el Sr. Juez provincial en resolución de esta fecha recaída en el expediente cuyo número se expresa al margen y que por RESPONSABILIDAD POLÍTICA se instruye contra el vecino de Algaida llamado Pedro Capellà Roca, era maestro de 2ª Enseñanza como encartado, le dirijo el presente oficio a fin de que, con toda urgencia en el plazo máximo de CINCO DÍAS a contar desde esta fecha, se sirva remitir informe acerca: a) De los bienes de toda clase que se conozcan, así como también de sus medios de vida y cargas familiares a que venga obligado a sostener. De si explota algún negocio comercial o industrial. b) De la vecindad, apodo, naturaleza, nombre de los padres, datos personales y domicilio o lugar donde en la actualidad reside el inculpado. Ruego a V. se sirva emitir los indicados informes con los pormenores precisos para su constancia en el expediente y demás que proceda». Ofici al batle d'Algaida, Palma 24 de gener de 1942, AMA, Lligall 259. Sobre la repressió econòmica derivada del Tribunal de Responsabilitats Polítiques, vegeu MIR, C.; CORRETGÉ, F.; FARRÉ, J.; SAGUÉS, J. (1997): *Repressió econòmica i franquismo. L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*, Barcelona.

78. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 7 de Febrer de 1942, AACT. Entre 1940 i 1943, Joan Pou Oliver fou el batle d'Algaida, el mateix que anys abans era Cap Local del Moviment i que havia intervingut en l'informe sobre Pere Capellà. Vegeu: MULET, Salvador [a cura de Pere Mulet] (1989): «Batlles d'Algaida (1577-1988)», *Es Saig*, pàg. 15; Joan Pou Oliver fou cessat el 13 de setembre de 1943 directament pel governador civil de la Província i substituït pel

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

Eren a punt de complir-se els tres anys des del final de la guerra i Pere començava a mostrar alguns símptomes d'esgotament:

Y aquí me tenéis, todos los días igual, esperando siempre una buena noticia que no llega nunca. Pronto cumpliré los tres años de cárcel. Cuando me pongo a pensar en eso me parece mentira que haya podido resistirlo sin que me hayan saltado los nervios. Es que la resistencia humana no tiene límites. Vosotros no os podéis imaginar lo que pesan esas paredes crucificadas de rejas. En mi vida no podré olvidar eso. La cárcel siempre será la pesadilla de mis sueños.⁷⁹

Un mes després afirmava al seu germà Marià:

Por aquí hay mucho entusiasmo entre los de doce y un día, porque se habla de la publicación de un decreto que los va a poner en libertad. Veremos que tal sale. A mi me fastidiaron con los veinte años. A no ser por eso, también participaría de este entusiasmo y tú tendrías que pensar en ir preparando los muebles. Pero esto, aún está lejano. Si sale el decreto, es posible que el año venidero lo amplien para nosotros. No te creas que no sea desesperante pensar eso; pero ¿qué le vamos a hacer? Peor sería no poder pensarlo?⁸⁰

De fet, el 28 d'octubre de 1942 es féu públic el decret que concedia la llibertat condicional als condemnats amb penes inferiors a 14 anys i 8 mesos. Gràcies a aquell indult, per exemple, Manuel Sanchis Guarnier va poder sortir de la presó i obtenir la llibertat condicional, però llavors ja havia estat traslladat a València.⁸¹ Pere encara hauria d'esperar l'abril de 1943 per obtenir-la, més o menys tal com ell mateix havia previst.

---

primer tinent de batle: Ofici del Govern Civil de la Província de les Balears, Palma 13 setembre de 1943, AMA, Lligall 260.

79. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares, 7 de Febrer de 1942, AACT.

80. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 14 de març de 1942, AACT.

81. CORTÈS, Santi (2002): *Manuel Sanchis*, pàg. 111.

LA LLUITA PER ALLEUGERIR LES PENES.
LES COMPLICITATS AMB L'EXTERIOR

Un dels referents que donaren sentit a la vida dels presos era cercar els suports exteriors necessaris per reduir la condemna i obtenir l'alliberament; però, també mantenir la xarxa de sociabilitat prèvia al moment d'entrar a la presó.⁸² El correu era la principal preocupació i esperança del pres, una manera d'alleujar l'aïllament, lluitar contra la dictadura de l'oblit i una forma de donar testimoni de la seva existència. La relació i la quotidianitat de la correspondència té una relació directa amb la permissibilitat i la censura, amb les seves diverses característiques.⁸³ Quan arriba o s'espera una carta esdevé un moment especialment emotiu, en contrast amb el dolor que suposa el silenci i la marginació. Des de l'inici del seu captiveri, Pere ja reclamava: «Escribidme y contadme cosas de vuestra vida, de vuestras relaciones, de vuestras esperanzas, de las de cuanto me quieren; en una palabra, permitidme que, a través de vuestras cartas, pueda pasar una revista general a la familia».⁸⁴ A més, necessitava saber l'estat d'ànim dels seus amics i sentir-se valorat per aquests: «mis amigos, están interesados de mi actual situación? Quitxero, que por lo visto persiste en ser primo y los demás, ¿qué dicen de mi?»⁸⁵ En aquest sentit, com hem vist a través de la correspondència, la família —especialment la seva promesa Maria, els germans i pares— i els seus amics i parents més pròxims esdevingueren el pal de paller que mantingué viva la moral de Pere Capellà en el penal. La relació amb la seva promesa

---

82. CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 41.

83. CASTILLO, A. (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 23 i 29.

84. Carta de Pere a Miquel i Francisca Capellà, Alcalá de Henares, 30 d'abril de 1939, AACT.

85. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 1 de juliol de 1939, AACT.

Maria Fornés —de la qual no se n'ha conservat l'abundant correspondència de la qual hi ha testimonis— va ser especialment viva, i no s'estava de dir que la considerava espiritualment la seva esposa. La relació que mantenien, separats des de juliol de 1936, no devia ser gens fàcil. Referint-se a Maria, inicialment comentava al seu germà Marià: «De mi novia no he recibido, aún ninguna carta, pero me alegro de saber por vosotros las buenas relaciones que mantiene con la familia. Para mi, Marieta significa la mayor inquietud»⁸⁶. Constantment, s'hagueren de superar dificultats i malentesos. Contava a Marià:

En resumen, que una vez más, Marieta ha visto fantasmas donde no había más que claridad; que mi situación es esperanzadora, pero no despejada, y que desatreche toda suposición que tienda a ver, en mi, dobleces, o intenciones enmascaradas. Siempre fui hombre de verdades explícitas y aún sigo siéndolo y cuando afirmo que la quiero, lo hago con tanta contundencia que creo yo que no hay motivo para abrigar suspicacias.⁸⁷

Uns mesos després la situació havia clarejat un poc: «Parece que voy siendo más afortunado con el recibo de su correspondencia, que menudea, trayéndome, con las vuestras, el humor necesario para que viva feliz, contento por lo menos, porque vuestras cartas me hablan de recuerdos y esperanzas que iluminan mi presente que sin ellos sería un poco triste».⁸⁸ Ella, sobretot, es preocupava d'estalviar per poder enviar-li diners i fer més lleugera la seva situació.⁸⁹ Això no obstant, les mostres

---

86. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 29 de maig de 1939, AACT.

87. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 20 de juny de 1939, AACT.

88. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 9 de juliol de 1939, AACT.

89. Cartes de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 28 de juliol i 11 d'agost de 1939, AACT.

d'amor i de desig de retrobar-se, acompanyat de constants referències a les noces que s'esdevindran de seguida que es produeixi l'alliberament, fan d'aquesta relació un element substancial de la seva estada en el penal. En aquella situació, la correspondència, amb paraules de Pere Capellà, era un auxili mutu, una forma d'omplir buits profunds i impossibles de satisfer: «mientras tanto, agradecemos, vosotros y yo, auxiliándonos mutuamente en nuestras cartas, único contacto que nos es posible».⁹⁰ L'estiu de 1939, pel que sembla, es retallà sensiblement la llibertat per mantenir correspondència amb l'exterior i Pere es limitava a enviar postals⁹¹ i deixava entreveure als familiars les raons de les restriccions: «Has dado en el clavo, al suponer el por qué no escribo tanto como antes. Así es, y no cómo habrá supuesto mi caro tormento, que siempre ve fantasmas por clara que sea la cosa».⁹²

La relació de Pere amb els seus pares, pel que coneixem atès que no es conserven llurs cartes, era també molt directa. Capellà manté una relació d'admiració envers la capacitat creativa del seu pare. Se sent orgullós de la seva obra com a glosador i així ho manifesta als seus companys de presó. Per altra banda, durant aquells anys a penes no hi ha al·lusions a

---

90. Carta de Pere Capellà a la seva germana Francisca, Alcalá de Henares 9 de juliol de 1939, AACT.

91. «La correspondencia era objeto de un ferreo control que afectaba tanto a los que enviaban los presos como la que recibían. Esta era abierta por el director de la prisión o el funcionario en quien delegara, normalmente el maestro, en presencia del recluso y leída antes de entregarla. En cuanto a las que enviaban al exterior tenían que depositarse en un buzón y sólo se les daba curso tras la oportuna censura, aparte de que en muchos casos debieron servirse de las tarjetas postales establecidas oficialmente para tal cometido. La censura era tan severa que sólo el hecho de escribir con mala caligrafía o poner al revés un sello con la imagen de Franco era motivo de sospecha»: CASTILLO, Antonio (2003): «Escribir para no morir. La escritura en las cárceles franquistas», a CASTILLO, A.; MONTERO, F., *Franquismo y memoria*, pàg. 23-24.

92. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 28 de juliol de 1939, AACT.

les seves activitats, excepció d'algunes referències al ciclisme, esport del que n'era molt afeccionat el pare, alguna referència indirecta a la vida social —combats de glosat a la vila de Sant Joan— i alguna menció a la seva assistència a missa que, pel que sabem, hi solia acudir només per sentir el sermó. La relació amb la mare, en canvi, té un component més emocional:⁹³ li envia algun poema i es mostra sempre especialment preocupat per la forma com viu la mare la seva situació personal.

La reflexió de Pere sobre allò que significava la família per a ells cobra tot el seu significat en el context de llunyania i d'enyorança:

Somos gentes de nuestra casa, nosotros, Mariano. Cuando estamos en ella quizás no nos demos cuenta, pero, al dejarla, no hay momento que no esté lleno de remembranzas hogareñas. No cabe mejor elogio, mi mayor tributo de admiración a nuestros padres, que ese vivir pendientes de la casa que ellos supieron hacer plácida mansión de nuestras vidas, presentes o ausentes.⁹⁴

I, encara més, a la seva cunyada Francisca li manifestava, l'agost de 1939: «Ya verás Francisca cómo te sientes entre nosotros a gusto. En casa somos pobres, pero poseemos la virtud de saberlo ser».⁹⁵

A més de cartes, Pere reclama fotografies perquè necessita recordar i sentir-se a prop dels seus. De fet les rep amb assiduïtat:⁹⁶ «Aquí me quedo en espera de vuestras noticias, de las fotos de la mínima expresión de nuestra familia, puesto que se ha reducido cuanto podrá, y uncido al yugo de la resignación, que dicho sea de paso, en descargo mío, mis

---

93. Carta de Pere Capellà als seus germans, Alcalá 20 octubre de 1939, AACT.

94. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 29 de maig de 1939, AACT.

95. Carta de Pere Capellà a Marià i Francisca, Alcalá de Henares 16 d'agost de 1939, AACT.

96. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 8 de juny de 1939, AACT.

pocas culpas lo hacen suave»⁹⁷. Així mateix, els envià un retrat, primer dedicat a Maria Fornés i, després, un altre per als seus pares.⁹⁸

En aquella relació epistolar amb el seu germà Marià hi era molt present el tema del seu matrimoni.⁹⁹ Bromeja sobre les noces, «y por encima de todo tenme al corriente de tus preparativos de boda que el día que te cases me levantaré temprano para ver salir el sol que alumbrará tan fausto acontecimiento. Espero que mis padres sabrán estar en su puesto. Mi padre de luto como los buenos y mi madre con mantilla. Cuando yo me case ya se lo sabrán todo de memoria».¹⁰⁰

I continuava: «el paso que tu vas a dar debiera haberlo dado yo antes que tu, y al comprender esto, me atormento un poco porque no acierto a ver las causas escondidas que operan sobre mi vida hasta el extremo de que mi existencia parece más un castigo que un premio».¹⁰¹ El matrimoni entre Marià i Francisca Trobat s'havia celebrat l'agost de 1939, dies especialment difícils per a Pere en el penal, amb el pensament íntegrament centrat a Algaida. Rebé la invitació a noces¹⁰² i, pocs dies després, algunes fotografies de la celebració.¹⁰³ Malgrat Marià feia esment a les dificultats i sacrificis de la vida de casat, només un mesos després, Pere li responia: «No es fácil, según dices, la vida de casado en estos tiempos.

---

97. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 7 de juliol de 1939, AACT.

98. Cartes de 8 de juny de 1939, 9 de juliol de 1939, 13 d'agost de 1939, 29 d'agost de 1939, 26 febrer de 1940.

99. Cartes de 16 d'agost de 1939, 29 d'agost de 1939, 20 de novembre de 1939.

100. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 8 de juny de 1939, AACT.

101. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 1 de juliol de 1939, AACT.

102. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 11 agost de 1939, AACT.

103. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 7 de setembre de 1939, AACT.

Sin embargo, yo envidio tu suerte». ¹⁰⁴ El naixement de la neboda Margalida Capellà, la primogènita de Marià i Francisca, el juliol de 1940, captiva Pere profundament. Les referències a la criatura són constants, al punt que s'atreveix amb algunes orientacions pedagògiques que posen en evidència allò que Pere Capellà coneixia sobre la psicologia evolutiva, una qüestió sobre la que disposava d'alguna bibliografia a casa, com fa notar al seu germà Marià. Encara el 1942 seguia reflexionant sobre el que significa no tenir fills. ¹⁰⁵ Així mateix, segueix de prop les relacions amoroses del seu germà petit i fillol, Llorenç, amb el qual hi manté una relació més paternal. ¹⁰⁶

A més, Pere Capellà mantingué una relació freqüent amb els seus oncles Miquel Bibiloni i Francisca, Llorenç i Margalida, Elies —capità de l'exèrcit—, Rafel i Perico, i també fa esment als seus cosins Marià, l'alferes Bellet, en la majoria dels casos es tracta de referències indirectes per bé que s'interessa per la seva situació, la salut o demana recomanacions per a la seva situació, sobretot amb els parents més directament relacionats amb el Règim. No obstant això, a vegades també es lamentava: «ayer escribí a la tía de Inca, felicitándola. Parece que me tiene en el olvido, los tíos no me han escrito una sola palabra. Y, Antonio, desde que está en Mallorca, tampoco me dice nada». ¹⁰⁷

En canvi les referències a la vida quotidiana algaidina són més aviat escasses, exceptuant alguna referència al ciclisme, ¹⁰⁸ esport en el qual

---

104. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 1 d'octubre de 1939, AACT.

105. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 9 de maig de 1942, AACT.

106. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, 8 de juny de 1939, AACT.

107. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 7 de setembre de 1939, AACT.

108. Postal de Pere Capellà als seus germans, Alcalá de Henares 20 d'octubre de 1939, AACT.

despuntava el seu cosí Miquel Oliver «Batle»,¹⁰⁹ a la banda de música i a l'orquestra en la qual havia entrat a formar part Marià, i del que no es mostrava excessivament satisfet Pere des de la presó estant.¹¹⁰ No hi ha referències, per exemple, als Cossiers d'Algaida,¹¹¹ tot i que sabem que el 1941, mestre Llorenç «Batle» n'era el mestre de cossiers. Segons els testimonis Joan Fiol Amengual i Antoni Janer Capellà, mestre Llorenç es prenia molt seriosament aquella tasca i era molt sever amb el ball —punts i braços, etc.—. De fet, aquells anys de la immediata postguerra els Cossiers tingueren una actuació destacada atès que participaven en concursos organitzats pel règim franquista i començaren a actuar a sales per a turistes, com ara a Villa Rosa, regentat per Joan Crespí «Gina», company de Pere Capellà i amb qui havia col·laborat a les publicacions del «Mascle Ros».¹¹² El maig de 1943 els Cossiers van ser convidats a participar a la I Fira de Mostres de les Illes Balears, concretament a la Diada Folklorica que se celebrà el 3 de juny en el Coliseo Balear.¹¹³ A la correspondència Pere fa algunes referències a les festes de sant Pere, les festes populars de sant Jaume, a Algaida, i les de sant Bartomeu, a Montuïri, el poble de la seva estimada Maria: «Hoy festividad de San Bartolomé ya puedes suponer donde me siento transportado: La noche última me parecía que sonaban en mis oídos las tracas que se quemaban en Montuiri».¹¹⁴ Aquells anys de postguerra també s'incrementà

---

109. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, juliol-agost de 1942, AACT.

110. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares, juliol-agost de 1942, AACT.

111. MULET, Joan, «Quatre pinzellades, a manera d'introducció», a Cossiers, *Es Saig*, monogràfic 15, juliol 1998, pàgs. 2-3.

112. El 1949, Joan Crespí era l'empresari de les sales de festa Casablanca i Trocadero, de Palma. Vegeu: *Baleares* 31 agost de 1949.

113. Ofici de la Sección de Fiestas de la I Feria de Muestras de Baleares, Palma 13 de maig de 1943, AMA, Lligall 260.

114. Carta de Pere Capellà al seu germà Marià, Alcalá de Henares 24 d'agost de 1939, AACT.

notablement la vida social a Algaida, però tampoc no hi ha referències a aquesta temàtica a l'epistolari de Pere Capellà. Sovintejaven les representacions teatrals,¹¹⁵ de varietats,¹¹⁶ cinema¹¹⁷ i alguna vetlada de glosat¹¹⁸ en el Teatre Principal, del qual el 1942 n'era l'empresari Gabriel Oliver Pujol, veïnat casa per casa de Llorenç Capellà «Batle». La societat Frontó Balear —els promotors de la qual estaven directament relacionats amb el nou règim—, organitzava balls i actes socials de forma sistemàtica;¹¹⁹ el teatre de la Joventut d'Acció Catòlica també gaudia d'una vida brillant,¹²⁰ i el Front de Joventuts d'Algaida disposava d'un

---

115. Permís per una funció teatral a celebrar el 19 d'abril de 1942 en el Teatre Principal d'Algaida: Ofici del Govern Civil de Balears, secció espectacles, a l'Ajuntament d'Algaida, Palma 16 d'abril de 1942, AMA, Lligall 259. Dia 8 de desembre de 1942, per exemple, la Companyia Cortès-Forteza-Catany hi representà *Malvaloca*. Vegeu Ofici del Govern Civil de la Província de les Balears, Negociat d'Ordre Públic, Palma 7 de desembre de 1942, AMA, Lligall 259.

116. El 5 de febrer de 1942 s'autoritzen dues funcions de varietats i una audició de música moderna. Ofici del Govern Civil, Palma 5 de febrer de 1942, AMA, Lligall 259.

117. Ofici de l'Administració de Rendes Públiques al batle d'Algaida, Palma 20 de desembre de 1943, AMA, Lligall 260: sobre lloguer de pel·lícules al Cinema d'Algaida, regentat per Gabriel Oliver.

118. El 12 de gener de 1942 el Govern Civil va autoritzar la celebració d'una vetlada de glosat i una sarsuela amb motiu de les festes de sant Honorat, tot afegint «al que se prohibe terminantemente en las "Glosas" las coplas alusivas a política o la actual situación internacional, suspendiéndose el espectáculo y denunciándose caso de infracción», Ofici del governador civil al batle d'Algaida, Palma 12 gener de 1942, AMA, Lligall 259.

119. Ofici del Govern Civil de la Província de les Balears. Negociat d'Ordre Públic, Palma 9 juny de 1943, AMA, Lligall 260; *Ibid.*, Palma 31 maig de 1943, AMA, Lligall 260; *Ibid.*, Palma 25 setembre de 1943, AMA, Lligall 260; *Ibid.*, Palma 6 setembre de 1943, AMA, Lligall 260.

120. Ofici del Govern Civil de la Província de Balears, Negociat d'Ordre Públic, Palma 24 maig de 1943, AMA, Lligall 260; *Ibid.*, 21 abril 1943, a *Ibid.*; *Ibid.*, 25 octubre de 1943, a *ibid.*; *Ibid.*, Palma 2 setembre de 1943, a *ibid.*

equip de futbol.¹²¹ Així mateix, es constituí, el 1942, la *Penya Pou*, amb seu situada a l'antic local d'Esquerra Republicana Balear i, pel que sembla, aquella societat ciclista esdevingué un cau de resistència d'antics militants republicans, entre els quals hi figurava Marià Capellà Roca.¹²² El 1946, el governador civil demanava informació sobre la conducta moral, antecedents polític-socials i grau d'adhesió a la causa nacional dels veïns de la localitat. El comandant de la Guàrdia Civil contestava, referint-se a la *Penya Pou*: «De buena conducta pública y moral, en cuanto a los antecedentes [...] figuran afiliados a las sociedades [...] Izquierda Republicana».¹²³ Coneixent l'interès de Pere Capellà i la seva família pel ciclisme,¹²⁴ la música i els espectacles sorprèn el silenci que mantenen respecte a temàtiques d'aquestes característiques, sobretot tenint en compte el pes d'aquestes iniciatives en la vida quotidiana de la postguerra. Segurament a causa de la censura, Pere tampoc no fa cap casta de comentaris en el seu abundant epistolari¹²⁵ sobre la situ-

---

121. Ofici del Govern Civil de Balears. Espectacles, Palma de Mallorca 9 de juny de 1943: en el qual s'autoritzava que dia 13, a les 19 hores se celebràs a Algaida «un partido de balompié entre el equipo de Educación y Descanso de esa localidad y uno de Palma», AMA, Lligall 260. L'octubre de 1943, s'autoritzava la celebració d'un partit entre el Front de Joventuts d'Algaida i Acció Catòlica de Montuïri, Ofici del Govern Civil de Balears. Espectacles, Palma 22 octubre de 1943, AMA, Lligall 260.

122. Ofici del Govern Civil de la Província de les Balears al batle-president de l'Ajuntament d'Algaida, Palma 6 de febrer de 1942, AMA, Lligall 259. Es notifica que envia còpia de l'acta de constitució de dita societat adscrita a la Federació Regional Velocipèdica.

123. ARM, Govern Civil, Exp. 2846, tom. VI, 8 febrer de 1946, citat per BALLESTER, B., *Els partits...*

124. El 1942 s'havia fundat la *Penya Pou* i el setembre del mateix any, l'exmestre de la vila Joaquim M. Domènech dirigia la carrera organitzada per *La Almudaina*, denominada I Gran Circuito del Comercio, i començava a despuntar com a ciclista Miquel Oliver Capellà, cosí de Pere Capellà.

125. Llorenç Capellà Fornés el 1972 obtingué el Premi Les Illes d'Or amb una novel·la en la qual es recreava l'epistolari del seu pare. Vegeu: CAPELLÀ, Llorenç (1980): *El pallasso espanyat*, Editorial Moll, Palma de Mallorca.

ació en que es trobaven alguns algaidins encara tancats a diverses presons. Ens referim a Joan Oliver Capellà, Miquel Cantallops Gelabert, Antoni Fullana Mulet, Guillem Capellà Roig, Gabriel Garcias Ballester i Llorenç Capellà Pascual.¹²⁶ A banda d'aquests sis casos i el de Pere Capellà Roca, Francisco Sanllorente cita setze algaidins més condemnats pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques —Llorenç Antich Fiol, Pere Lull Fullana, Llorenç Manila Bibiloni, Sebastià Company Martí, Bernat Llompart Oliver, Sebastià Mesquida Ballester, Miquel Mudoy Rigo, Antoni Mulet Gomila, Antoni Mulet Pizà, Jaume Mulet Pizà, Miquel Mut Oliver, Miquel Noguera Rigo, Joan Oliver Garau, Jaume Pou Capellà, Damià Pou Crespí i Antoni Sastre Rigo—. Segurament

---

126. Sobre aquesta qüestió no s'ha fet cap estudi, ni n'existeix una documentació més o menys exhaustiva a l'Ajuntament d'Algaida. Del 1943, no obstant, hi ha alguna informació sobre aquesta temàtica. Així, es demanen informes sobre **Joan Oliver Capellà**, pres a Illetes, i es consultava l'Ajuntament sobre la seva llibertat condicional —Ofici del 12 d'abril de 1943, AMA, Lligall 260—; **Miquel Cantallops Gelabert**, també reclòs a Illetes, era a punt d'obtenir la llibertat condicional —Ofici de 12 d'abril de 1943, AMA, Lligall 260—; **Antoni Fullana Mulet**, llavors empresonat a Alcoy, del qual també es demanen informes per a la seva posada en llibertat condicional —Ofici de 14 d'abril de 1943, AMA, Lligall 260—, **Guillem Capellà Roig**, a la presó de Palma, del qual es demana informació el 5 d'abril de 1943 —AMA, Lligall 260—, **Gabriel Garcias Ballester**, empresonat a la Presó Central de Formentera, amb una condemna de vint anys i un dia —ofici Formentera 18 març de 1942 al batle d'Algaida, AMA, Lligall 259— i **Llorenç Capellà Pascual**, a la Presó Central de Guadalajara —Ofici Guadalajara 1 de març de 1942 al batle d'Algaida, AMA, Lligall 259— i posteriorment traslladat a Illetes (Ofici del governador militar al batle d'Algaida, Palma 7 de maig de 1942, AMA, Lligall 259). El 4 de maig de 1943, el comandant militar Bernat Garcias Garau sol·licitava a la batlia d'Algaida «si existe por parte de esa Alcaldía algún impedimento para que sea incoado al recluso de esta Prisión Militar Lorenzo Capellà Pascual, vecino de esa localidad, expediente de concesión de libertad provisional condicional»: ofici Comandància Militar, Illetes 4 maig de 1943, AMA, Lligall 210. El 4 de maig de 1943, obtingué la llibertat condicional i fixà la residència a Son Pujol Vell (Algaida): Prisión Militar de Illetas (Mallorca). Comandància Militar, Illetes 8 de maig de 1943; Jutjat d'Instrucció Número 1 de Palma de Mallorca —Responsabilitats Polítiques—, Palma 9 de maig de 1943: AMA, Lligall 260.

encara n'hi podríem afegir d'altres que també van sofrir repressió, com ara Antoni Mudoy Sastre, Joan Galià Lleonard i Nicolau Tous Reinés, entre d'altres. Per altra banda, alguns algaidins com ara Joan Cantallops Sastre i Miquel Barceló Tous combatien com a voluntaris a la División Azul.¹²⁷

«EN LA MEVA VIDA MAI NO PODRÉ OBLIDAR AIXÒ.
LA PRESÓ SEMPRE SERÀ EL MEU MALSON»

Com en la majoria de casos coneguts, la crueltat dels sofriments viscuts entre els murs d'una presó o d'un camp de concentració generava una primera necessitat terapèutica d'oblidar. Aquest fou el cas de Pere Capellà que, després de vuit anys de lluita (de 1931 a 1939) i amb 31 anys, hagué de familiaritzar-se amb la derrota i conèixer a fons la duresa de la presó i l'experiència de la repressió (1939-1943), dels 31 als 36 anys.

D'aquesta manera Pere veié anul·lada la seva llibertat, sofrí tota casta de proves psíquiques, amb el deteriorament físic pertinent. Emocionalment no era fàcil resistir, sense llibertat, sense les condicions bàsiques de la vida, com ara sentir-se lluny dels seus, deteriorats els sentiments, sense intimitat i vivint una vida en precari, sense les condicions que requeria una vida digna. No obstant això, Pere Capellà es pot considerar una icona de la resistència no organitzada i de la dissidència silenciosa. Els seus crits de protesta es transmeten de forma subliminar en cada una de les seves cartes, però també escriu poesia i teatre, peces que esdevindrien, amb el temps, la memòria viva de tots els records que el turmentaven i posen en evidència la maldat que envoltava aquells espais de reclusió de la postguerra. A partir de 1939, aprengué a autocensurar-se per sobreviure; però sobretot aprengué molt ràpidament a compatibilitzar una

---

127. AMA, Lligall 259.

JUDICI SUMARÍSSIM I PRESÓ (1939-1943)

Una fina consciència de resistència i la visió clara de que tenir ideals s'acaba pagant molt car en vida. A partir d'aquest univers sap que és necessari sobreviure al purgatori de la presó per tornar a l'infern de la realitat, sabent que Maria Fornés i la família són els únics referents positius que els motivaren a mantenir-se actiu i viu durant quatre anys.

IX

EL SILENCI, LA TRISTOR I LES DIFICULTATS DELS VENÇUTS EN UN TEMPS DE PENÚRIA ECONÒMICA I REPRESSIÓ

LA LLIBERTAT I LA TORNADA A MALLORCA

Durant els dos primers mesos de 1943 es varen atendre a l'Estat espanyol fins a 4.327 peticions de llibertat condicional, una de les quals certament era la de Pere Capellà. Se'n concediren un total de 91,2% de les sol·licituds —el 24,8% amb ordre de desterrament del seu domicili—.¹ Sobre aquelles gestions i la situació personal i anímica de Pere, des dels darrers mesos de 1942, no en tenim informació documental, però allò més probable és que conegués amb exactitud l'actitud negativa i persistent de les autoritats municipals d'Algaida i que, com a conseqüència d'això, se cercàs el suport de les autoritats de Montuïri, en aquella cursa d'obstacles per aconseguir la llibertat. En la concessió de llibertat condicional tot depenia de l'anomenat «trio local»: batle, cap de Falange i comandant de la Guàrdia Civil, amb la col·laboració del rector de la parròquia. Segons el contingut dels informes que aquests remetien a la presó, així es resolía l'expedient del pres. Els interessats havien d'aconseguir informes positius de les autoritats polítiques a més d'aval de per-

---

1. MORENO, Francisco (1999): «La represión en la posguerra», a SANTOS JULIÀ [coord.], *Víctimas de la guerra civil*, Temas de hoy, Madrid, p. 299.

sones de dreta significades. La Junta Disciplinària rebia aquest informe, l'avaluava i dictaminava en conseqüència. El 1943, molts centres penitenciaris, destinats a la reclusió de presos polítics, foren clausurats. En el cas de les presons de Mallorca, segons David Ginard, aquesta mesura fou adoptada en bona part per por de les autoritats franquistes que els presos poguessin constituir una força de xoc en el cas d'una hipotètica ocupació militar de l'arxipèlag per part dels aliats.²

És plausible que la probable consecució de la llibertat condicional de Pere Capellà, a més, tingués alguna relació amb la mesura de gràcia atorgada el primer d'abril de cada any, coincidint amb l'aniversari del final de la guerra i la celebració de la «Victòria». Així, «al penal s'hi està fins el 18 d'abril de 1943, en què la Junta de Disciplina li concedeix la llibertat condicional. Les autoritats polítiques de Montuïri accedeixen a fer-se'n càrrec i que fixi la residència en aquest poble».³ En aquell context, el 22 de maig de 1943, es creà el Servei de Llibertat Vigilada, amb una Junta Central, Juntes Provincials i Juntes Locals —formades pel denominat «trio» de poder local, anteriorment esmentat—. Obtinguda la llibertat, no finien els problemes. El llibert s'havia de presentar a passar llista a la caserna de la Guàrdia Civil i, en conseqüència, aquest fet podia ocasionar problemes seriosos per a tots aquells que vivien o treballaven lluny dels llocs on havien de passar revista.⁴ Fins ben avançat el decenni de 1940,

els presos alliberats foren sotmesos a un estricte control mitjançant les Juntes Locals de Llibertat Vigilada, davant les quals s'havien de presentar amb periodicitat setmanal o mensual. La documentació relativa

---

2. GINARD, David (2004): «La postguerra a Mallorca: carestia, estraperlo i silenci», Conferència pronunciada a Algaida en el curs «Pere Capellà: context, vida i obra», 26 de novembre de 2004, pàg. 10.

3. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 15.

4. Sobre aquesta qüestió, vegeu: SABIN, J. M. (1999): *Prisión y muerte en la España de postguerra*, Anaya-Mario Muchnik, Madrid.

FOTOGRAFIES

a la Junta Provincial de les Balears reuneix entorn de dues mil fitxes d'antics reclusos residents a les Illes, molts dels quals estaven desterrats i havien de demanar permís a les autoritats per a qualsevol desplaçament que necessitassin dur a terme per motius familiars o laborals.⁵

La Junta de Servei de Llibertat Vigilada a Algaida es constituí el mes de setembre de 1943 complint el que disposava l'article 7è del decret del Ministeri de Justícia de 22 de maig de 1943⁶. El llibre d'actes i la documentació de dita junta a penes no aporta informació sobre les circumstàncies personals dels vigilats. Es limita als nomenaments dels membres i esmenta solament la vigilància de quatre algaidins —Llorenç Capellà Pascual, Gabriel Capellà Roig, Antoni Fullana Mulet i Joan Oliver Capellà— i un ciutadallenc resident a la localitat —Pere Llabrés Comellas—. ⁷

Val la pena reproduir, una vegada més, el testimoni de la memòria familiar a través de Llorenç Capellà Fornés:

Quan mon pare va poder donar senyals de vida, una vegada acabada la guerra, ma mare va desviure's per fer-li arribar ajuda econòmica i material i va moure totes les influències de la dreta montuïrera per tal d'aconseguir bons informes de cara al consell de guerra. Ma mare, amb la complicitat de la padrina que feia de no veure-ho, el va mantenir i el va vestir —amb les limitacions de l'època, és evident—. D'altra banda, va aconseguir que gent com el Metge de Maià, na Papaiona, una senyora estrambòtica, coneguda com Donya Carme —era de llinatge noble i estava emparentada amb Carlos Senna—, i altres persones de la dreta, s'interessessin per la seva situació penal. Va aconseguir, ma mare, entre-

---

5. GINARD, David (2004): «La postguerra», pàgs. 10-11.

6. Ofici de Joan Pou, jutge municipal, al batle d'Algaida, Jutjat Municipal d'Algaida, Algaida 24 setembre de 1943: AMA, Lligall 260, en el qual sol·licitava la designació d'un representant del consistori municipal com a vocal de dita Junta. El decret es publicà en el Boletín Oficial de la Província de Balears el 25 de setembre de 1943.

7. Arxiu Jutjat Algaida, Lligall 2.234: Junta Local de Llibertat Vigilada (Actes de constitució, correspondència i registres),

vistar-se amb el general Ponte i amb un altre, de més edat, que nomia Leon de Garabito (?). Quan mon pare va quedar en llibertat vigilada, va moure els fils escaients per tal d'aconseguir que el rector, Gregori Barceló, i el cap de Falange, Joan Miralles, permetessin amb els seus informes que pogués residir a Montuïri.⁸

A mitjans mes d'abril, Pere tornava a Mallorca sotmès a l'estat de xoc de saber que els seus veïns i coneguts de la vila d'Algaida no s'havien atrevit a donar la cara per ell i que no havien donat cap mostra d'humanisme ni de reconciliació. Arribava amb la sola companyia d'una maleta de cartró, que li serví per transportar allò que havia salvat del període anterior a 1939 i el que havia acumulat a la presó d'Alcalá: una mica de roba, qualche dibuix, i molts, moltíssims de papers escrits amb cal·ligrafia accelerada i nerviosa.⁹ La tragèdia també era pels seus parents més pròxims, pels pares i germans, sobretot, si tenim en compte que Llorenç Capellà feia una vida normal a Algaida, col·laborava en activitats cíviques i tenia una implicació personal i social significativa. Així, arribat a Mallorca, Pere hagué de passar de llarg pel seu poble, sense poder sentir i experimentar allò que suposa per a l'esperit tornar a casa i reconciliar-se amb el seu univers simbòlic de caràcter personal. Passava del penal físic a un penal invisible, amb l'únic consol de saber que es podia empadronar a Montuïri i començar-hi una vida normal, al costat de la seva companya Maria Fornés. Les paraules del seu fill, Llorenç Capellà, reflecteixen aquell moment i l'estat d'ànim del pare:

En sortir de la presó d'Alcalá de Henares deixava entre els murs de la cel·la aquell caràcter dinàmic i extravertit que tant l'havia significat entre la gent de magisteri de la seva generació, i esdevenia un home

8. CAPELLÀ, Llorenç, Maria Fornés Vich. Manuscrit.

9. CAPELLÀ, Llorenç (2004): «Pere Capellà, contra el seu temps», *Lluc* 839, pàg. 19: Fa una referència a la maleta del seu pare: «Tota la vida que he viscut —i que ja és molta—, la maleta de mon pare ha estat a la casa, fent, a vegades, nosa, i sempre companyia [...] La maleta, però, era també sinònim de llunyania».

més reflexiu, que maldava per sobreviure intel·lectualment a la desfeta moral que suposà la guerra i a un entorn humà, mancat de qualsevol inquietud cultural que l'abocava a l'abúlia.¹⁰

Després d'un llarg període de privació de llibertat, arribava el moment de la seva integració en una societat erma de sentiments i col·lapsada per les pors, sense poder oblidar la tragèdia i el terror:

El penal d'Alcalá de Henares, des del qual, tot un seguit d'anys, veuria el món a través dels barrots de ferro, abans de divisar el port de Palma amb una maleta de cartó per a tota companyia. Li quedava el record d'una joventut esvaïda i el present d'unes mans blanques i pobres. Havia perit un amargat més la Dictadura? En part sí i en part no. A Pere Capellà li sobrava enteniment per a saber que la vida seguia el seu camí, però, a la vegada, tenia ben clar que formava part dels perdedors de la guerra i que a Espanya no hi havia cap foc capaç d'alimentar la flama de l'esperança col·lectiva.¹¹

El poema «Així arriben els vençuts», escrit segurament en el context de la seva immersió en la realitat mallorquina de llavors, dedicat a l'amic Manuel Sanchis Guarner que es trobava a Mallorca des de 1943, reflecteix perfectament l'estat d'ànim del Pere Capellà perdedor:

Els ulls baixos i els ànims abatuts,
sense armes al costat. Les ho prengueren
els vencedors, quan presoners els feren.
Així arriben: espellifats i bruts.

No els esperen els braços benivolguts
de les seves promeses, ni els esperen
les trompetes vibrants. Tot ho perderen
menys la vida: la carga dels vençuts.

---

10. CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules entorn a l'obra de Pere Capellà», *Lluc* 784, pàg. 18.

11. CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules», pàg. 19.

No porten sobre el pit creu ni medalla
que canti el seu valor en la batalla.
Però sota la roba, entre la ronya,
com un gemec ocult del seu coratge,
hi porten, resistint a la vergonya,
una ferida oberta qui los raja.

Malgrat les ingratituds dels seus vells companys de l'escola i de joventut a Algaida, a la vila de Montuïri hi trobà, inicialment, la complicitat d'un poble que, com a mínim, no posava com a referent el ressentiment i el passat, sinó més aviat li oferia una oportunitat d'obrir-se un futur digne. Al davant, no obstant, tenia el drama d'una vida professional que es presentava dura. Pere era mestre d'escola, feia molts anys que no havia treballat manualment i difícilment podria adaptar-se a les condicions de vida exigent de la postguerra. Per altra banda, devia patir la síndrome i les ferides d'una guerra que es devien manifestar, sobretot, en la incapacitat psicològica per estructurar-se i centrar-se després de tants anys de desestructuració i de viure una vida d'aventura. Això no obstant, tenia al seu favor la capacitat de resistència i de supervivència, la valentia innata i ensinistrada per vèncer tants i tants moments en què la seva vida havia superat riscos perillosíssims. Era viu, se sentia un home ple de vida i segurament era conscient, fins i tot, de ser una persona afortunada per haver sobreviscut als botxins, les bombes, la soledat, la repressió, les malalties i tantíssimes dificultats que havien acabat amb la vida de molts dels seus companys republicans.

CREA UNA NOVA FAMÍLIA

Hem vist com durant els quatre anys que passà en el penal d'Alcalá de Henares pogué sobreviure al drama de la soledat, entre d'altres motius perquè aprengué a resistir i perquè alimentava diàriament un projecte

personal que passava per formar una família i tenir fills. La família esdevingué una necessitat, un refugi, una seguretat i un referent d'equilibri imprescindible per a sobreviure a aquella dissort. Volia ser feliç al costat de Maria Fornés i desitjava irresistiblement la paternitat, als seus prop de trenta-sis anys. La paternitat era la gran fita enyorada i desitjada profundament, a la qual hi feia referència permanentment en la correspondència epistolar amb el seu germà Marià, durant els anys de reclusió. Així, «al cap de dos mesos, dia 15 de juny del mateix any, es casa amb el seu gran amor de tota la vida, na Maria Fornés, de Montuïri, a la qual ja coneixia molts d'anys abans, i de qui tindrà dos fills, na Margalida i en Llorenç».¹² Els casà el rector Gregori Barceló a l'església parroquial de Sant Bartomeu de Montuïri. En foren testimonis Gabriel Miralles Pocoví i Gabriel Gomila Pocoví.¹³

Inicialment establiren el domicili familiar a Palma. Visqueren al barri de la Soledat, a casa dels seus oncles Miquel Bibiloni i Francisca Capellà. Cercaren una certa independència, la que els permetia la situació personal de llibertat condicional. Pere obtingué un primer treball, gràcies a Joan Crespí «Gina», amic de la seva joventut, el qual, llavors, regentava alguns locals d'oci a Palma.¹⁴ Tanmateix, aquella experiència durà poc temps, en part per la insatisfacció que li devia provocar el treball esmentat. Entre aquesta frustració i l'imminent naixement de la seva filla Margalida, decidiren instal·lar-se a Montuïri on, malgrat tot, la vida presumiblement devia ser més suportable.

---

12. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 15.

13. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 15, nota 24. Gregori Barceló Escarrer fou rector de Montuïri fins el 1951, en què morí. Vegeu MARTORELL NICOLAU, Bernat (1992): *Siguiendo mi camino*, Ajuntament de Puigpunyent; Govern Balear; Consell Insular de Mallorca, pàg. 22; Vegeu «Gregori Barceló Escarrer» a ARBONA, Onofre (2001): *Montuïrers que han deixat petjada*, Bona Pau, Montuïri, pàgs. 135-137.

14. Llavors, pel que sembla, Capellà treballà a la sala de festes Virginia, de la qual Crespí n'era el contractista.

VIURE ERA SOBREVUIRE

Així, el 1944 ja s'havien acomodat a Montuïri, on començà un període marcat per la penúria econòmica i personal, i un nou ensurt provocat per la justícia militar.

De tornada a Mallorca es pot adonar de fins a quin punt tot ha canviat des d'aquells darrers dies de la República. Ara, aquells pobles que ell havia conegut en ple fervor republicà, es troben en plena epidèmia de postguerra [...]. És l'època de l'estraperlo, de les cartilles de racionament, etc. En Pere Capellà, i la seva família, passen anys molt durs. El cap de casa s'ha de dedicar, per a sobreviure, a tota una sèrie de feines prou «exòtiques»: barman de cabaret, venedor de tatxes d'estraperlo, professor particular, botiguer i cafeter, tot d'un pic, tractant de licors exòtics, i, sobretot, fabricant casolà de fideus, pasta de sopa, i oli d'ametlla.¹⁵

En aquell context, varen néixer els seus fills Margalida (1944) i Llorenç (1946).

L'ambientació social i econòmica a Mallorca d'aquella conjuntura és prou coneguda,¹⁶ i es va caracteritzar sobretot per la capacitat de supervivència i la picaresca provocada pels anys de la fam. Malgrat unes estadístiques de producció molt menors que les del decenni anterior —atès que probablement foren elaborades a partir de les declaracions oficials—, es tractà d'una conjuntura de represa de la pagesia. La producció de blat minvà un 40% del 1935 a 1945, la qual cosa significa, molt probablement, que els productors no declaraven la collita i que la venda en el

15. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 15.

16. GINART, David (1999): «Els anys de la fam. Una aproximació a l'economia mallorquina durant la postguerra (1939-1951)», *Randa* 42. Pel cas concret de Montuïri val la pena la consulta del capítol «La vida quotidiana en la guerra i la postguerra» a MAS, G.; MATHEU, A., (2001): *La Guerra Civil a Montuïri, l'esclafit de la frustració*, Edicions Documenta Balear (=La Guerra Civil a Mallorca poble a poble, 5), Mallorca, pàgs. 85-87.

mercat negre permetia una entrada econòmica força rendible. Un període, aquell de la postguerra, de grans guanys econòmics, d'ascens social d'un grup d'amos que treballen la terra i que l'exploten amb un compte de resultats excel·lents. La política econòmica de preus controlats, desactivà la producció de cultius bàsics i afavorí que la collita es destinàs al mercat negre. A més, mancava matèria primera per a la producció, hi havia restriccions elèctriques i es perderen alguns mercats tradicionals. A tot això, hom ha de tenir present que l'intervencionisme oficial sobre la producció cerealícola fou un fracàs, entre d'altres motius perquè a nivell local les autoritats mateixes, sovint formades per notables locals vinculats a la pagesia, estaven implicats en les xarxes econòmiques que intentaven, com podien, rendibilitzar la situació al seu favor. El racionament alimentari, que persistí entre 1939 i 1952, era insuficient i, com a conseqüència, la població havia de recórrer a l'adquisició de productes d'estraperlo. A cada poble, davant la impossibilitat d'adquirir gènere d'importació, farina, pasta, sucre i altres béns de primera necessitat, hi funcionaven d'amagat màquines de moldre blat i pasta de fideus. Sense llum, de nit, hom intentava burlar la vigilància de l'administració. A la Part Forana les condicions de vida eren millors que a Palma, amb més recursos alimentaris, malgrat que el control sobre la producció de tota casta de gènere de consum era rigorosíssim.

Però front a la misèria de les classes populars, unes minories sovint ben relacionades amb les autoritats visqueren una etapa summament pròspera. És el cas dels anomenats estraperlistes; és a dir, tots aquells que es dedicaven al mercat negre, al tràfic de cartilles de racionament, a l'adulteració de productes i a d'altres activitats econòmiques il·legals típiques dels períodes d'escassetat extrema. Un cas ben conegut a Mallorca era el dels pagesos que ocultaven la més gran part de la producció i la venien a preu d'or fora dels canals oficials.¹⁷

---

17. GINART, David (2004): «La postguerra», pàgs. 7-8.

Així, el cap del Servei Nacional de Blat, el 1942, per exemple, enviava un ofici als batles en el qual manifestava: «En cumplimiento á órdenes de la Superioridad, se servirá abstenerse de autorizar fabricación de pasta de sopa a los particulares reservistas de trigo».¹⁸ Que la situació no era tan caòtica ni desesperant com sovint es reflecteix, ho prova el creixement demogràfic experimentat, les millors urbanístiques en molts municipis i una intensa vida social, marcada pel teatre, el cinema, els balls, les festes i les varietats, en molts casos també a les petites poblacions, com ara Montuïri.¹⁹ No és estrany, doncs, que la família Capellà cercàs aixopluc a la Part Forana, atenent allò que afirma David Ginard: «Caldria assenyalar, de tota manera, que d'acord amb una pauta que també ha estat observada al conjunt de l'estat, a les zones rurals fou més factible fer front a les dificultats creades per la conjuntura econòmica que a Palma. Per aquest motiu, eren molts freqüents les expedicions de famílies de Palma cap a la Part Forana amb l'objecte d'obtenir algun aliment».²⁰

Aquest context d'escassetat, racionament i estraperlo eren tan evident que s'incorporà al decorat de cartró pedra de la postguerra. Ni els més addictes al nou règim no es qüestionaven aquella paradoxa, malgrat el sistema mateix s'encarregava també de controlar-ne els abusos. En l'obra teatral de Pere Capellà aquesta temàtica hi és força present en el seu doble vessant, és a dir, com a mirall de la realitat i com a crítica, no sempre tan subliminar, a les corrupteles emparades per l'administració. La mentalitat de la «madona», una dels protagonistes de l'obra de teatre titulada *Declaracions jurades* reflecteix perfectament aquest context. Vegem-ne alguns exemples:

---

18. Ofici del Cap Provincial del S.N.T. al batle d'Algaida, Palma 22 d'abril de 1942, AMA, Lligall 259.

19. MARTORELL ARBONA, Miquel (2002): *Montuïri, 75 anys amb el cinema 1907-1981. Evocacions d'un espectador*, Consell de Mallorca.

20. GINART, David (2004): «La postguerra...», pàg. 6.

EL SILENCI, LA TRISTOR I LES DIFICULTATS DELS VENÇUTS

MADONA: Si en tenc...? Ara, d'un sac de blat sols en treus cent duros, i abans en valia tres-cents. Llavó una passava gust de venir a fer sa declaració, perquè sabia que per cada quilo que declarava n'amagava deu. Tapaves ets ulls a s'Ajuntament amb lo que fos, i lo que te quedava valia un tresor, Jo tenia es blat més ben estojat que sa botonada.

ROSA: A mi m'ho heu de dir, lo que valia, i sempre he hagut de comprar sa pasterada...

MADONA: Ja ho crec, que passaves gust... En deu quilos de pa gastaves cinquanta duros i ... allò era gastar. Mai han tengut es pobres ocasió de gastar tants de dobbers... Un temps per gastar cinquanta duros s'havia de reunir es consell de família i parlar-ne mig any. Quan es blat anava car, per gastar un capital bastava que un infant te demanàs berenar. Llavó tots érem rics. Amb un pa dins es rebost hi tenies una fortuna, I ara que..? Si es Govern no hi posa remei, ben aviat tots tornarem esser pobres.

ROSA: Jo, madona, no és per fer-vos contrari, però per mi anau equivocada.

MADONA. O no saps treure comptes, tu...? Si ara aquestes espardenyetes que tu dus valien un milió, tu series milionari. Si no valen més que deu pessetes, ets pobra amb lo mateix que podries esser rica. Perquè sa nació vagi bé, tot ha d'anar car. I jo que no ho veig a ca-nostra...? Tot es temps que poguérem vendre es gènero a un ull, tréiem una animalada. Ara que no el podem vendre tan car, treim una misèri'. Pots estar segura que si arriba a haver-hi abundància mos morirem de fam. I an es pas que anam hi arribarem, perquè sa gent ha tornada dolenta, i el Bon Jesús mos castigarà. No és que jo no en faci, d'estacions, pregant perquè no s'acabi s'estraperlo...²¹

No obstant l'obligat allunyament, Pere tornà als primers escenaris de la consciència crítica. A partir de 1943, tingué ocasió de retrobar-se amb Algaida i amb una part dels seus, però en un clima de silenci i d'impotència. Els viatges en tren per anar a visitar els pares eren espe-

---

21. CAPELLÀ, Pere (2004): *Obres completes*, Editorial Moll, Mallorca, I, pàg. 252-253.

cialment dolorosos i el buit que trobava en la gent devia ser desconsolador. Aquells primers anys tampoc no podia participar de les festes de Sant Jaume ni a la Fira, diades tan preuades durant la seva joventut. Així hem d'entendre allò que suposa el fet de no poder mantenir un contacte normal amb els seus amics, haver de conviure amb els símbols del Franquisme i sentir com es feia malbé tota la memòria republicana.

EXPEDIENT JUDICIAL 533 D'ARTILLERIA.
INTERNAT A ILLETES (1944)

De bell nou Pere patí la violència política exercida pel poder judicial, destinat a col·laborar amb la imposició del terror, a aconseguir el consens del règim i a augmentar el sentiment de fiscalització i de control. Les fites són suficientment clares, tal i com ho descriu Joan Miralles: «Per afegitó, poc temps després de nada la seva filla, és detingut de nou i és internat a Illetes, per pròfug, per no haver-se presentat a les files de l'exèrcit franquista al seu moment. Al cap d'uns mesos, gràcies a la influència d'alguns amics montuïrers, aconseguix que el tornin a posar en llibertat».²² Segons consta en el procés contra el caporal d'artilleria Pere Capellà Roca,²³ el 14 d'octubre de 1938 s'havia ordenat instruir expedient per pròfug. Uns dies després, concretament el 18 d'octubre de 1938, l'alferes Antoni Canals Canals va ser encarregat d'instruir l'expedient judicial contra Pere Capellà Roca per no haver-se incorporat a files; i el 9 de gener de 1939 el jutge instructor passava l'expedient al coronel en cap del Regiment d'Artilleria de Mallorca. Atesa la informació, es devia conèixer que Pere Capellà estava militaritzat fent part de l'exèrcit repu-

---

22. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 15.

23. Archivo General de la Zona Militar de Baleares. Expedientes personales. Artilleria C. 51.

blicà, i el 21 de gener d'aquell mateix any, l'auditor de guerra arxivà la causa judicial número 533, instruït contra el caporal Pere Capellà Roca.

Un cop Pere Capellà obtingué la llibertat condicional, l'exèrcit reobrí la causa i publicà un ordre de cerca i captura del fugitiu Pere Capellà. Segons consta en l'expedient 533, el comandant jutge Antoni Miralles, notificà el 13 de juliol de 1944 que Pere Capellà Roca es presentà voluntàriament, atès l'ordre que existia contra ell. Immediatament s'inicià la tramitació de l'expedient i Pere va ser empresonat a Illetes. El 14 de juliol, el coronel instructor encarregà el cas a Antoni Miralles Ribas i com a secretari al sargent Joan Antich Andreu. Foren dos mesos difícils, però no excessivament tràgics, atès que Pere gaudia d'una certa llibertat i podia visitar la família els caps de setmana a Montuïri. El 7 setembre de 1944, el general Antonio Aymat Jordà contestà favorablement la sol·licitud de Maria Fornés Vich demanant súplica per al seu espòs Pere Capellà Roca, encartat en l'expedient núm. 533-38, i concedia la gràcia sol·licitada. Al dia següent, 8 setembre de 1944, Antoni Miralles Ribas envià la còpia de l'ofici a l'Excm. Sr. general encarregat de la Capitania General de les Balears: «En su vista ruego a V.S. tenga a bien disponer que dicho encargado marche a Montuiri, en cuyo punto ha sido autorizado para residir; debiendo antes de emprender la marcha presentarse ante este Juzgado para efectuar las diligencias necesarias a tal fin».²⁴

L'expedient s'arxivà definitivament el 1945. El 12 de maig d'aquell any, Antoni Miralles Ribas, comandant jutge del Regiment d'Artilleria núm. 5, envià testimoni de la resolució realitzada amb l'expedient judicial número 533 de 1938. I el primer de juny es tancava l'afer amb aquestes paraules: «Expediente Judicial 533 de Artillería, por falta de incorporación a filas, tengo el gusto de informar a V.S. que dicho expediente ha quedado archivado en las oficinas de este Regimiento. Palma 1º de junio de 1945».²⁵

---

24. Ibid.

25. Ibid. La notificació anava dirigida al comandant i jutge instructor del Regi-

Pels volts de 1944, el règim franquista passava per un moment especialment delicat, sobretot perquè clarejava el final de la Segona Guerra Mundial amb tota la incertesa que suposava la fallida del totalitarismes occidentals. El tarannà de les forces armades tenia un aire més flexible i més condescendent. No és estrany, doncs, que els militars que tractaren la causa de Pere Capellà afirmen no tenir res contra ell i, en aquesta direcció, troba protecció i complicitats a Illetes. Sense renunciar als seus principis ètics, Pere no fou sotmès a un règim excessivament humiliant per part d'aquells oficials d'Illetes, alguns dels quals involucrats en petites i inconfessables corrupteles, pròpies d'un temps de carestia generalitzada. Tot plegat, tanmateix, aquells mesos de reclusió degueren ésser determinants per experimentar la fiscalització i el control que el règim exercia sobre els individus que, formalment, eren considerats desafectes al règim.

MONTUÏRI ENTRE 1944 I 1949

Després d'aquell greu sotrac, Pere pogué reiniciar definitivament una vida de certa normalitat. Va ser llavors, devers el 1944 quan, gràcies al suport de la mare de Maria Fornés, que els va avançar els diners, obriren un cafè prop de la plaça de Montuïri. Pere, que havia tingut una primera experiència amb el món de l'oci a Palma, imaginava que aquell negoci podia ser la solució econòmica que cercaven. No obstant això, La Granja, com es deia el cafè, durà més aviat poc, malgrat la bona voluntat, la simpatia i la imaginació que Pere hi posava²⁶. Al 1945 el final de la Segona Guerra Mundial i la victòria aliada afavorí l'inici d'un cli-

---

ment, Antoni Miralles Ribas. I, a més, hi ha còpia dirigida al Sr. capità general de les Balears.

26. A La Granja, Pere hi introduí algunes begudes de moda com ara la Rumba, un cóctel elaborat a base de diferents licors.

ma relatiu de tolerància política i cultural. El canvi, tanmateix, era més aviat imperceptible, però s'obrien microespais de tolerància i de dissidència indirecta. Josep Estelrich, llavors acabat d'ordenar de prevere, va ser destinat el 1945 a Montuïri com a vicari de la parròquia. Ell mateix recorda una relació entranyable mantinguda amb Pere Capellà des del primer instant de la seva arribada a la localitat:

Vaig passar tres anys redons de vicari de Montuïri, fins l'estiu de 1948; puc dir, amb tota seguretat, que per a mi, aquells anys foren els millors de la meua vida de capellà. En Pere i jo tinguérem temps i ocasions per conèixer-nos bé, i fer-nos grans amics. Però per a Pere foren anys durs i difícils, molt difícils, econòmicament i socialment. Eren els anys de la postguerra espanyola i, per afegitó, feia només un mes o dos que havia acabat la segona guerra mundial, anys d'escassetat i racionament, temps que el poble mallorquí anomenà «els anys de sa fam», quan, qui més qui manco, s'ho passava malament, sobretot un com en Pere que, després d'uns anys d'injustificada presó, havia arribat a Montuïri on no hi tenia gaire coneguts, sense ofici ni benefici, amb les mans damunt el cap, i en un ambient parcialment hostil. Feia poca vida de carrer, entre altres motius, perquè feia moltes hores de feina per mantenir ca seva i rescabalar els anys que li havien fet perdre. Privat d'exercir la seva carrera de mestre, trobà un recurs per sobreviure amb la fabricació de fideus, amb una enginyosa màquina, moguda manualment. Totes les hores li eren poques per treballar, i per això només venia a ca meua de tard en tard...²⁷

Després del traspàs del cafè la Granja, segurament per no sentir-se satisfet en aquell treball, per sobreviure Pere Capellà hagué de treballar fent fideus i, més tard, també hagué d'enginyar-se fent oli d'ametla. Tot i que a Pere Capellà li agradava la vida social, la seva actitud durant aquests primers anys reflecteix la incomoditat i la desprotecció que de-

---

27. ESTELRICH, Josep (2005): Taula rodona sobre en Pere Capellà, a Montuïri (28 gener de 2005).

via sentir sobretot si havia de treballar sentint-se observat i jutjat permanentment. Per això no és estrany que preferís treballar a casa, protegit pels seus i on podia crear un microclima de llibertat. Per això també preferia, suposam, les relacions personals i acostar-se a aquells conciutadans que tenien idees pròpies i sensibilitat suficient per dialogar amb ell de tu a tu, sense paternalismes. Tanmateix, només una minoria insignificant podria entendre la tragèdia emocional que sofria Pere Capellà en aquell moment tenint davant seu una dona i dos infants. Aquella vida certament l'havia de desconsolar i ho sabé transmetre de forma clara en el seu poema «Oli i més oli», dedicat a l'amic Manuel Sanchis Guarner. Aquesta composició poètica explica amb ironia tràgico-còmica, la seva lamentable situació professional i humana que vivia durant la segona meitat del decenni de 1940:

¿Com vols que jo me consoli
dels meus mals? ... ¡Res me consola!
¿No és trist que un mestre d'escola
per viure haja de fer oli?..

Ma musa, per massa untada,
ja no pot fer res condret:
si prov d'escriure un sonet
me resulta una ensalada.

Aquell cor meu: sempre ardent,
no és el d'abans: no té flama;
i renunciï a la fama
per poder anar lluent.

Lluir, això és el que convé,
malgrat que sia una taca,
la que lluu, d'oli o de caca;
sols que llui, ja va bé.

Ben gras, com un porc figat.
¿Poesia? ... ¡Cosa trista!

no hi ha cap estraperlista
que en vulgui baratar amb blat.

¡Oli! ... Ma llàntia ofegada
no fa llum. ¡Sembla impossible!
per sobra de combustible
ha de romandre apagada.

Joan Miralles, per pròpia tradició familiar, reflectia així la convivència i la complicitat de Pere Capellà amb el franquisme sociològic:

L'obra d'en Pere Capellà d'aquests anys ens demostra un home escèptic, cansat, decididament irònic, però a la vegada ple de tendresa, un home vençut, si voleu, però no acabat, perquè al capdavant hi podem seguir detectant la seva gran humanitat, el seu immens amor per la família i per Mallorca. Aquesta Mallorca ara dominada precisament per aquells contra qui havia lluitat abrivadament, amb la paraula i els seus escrits, durant la República. Però, cal sobreviure, i procura prendre's les coses de la millor manera, amb el suficient humor, paciència i tenacitat. I el fet és, però, que el seu comportament d'aquests anys no és el propi d'un home venjatiu, sinó, al contrari, el d'un home que es decideix a conviure amb els altres, sigui qui sigui; i així és, que ben aviat el seu humor i trempança naturals li permeten ésser admès per tots els qui l'envolten: amos, estraperlistes, falangistes paternalistes, ex-republicans escalivats, al·lotells inquietos, etc.²⁸

Fer una vida social amb normalitat no degué ser fàcil per a Pere a Montuïri, per la manca de temps, apurat amb la feina diària, per la falta de contactes que poguessin omplir els buits que hi havia a la seva vida, per l'estat d'ànim. Durant aquells anys mantingué una bona relació amb el clergat, sobretot amb els vicaris. Primer amb Josep Estelrich (1945-1948), tal i com ell mateix ens ha recordat i, després, amb Bernat Martorell (a partir de 1948). Estelrich recorda que

---

28. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàgs. 15-16.

quan vaig acceptar, un poc a desgrat, encarregar-me de l'escola parroquial, m'ajudà molt, amb la seva experiència pedagògica, a planificar el treball escolar i a respondre a les dificultats que sorgien en la pràctica diària: com estimular l'interès dels nins, com fer-los amena l'escola, com mantenir la seva atenció, com aconseguir l'ordre sense violències. No era partidari del càstig, sinó del premi; deia: 'Hi ha dues maneres de fer caminar un ase: amb un garrot darrera, darrera, o amb una pastanaga davant, davant; aquesta manera és més agradable i més eficaç'. Quan tractàvem aquest tema, se li traslluïa en el seu posat i en la seva veu, que evidentment enyorava l'escola i l'alumnat. Més d'una vegada vaig insinuar com m'agradaria que pogués venir a ajudar-me a la Sala Mariana... però tots dos sabem que això no li era permès, donada la seva situació de mestre represaliat i en llibertat condicional.²⁹ Parlarem sovint d'experiències viscudes, dels anys d'estudi, ja un poc llunyans per a ell, encara recents per a mi, i de projectes de futur: li borinejava dins el cap la producció d'obres teatrals, en part com activitat quasi professional, i en part també com una possible font de recursos econòmics, però, sobretot, com una eina pedagògica, com una manera de prosseguir la tasca que l'havia obsessionat des de jovenet, mantenir el seu compromís vital de servei a la nostra terra i a la nostra cultura, i ser fidel a unes conviccions i uns principis de justícia i de llibertat per la defensa dels quals havia empenyorat la seva vida.³⁰

Pere Capellà se sentia, sobretot, un mestre frustrat. Enyorava l'escola i l'alumnat, no perdia l'esperança de poder obtenir algun dia una plaça de mestre. Fins el 1948-1949 ho va intentar i de debò que quasi ho va aconseguir, però finalment les expectatives més immediates es

---

29. Existiren casos com ara els de Pere Serra Pastor o Llorenç Maria Duran, també depurats, que foren contractats en diferents centres escolars confessionals privats, precisament perquè se'ls havia impossibilitat continuar la seva professió en centres públics. Devers 1952 Pere Capellà va ser contractat pel col·legi Sant Lluís Gonçaga de Palma.

30. ESTELRICH, Josep (2005): «Taula rodona sobre en Pere Capellà, a Montuïri (28 gener de 2005)».

degueren esfumar. En alguna ocasió puntual fou contractat per l'administració pública com a mestre substituït de l'Escola Normal Graduada de Montuïri. En aquest sentit disposava del suport de l'Ajuntament de Montuïri que, el desembre de 1947, instruï un expedient de contractació al seu favor davant la Comissió Provincial d'Educació Nacional.³¹

A més, no devia ser fàcil, a Montuïri, tenir interlocutors per parlar de literatura i de cultura. Josep Estelrich compartí amb ell aquestes inquietuds, tal com ell mateix destacava: «la temàtica de les nostres converses era molt variada: xerràvem de literatura, de les nostres respectives lectures, de poetes i novel·listes, clàssics i moderns, i ens intercanviàvem llibres i revistes».³² En aquest sentit, els vicaris també li aportaren una companyia i unes ocasions que difícilment no podia trobar llavors. Estimulat pel debat cultural degué participar, fins i tot, en alguna sessió del Cercle d'Estudis de l'Acció Catòlica, i col·laborà en actes cívico-religiosos, com conta el mateix Estelrich:

El darrer record d'aquesta amistat amb en Pere Capellà, a Montuïri, és del 29 de juny de 1948. Entre els actes de preparació d'una Peregrinació internacional de joves a Santiago de Compostel·la, els joves d'Acció Catòlica de Montuïri organitzàrem una baixada de la Mare de Déu de la Bona Pau a la vila, i organitzàrem, entre altres actes, uns jocs florals dedicats a la Mare de Déu montuïrera, que se celebraren a l'aire lliure, damunt els graons. Un estol de poetes, montuïrers o relacionats d'alguna manera amb Montuïri, recitaren poemes. Jo havia suggerit a n'en Pere que en preparàs un. No havia dit ni si ni no, i en el darrer moment de l'acte sorprengué tothom la sortida de na Margalideta Capellà, que havia crescut un pamet, i recità, amb un entusiasme fora mida, una coplà, que crec que hi ha montuïrers que encara la recorden:

---

31. Arxiu Museu Educació de les Illes Balears, Expedient Pere Capellà Roca 55-D3-2: Nomenclamiento y posesión de maestro sustituto de la Escuela Nacional Graduada de Montuïri, 19 desembre de 1947.

32. ESTELRICH, Josep (2005): Taula rodona sobre en Pere Capellà, a Montuïri (28 gener de 2005).

Mare de Déu, Vós que estau
damunt es Puig, dins Ses Rotes
sou sa més guapa de totes
Verge de la Bona Pau!³³

La vida social es movia entre dues realitats paral·leles. Per una banda, la preocupació per cobrir les necessitats més vitals per sobreviure a les penúries econòmiques i, per altra, les exigències que imposaven les noves formes de convivència que originaven un sistema nou de relacions personals, com a conseqüència de les diferents percepcions i conseqüències que tingué el conflicte bèl·lic. El perfil del poder a nivell local també tenia matisos diferents a Montuïri i a Algaida. Mentre al poble d'acollida de Capellà sembla que durant el decenni de 1940 no hi havia una presència excessivament agressiva de les organitzacions del Règim, amb centúries del Front de Joventuts, a Algaida, l'activisme polític franquista s'explicitava a través de la centúria del Front de Joventuts denominada Nuestra Señora de la Paz, amb Guillem Amengual com a responsable.³⁴ Montuïri, en canvi, era un poble emprenedor i amb una intensa vida social, amb cinemes, futbol i, fins i tot, amb una plaça de bous promoguda per Joan Miralles, mestre Joan «Porrerenc»,³⁵ batle de la vila, amic i protector de Pere Capellà des del primer instant de la seva arribada a dita vila. Montuïri manté viva la memòria del Pere Capellà que convisqué amb ells per espai de deu anys. La seva presència, de fet, no passava desapercebuda en la vida social, esportiva i cultural de la localitat. Els toros i el futbol ja devien esser, llavors, dues de les seves grans afeccions. Per això la seva presència era habitual no només entre els espectadors que regularment assistien al futbol, sinó que participava

---

33. ESTELRICH, Josep (2005): Taula rodona sobre en Pere Capellà, a Montuïri (28 gener de 2005).

34. CAÑABATE, J. (2004): *Les organitzacions juvenils del règim franquista (1937-1960)*, Edicions Documenta Balear, Mallorca, pàg. 217.

35. MARTORELL ARBONA, Miquel (2003): *Montuïri*, pàg. 108.

també en celebracions i homenatges, on solia intervenir recitant alguna glosa dedicada a aital esdeveniment.

Tanmateix eren anys d'anèmia ètica i cultural, malgrat que el règim, des de 1945, anava cedint lentament. El clima de tolerància, encara que d'una manera no massa perceptible, anava canviant. Pere volia escriure, volia trobar sortides, tenia necessitat d'expressar tot allò que portava dintre. Els vespres feia escola a un grup de nins de la vila, però tampoc allò no el devia satisfer excessivament, esgotat per la feina manual que havia de fer al llarg de tot el dia. Mantenir una escola nocturna o fer hores de suport escolar a nins i nines era una sortida professional freqüent, fins i tot entre els mestres en actiu, tenint en compte l'escàs poder adquisitiu dels mestres d'escola. En el cas de Pere Capellà aquesta activitat li devia reportar algun complement econòmic i mantenia viva la seva vocació pedagògica. Des de 1934 mai no havia deixat de fer escola, exceptuant els dos anys en què s'estigué al Front de Madrid. A Montuïri, Pere féu escola els vespres a un col·lectiu significatiu de joves i al·lotes, nins i nines. Des de joves que es preparaven per ingressar a la Guàrdia Civil, passant per nins i nines amb necessitat de reforçar la seva escolarització. També hi havia una certa complicitat de parentesc o ideològic entre aquells pares i mares que enviaven els seus fills a repàs a can Pere Capellà.³⁶ Per altra banda a Montuïri possiblement també es mantenia ben allunyat dels nuclis de resistència cultural i política. Sabem, no obstant, que el 1948, arran de la caiguda del Comitè Regional del PCE de València es produí la detenció d'uns vuitanta militants a Mallorca que foren empresonats a la presó Provincial. Arran d'aquella circumstància es van produir detencions significatives a Montuïri, tal i com ens recorda David Ginard «la causa 54/1948 “por rebelión militar” contra

---

36. El testimoni de Bernat Verger «de Sabor» que anà a escola els vespres amb Pere Capellà és un d'aquests casos de complicitat. Miquel Martorell Arbona també ens ha facilitat alguns noms dels que foren els seus alumnes i ens ha confirmat aquesta hipòtesi.

vuit antifranquistes de Montuïri implicats en un cas de distribució de propaganda procedent d'Almacelles (València), els quals no tenien cap relació amb l'organització mallorquina del PCE». ³⁷ Per por, aquells dies Pere Capellà féu una gran cremadissa de papers personals i llibres, en prevenció que el poguessin comprometre amb cap casta de resistència política. Llorenç Capellà afirma no tenir constància que entre 1943 i 1954 el seu pare dugués cap activitat política, la qual cosa no significa que no se sentís vigilat i visqués en pau. Per altra banda les xarxes subliminars de complicitat començaven a manifestar-se, ni que fos amb timidesa. Així, arran del tancament del grup de montuïrers el 1948, un grup de joves d'Acció Catòlica de Montuïri van portar a la presó tres o quatre coves de panades, les sobres d'allò que havien recollit en la diada de cantar panades. Era un signe de solidaritat promoguda pel vicari Estelrich que Pere Capellà agrai personalment i prudentment. Eren signes minúsculs, encara, que simbolitzaven aquell clima de complicitats implícites de les que parlàvem. La retenció a Illetes, el 1944, havia estat un avís més dels molts que degué rebre. La proximitat al poder local a Montuïri i una certa protecció de la dreta sociològica local a través de la família de la seva esposa Maria Fornés, tenia també desavantatges, atès que qualsevol moviment ambigu podia ser malinterpretat. Així, escriu el seu fill Llorenç: «Jo record una fogatera, encesa al corral de ca una germana de ma mare, i infinitat de papers i de revistes cremades. Era l'any quaranta-nou o el cinquanta. Hores abans, algú l'havia avisat, a mon pare, de la conveniència de tirar a les flames tots aquells documents que poguessin remoure històries passades». ³⁸

No podia comprometre ni exposar en excés la pròpia família, ni la dona ni els dos fills, pels quals havia lluitat tant. El temor a la presó, el malson que li produïa només pensar-hi, i la repercussió que això tenia

---

37. GINARD, David (1998): *L'oposició antifranquista i els comunistes mallorquins (1939-1997)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 48-49.

38. CAPELLÀ, Llorenç (2004): «Pere Capellà...», pàg. 20.

per a tots, va ser el que probablement el dugué a compondre el poema «En mis horas de presidio», amb un acabatall dramàtic, dedicat a la seva filla Margalida, que acabava:

Ante el recuerdo del mal,
que en no borrarse se empeña,
la risa de mi pequeña
es como un himno triunfal.

El poble havia deixat de cantar. El seu pare, Llorenç Capellà «Batle» tot i que continuava fent gloses —alguna de les quals ben punyent com ara la que féu el 1948 titulada «Avui fa dotze anys rodons», a la qual ja hem fet esment—, i mantenia la força creativa de tota la vida, tampoc no es prodigava en actes públics i només en tenim alguns testimonis com el combat que mantingueren Llorenç Capellà «Batle» i Sebastià Vidal «Sostre» (Cas Concos 1888-1966), en el cafè de can Pereta, a sa Casa Blanca, durant la primera meitat del decenni de 1940.³⁹ Aquells anys, no obstant, mestre Llorenç semblava retut emocionalment i malgrat les fonts familiars insisteixen que anímicament havia tornat un home poruc, les fonts literàries proven més aviat que continuava essent aquell glosador hipercrític de sempre. Les seves referències a la carestia de queviures i als preus abusius, a la guerra i a la repressió en aquell glosat de devers 1944, coincidint amb la posada en llibertat del seu fill, són una demostració de la seva alçada ètica i estètica en una conjuntura encara especialment crítica. Vegem-ne sinó tres exemples explícits sobre els preus, la guerra i la repressió:

Es nostre combat termina
com hem ‘nunciat abans...
i tant si són petits com grans,
com si és casat com fadrina

---

39. SBERT GARAU, Miquel (2002): «Referències situacionals i poesia oral. A propòsit d’algunes gloses de Llorenç Capellà Garí», *Estudis Baleàrics* 72/73, pàgs. 265-274.

que no emplei medicina
i tengui molts adelants.
I visquem com a germans
ja que el mon no mos estima
i véngui la llei divina
i poguem comprar sa farina
a pesseta es dos mil grams.⁴⁰

Jesús meu, quina guitarra
i que és de mala de trempar
i jo no sé que passarà,
hasta ets infants moven guerra,
ara que la gent no xerra,
s'infantó ha de plorar
i a sa mare vull dir clar:
jo no dic que el tiri en terra
però que li don s'esquerra
meam si el farà callar.⁴¹

Som d'una llenya robusta
i tu blan com sa figa flor,
just te toc i fas es so
d'una campana de fusta.
Per una causa injusta
amenaçat m'he vist jo,
però s'homo fort de cor,
que de s'ànima està bo
davant la mort no s'assusta.⁴²

Pere Capellà, llavors, també es refugiava en la poesia com espai de llibertat, enmig d'aquell escenari de repressió moral i de manca solemne

---

40. SBERT GARAU, Miquel (2002): «Referències situacionals...», pàg. 268.

41. SBERT GARAU, Miquel (2002): «Referències situacionals...», pàg. 268-269.

42. SBERT GARAU, Miquel (2002): «Referències situacionals...», pàg. 269.

de llibertat d'expressió. Per ventura més que mai, la seva obra literària tenia un alt component intimista amb vocació social. No obstant això, remugava el desig d'escriure teatre. La poesia a penes no tenia àmbits de difusió, mentre el teatre passava per moments d'intensa popularitat i pot ser, aquest, era un camí d'èxit social, com ho havia estat la glosa pel seu pare. Pere sobrevivia a l'exclusió social, però maldava per no autoexcloure's, per això resistia i formava part d'aquell grup invisible que incubava la cultura de la resistència, sense doblegar-se davant el model dominant. Era un component de la resistència silenciosa,⁴³ entre molts altres motius perquè tampoc no s'identificava amb l'oposició política organitzada, en la qual hi tenia un cert protagonisme la de signe comunista. No disposava d'espais, ni d'àmbits concrets, ni escola de la qual formar-ne part, malgrat Manuel Sanchis Guarner intentava socialitzar-lo culturalment al voltant del grup de l'Escola Mallorquina i de Francesc de Borja Moll. Tanmateix, aquest col·lectiu, tampoc no era el seu, no s'identificava amb la seva causa, de la qual probablement en tenia una visió molt amarada de nostàlgia i d'elements obsolets. Pere Capellà mantenia massa vius els seus ideals i se sentia lligat a la causa de la seva classe social. Així mateix és estrany no imaginar que, entre 1943 i 1948, Pere Capellà i Manuel Sanchis Guarner no mantinguessin algun tipus de relació, atès que era prou sabut que Sanchis treballava a Palma. Devers 1948, la relació entre els dos vells amics d'Alcalá s'hauria fet pública i normal, un cop superat algunes pors dels represaliats a ser acusats. En aquell context de relativa normalitat, Sanchis visità Capellà a Montuïri i ho degué fer almenys en una ocasió en què aconseguí convèncer en Pere que es dedicàs a escriure.⁴⁴

---

43. Sobre aquesta temàtica i per entendre aquest context cultural i polític a l'Estat espanyol, vegeu: GRÀCIA, Jordi (2004): *La resistència silenciosa. Fascismo y cultura en España*, Editorial Anagrama, Barcelona.

44. JANER MANILA, G. (1997): *Implicació*, pàg. 190-191, transcriu el testimoni de Maria Fornés i la memòria precisament d'aquest moment tan transcendent en la vida de Pere Capellà.

X

MINGO REVULGO: LA RECUPERACIÓ CÍVICA, INTEL·LECTUAL I POPULAR DE PERE CAPELLÀ (1949-1954)

La creació literària havia estat la forma que Pere havia prioritzat per mantenir-se viu i actiu durant la Guerra, en el penal d'Alcalá de Henares i, molt probablement, durant la primera etapa d'estada a Montuïri (1943-48). Ja llavors, Pere Capellà s'autodefinia com a poeta i autor teatral romàntic. Sabem que havia escrit una primera obra durant el període d'estudis de magisteri, i continuà amb algunes peces inspirades mentre complia condemna. Tanmateix, es tractava d'un fet aïllat i conjuntural, i a penes no era conegut ni valorat culturalment ni social per aquesta producció, considerada fins llavors més aviat menor en el conjunt de la seva obra. Aleshores Capellà era fonamentalment des de 1928 un poeta amb una producció certament considerable. Hem vist, però, que devers 1947 la seva Musa, la seva capacitat creativa, estava en crisi. Supervivència i poesia eren llavors, per a ell, incompatibles, sobretot per manca de plataformes culturals. En el mercat intel·lectual i social dominant, Pere Capellà no hi tenia espai, ni participava de les tertúlies literàries més o menys elitistes i conservadores, formades pels integrants de l'Escola Mallorquina, ni existien tribunes alternatives on poder editar. Les publicacions periòdiques populars havien desaparegut de l'escenari públic, i només hi havia algun espai per a diaris de tradició liberal, com ara *La Almudaina*, i per això mateix ni a Mallorca ni a gai-

rebé arreu de l'Estat no existien a penes xarxes alternatives a les plataformes informatives del règim franquista i de l'Església. Tampoc no li devia interessar gaire reduir la seva volada literària a simples combats de glosat, de moda durant els anys quaranta. El seu pare, Llorenç Capellà, fins i tot havia mostrat un cert retraïment a participar en actes públics, sobretot en glosats oberts, insegur de si mateix i conscient que calia controlar-se, per no posar més llenya al foc en una conjuntura en la qual la llibertat d'expressió era un delicte que es podia acabar pagant força car. Això no obstant hi ha constància documental que mestre Llorenç continuà participant en glosats populars però, com a conseqüència de la seva edat i de les circumstàncies, el contingut de les seves intervencions s'hauria moderat condicionat pel clima ambiental. Tanmateix, tal i com hem vist en el glosat de sa Casa Blanca, la seva obra continuà essent aguda, àcida i paradigmàtica de la virtuositat del doble sentit.

Durant aquells primers sis anys de llibertat condicional, Pere Capellà havia entrat en contacte amb mons diversos, d'una forma especial amb la realitat rural. Havia tornat a connectar amb el poble, havia conegut l'univers mental dominant a la postguerra, havia sintonitzat amb allò que tothom entén, el seu llenguatge i les seves categories simbòliques, Era temps de silenci, de lentitud, per pensar i interioritzar. Aquells anys van ser especialment favorables pel teatre, amb uns fluxos que anaven des del centre a la perifèria. Un teatre en castellà, que arribava subsidiàriament a la Part Forana. Tot això coincidint amb una etapa d'instrumentalització de la cultura popular i de reducció d'aquesta a cultura regional, desactivada i acrítica amb l'univers simbòlic que tot ho pretenia dominar. A més de teatre, els anys quaranta també es van caracteritzar pel cinema i els espectacles, temps de moralització i de rigorós control ideològic, però també de doble discurs.

El 1949, per diverses circumstàncies, la dinàmica personal i social de Pere Capellà es transformà substancialment. La seva col·laboració en el diari *Baleares*, primer, i la seva irrupció en el món teatral, després, con-

vertiren Pere Capellà en un personatge popular, conegut, valorat i estimat per un sector de la intel·lectualitat illenca i per les classes populars mallorquines. La trajectòria personal i pública de Pere Capellà, a partir de 1949 i fins el 1954 en què morí, es pot dividir en dues grans etapes. Per una banda, la darrera fase d'estada a Montuïri (1949-1952), en una conjuntura en la qual assolí una gran popularitat gràcies a la seva col·laboració quotidiana al diari *Baleares*, en el qual, amb el pseudònim de «Mingo Revulgo», esdevingué un personatge amb anomenada entre el gran públic; fama que augmentà, paral·lelament, amb la seva producció com a dramaturg d'èxit. El març de 1949 havia estrenat la seva secció «Coplas sin malicia», una glosa o copla, generalment en castellà, en la qual diàriament Pere ofería un comentari refrescant, aparentment inofensiu, suau i graciós sobre la vida quotidiana —futbol, toros, anècdotes de la vida ciutadana i comentaris humorístics a les cròniques mateixes que apareixien en el seu diari—. Coples que, molt ràpidament, el convertiren en un personatge popular. No és menester insistir que l'ambientació, no només del diari sinó també dels àmbits de la vida social estaven aparentment controlats per les organitzacions dels Règim que, com l'aire, tendien a envair-ho tot. Encara el 18 de juliol de 1949, la Vieja Guardia de Franco celebrava la seva festa anual amb una concentració comarcal a Algaida, amb un dinar en el Teatre Principal de la localitat. Una manifestació més d'aquell model totalitari que s'escolava a tots els indrets, fins i tot en aquells tan simbòlicament pròxims a Pere Capellà.¹

Després d'un any de col·laboracions rimades a *Baleares*, ell mateix reflexionava sobre allò que havia estat la seva experiència, en una composició titulada «Un año de coplas»:²

Hace un año que naciera
esta Sección que es tan mía,
donde mi labor coplera

1. *Baleares* 19 i 20 de juliol de 1949.

2. *Baleares* 8 març de 1950.

se muestra día tras día.
Por modestia no diré
que su nacer fué un acierto,
pero si recalcaré
que en todo un año no ha muerto.
¡Cuantas coplas publicadas,
ya en el olvido perdidas..!
y fueron las alumbradas
menos que las concebidas.
Pesetas..? Les certifico
que se paga muy mal eso.
Mis coplas me harían rico
si se vendieran a peso.
Adquirí nombre, es verdad.
Pero, señores, que hacer
si la popularidad
no sirve para comer?
¡Qué importa el fugaz momento!
Por una eternidad laboro.
Cuando me muera, presiento
será general el lloro,
y en Palma el Ayuntamiento
me pondrà en un marco de oro.

Quatre mesos després d'haver iniciat aquella aventura, es a dir el mes de juliol de 1949, Pere féu pública la seva principal opció i, a mesura que establia una petita xarxa d'amistats i complicitats, es llançà com autor teatral. Poques setmanes abans d'estrenar la seva primera obra, reflectia aquella vivència personal en una copla autobiogràfica titulada «Lo que cuenta el andrajoso del puntero»:³

Hijos, los que tenéis madre:
nietos, que tenéis abuela:

---

3. *Baleares* 5 octubre de 1949.

oid, aunque mal os cuadre,
lo que le pasó a un compadre
que era maestro de escuela.
El tal compadre tenía
dos hijos y una mujer,
y escribía poesía,
que, aunque de miel y ambrosía,
no se podía comer.
Y un día, el maestro, inquieta
su alma y su barriga, fiero,
mató en si mismo al poeta,
y convirtióse en maceta
donde floreció un coplero.
Con las coplas engordaba,
pero, en sus noches confusas
con los vientos escuchaba
quejas, y una voz gritaba:
«¡Asesino de las Musas!»
Y, el hombre en audaz maniobra
para mitigar su mal,
que le dolía de sobra,
fué y escribió una obra
de Teatro Regional.
El Cartel la exhibe ahorcado:
si se fijan lo verán.
Eso lo han anticipado,
que las cosas se darán
como las han calculado:
una vez que haya estrenado,
por malo, lo ahorcarán.

Fins llavors, a Montuïri, Pere tan sols podia aspirar a mantenir algunes complicitats amb els notables, amb el clergat, el secretari de l'Ajuntament i algun lletraferit menor de la vila. Gràcies a aquests contactes

esmentats podia accedir a llibres i revistes, utilitzar la màquina d'escriure de la Casa de la Vila que li cedia gentilment el secretari —tal i com reflectí en una copla dedicada a la màquina d'escriure de l'Ajuntament,⁴— i a consultar la llavors esporgada biblioteca municipal.⁵ Així mateix, degué recuperar els seus llibres i, com podia, devia anar adquirint algunes obres. Els seus paisans recorden la seva afecció a glosar i a col·leccionar cançons que arreplegava en converses i tertúlies. El 1952, un cop aconseguit els seus primers grans triomfs com autor teatral i adquirida una certa popularitat i reconeixement literari, deixà Montuïri amb la seva família i fixà la seva residència a Palma, al barri del Terreno.⁶ S'establí a Palma probablement per tot allò que simbolitzava la ciutat, també com a principal focus d'irradiació cultural i de contactes amb vells amics. Un dels motius del trasllat va ser l'oportunitat d'exercir com a mestre al col·legi de Sant Lluís Gonçaga, propietat de mossèn Pere Gili, activitat que complementaria amb la producció literària, els articles al diari, algunes escoles particulars⁷ i petites col·laboracions aquí i allà. En qualsevol cas, al llarg de tots aquests anys mai no abandonà una certa fixació pel tema econòmic, amb ironia certament. Vegem-ne, sinó, una de les seves versions, a la copla «Como está la minguería»:⁸

4. MINGO REVULGO, «Las causas de mis aciertos», *Baleares* 12 desembre de 1950.

5. El 14 d'octubre de 1936, l'Ajuntament de Montuïri envià a Palma una llista de les obres que disposava la Biblioteca Municipal a afectes d'expurgació dels fons bibliogràfics. Vegeu MAS, Guillem; MATEU, Antoni (2001): *La Guerra Civil a Montuïri, l'esclafit de la frustració*, Edicions Documenta Balear (=La Guerra Civil a Mallorca poble a poble, 5), Mallorca, pàgs. 85-87.

6. Sobre aquest moment transcendental de la seva vida personal i de la seva família publicà una sèrie de coplas: «Montuiri a 30 Kms», *Baleares* 10 octubre de 1952; «Anuncio con carácter de urgencia», *Baleares* 15 octubre de 1952; «El final de una epopeya», *Baleares* 23 octubre de 1952.

7. Sabem que mantenia una bona relació amb Josep Blat, inspector en cap d'Ensenyament Primari de les Balears, a qui dedicà alguna copla. Vegeu: MINGO REVULGO, «Después de una hija un hijo», *Baleares* 30 agost de 1951.

8. *Baleares* 26 octubre de 1949.

¡Cómo alegra el corazón
del autor que está de estreno;
el agasajo de un lleno
traducido en ovación.
Vivía como sobre ascuas
y lo olvidé en un momento,
cuando el telón bajó lento,
entre palmas de contento
como un repique de pascuas.
Y no fué emoción, la mía,
grande, aun no siendo escasa,
comparada a la alegría
con que me recibió en casa,
despierta la Minguera.
La Minga, que es de las «buenas»,
mientras me vino a besar,
gritaba: «Abajo las penas.
Desde mañana a gastar,
a gastar a manos llenas».

Los Minguitos me decían:
«Queremos vestidos nuevos»
Me besaban y mordían
y en plena noche pedían
una tortilla de huevos.
Y se dieron el alerta
todos mis acreedores,
que llegaban a mi puerta
con sonrisas como flores.
¡Oh, la Sociedad de autores
qué apetito les despierta!

Durant aquesta conjuntura, entre 1949 i 1954, en certa manera Pere Capellà hauria superat formalment una etapa dominada pel sentiment interior de vençut i derrotat, de fracassat políticament i cívicament.

Això passava, a banda de tot el component simbòlic de la guerra, perquè la societat acaba valorant només els triomfadors. Eufemísticament, reflectia aquesta realitat en una copla titulada «Los americanos»:⁹

Llamamos «americanos»
indianos o algo así
a los que al volver Aquí
reparten con las dos manos
lo que ganaron Allí.
El que tal haga es ameno,
sin antecedentes malos,
que solo puede ser bueno
quien se traiga un baul lleno
de dolares y regalos
[...]
Para los que vencen son
los aplausos desmedidos
y elogios sin condición.
Para los pobres vencidos
no existe compasión...

LA FAMÍLIA I EL SEU ENTORN

Pere Capellà no es pot entendre sense la seva família, la seva esposa Maria Fornés i els seus fills Margalida i Llorenç, sobretot, però també els seus pares i germans. Durant aquests anys s'hauria normalitzat la relació de Pere amb Algaida, prengué part en festes i fires, visitava la família, però sembla que no aconseguia superar el trauma de 1939 ni exterioritzar ni de fet ni de paraula tot allò que sentia per la seva gent i pel seu poble. D'Algaida en conserva el llinatge, a Montuïri hi neix el creador

---

9. *Baleares* 16 juliol de 1950.

novell; d'Algaida és l'home vell —la joventut, la rebel·lia, l'esperança—, de Montuïri l'home nou —l'adaptació silenciosa i intel·ligent als nous temps—. La família, tanmateix, és present d'una forma ponderada, però viva, en la seva creació. Així, puntualment, la seva obra també esdevé una crònica dels principals esdeveniments de caràcter familiar: els aniversaris de la boda amb Maria Fornés —«Siete años de éxito»¹⁰ i «Ecos de mi séptimo aniversario matrimonial»¹¹—; les referències emotives i paternals amb els seus fills Margalida —«Margalideta, sense títol»;¹² arran de la seva primera comunió el 3 d'abril de 1952, primer amb una «Nota de sociedad»¹³ i una segona després de l'esdeveniment amb una altra titulada «Tota blanca»¹⁴— i Llorenç —«Como afinan los niños»,¹⁵ on anticipava un extraordinari futur com a torero al seu petit de tres anys—; i en molts altres casos, amb motiu de la celebració d'alguna festivitat, com ara «Carta de un padre que tiene hijos a los Reyes Magos».¹⁶

Es especialment emotiva la copla que dedicà al seu pare Llorenç Capellà batle, uns dies després de la seva mort. Paradoxalment, la copla al pare, mestre i glosador, va ser publicada en castellà. Era el novembre de 1950, segurament llavors encara en Pere no s'atrevia a publicar-les en català, com aniria fent posteriorment per bé que d'una forma poc cridanera. Al pare, que havia mort el 20 de novembre de 1950,¹⁷ li dedicà la copla «Cosas de la vida»,¹⁸ una composició austera, sentida i sense referències a la família, sobretot a la mare que encara viuria fins a 1970.

10. *Baleares* 16 juny 1950.

11. *Baleares* 21 juny 1950.

12. *Baleares* 19 setembre de 1950.

13. *Baleares* 1 abril de 1952.

14. *Baleares* 10 abril de 1952.

15. *Baleares* 18 d'agost de 1949.

16. *Baleares* 5 gener de 1951.

17. Arxiu Jutjat Algaida, Defuncions 23 (1943-1953), f. 157v; Sobre la notícia de la mort, vegeu: «Crònica de Algaida»: *Baleares* 3 desembre de 1950.

18. *Baleares* 28 novembre de 1950.

És l'epitafi al pare, des de la contenció més absoluta i la interiorització més ferma dels sentiments:

Estos días he pensado
muchas veces en la Muerte,
porque su aletazo fuerte
en pleno rostro me ha dado.
Sumida mi alma en el pasmo
de un extrañable dolor
por no incurrir en sarcasmo.
Pero, pese a nuestra pena,
la rudeza del vivir
nos obliga a perseguir
nuestra festiva faena.
Y aunque sea una ficción,
no ha de faltar mi alegría,
desde hoy en esa sección,
donde mi padre acudía
a buscarme cada día
con ojos y corazón.

Algaida i Montuïri van ser sempre molts presents en l'obra de Pere Capellà. Hi apareixen com a components gairebé de caràcter o d'ambientació familiar, i com a definidors també de la seva personalitat i dels referents autobiogràfics d'aquest període. Pere Capellà és difícil d'entendre al marge de la seva família o desvinculat d'Algaida i Montuïri, tot i que aquesta segona localitat tingué un major protagonisme exterior. Així hi ha referències als cossiers —«Los cossiers en Palma»¹⁹—, sense explicitar si són d'Algaida o de Montuïri, que participaren al Primer Certamen Internacional Folkloric, celebrat a Palma.²⁰ Sabem, no obs-

---

19. *Baleares* 2 juny 1950.

20. El mateix diari no ens aclareix aquesta qüestió, tot i que publica una fotografia amb el peu «Cossiers de Montuïri», a *Baleares* 6 juny 1950.

tant, que els Cossiers d'Algaida obtingueren un *benemeritus* en aquell I Certamen Internacional Folklòric²¹ i, posteriorment, també prengueren part el 1952 al III Certamen Internacional de Folklore celebrat en el Coliseo Balear.²² Així mateix, els Cossiers d'Algaida intervingueren en la representació de l'obra *Blasón de Arcilla*, d'Alfonso de Fredesval,²³ en el context de les festes del VIII Aniversari de la barriada de Sant Sebastià de Palma.²⁴ Es tractava d'una comèdia dramàtica en vers, formada per cinc estampes de la història ciutadana, en la qual la dansa dels Cossiers s'integrava en el quart acte.²⁵

Són constants les referències a Montuïri amb motiu de les festes patronals de sant Bartomeu —«Preludio de fiesta mayor»,²⁶ «Montuiri prepara sus fiestas»²⁷ i «Fiestas en Montuiri»,²⁸ entre moltes altres—; a personatges significatius de la vida social com els futbolistes Gabriel Suñer o Clavijo, que havia estat jugador del Montuïri i que el 1951 era el goleador de l'Alcoià, a la segona divisió.²⁹ La seva relació amb Algaida no és anecdòtica, sinó sempre més ideològica i té molt a veure amb continguts i amb la mentalitat. D'aquesta manera, algunes de les coples que dedica a Algaida tenen un rerafons directament relacionat amb aquella realitat de les esperances i les frustracions d'un passat encara recent. Entre 1949 i 1954 van ser els anys de major èxit esportiu del ciclista algaidí Andreu Trobat, fill d'Antoni Trobat Oliver, víctima de la repressió el 1937. Les seves victòries tenien també un component balsàmic pels ven-

21. «Crónica de Algaida», *Baleares* 3 juny 1950.

22. *Baleares* 24 juny 1952.

23. *Baleares* 22 juny 1950.

24. «Crónica de Algaida», *Baleares* 9 juliol 1950.

25. «Crítica de Pedro Deyá, Estreno de Blasón de Arcilla», *Baleares* 11 juliol 1950; «Crónica de Algaida», *Baleares* 16 juliol de 1950.

26. *Baleares* 23 d'agost de 1949

27. *Baleares* 24 agost 1950

28. *Baleares* 22 agost 1951

29. «Ese Clavijo del Alcoyano», *Baleares* 14 octubre 1951.

çuts, per això mateix també era un dels temes preferits per Pere Capellà —«Trobat nuevo campeón»³⁰ i «Proyectos de Capó y Trobat»,³¹ són només algunes de les coples que li dedicà—. En altres casos, no deixen de tenir un component relacionat amb la reivindicació subliminar, com ara la copla «Els algaidins tenim una espatla torta»,³² on reclama alguna cosa més que atenció sobre el seu origen i el seu malnom:

A n'això ho diu en GAFIM
 i l'hi digué en Pentinat
 ell no sap si es veritat
 però jo, que fil molt prim,
 l'hi donaré espinzellat.
 Som d'Algaida natural
 i d'algaidí duc es jou
 la meva casa pairal
 té, al costat seu, el portal
 on va néixer el Pare Pou.
 Allà me diuen en «Batle»
 malnom que molt me reporta
 i afirm, per lo que m'importa,
 tan abrigades com nues
 —no ho dubteu ni una miqueta—,
 són la cosa mes condreta...
 Ara, això, sí: de les dues
 sols n'hi ha una de dreta.

El març de 1952, mig any abans de traslladar-se definitivament a Palma, sembla que hauria fet una darrera mudança a Montuïri, tal i com

30. *Baleares* 10 de novembre de 1950.

31. *Baleares* 9 de gener de 1951.

32. *Baleares* 17 febrer 1952. El títol anava acompanyat de la nota següent: «Qui vulgui conèixer més detalls, consulti *Tres viatges amb calma per l'illa de la Calma*, llibre de GAFIM, que tots els mallorquins intel·ligents voldran comprar per donar-se el gust de llegir-lo i després guardar-lo.

es reflecteix en la copla «De mudanza»:³³ «Hoy me ha tocado cambiar | mis muebles de domicilio» i rebé un dels darrers homenatges en aquella localitat, en el Teatre Royal, en el context de la representació de *Terra baixa* d'Àngel Guimerà. Al final de l'acte, Pere Capellà pujà a l'escenari, recità una copla al·lusiva a l'acte i saludà al públic congregat.³⁴

ELS NOUS ESPAIS DE PROJECCIÓ SOCIAL I CULTURAL DE PERE CAPELLÀ

La literatura apareix, doncs, com una forma de militància històrica, com un retorn a la innocència en un temps sense idees, en el qual hi calia aportar elements d'interpretació subliminars i compromesos en un escenari social en el qual era impossible defugir l'experiència de fracàs. Tanmateix, allò que calia era inventar fórmules de crítica social, sense ofendre, sense despertar els dimonis que covaven a l'interior de tots aquells que tenien el compromís de vetllar pel nou ordre. Pere Capellà

---

33. *Baleares* 2 març 1952.

34. «En el Teatro Royal se presentó el pasado domingo en funciones de tarde y noche la Compañía “Ruiz de Alarcón”. Por la tarde representaron “Tierra Baja” de Angel Guimerà en la que se destacó la gran labor realizada por Serafín Guiscafré en el difícil papel de Menelich y la de Maruja Tomás en el de María. Por la noche y con buena entrada se celebró la función homenaje a nuestro aplaudido autor don Pedro Capellà poniendo en escena el drama en cuatro actos de Julio Sánchez Prieto “Un alto en el camino”. Lucieron en sus papeles principales Serafín Guiscafré encarnando el papel de Juan Francisco, Maruja Tomás en el de Rosalia y Conchita Artieda en el de Soledad; en los secundarios a Barrandino Estaràs en el papel del viejo Tomiza. Al final de la representación, nuestro sin par Mingo Revulgo, subió al palco escénico y en una de sus coplas dio las gracias a la Compañía por la delicadeza que habían tenido alentándoles a seguir y a no desanimarse en la difícil tarea que han emprendido. Con un brillante fin de fiesta se dió por terminada la velada»: *Baleares* 26 març 1952.

convivia diàriament amb els monstres del seu passat, amb la mort i els morts com a teló de fons, amb la impossibilitat de poder desenvolupar la professió per la qual s'havia preparat amb sacrifici i convicció. Tot, en un ambient en el qual molts dels seus amics i condeixebles de magisteri tampoc no podien exercir, i els seus companys de viatge polític, que havien tingut la sort de sobreviure, tot just es reincorporaven a la vida social o cultural amb una certa normalitat.³⁵ Andreu Crespí fou alliberat el 1942;³⁶ Joan Alomar, en sortir de la presó, abandonà el periodisme i la poesia;³⁷ Miquel Àngel Colomar repregué el periodisme després del seu alliberament;³⁸ Miquel Massutí, Llorenç Maria Duran, Joan Capó, Eusebio Heredero Clar, Daniel Martínez Ferrando³⁹ i Jordi Martí Rosselló,⁴⁰ entre molts altres, tot just maldaven per retrobar-se amb un passat inexistent. Els seus companys de Catalunya i Madrid, des de 1934 fins a 1939, quedaven lluny, molt lluny del seu univers mental i del seu espai físic. Els companys amb els quals havia mantingut complicitats personals i culturals al Penal d'Alcalá de Henares, com ara Manuel Sanchis Guarner, llavors tot just començaven a participar en els cercles de la recuperació cultural. Guarner coneixia les habilitats literàries de Pere Capellà, l'havia tractat en profunditat a Alcalá, sabia la densitat de la seva obra i la força de la seva paraula.

Eren temps de lluita callada i un dels escassos camins possibles era lluitar amb els altaveus del règim, solidaritzar-se amb el descontent, fer causa comú amb aquells que se n'adonaven de les característiques d'aquell règim burgès, buit, retòric, conformista, sense ideals, sense

---

35. PONS BESTARD, Josep (2000): *Cómo viví la represión franquista en Mallorca (1939-1975)*, Leonard Muntaner Editor, Mallorca.

36. MASSOT I MUNTANER, Josep (1978): *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 131.

37. MASSOT I MUNTANER, Josep (1978): *Cultura i vida*, pàg. 132.

38. MASSOT I MUNTANER, Josep (1978): *Cultura i vida*, pàg. 136.

39. MASSOT I MUNTANER, Josep (1978): *Cultura i vida*, pàgs. 142-144.

40. MASSOT I MUNTANER, Josep (1978): *Cultura i vida*, pàg. 145.

esperit, sense força per aconseguir el canvi pel qual havien lluitat, al punt de rebel·lar-se contra la República, en el cas dels falangistes. Existia, també, la possibilitat de sumar-se a la resistència antifranquista a Mallorca, però no sembla que Pere tingués la intenció mai de donar una passa en fals en aquest sentit.⁴¹ Hi havia també altres camins per a combatre en un espai en el qual els líders havien emmudit o marxat a l'exili. Els descontent augmentava sistemàticament, fins i tot a Falange, a l'Acció Catòlica i a l'administració pública del Règim, amb un allunyament sistemàtic de les masses respecte al règim. Des d'una perspectiva d'anàlisi i de crítica de la realitat, era fàcil constatar l'existència d'un clima d'indiferència cívica generalitzada, malgrat aquesta no comptàs amb veus suficients per a denunciar-lo i, per ventura, tampoc no era possible fer-ho.

Així les coses, aquells anys foren per a Capellà un temps de catarsi i de maduració d'una vocació que, tanmateix, era ben viva i amb una necessitat clara de manifestar-se. Comptava amb el suport de la seva família i sabia prou bé que metes com les que es proposava tenien un grau de perill. Però, qui podria frenar un esperit ensinistrat per al risc? L'evolució personal de Pere Capellà s'ha d'entendre relacionada amb el seu propi cansament de no trobar el seu lloc en una societat en la qual no hi havia espais per a les persones amb inquietuds culturals ni cíviques.

Després d'una primera etapa de silenci (1943-1948), en la qual Pere Capellà semblava dominat per les circumstàncies del seu propi passat, lentament s'anà alliberant de les cadenes que el mantenien fermat a tot allò que havia quedar enrere. Calia superar la por dels rebels, mentre continuaven els Tribunals de Repressió. La vida dels que no s'havien retractat ni penedit de la seva història, no era gaire fàcil perquè se sentien jutjats i observats. Simbòlicament l'experiència de viure en llibertat condicionada i amb antecedents penals ja era un gran inconvenient per

---

41. GINARD, David (1998): *L'oposició antifranquista i els comunistes mallorquins (1939-1977)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

a tot. Mentrestant, Pere mantenia el convenciment de que necessitava viure el més allunyat possible dels seus repressors. Bastava saber que hom tenia raons sòlides, perquè creure que s'imposarien algun dia. Per això calia anar en compte i no actuar de forma venjativa ni exterioritzar cap sentiment que pogués generar dubtes davant els sentinelles del règim ni davant una ciutadania còmplice del nou estat.⁴² Per altra banda, sabia que sense una vida digna, sense un sou, sense oportunitats professionals, sense recursos econòmics suficients, també es podia mantenir la dignitat i la coherència personal, sense haver de pidolar comprensió. Era prou fort per a no vinclar-se fàcilment, i massa conscient de la misèria humana per no baixar la guàrdia davant allò que ell sempre considerà trampes del sistema per fulminar moralment l'enemic. L'aprenentatge de la guerra i del penal havien estat, per ell, una bona escola on havia après a superar les dificultats econòmiques i havia adquirit la fortalesa d'esperit suficient per a omplir de sentit la supervivència. Després del purgatori del Penal d'Alcalá havia aterrat a l'infern, enmig d'una realitat contaminada, i calia immunitzar-se sense renunciar a res d'allò que havia donat sentit a la seva vida fins llavors. Avesat, des de la seva joventut, a expressar la seva rebel·lia amb contundència, ja al final del decenni de 1940 devia ésser conscient de que la metamorfosi soferta no l'havia fet perdre l'essència del seu ésser. Només havien canviat les formes i calia afinar la creativitat i la imaginació al límit per a poder continuar essent rebel, atrevit i crític. A partir de 1949, des de diferents escenaris Pere Capellà esdevindria un criptorepublicà conscient que feia possible una nova militància cívica. El seu caràcter extravertit i la simpatia natural que el caracteritzaven li ajudaren força a triomfar en espais aparentment hostils per una persona amb una trajectòria tan carregada d'antecedents com la seva. Sembla que, finalment, Pere aconseguí dominar una circumstància que, fins llavors, li havia estat totalment ad-

---

42. PONS BESTARD, Josep (2000): *Como viví*, pàg. 42.

versa. Era conscient, per altra banda, que continuava essent un vençut i un represaliat sense els mateixos drets que els vencedors. Finalment, però, podia dedicar-se a ensenyar i trobaria en la premsa i el teatre els canals on projectar-se.

MINGO REVULGO

I LES «COPLAS SIN MALICIA» AL DIARI *Baleares*

El març de 1949, Pere Capellà inicià una col·laboració diària al rotatiu *Baleares*, en aquell temps òrgan de Falange Española Tradicionalista y de las JONS.⁴³ Una participació que es mantingué durant gairebé sis anys, fins a la seva mort el desembre de 1954. El març de 1949, encara n'era director Antoni Colom⁴⁴ i comptava amb periodistes com Joan Bonet Gelabert,⁴⁵ F. Javier Jiménez,⁴⁶ Eliseo Feijó,⁴⁷ Oscar dos Santos,⁴⁸

---

43. RAMIS CABOT, Josep, «Baleares», Gran Enciclopèdia de Mallorca 1, pàg. 310-311.

44. Antoni Colom fou cessat com a director el 1949 i substituït interinament per Eliseo Feijoo. El desembre de 1949, Jordi Andreu Alcover fou nomenat director, i Feijoo, subdirector. Vegeu, *Baleares* 21 de desembre de 1949.

45. Joan Bonet Gelabert autor d'*Els nins* (Les Illes d'Or, Mallorca 1951), inicialment havia tingut alguns problemes amb la censura. Vegeu: MINGO REVULGO, «Dejad que los niños se acerquen a Juan Bonet», *Baleares* 22 juny de 1950; «El último cambio de Bonet me tiene "Mosca"», *Baleares* 28 de gener de 1951; «Mi guante a Juan Bonet», *Baleares* 24 d'abril de 1951; «Cabrera» [títol del darrer llibre de Joan Bonet], *Baleares* 22 de desembre de 1951.

46. Signava com a «Xim» i tenia cura de la secció «En primera fila», dedicada a espectacles i cinema. Aporta abundantíssima informació sobre Pere Capellà. Vegeu també: MINGO REVULGO, «FJJ enfermo», *Baleares* 30 maig de 1950.

47. MINGO REVULGO, «Mi colaborador (dedicada a Eliseo Feijoo)», *Baleares* 14 de desembre de 1949.

48. MINGO REVULGO, «Dos Santos no va pa santo», *Baleares* 4 de setembre de 1951.

Gabriel Fuster «Gafim»⁴⁹ i Miquel Vidal «Rat»,⁵⁰ entre d'altres; col·laboradors com Miquel Serra Pastor, Pere A. Serra,⁵¹ Quinito Caldentey i Pere Deyà, llavors crític musical, equip al qual se sumaria Pere Capellà com a col·laborador extern. A banda de l'equip habitual i fix, ja el 1949 el diari comptava amb una nòmina de columnistes destacats, la majoria dels quals escriptors consagrats o ja amb un cert reconeixement com Llorenç Villalonga, Miquel Gayà, Joaquim Verdaguer, Manuel Sanchis Guarner, Francesc de Borja Moll, Cèlia Viñas, Martí Mayol, Rafel Jaume i Jaume Vidal Alcover. Comptava, també, amb columnistes vinculats al món eclesialístic com ara Miquel Ramis Alonso, Sebastià Garcias Palou i el pare Miquel Caldentey. Des de 1939, data de fundació del diari, s'havien consolidat una sèrie de columnes fixes. La secció «Coplas sin malicia», que Pere Capellà signava amb el pseudònim de Mingo Revulgo,⁵² enriqué encara més la nòmina creativa del diari i millorà la capacitat de penetració entre els sectors populars. L'atterratge de

---

49. MINGO REVULGO, «GFM crítico de arte de "Baleares"», *Baleares* 3 de març de 1951; «Las indiscreciones de Gafim», *Baleares* 20 de juliol de 1951.

50. MINGO REVULGO, «Rat y Mingo están de acuerdo», *Baleares* 20 de juliol de 1950.

51. Vull agrair a Pere A. Serra tota la informació que m'ha proporcionat sobre el diari, la redacció i el component humà de *Baleares*, entre 1949 i 1954. Pere Serra m'ha fet notar que Pere Capellà mantenia una relació estreta amb el seu pare Miquel Serra Pastor que també col·laborava a *Baleares*, amb el pseudònim de Fidel. En alguna ocasió convidà Mingo Revulgo a dinar a ses Tanques de can Serra, a Sóller, i recorda, sobretot, que parlaven de teatre. En canvi, Pere Serra m'indicà que mai no s'interessà pels seus oncles Josep Serra Pastor barle de Sóller represaliat i militant d'ERB, ni per Pere Serra Pastor, mestre d'escola i condeixeble de Pere Capellà a la Junta Directiva de la Federació Escolar Balear. Pere Capellà sovintejava la redacció de *Baleares*, al carrer Danús, de Palma. Era discret, cordial i simpàtic, però alhora devia anar molt en compte en aquell àmbit, sobretot perquè determinades actituds podien ser malinterpretades. Vegeu MINGO REVULGO, «Serra y sus "Díganos"», *Baleares* 27 d'octubre de 1953.

52. MINGO REVULGO, «La importancia del seudónimo», *Baleares* 18 setembre de 1949.

Pere Capellà a *Baleares* s'ha associat fonamentalment a Manuel Sanchis Guarner, que llavors hauria fet valer el seu prestigi i el seu lideratge, sobre la nova generació d'escriptors com Blai Bonet, a qui presentà a Barcelona el 1950⁵³ i, entre d'altres, donà suport a Miquel Gayà, vencedor dels Jocs florals de les Festes de Primavera de 1950.⁵⁴ Miquel Gayà mateix en les seves memòries ha deixat constància que, llavors, *Baleares* no feia gens d'olor feixista.⁵⁵ Aquesta mateixa tesi ha estat reproduïda per Santi Cortés, biògraf de Sanchis Guarner, recordant que el propòsit de Sanchis no era fer-se perdonar sinó aprofitar les esclertes del sistema mateix, i el diari *Baleares* de llavors era un escenari favorable per la línia cultural més oberta:

Als Països Catalans els intel·lectuals més possibilistes tenien clar que els diaris oficials i col·laboracionistes havien d'ésser utilitzats per fer acte de presència i propagar els noms i fets culturals propis. Fuster en una carta de la darrereria de 1950, confessa a Vicenç Riera Llorca que els literats valencianistes: «hi escrivim quan podem, perquè sabem que si el silenci, aquest silenci negre, es perllonga o no es trenca encara que siga lleument, els valencians acabaran perdent la més elemental notícia de la pròpia València». Un altre col·laborador del *Baleares*, introduït per Sanchis Guarner, fou l'exdirigent d'Esquerra Republicana Balear, Pere Capellà, qui va iniciar la publicació d'unes «Coplas sin malicia», signades amb l'històric i expressiu pseudònim de «Mingo Revulgo».⁵⁶

Pere Capellà elegí estratègicament el nom de la secció i el pseudònim, perquè les coples de Mingo Revulgo havien estat escrites el 1464

53. *Baleares* 4 maig de 1950.

54. *Baleares* 14 juny 1950.

55. GAYÀ, Miquel (1986): *Històries i memòries*, Editorial Moll, Mallorca, pàgs. 284-286. Segurament no és gens anecdòtic el silenci de Miquel Gayà respecte a la presència de Pere Capellà com a col·laborador del *Baleares*.

56. CORTÉS, Santi (2002): *Manuel Sanchis Guarner 1911-1981. Una vida per al diàleg*, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València-Barcelona, pàg. 121, nota 3.

en el moment més crític del regnat d'Enrique IV, la guerra civil i la deposició immediatament posterior al 1465. Segons J. Rodríguez Puértolas, la tesi de les coples era la manca de qualitats i de dignitat dels governants, que repercutia en el poble, silenciós i retret davant la manca de llibertat. Aquelles coples històriques no eren antimonàrquiques, tot i que atacaven la tirania de la noblesa castellana. Américo Castro havia identificat Hernando del Pulgar com autor d'aquelles coples, mentre que J. Rodríguez Puértolas afirma que no es pot descartar l'autoria de fray Íñigo de Mendoza.⁵⁷ Pere Capellà hauria elegit com a pseudònim per a la seva obra el nom d'un autor crític, integrat en el sistema i alhora amb capacitat de traduir la crònica en ironia i crítica social. En definitiva, es tractava d'un autor tradicional espanyol que encaixava perfectament amb l'univers simbòlic del qual n'era un reflex el diari *Baleares*. Avel·lí Artís Gener «Tísner» referint-se al per què d'aquest pseudònim, afirmava que al darrera hi havia una càrrega política significativa, i deia: «Ara ja vaig de ple al fet que el nostre Pere Capellà hagi escollit com a pseudònim la figura de Mingo Revulgo. Perquè Mingo Revulgo és un home combatent, és un home agressivament combatent i disposat a dissimular-ho amb una capa de bonhomia i d'enginy, d'un enginy legítim».⁵⁸ Poc després, Pere Capellà hauria sabut que hi havia altres periodistes espanyols que utilitzaven el mateix pseudònim, com ara Joaquín González Pastor que popularitzà aquest nom en el Madrid de la postguerra i moria el 1949, amb 77 anys.⁵⁹

---

57. RODRÍGUEZ PUÉRTOLAS, J., «Sobre el autor de las Coplas de Mingo Revulgo», Centro Virtual Cervantes.

58. AVEL·LI ARTIS GENER «TISNER» (1995): «Pere Capellà, combatent i bonhominiós», Lluç 784, pàg. 15.

59. «Mingo Revulgo ha muerto»: *Baleares* 4 novembre de 1949. A la immediata postguerra en el diari *Excelsior*, de Mèxic, un espanyol exiliat que es deia Fabián Viana hi publicava també una secció diària amb el pseudònim de Mingo Revulgo. A. ARTIS (1995): «Pere Capellà...», pàg. 15.

Del 5 de març de 1949 al 15 de desembre de 1954, Mingo Revulgo publicà un total de 1.182 coples a *Baleares* —162 el 1949, 260 el 1950, 253 el 1951, 204 el 1952, 137 el 1953 i 166 el 1954—. Les coples esdevingueren una forma subtil i indirecta de resistir i combatre les mentalitats dominants que donaven suport al franquisme, i la veu d'aquells que mantenien la necessitat d'aportar continguts en l'escenari de retòriques buides que havia creat el règim. La coples eren un instrument secundari, aparentment insignificant, que aportava uns sons característics i particulars en aquella melodia insulsa. El seu discurs esdevenia mengívol i assequible per a moltes boques que no trobaven en la retòrica grandiloqüent res que associàs la seva fam. El llenguatge oficial era prefabricat i tenia com a únic objectiu provocar assentiment. Pere Capellà, en canvi, se serveix de la crònica diària, d'allò més quotidià, per recuperar un aire de crítica indirecta, per instal·lar-se en la resistència invisible, aquella que només podia circular i mantenir-se viva en la marginació, la intermitència, la dissimulació i el llenguatge críptic. Escriu de forma espontània, però controlada. Frescor i maduresa van unides perquè Pere Capellà en les seves gloses sempre es presenta com és, sap el que diu i coneix perfectament els codis no escrits que ha de respectar i que no ha de transgredir.⁶⁰

Pere Capellà definí aquest estil literari com a «minguisme», i ho féu en una copla titulada «El minguismo».⁶¹ Tot això quan era a punt de complir el primer any de col·laboració a *Baleares*:

Mi estilo es el que observáis,
 postexistencialismo,
 que titularé «minguismo»
 en elogio de mi mismo,

60. Vegeu: MINGO REVULGO, «Así hago mis coplas», *Baleares* 13 d'abril de 1951.

61. Dedicada «A un amigo que me pidió la definición de mi estilo»: *Baleares* 18 febrer 1950.

si es que me lo toleráis.
No tuve definidores
ni logró elogios ni palos,
pero tiene imitadores
que no resultaron malos
porque resultan peores.
Es un estilo incisivo,
y con él, burla burlando,
hablo de todo lo vivo,
y aunque a veces haga el blando
me reconozco agresivo.
Mis aciertos y mis dudas
los muestro llenos de aristas.
No tengo ideas «sesudas».
Dicen las personas listas
que las tengo puntiagudas.
Y, en fin, el «minguismo» es eso
un estilo circulante,
ligero, siendo de peso,
que al más flaco llama obeso
si le impone el consonante.

Per celebrar el primer aniversari de la secció «Coplas sin malicia», Pere Capellà en publicà una de titulada «Un año de coplas»⁶² i el redactor Joan Bonet Gelabert ho celebrà amb un article titulat també «Un año de coplas»,⁶³ que val la pena reproduir íntegrament perquè ens aproxima a allò que era la personalitat de Pere Capellà després d'un any de veure's sotmès al ritual d'iniciació mediàtica:

Durante mucho tiempo la personalidad de nuestro coplero particular, de nuestro «Mingo Revulgo» fue para mi tan ignota como para

---

62. *Baleares* 8 març 1950.

63. *Baleares* 10 març 1950.

la mayoría de lectores. ¿Cómo era nuestro coplero? ¿Alto y delgado? ¿Gordo y bajito? ¿Se había dejado crecer algo en la cara, barbas, gafas o bigote? Al fin, una buena tarde, le conocí bajo la luz familiar de la redacción. El coplero tenía su buen aire de coplero y sus gafas, gafas sin demasiadas diotrías, lo eran un poco quevedescas, más que por la forma por la inclinación. Quiero decir que las gafas se le habían subido a las narices y, de vez en cuando, se le torcían con personalidad propia, buscando su propio acomodo. «Mingo Revulgo», ante los asuntos de sus coplas, podía desentenderse de si mismo, esperando que las gafas le dieran su opinión según les petara. Más tarde visité a «Mingo Revulgo» en su propia salsa, en el pueblo donde vive, en Montuiri. Montuiri en la primera visita, aparece como una larga calle, una única calle larga, a la que acuden a tertuliar las sillas de todos los cafés y los más viejos, sentados al fresco, ven el ir y venir de los más jóvenes, que es un ir y venir que le llena a uno el pecho de una alegría triste la mar de curiosa. «Mingo Revulgo» me recibió en mangas de camisa, que es recibir llanote, muy de coplero sano y limpio de cuerpo y alma. Venía de un huerto cercano, donde él debe sembrar la semilla de sus coplas de todo el año, y recuerdo que llevaba un capazo, de hortelano y padre de familia respetable. Entrada la tarde «Mingo Revulgo» se nos puso del todo endomingado, con su buen cuello blanco [1, nota: Un coplero de cuello duro sería coplista de Juegos Florales] y corbata oscura, para compartir el café en casa de don Carlos Senna, ese aristócrata italiano que parece que acaba de llegar del mundo de los Médicis, y tiene, entre sus muchos hijos, una hija que parece recién salida de alguna tabla policromada del Renacimiento. «Mingo Revulgo» mientras se columpiaba en un balancín, balanceándose con un buen estilo de «pié quebrado» —que es la mejor medida del mejor balanceo poético del coplero—, entrecruzando los dedos de sus manos, iba contándonos cosas de copleros famosos, de ésta y otras tierras, y recordando las hazañas de su padre, admirable «glosador», en nuestra tierra. En la conversación recordamos el árbol genealógico de los «Mingo Revulgo» que en España han sido tantos y tan sabrosos, todos, del que el nuestro es el brote más joven, sin duda, pero de mucha fibra popular y un gran dominio para andar entre coplas, que es un an-

dar difícil en nuestro país donde las coplas han tenido cultivadores tan soberbios como el doncel Jorge Manrique: «Nuestras vidas son los ríos | que van a dar en la mar, que es el morir | allá van los señoríos.

Amb una certa ironia, la copla «Me estaba “pirrando” por un díganos»⁶⁴ servia si més no per qüestionar l'ordre convencional i correcte sobre la rellevància de les seccions del diari. La columna «Díganos Ud. Algo», que realitzaven, entre d'altres, Quinito Caldentey, Pere Deyà i Pere A. Serra,⁶⁵ devia tenir un gran ressò social, malgrat la redacció del diari no ho valoràs exactament així. Amb humor, per tant, Pere Capellà reclamava un «Díganos» i, així, reivindicava protagonisme popular:

Llegaba a la Redacción
y nadie me entrevistaba,
ni Quinito me enfocaba
para sacarme al carbón.
Con lo que yo apetecía
que un «Díganos» se me hiciera
no había quien atendiera
mi legítima manía.
¡Las veces que insinué
mi ya vieja pretensión!
No sé yo porque razón
inadvertido pasé.
Pero ahora me ha vengado
Bonet, y en la «Gacetilla»
de la forma mas sencilla
en buen puesto me ha dejado.
Lamento que haya tenido
un descuido un poco ingrato.

---

64. *Baleares* 12 març 1950.

65. Sobre la memòria d'aquells anys, vegeu: BUJOSA, Francesc (2001): *En diàleg amb Pere A. Serra*, Leonard Muntaner Editor, Mallorca.

No publicó mi retrato,
y aquel que lo haya leído,
ante elogio tan cumplido
se va a creer que soy guapo.

Gràcies a l'impacte social, a la capacitat de penetració i la popularitat que atorgava aparèixer diàriament al diari, Pere Capellà començà ser força conegut i valorat pels sectors populars, poc habituats a seguir el debat ideològic però amb capacitat suficient per entendre i captar el missatge cantellut de les seves gloses diàries. Al llarg d'aquests anys, a través de les coples, podem seguir l'interès, les relacions personals i culturals de Pere Capellà. Així en dedicà, de coples, a Cèlia Viñas —«Carta a Cèlia Viñas»⁶⁶—, Blai Bonet, el pare Rafel Ginard, Joan Bonet i Llorenç Villalonga, entre molts altres, tot cercant complicitats amb el món cultural contemporani.⁶⁷

La majoria de gloses foren escrites i publicades en castellà, però val la pena valorar la introducció sistemàtica de cançons en català, malgrat que no era habitual una secció diària en aquesta llengua i, evidentment, cap escriptor no hi publicava les seves col·laboracions. La militància catalana de Pere Capellà només es pot entendre des dels matisos i a partir d'una gestió hàbil de la complexitat de la conjuntura.⁶⁸ Així mateix, hi són presents les coples de combat, generalment a favor de valors cívics, ètics i socials de la tradició liberal o republicana, quan s'estravenia la circumstància adient. Així defensà Unamuno davant una campanya

---

66. *Baleares* 13 gener 1952.

67. El diari en general també mantenia una certa complicitat amb el món de la cultura i paradoxalment a vegades era altaveu i memòria de la repressió que el Règim mateix havia provocat. Així, per exemple, l'octubre de 1950, es feia ressò que la professora Rosa Roig havia obtingut, a través de concurs, la plaça de professora de Geografia i Història de l'Escola de Magisteri de Barcelona. Vegeu, *Baleares* 10 d'octubre de 1951.

68. MINGO REVULGO, «Un mallorquín de “fora Mallorca”», *Baleares* 20 juny 1950.

de desprestigi ationada per mossèn Miquel Ramis Alonso.⁶⁹ En la seva copla titulada «Don Miguel de Unamuno aporreado»,⁷⁰ Pere Capellà defensava al professor Unamuno i ridiculitzava el maniqueisme clerical: «Y nos dice que vivía | Unamuno en un error». Per altra banda, en «No agraviar es cosa buena»⁷¹ criticava els diaris per la seva indefinició i falta de compromís amb la veritat:

Y opino, yo que lo bueno
fuera matar la verdad,
y hacer un diario ameno
que saliera todo lleno
de notas de sociedad.

Féu, també, una defensa subliminar de la monarquia enfront de la dictadura, amb coples dedicades a la Casa Reial britànica —«¡Ha muerto el Rey..! ¡Viva la Reina!»⁷²—, també a la belga —«A falta de otras noticias»⁷³— i, tímidament, al·ludia temes polítics, alguns dels quals, com ara el cop d'estat militar a Panamà, que indubtablement li recordava l'aixecament de 1936 i en aquest cas també alguns dels seus antics companys d'ERB que s'havien exiliat en aquell país.⁷⁴ I, de la mateixa forma, també té algunes gloses amb un cert anticlericalisme de fons, com ara aquelles que es feien ressò de les col·laboracions del pare Miquel Caldentey, franciscà i columnista de *Baleares*:

No conozco a D. Miguel
pero si un día lo topo

---

69. Sobre els articles sobre Unamuno de M. Ramis Alonso: «Defensa», *Baleares* 11 setembre 1951; «Lástima..!», *Baleares* 18 setembre 1951, «Beligerancia», *Baleares* 25 setembre de 1951.

70. *Baleares* 13 setembre 1951.

71. *Baleares* 14 setembre 1951.

72. *Baleares* 10 febrer 1952.

73. *Baleares* 3 d'agost de 1950.

74. MINGO REVULGO, «Estoy consternadísimo», *Baleares* 25 novembre 1949.

me abrazaré en tromba a él
aunque rechace mi copo
dandome golpes de hisopo
cual si yo fuera luzbel.⁷⁵

LLETRES PER A CANÇONS

Des de juliol de 1949, almenys, escriví lletres que havien de ser musicades. Així, l'estiu de 1949, Miquel Vicens i Pere Capellà inscrivien en el Registre de la Propietat Intel·lectual la cançó titulada «Pasión fría». Com a resultat d'aquella col·laboració entre l'escriptor i el cantant, *Baleares* comentava que «Miguel Vicens ha tomado estrecho contacto con Revulgo pues quiere llevarse a Méjico, un montón de canciones suyas».⁷⁶ Poc temps després, Capellà encara escriví una lletra sobre la nostàlgia, pensada específicament perquè Vicens l'inclogués en el seu àlbum d'obra per cantar a Mèxic.⁷⁷ És probable que es tracti de la cançó que Miquel Vicens tot just acabà de musicar segons contava *Baleares* el 17 de setembre de 1949, titulada «Noches de España». No obstant, no hauria marxat a Mèxic, atès que els darrers mesos de 1949 Vicens fou contractar per actuar a la sala de festes Alazán de Madrid⁷⁸ i poc després a Tito's de Palma.⁷⁹

---

75. MINGO REVULGO, «El Dr. M. Caldentey TOR colaborador de Baleares», *Baleares* 18 novembre de 1951.

76. *Baleares* 31 juliol 1949.

77. *Baleares* 9 agost 1949.

78. *Baleares* 8 novembre de 1949. Aplaçat el viatge a Madrid, *Baleares* 9 de desembre de 1949.

79. *Baleares* 13 novembre de 1949. El pianista Miquel Vicens havia actuat a Tito's durant el mes d'octubre i novembre de 1949, juntament amb Bonet de San Pedro i la ballarina Rosita Montaña. Vegeu *Baleares* 30 setembre de 1949.

Al començament de 1950, Xim escrivia a la seva secció «En primera fila»: «En la emisión de “Ondas infantiles” últimamente celebrada intervinieron Marujita Munar y Miguel Vicens. Por cierto que Mingo Revulgo —las canciones de Mingo— estuvo a la orden del día».⁸⁰ Aquelles setmanes, Pere Capellà havia escrit la lletra per a un bolero, amb música de Miquel Vicens i que cantava Maruja Munar.⁸¹ Dita col·laboració augmentava aquells mesos amb els preparatius de l'escenificació d'un pas-doble titulat «De Romería».⁸² Al punt que una vesprada de juliol, segons *Baleares*, Pere Capellà i Miquel Vicens actuaren junts a Jack el Negro de Palma.⁸³ Tombant l'estiu, amb motiu de els festes de sant Agustí de 1950, a Felanitx es preparava un homenatge a Miquel Vicens i Miguel de Villa, i s'anunciava la participació de Mingo Revulgo.⁸⁴ En aquell acte «Nuestro Mingo Revulgo actuó algo así como de locutor y “glosó” con la gracia que tan bien conocen los lectores de “Baleares”».⁸⁵ A principis de 1951, Miquel Vicens marxà de gira a Cuba i a Mèxic, abans havia gravat una sèrie de cançons del seu repertori, algunes de les quals amb lletra de Pere Capellà.⁸⁶ Mingo Revulgo que, a *Baleares*, sovint ironitzava sobre els drets d'autor i les seves dificultats econòmiques, també era objecte d'alguna malifeta per part dels seus amics i confidents de redacció. Així, es publicava:

La colaboración iniciada meses ha entre Mingo Revulgo y Miguel Vicens ha empezado a dar sus frutos en tierras americanas. El otro día leimos una carta en la cual se avisaba al popular autor de nuestro Teatro Regional para que fuera a cobrar una respetable cantidad de billetes.

---

80. *Baleares* 17 gener 1950.

81. *Baleares* 18 febrer 1950.

82. *Baleares* 14 juny 1950.

83. *Baleares* 20 juliol 1950.

84. *Baleares* 23 agost 1950.

85. *Baleares* 29 agost 1950.

86. *Baleares* 14 febrer 1951.

Nosotros, que siempre estamos dispuestos a festejar a los amigos, nos apresuramos enseguida a brindar por su éxito.⁸⁷

En aquest context Pere Capellà publicà la copla «¡Viva el Caribe!»: ⁸⁸

Miguel Vicens me ha mandado
dinero del Nuevo Mundo.
Como otros ya lo han contado,
lo confirmo entusiasmado
para hacerlo mas rotundo.
Yo no sabía lo que
era eso de recibir
de la América «parné»
ya ahora os quiero decir
que es bueno, porque lo sé.
A uno que le pagan mal
lo poco y llano que escribe,
le levanta la moral
recibir un capital
en moneda del Caribe.
Por eso con voz lozana
que el optimismo templó,
diré desde esta semana:
—Miguel Vicens y Capó
es mi «Tio de l'Havana».

Pel que es dedueix de la informació publicada, Pere Capellà i Miquel Vicens mantingueren una correspondència fluida durant aquells mesos, de tal manera que a través de Mingo Revulgo diari *Baleares* informava dels èxits americans de Vicens.⁸⁹ Finalment, pel que sembla Pere Capellà

---

87. *Baleares* 27 febrer 1952.

88. *Baleares* 1 març 1952.

89. Pere Capellà mostrà a la redacció de *Baleares* un retall de premsa mexicà amb una fotografia on apareixia Miquel Vicens amb Leonora Amar, la nova estrella cinematogràfica mexicana, la substituïda de Maria Félix. *Baleares* 23 maig 1952.

també escriví lletres que foren musicades pel mestre Dalmau: «El mismo “Mingo Revulgo” ha escrito una canción para el Maestro Dalmau una canción en la que los derribos de Palma, es casi el tema».⁹⁰

AUTOR TEATRAL D'ÈXIT

Aquest aspecte és, indubtablement, el més conegut i el que més s'ha estudiat de Pere Capellà⁹¹ i, probablement també, on més s'implicà i el que més beneficis li reportà. Vegeu, sinó, allò que ell mateix considerava un dia a punt d'aixecar-se el teló: «a mi em conservi la sal | traduïda en drets d'autor».⁹²

A mitjans decenni de 1940, la cultura dominant del règim franquista es movia en una doble direcció. Per una banda, reforçava els components de caràcter regional i folklòric, i en aquest sentit basta recordar els èxits socials de les agrupacions folklòriques mallorquines —Aires de Mun-

---

90. *Baleares* 11 gener 1951

91. L'obra teatral de Pere Capellà, en el seu conjunt, compta amb aportacions interessants com les de MIR, Gregori (1970): *Literatura i societat a la Mallorca de postguerra*, Editorial Moll, Palma; però sobretot incursions de gran interès de Gabriel Janer Manila; i l'estudi exhaustiu de Maria Magdalena Alomar, a «Aproximació al teatre català de Mallorca durant el Franquisme. Introducció a l'obra dramàtica de Pere Capellà», CAPELLÀ, Pere, *Obres completes*, Volum I: 1949-1951, Editorial Moll, Mallorca 2004, pàgs. 7-118; ALOMAR, M.M. (2004): «Pere Capellà. Una reivindicació del teatre popular», Lluç 839, pàgs. 23-27; ALOMAR, M. M. (2003): «Una visió del teatre de Pere Capellà: el tractament de l'humor en la dramaturgia capellaniana», a *Algaida. Cinquenes Jornades d'Estudis Locals. Pla de Mallorca*, Mallorca, pàgs. 161-171. A més, cal fer esment també a ROSSELLÓ, Ramon X. (2004): «Un altre valencià a l'encontre de Pere Capellà», Lluç 839, pàgs. 28-31. JANER MANILA, Gabriel: «Comèdies de pàgesos i ciutadans: una lectura marxista del teatre de Pere Capellà» (conferència inèdita).

92. MINGO REVULGO, «A punt d'alçar-se el teló», *Baleares* 3 octubre 1951.

tanya, Agrupació Folklorica Ayamans de Lloseta, Aromes de Nostra Terra,⁹³ Flor de Salt de Puigpunyent,⁹⁴ etc.— i per altra banda, existia un cert menyspreu pel teatre regional que provenia, sobretot, de la pròpia cultura dominant castellanitzadora —Jordi Andreu Alcover, Josep Vidal Mas⁹⁵—, però també dels sectors cultes del règim i del seu entorn —Joan Bonet Gelabert i Bartomeu Suau Tugores—. Aquests consideraven la cultura popular i el teatre regional com a manifestació d'una societat analfabeta, rural i d'escassa volada intel·lectual. Això no obstant, algunes veus com Gabriel Cortès, Llorenç Villalonga o Martí Mayol es mostraven més ponderats amb un gènere literari que havia aportat obres valuoses i significatives en el passat —Bartomeu Ferrà, Pere d'Alcàntara Penya— i havien afavorit la renaixença del català a Mallorca.

Devers 1947, a Mallorca, es començaren a representar novament obres en català després d'un llarg parèntesi. Pere Capellà devia ser ben conscient que el teatre regional era sinònim de comèdia i d'obra pel gran públic, relacionada amb fer riure i amb la comicitat superficial. Un gènere enginyós, casolà, de paròdia, un teatre de distracció, narcotitzant per a mantenir l'*status quo*, sense més finalitat que aconseguir una reacció fàcil d'un públic poc exigent i escassament entès. Era un teatre de circumstàncies, amb un suport popular inqüestionable i amb una crítica teatral que tampoc no ultrapassava els límits de la premsa més o menys domesticada pel Règim.

En aquest sentit, per a Pere Capellà l'èxit del teatre començava per tenir una habilitat especial per fer riure, però la meta era aconseguir ridiculitzar subliminarment tots aquells i tot allò que llavors es dedi-

---

93. Aquesta agrupació intervingué en l'acte d'homenatge a Mingo Revulgo el 9 de gener de 1951 en el Teatre Principal. MINGO REVULGO, «Aromas de Nostra Terra» *Baleares* 13 gener 1951.

94. MINGO REVULGO, «Flors de Salt de Puigpunyent», *Baleares* 1 setembre de 1951.

95. VIDAL MAS, J., «Nuestra idiomática realidad y el teatro regional», *Baleares* 7 juliol 1949.

cava explícitament a ser el ridiculitzador. El mèrit de Pere Capellà i la clau del seu èxit fou aconseguir un teatre catàrtic, terapèutic i crític, en el qual inconscientment o conscient el públic rigué, pensà i sentís com es removia la seva consciència. Era un teatre amb dos temps, un primer de provocació immediata, primària, elemental, d'efecte ràpid, i un segon de més profund, reflexiu, pedagògic, crític amb el model i els esquemes dominants de caràcter neoestamental. El teatre per a Pere Capellà fou l'instrument de que se serví per eludir, amb habilitat i enginy, les barreres de control i censura amb què en aquells temps es volia frenar la difusió d'idees diferents d'aquelles que havia codificat el nou règim com a políticament i culturalment correctes.

PRIMERA ETAPA: «EL SEGUIMENT DE LA TRADICIÓ:
LA CONSOLIDACIÓ D'UN MODEL» (1949-1950)⁹⁶

El 2 de juliol de 1949, una «gacetilla» del diari *Baleares* descobria Pere Capellà també com autor teatral: «Lo que nosotros ingorábamos es que Mingo Revulgo hiciera también teatro regional. Ahora resulta que ha escrito *L'Amo de Son Magraner*, comedia en tres actos, y *La mar té es seus elegits*, drama en tres actos»⁹⁷. Això no obstant, poc abans d'iniciar la seva col·laboració a *Baleares*, Pere Capellà havia publicat un article a *La Almudaina*, amb el pseudònim de Mario Rocamora, titulat «Yo también escribo teatro regional».⁹⁸ En conseqüència, el teatre era anterior a les coples en aquest cas.

---

96. ALOMAR, M. M., «Aproximació», pàgs. 44-86; CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules entorn a l'obra de Pere Capellà», *Lluc* 784, pàgs. 18-19. ALOMAR, M. M. (2004): «Pere Capellà. Una reivindicació del teatre popular», *Lluc* 839, pàgs. 23-24.

97. *Baleares* 2 juliol 1949.

98. *La Almudaina* 18 febrer 1949, citat a JANER MANILA, Gabriel, «El teatre regional com a metàfora», *Randa* 13 (1982) pàg. 179.

Aquell estiu de 1949, en el Teatre Principal de Palma es representaren les obres *Un enamorat d'importància* de Concepció Pou i *Portes obertes* de Martí Mayol i Josep Maria Palau Camps.⁹⁹ El «Mascle Ros», per altra banda, pretenia recuperar temps passats, quan les seves obres gaudien de popularitat, però ara sense massa èxit.¹⁰⁰ I el mateix juliol de 1949, la direcció artística de la Companyia de Teatre Regional, titular del Teatre Principal, convocà un concurs d'obres teatrals en «mallorquí» i proposà unes bases.¹⁰¹ Recordem que aquesta companyia, seguint la tasca iniciada el 1947, prosseguia amb l'objectiu d'elevat i dignificar el teatre en català i contribuir a augmentar la producció literària en aquesta llengua, tot just en una conjuntura tímidament favorable, tot i que no totes les companyies ciutadanes, com ara l'Agrupació Artística d'Educació i Descans, l'Agrupació Lírica Marcos Redondo, la Càtedra del Cercle d'Obrers Catòlics i l'Acció Catòlica del Molinar, llavors de moda, compartien els mateixos propòsits a nivell cultural.

El setembre de 1949, *Baleares* anunciava que l'obra de Pere Capella *L'amo de Son Magraner* era a punt d'estrenar-se i, per això mateix, el seu autor no havia volgut presentar-se al concurs promogut des del Teatre Principal: «Revulgo vaya usted a saber porqué, no la ha querido presentar al concurso, a pesar de estar convencido —y él entiende de eso— de que la comedia vale».¹⁰² El 27 de setembre s'inaugurava la temporada de teatre regional al Teatre Principal de Palma, amb *L'hostal de la Bolla*

---

99. *Baleares* 7 juliol 1949.

100. El juliol de 1949 estava assajant la seva obra *Sa Roqueta des Molinà*. *Baleares* 16 juliol de 1949. El novembre de 1949, es representà en el Teatre Balear *Tenorio Mallorquí*: *Baleares* 1 novembre de 1949.

101. *Baleares* 21 juliol de 1949. Després de gairebé mig any de misteri, el novembre es va fallar el concurs: el premi d'obra còmica es va declarar desert; Martí Mayol obtingué el primer premi d'obra dramàtica, i Guillem Colom d'obra en vers: *Baleares* 29 novembre de 1949. Mingo Revulgo dedicà una de les seves «Coplas sin malicia» als guanyadors: «Mi enhorabuena» *Baleares* 2 desembre de 1949.

102. *Baleares* 13 setembre de 1949.

de Miquel dels Sants Oliver, adaptació de Gabriel Cortès.¹⁰³ Immediatament després de la posada en escena d'aquesta, s'anunciava que «por cierto que se dice que el próximo estreno regional será la obra de nuestro Mingo Revulgo *L'Amo de Son Magraner*».¹⁰⁴ Per aclarir confusions, *Baleares* publicava: «El señor Capellà a quien se anuncia como autor de una obra de teatro regional próxima a estrenarse, es nuestro Mingo Revulgo. Lo decimos, gratuitamente, para facilitar la comprensión del lector».¹⁰⁵ El dia abans de l'estrena, *Baleares* informava del repartiment de l'obra i Mingo Revulgo publicava una copla titulada: «Mingo en Capilla».¹⁰⁶

Feia ja més de mig any que Pere Capellà col·laborava diàriament a *Baleares* i gràcies a això havia tingut l'oportunitat de crear una certa expectativa davant l'estrena de la seva primera obra. El procés personal d'alliberament de l'exili interior havia durat més de sis anys i amb aquella oportunitat tots s'hi jugaven molt. Maria Fornés reflectia esplèndidament les característiques d'aquell moment, en una entrevista a Gabriel Janer Manila:

Llavors, me'n llegia algun tros i a mi no em feia gràcia la penada que passava que no fos còmic. Quan ho tingué acabat, acordaren que un vespre vengués a Ciutat a llegir-los-ho. Davallà en bicicleta amb el sopar dins un paper, una truita que jo li vaig posar entre dues llesques de pa —aquell vespre férem un extraordinari—, i s'ho empassà de mala manera dins qualsevol cafè. Havíem quedat que, si anava bé, quan tornaria, es posaria a pegar crits de baix de Sa Costa, i tocaria el timbre perquè jo el sentís. Només sé que va cridar molt, quan tornava, prop

103. Vegeu l'anunci a *Baleares* 17 setembre de 1949.

104. *Baleares* 28 setembre de 1949.

105. *Baleares* 22 octubre de 1949. Dies previs a l'estrena i assaigs (*Baleares* 19 octubre 1949); anunci en el diari de l'estrena (*Baleares* 20 octubre 1949); «Mingo Revulgo sigue nerviosísimo la marcha de los ensayos de su obra» (*Baleares* 21 octubre 1949).

106. *Baleares* 23 octubre 1949.

de les dues o les tres de la matinada, i estava satisfet perquè li havien assegurat que tindríem un èxit.¹⁰⁷

El 24 d'octubre de 1949, coincidint que Franco es trobava a Lisboa i viatjava a Coimbra per esser condecorat per l'exèrcit portuguès i investit doctor honoris causa, Pere estrenà al Teatre Principal de Palma, *L'amo de Son Magraner*,¹⁰⁸ representada per la Companyia Artis. Només quinze dies després, el 6 de novembre de 1949, arran del seu primer èxit, rebé un homenatge a Montuïri, una prova del ressò immediat que tingué el triomf assolit en aquelles primeres representacions a Palma de la seva obra. Pere Capellà obté un gran èxit de públic i una crítica francament favorable. L'endemà de l'estrena, Joan Bonet Gelabert escribia: «el claro ojo con que Capellà ha visto nuestra payesía. Una visión sin deformaciones, a veces un poco cruel, pero siempre leal y clara».¹⁰⁹ Mingo Revulgo contestava cordialment a Joan Bonet amb la copla: «La gracia está en otro sitio»¹¹⁰ i *Baleares* reflectia l'èxit del seu col·laborador: «Mingo Revulgo estaba ayer de una euforia imponente. Imponente y justificada porque cuatro llenos con su *L'amo de Son Magraner* quieren decir algo. [...] Y que conste que para el público ha sido Mingo Revulgo el triunfador. El señor Capellá, menos».¹¹¹ Ell mateix ironitzava sobre aquella eufòria a la copla «¡Como está la minguería!»,¹¹² que ja hem reproduït anteriorment.

Immediatament després del ressò obtingut a Palma, començaren les sol·licituds per representar l'obra a diferents localitats de Mallorca. Durant unes setmanes, *L'amo de Son Magraner* eclipsà la resta de la cartellera d'espectacles que hi havia a Palma, amb Lola Flores i Manolo

107. JANER MANILA, G. (1997): *Implicació*, pàgs. 190-191.

108. Editorial Moll, Les Illes d'Or, Palma 1952.

109. *Baleares* 25 octubre 1949.

110. *Baleares* 25 octubre 1949.

111. *Baleares* 26 octubre 1949.

112. *Baleares* 26 octubre 1949.

Caracol al Teatre Líric; l'Agrupació Artística Balear reposant *El Tenorio mallorquí*, de Jordi Martí Rosselló i la paròdia del Tenorio, que es representava en el Trocadero. Els qualificatius de *Baleares* eren clars, com es pot constatar en aquests breus: «La mejor comedia humorística. El más grande de los éxitos obtenidos por la Compañía. No deja de admirarla»¹¹³ i «Se explica perfectamente la euforia de nuestro Mingo Revulgo»¹¹⁴. El diari mateix anunciava que es preparava una representació de l'obra al poble de Montuïri¹¹⁵ i avançava que amb motiu d'aquesta representació es retrià un homenatge a Pere Capellà en la localitat on residia.¹¹⁶ De fet l'obra s'hi representà el 13 de novembre de 1949, i el 17, amb motiu del Dijous Bo, també es posà en escena a Inca.¹¹⁷ Aquella mateixa setmana es tornà a representar, dissabte i diumenge, al Teatre Principal de Palma,¹¹⁸ i *Baleares* seguia fent-se ressò de la cadena d'èxits de l'obra: «a propósito de teatro regional. El último gran éxito —es de Mingo Revulgo, el más legítimo de todos— ha vuelto a hacer renacer un movimiento de interés en una larga serie de presuntos autores.... Sí sin duda muy pronto será difícil hallar un palmesano que, por lo menos de pensamiento no se haya propuesto hacer algo de teatro para lo regional».¹¹⁹ Un mes havia estat suficient perquè es consideràs Pere Capellà com a revulsiu del teatre, de la mateixa manera que havia bastat perquè a Algaida de sobte es perdés la por a manifestar també l'admiració que li tenien. Probablement, el breu que publicava *Baleares* era conseqüència d'algun comentari personal del mateix Capellà a la redacció del carrer

---

113. *Baleares* 6 novembre 1949.

114. *Baleares* 8 novembre 1949.

115. *Baleares* 1 novembre 1949.

116. *Baleares* 6 novembre 1949. Dos dies després publicà la copla que segurament tenia relació amb l'anunci d'aquell sopar homenatge: MINGO REVULGO, «Los homenajes deben ser sustantivos», *Baleares* 8 de novembre de 1949.

117. *Baleares* 11 novembre 1949.

118. *Baleares* 17 novembre 1949.

119. *Baleares* 23 novembre 1949.

Danús: «Ahora nos dicen que Montuiri y Algaida se disputan el honor de ser cuna de Mingo Revulgo. Algo como si de Cristóbal Colon se tratara [...] Y nos lo dicen a santo de que uno de estos días va a ser llevado a Algaida *L'Amo de Son Magraner*». ¹²⁰

Una setmana després, Pere tornava a Algaida com un autor d'èxit, aclamat per un públic enfervorit:

Y que el otro día, en una función celebrada en su tierra natal, dio las gracias al público tras una representación con unas «glosas» que eran todo un poema [...] El domingo la Compañía de Teatro Regional actuaron en el Teatro Principal de Algaida, representando la comedia humorística *L'Amo de Son Magraner* obteniendo clamoroso éxito que la empresa de aquel local una vez terminada la función le obsequió con pastas y licores. ¹²¹

Amb aquesta representació al Teatre Principal del seu poble natal, Capellà exorcitzà el malestar i la boira que encara hi havia a Algaida i, en certa manera, l'hauria reconciliat amb els seus, sense renunciar a la seva localitat d'adopció. ¹²² Unes setmanes després signava una copla titulada «S'hereu de sa Farinera», com a «Capellà (de Algaida) y Mingo (de Montuiri)». ¹²³ Estrenà també a Lluçmajor: «fue estrenada con un clamoroso éxito, agotándose las localidades, las ovaciones fueron continuas, viéndose el señor Capellà precisado a salir a escena al final de todos los actos y dirigió como remate la palabra al público». ¹²⁴

Aquesta obra fou el trampolí social, cívic i cultural de Pere Capellà. A partir d'aquella obra continuà estrenant de forma frenètica: *S'hereu*

---

120. *Baleares* 24 novembre 1949.

121. *Baleares* 30 novembre 1949.

122. Gabriel Janer Manila m'ha fet notar que la dreta tradicional algaidina mai no digeri l'èxit de Pere Capellà i sempre se sentí especialment incòmoda davant el reconeixement social i cívic dels mallorquins amb Mingo Revulgo.

123. *Baleares* 21 desembre 1949.

124. *Baleares* 11 desembre 1949.

de sa Farinera —21 desembre 1949—¹²⁵ i *Sa madona du es maneig* —7 octubre 1950—. El 30 de novembre de 1949, en una conjuntura d'èxit de *L'amo de Son Magraner*, *Baleares* anunciava: «Se ensaya a marchas forzadas la segunda obra de “Mingo Revulgo” *Se Hereu de se farinera*: Mingo Revulgo que, afortunadamente, y bien sabe Dios que nos alegramos, se está poniendo las botas».¹²⁶

La crítica fou novament elogiosa per a Pere Capellà, fins i tot amb algun breu dels periodistes esportius: «En la obra de nuestro colaborador Mingo Revulgo *S'hereu de sa Farinera*, hay una descripción de todos los deportes en el segundo acto, que nos ha convencido plenamente. En lo único que no estamos de acuerdo es en la rotura de huesos en la Lucha Libre».¹²⁷ Aquell mateix dia el diari publicà la crítica de Joan Bonet Gelabert,¹²⁸ i aquella estrena no passava desapercibuda en altres seccions del diari: «Pasó por la redacción a marcarse faroles de serenidad, minutos antes del estreno».¹²⁹ Pocs dies després de l'estrena al Teatre Principal, es reposà *L'amo de Son Magraner* al Teatre Líric de Palma, coincidint amb les festes de Nadal.¹³⁰ Aquesta obra encara es representà a Felanitx i Sant Joan el dissabte dels Reis i, la festivitat dels Reis de 1950, al Teatre principal de Binissalem; mentre el dia de Cap d'Any es representava *S'hereu de sa Farinera* al Teatre Líric, de Palma; el 8 de gener a Algaida¹³¹

---

125. *Baleares* anuncià l'estrena de l'obra pel dia 20 de desembre de 1949: *Baleares* 30 novembre de 1949; MINGO REVULGO, «S'Hereu de sa Farinera», amb una nota i una signatura: Capellà (de Algaida) y Mingo (de Montuiri): *Baleares* 20 desembre de 1949.

126. *Baleares* 30 novembre de 1949.

127. *Baleares* 22 desembre 1949.

128. «S'Hereu de sa Farinera», *Baleares* 22 desembre 1949.

129. *Baleares* 22 desembre 1949.

130. *Baleares* 25 desembre de 1949.

131. *Baleares* 29 desembre de 1949, on s'anuncien totes aquestes representacions. La Crònica d'Algaida reflectia la representació: *Baleares* 12 gener 1950. Un anunci a *Baleares* de 7 de gener de 1950: «Teatro Principal de Algaida. Hoy sábado 9 noche Gran Baile. Orquesta Bahía y sus vocalistas».

i el 15 s'anunciava la representació a Inca.¹³² La representació a Algaida i la presència de Pere Capellà coincidia amb la confirmació de la construcció d'un grup d'habitatges socials a la localitat. Òbviament aquell projecte, catalogat com a «Grupo Onésimo Redondo», servia també per consolidar i reforçar un règim que també tenia alguns gestos en el món rural. Durant el mes de gener de 1950, les representacions continuaren aquesta cop a Lluçmajor —*L'amo de Son Magraner* i *S'hereu de sa Fari-nera*—,¹³³ i al Teatre Alcázar de Sóller.¹³⁴ El febrer, després de tres mesos glosiosos i d'una activitat teatral imparable, *Baleares* publicava una nova primícia relacionada amb l'activitat creativa de Pere Capellà: «Cada visita de Mingo Revulgo es, por lo menos, una noticia. La de ayer ha sido decirnos que está escribiendo una obra titulada *Sa Madona du es maneig* de la que está más que satisfecho».¹³⁵

El mes d'abril de 1950, *Baleares* ja anunciava que s'estava preparant l'estrena de *Sa madona du es maneig*, que semblava imminent; i comunicava que després es posaria en escena *Cala Gamba* de Jordi Martí Rosselló.¹³⁶ Novament, un dies després, en un breu el diari publicava: «Seguimos con el teatro regional: ahora enseguida irá un estreno de Martí Rosselló y después otro de nuestro Mingo Revulgo. A Mingo Revulgo se le han hecho unas proposiciones y él las ha aceptado. Se trata de escribir una obra en la que Juan Valls tenga un papel especial e importantísimo al lado de una figura nacional y muy aplaudida aquí y muy estimada».¹³⁷ *Cala Gamba* d'Antoni i Jordi Martí Rosselló fou

---

132. *Baleares* 15 gener de 1950.

133. *Baleares* 22 gener de 1950.

134. «Se tiene el propósito de que se ponga en escena la obra que más aceptación ha tenido de todos los públicos en los últimos tiempos: L'Amo de Son Magraner, con la cual Pedro Capellà se ha colocado de un golpe de cabeza [sic] de los mejores autores mallorquines» *Baleares* 27 gener 1950.

135. *Baleares* 17 febrer de 1950.

136. *Baleares* 25 abril de 1950.

137. *Baleares* 9 maig de 1950.

estrenada el 13 de maig de 1950, amb una crítica negativa de la premsa¹³⁸ i una autocrítica dels autors¹³⁹. Mentrestant, es reposaven al Principal *L'amo de Son Magraner*, i *S'hereu de sa Farinera* es representava a Sóller.¹⁴⁰ En to d'humor, *Baleares* insistia amb l'èxit del seu col·laborador Mingo Revulgo: «Por ahí los carteles venga a repetir que son obras de Pedro Capellà las que se van a poner en escena la Compañía del Teatro Principal, y nosotros venga a repetir que son de “Mingo Revulgo”». ¹⁴¹ Es tractava, generalment, de breus signats per Xim a la secció «En primera fila», destinada a espectacles.

En realitat els assaigs de *Sa madona du es maneig* no començaren fins el juliol de 1950.¹⁴² Durant tot l'estiu, continuava en capçalera *L'amo de Son Magraner* que es representà, entre d'altres indrets, al Cinema Progrés de Santa Catalina,¹⁴³ a les festes de Son Sardina¹⁴⁴ i Bunyola,¹⁴⁵ i, així mateix, Pere Capellà es lamentava de que no s'hagués representat a les festes populars del Molinar.¹⁴⁶ Aquell estiu es preparà un homenatge a Mingo Revulgo a la sala de festes Olimpia, regentat per l'empresari Sr. Marquès, amb la representació de *L'amo de Son Magraner*, tal i com expressava *Baleares*: «Se está organizando un homenaje a nuestro “Mingo Revulgo”. Se trata de una copa a base de bien que tendrá lugar el

---

138. B., *Cala Gamba*. Fue estrenada ayer por la CIA Teatro Principal, *Baleares* 14 maig de 1950.

139. Autocrítica *Cala Gamba*, signen Antonio y Jorge Martí Rosselló, *Baleares* 13 maig de 1950.

140. *Baleares* 27 abril de 1950.

141. *Baleares* 28 abril de 1950.

142. *Baleares* 7 juliol de 1950.

143. *Baleares* 25 juliol de 1950.

144. *Baleares* 7 setembre de 1950.

145. *Baleares* 17 setembre de 1950.

146. MINGO REVULGO, «L'Amo de Son Magraner», *Baleares* 11 agost de 1950. En el Club Nàutic del Molinar es representà *Sa Roqueta des Molinar* sarsuela de Jordi Martí Rosselló, *Baleares* 9 agost de 1950.

miércoles por la noche en “Olimpia” a base de *L’Amo de Son Magraner*, *Cosas de enamorats* y un fin de fiesta». ¹⁴⁷ L’homenatge se celebrà el 2 d’agost, i al dia següent: «Homenaje a Mingo Revulgo en el Olimpia. Como siempre *L’Amo de Son Magraner* tuvo una cariñosísima acogida por parte del público». ¹⁴⁸ Malgrat el bon clima de l’acte, havia passat alguna cosa estranya i l’homenejat no havia volgut parlar: «nuestro colaborador ganó aplausos más que suficientes para dirigir la palabra al público. Sin embargo, “Mingo” no habló». ¹⁴⁹ Un dia després, el mateix Pere explicà allò que podia en una copla titulada «Apostillas a un homenaje». ¹⁵⁰ Gabriel Janer Manila recollí aquesta experiència directament de la seva esposa Maria Fornés:

Un dia al Salón Olimpia de Ciutat, li dedicaren un homenatge, amb motiu de no sé quina representació de *L’Amo de Son Magraner*. El públic el reclamava, després de la funció, i feien mamballetes perquè saludàs. Hi anà el delegat de la censura i li aconsellà: «No digui cap paraula en mallorquí, que li poden sobrevenir disgusts». «No, no me vendrà res —va respondre—, perquè no sortiré». ¹⁵¹

La sala de festes Olimpia prosseguí amb un programa dedicat al Teatre Regional a l’aire lliure, durant l’estiu de 1950, i encara representà posteriorment *S’hereu de sa Farinera*. ¹⁵²

---

¹⁴⁷. Balears 29 juliol de 1950. «Siguen los preparativos en Olimpia para homenaje a Mingo Revulgo» *Balears* 30 juliol 1950; «Mañana miércoles homenaje a Mingo Revulgo en Olimpia» *Balears* 1 agost 1950; «Hoy se rinde homenaje a Mingo Revulgo en Olimpia. Se lo ha ganado» *Balears* 2 agost 1950.

¹⁴⁸. *Balears* 3 agost de 1950; M.VIDAL, Anoché en Olimpia. Un éxito de Mingo Revulgo y la Compañía de Teatro Regional, *Balears* 3 d’agost de 1950.

¹⁴⁹. *Balears* 4 agost de 1950.

¹⁵⁰. *Balears* 8 agost de 1950.

¹⁵¹. JANER MANILA, Gabriel (1997): *Implicació*, pàg. 152, citat a ALOMAR, M.M. (2004): «Introducció», pàg. 65.

¹⁵². *Balears* 6 setembre de 1950.

El dijous 5 d'octubre de 1950, *Baleares* anunciava per dissabte dia 7 l'estrena de *Sa madona du es maneig*.¹⁵³ El dia de l'estrena publicava una copla dedicada al debut de dita obra.¹⁵⁴ Després de diverses representacions a Palma: «Entre esta semana y la próxima *Sa Madona du es maneig*, de Mingo Revulgo “sale” a cinco pueblos. Lo dicho: una mina».¹⁵⁵ Es devia referir, com a mínim, a Felanitx,¹⁵⁶ Lluçmajor¹⁵⁷ i Sóller.¹⁵⁸ I encara es mantingué a Palma, almenys fins el 27 d'octubre, dia en el qual Xim escrivia a la secció «En primera fila» de *Baleares*: «Ayer, tarde y noche, tuvo que seguir en cartelera *Sa Madona du es maneig*. Un hermoso “record” que se apunta el hermano Mingo».¹⁵⁹ Davant aquella actitud fraternal del redactor, Mingo Revulgo contestava amb una copla titulada «Xim me ha llamado hermano».¹⁶⁰

Després d'un any intens de representacions i homenatges a l'autor de les obres, tampoc no es feren esperar els reconeixements a la Companyia Artis.¹⁶¹ Per altra banda, continuaren les representacions per diferents localitats mallorquines. Així, el desembre de 1950, a Manacor es representà *L'amo de Son Magraner*:¹⁶² «... se representó *L'Amo de Son Magraner*. Lástima que el señor Capellà no estuviera presente para salir a saludar a quienes tanto le aplaudían».¹⁶³ Tot plegat mentre s'anunciava també la

---

153. *Baleares* 5 octubre de 1950.

154. MINGO REVULGO, «Autopropaganda de *Sa Madona du es maneig*», *Baleares* 7 d'octubre de 1950.

155. *Baleares* 15 d'octubre de 1950.

156. *Baleares* 18 d'octubre de 1950.

157. *Baleares* 21 d'octubre de 1950.

158. *Baleares* 22 d'octubre de 1950.

159. *Baleares* 27 d'octubre de 1950.

160. *Baleares* 29 d'octubre de 1950.

161. MINGO REVULGO, «Un homenaje a la Compañía de Teatro Regional Artis», *Baleares* 9 desembre de 1950.

162. *Baleares* 10 desembre de 1950.

163. *Baleares* 22 desembre de 1950.

representació en aquella localitat de *Sa madona du es maneig*. Allò que pensava Pere Capellà sobre el seu teatre i el perquè del seu humor queda reflectit en la copla titulada «El señor Buero Vallejo».¹⁶⁴ Hem documentat, també, la representació el 1950 d'alguns dels seus sainets com ara *Un premi que és com un càstig*.¹⁶⁵ El 1950, havia estat un any ple d'èxits, al punt que la direcció de Balears li proposà escriure un article a l'edició especial de Nadal, que signà sense pseudònim;¹⁶⁶ i acabava l'any amb una entrevista de Quinito Caldentey a Pere Capellà, en el número especial de Cap d'Any, acompanyat d'una caricatura interessantíssima de Capellà.¹⁶⁷

SEGONA ETAPA: «L'INTENT DE SUPERACIÓ,
A LA RECERCA DE NOVES FORMES» (1951-1953)¹⁶⁸

El 1951 començava amb un homenatge de reconeixement a Mingo Revulgo que preparava la Compañía de Teatro Regional amb motiu de les 50 representacions de *L'amo de Son Magraner*. De fet la representació número 50 es preparava al Teatre Principal.¹⁶⁹ Inicialment estava previst pel diumenge 7 de gener amb la representació, primer, de *Sa madona du es maneig*, a les 19 hores i, després, de *L'amo de Son Magraner*, a les 22.30.¹⁷⁰ Sembla que, com a conseqüència de l'èxit de dia 7, es

164. *Balears* 10 desembre de 1950.

165. Va ser representat per les Antigues Alumnes de les Germanes de la Caritat, de Lluçmajor, el novembre de 1950: Crònica de Lluçmajor, *Balears* 19 novembre 1950.

166. Pedro CAPELLÀ ROCA, «Estampa rural de Navidad. El trajín de Ses "Madones"», *Balears* 24 desembre de 1950.

167. *Balears* 31 desembre de 1950.

168. ALOMAR, M.M. (2004): «Introducció», pàg. 66-84; CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules», *Lluc* 784, pàg. 19.

169. *Balears* 2 gener 1951.

170. *Balears* 5 gener 1951; 7 gener 1951.

programà la mateixa funció per dia 9 de gener,¹⁷¹ jornada en què tingué lloc l'homenatge: «Un brillante homenaje a Mingo Revulgo. Anoche: función retransmitida por Radio Mallorca. Capellà coplas al final de la función».¹⁷²

Sa madona du es maneig es representà a Algaida amb motiu de les festes de sant Honorat, patró de la localitat nadiua de Pere Capellà, amb una gran expectació¹⁷³. Es representà també a Muro amb motiu de les noces d'argent del Círculo Recreativo Murense,¹⁷⁴ Teatre Principal de Palma;¹⁷⁵ sa Pobla;¹⁷⁶ Valldemossa,¹⁷⁷ a la Sala Olimpia, de Palma¹⁷⁸ i Bunyola.¹⁷⁹ Per altra banda, *L'amo de Son Magraner* es representà encara a Inca —gener de 1951¹⁸⁰—, Muro —amb motiu de les noces d'argent del Círculo Recreativo Murense¹⁸¹—, Lluçmajor —«homenaje en el Teatro Mataró al poeta Francisco Pomar. Se representó *L'amo de Son Magraner*. Mingo Revulgo, al final del segundo acto, dirigió unas sentidas palabras al homenajeado al que llamó “su maestro”»¹⁸²—; al Teatre Principal de Palma, acompanyat del sainet del poeta Francesc Pomar *Tot té adob*,¹⁸³ i ja a l'estiu a La Real¹⁸⁴ i a Sóller.¹⁸⁵ Finalment,

---

171. *Baleares* 9 gener 1951.

172. *Baleares* 10 gener 1951.

173. «Crónica de Algaida», *Baleares* 17 gener 1951.

174. *Baleares* 25 gener 1951; 28 gener 1951.

175. *Baleares* 1 març 1951.

176. *Baleares* 3 març 1951.

177. *Baleares* 27 juliol 1951.

178. *Baleares* 19 agost 1951.

179. *Baleares* 19 setembre 1951.

180. *Baleares* 21 gener 1951.

181. *Baleares* 25 gener 1951; 28 gener 1951.

182. *Baleares* 28 gener 1951.

183. *Baleares* 1 març 1951.

184. *Baleares* 18 agost 1951.

185. *Baleares* 29 setembre 1951.

S'hereu de sa Farinera es posà en escena a Manacor,¹⁸⁶ sa Pobla¹⁸⁷ i a la Sala Olímpia¹⁸⁸ de Palma.

La primavera de 1951 el règim franquista havia tingut alguna sotragada i hagué d'assumir públicament l'existència de conflictes socials inquietants. La vaga de Barcelona va ser portada del diari *Baleares* amb el titular «El comunismo ha asomado la oreja»,¹⁸⁹ immediatament va ser cessat el governador civil i substituït per Felipe Acedo, natural de Palma,¹⁹⁰ pilot d'aviació que havia estat a les ordres de Sanjurjo el 1932. Ni que sigui casualitat, Mingo Revulgo titulava «El terremoto», la copla del mateix dia en què es feia pública la vaga. En aquella conjuntura, Pere Capellà l'estiu de 1951 també estrenà alguns sainets, com ara *De tot i molt*, que tenia com argument el món del futbol.¹⁹¹ Sabem, per exemple que al tombant de l'estiu, es va representar a El Terreno, com a complement a *L'amo en Sion*, ambdues representades per la Companyia Artis.¹⁹²

Com a complement a les representacions al Teatre Principal de Palma, l'estiu de 1951, sovintejaven les representacions en el context de les festes populars tant dels pobles com dels barris de Palma, al punt que Pere Capellà es lamentava, en un to distès i simpàtic, de que no s'hagués inclòs teatre regional a les festes del Molinar, on hi havia el seu amic Josep Estelrich com a rector.¹⁹³ En aquell context d'eufòria, Pere Capellà adesiara feia alguna al·lusió a la seva obra, com ara la copla titulada «Mi

---

186. *Baleares* 11 març 1951.

187. *Baleares* 17 març 1951.

188. *Baleares* 30 agost 1951, 31 agost 1951.

189. *Baleares* 13 de març de 1951.

190. *Baleares* 17 de març de 1951.

191. *Baleares* 10 febrer 1951.

192. *Baleares* 2 setembre de 1951.

193. MINGO REVULGO, «Fiestas en Molinar de Levante», *Baleares* 16 agost 1951.

teatro regional»¹⁹⁴ i sovint al·ludia a la seva particular situació personal, sobretot des del vessant econòmic, com ara a «Declaración jurada»:¹⁹⁵

Son muchos a suponer
que me estoy haciendo rico,
sin pensar que me cuesta un pico
tener mujer, chica y chico,
que son seis para comer.
No he de negar que el teatro
me alivió muchos apuros
y hoy, mis tiempos son seguros,
porque, por cada diez duros
necesarios, tengo cuatro.
Esta es la verdad escueta,
y, mientras el 'haiga' viene
mi músculo se entretiene
dándole a la bicicleta
que un cuñado mío tiene.
Y de seguir así, no
llegaré a tener millones.
El éxito me sonrió
pero tales condiciones,
que el capital no cundió,
porque entre mi obra y yo
pululan muchos ladrones

La tardor-hivern de 1951 va estar marcada per l'estrena de *Sa pesta*, per ventura la temptativa més evident de Pere Capellà d'anar més enllà del que havia estat la seva obra més popular i tradicional. No obstant això, abans de que els mitjans de comunicació informassin de *Sa pesta*, *Baleares* avançava la possible estrena del *Carrer de les tres roses*: «Parece

---

194. *Baleares* 26 d'abril de 1951.

195. *Baleares* 9 setembre 1951.

ser que ha sido señalada ya la fecha para el estreno de la zarzuela de Mingo Revulgo con música de Pedro Deyá. La letra y la música, como se ve, salen del periódico».¹⁹⁶ Malgrat la sarsuela era, llavors, un gènere de moda també a Mallorca,¹⁹⁷ Pere Capellà es defensava en una copla negant que la seva obra es pogués considerar una sarsuela.¹⁹⁸ Xim a la secció «En primera fila», del diari *Baleares* insistia:

Pedro Deyá ha prometido solemnemente que uno de estos días nos reunirá para ofrecernos la primera audición de los números musicales que ha compuesto para la ultima obra de «Mingo Revulgo»: dice que son diecisiete y que ha trabajado tremendamente con ellos. Lo que él no puede decir es que la música le ha quedado redonda. Eso esperamos poderlo decir nosotros muy pronto y muy en serio.¹⁹⁹

L'octubre de 1951, començava la temporada de teatre regional al Principal de Palma protagonitzat per Artis²⁰⁰ amb les obres *Don Ventura veranea* de Lluís Segura, i *Es sogre de madò Rosa* de Martí Mayol. Pel que sembla, la idea era representar immediatament després l'obra *El Carrer de les tres roses*, però l'estrena d'aquesta s'hauria endarrerit molt probablement perquè Pere Deyà no n'havia acabat els arranjaments. Pere, dedicà a Deyà una copla titulada «Cuando estrenan los demás»²⁰¹ en la qual clarament l'animava a acabar la seva obra. Pocs dies després, *Baleares* afirmava: «Se dice que antes de la obra musical de “Mingo Revulgo” será estrenada otra suya».²⁰² Paradoxalment, la secció recreativa

196. *Baleares* 12 setembre 1951. Segueix la informació 13 setembre 1951.

197. Posar alguns exemples: El febrer de 1952 a Lluçmajor preparaven una sarsuela amb lletra d'Antoni Cardell i música de Mateu Monserrat: *Baleares* 13 febrer de 1952.

198. MINGO REVULGO, «El Carrer de les Tres Roses no es una zarzuela», *Baleares* 15 setembre 1951.

199. *Baleares* 30 setembre 1951.

200. *Baleares* 9 octubre 1951.

201. *Baleares* 23 octubre 1951.

202. *Baleares* 26 octubre 1951.

de la Joventut Femenina d'Acció Catòlica d'Algaida representà, també aquell mes d'octubre, un sainet de Mingo Revulgo.²⁰³

Un mes després, Capellà publicava una copla titulada «La atòmica en marcha», amb una nota final, on avançava tímidament el contingut de la seva obra més immediata: «En *Sa Pesta* comedia en tres actos que algun día se estrenarà, la idea que encierran estas coplas, está ampliamente desarrollada».²⁰⁴ El diari, no obstant, insistia en la representació del *Carrer de les tres roses*: «el domingo Pedro Deyá interpretarà a un grupo de amigos la partitura musical que ha escrito para Mingo Revulgo», amb uns comentaris elogiosos a *Baleares*.²⁰⁵ L'11 de novembre, el mateix diari informava de l'estrena imminent d'*Aigo de pluja* de Gabriel Cortès, immediatament després *Sa pesta* de Mingo Revulgo;²⁰⁶ i, finalment el torn correspondria a Martí Mayol.

Sa pesta s'estrenà a Palma el 10 de desembre de 1951. El seu contingut tenia una relació directe amb el context internacional de la bomba atòmica i d'hidrogen, tema que durant dos anys havia incidit en l'opinió pública de forma persistent i havia inquietat particularment Pere Capellà.²⁰⁷ Pel que fa al contingut aquesta obra suposava una ruptura evident amb les anteriors de Capellà. L'estrena provocà divisió d'opinions i va ser interpretada globalment un contratemps. Uns dies abans de l'estrena, la premsa ja anunciava el canvi d'estil de Capellà: «Ayer asistimos a su ensayo y las cosas marchan sobre ruedas. Desde luego se trata de una obra completamente distinta a cuantas Pedro Capellà ha estrenado

203. Crònica de Algaida, *Baleares* 23 octubre 1951.

204. *Baleares* 4 novembre 1951.

205. *Baleares* 9 novembre 1951.

206. «Han comenzado los ensayos de "Pesta", se estrenarà el 10 de diciembre»: *Baleares* 21 novembre 1951; CAPELLÀ, Pere (1980): *Sa pesta*, Editorial Moll, Palma.

207. MINGO REVULGO, «Estoy que no respiro» *Baleares* 12 octubre de 1949 i «La bomba de hidrógeno», *Baleares* 27 de gener de 1950. En aquella conjuntura existia una certa preocupació pel tema. Fins i tot el jesuïta P. Puig oferí una sèrie de conferències a Mallorca sobre «La bomba de hidrógeno», promogudes per la Unió d'Intel·lectuals Catòlics. Vegeu, *Baleares* 27 octubre de 1950, entre d'altres.

hasta ahora».²⁰⁸ Al punt que dos dies abans de la representació, Pere Capellà publicà un article titulat «Sa Pesta, según su autor»,²⁰⁹ on avançava el contingut i el sentit de la seva obra i raonava els motius del canvi:

Es la primera vez que, por mi cuenta y riesgo, me atrevo a escribir unas palabras que a manera de autocrítica sirvan para orientar al público, en evitación de sorpresas excesivamente sorprendentes. Las obras que hasta ahora he dado al Teatro Regional han tenido todas ellas un mismo fondo: la ruralía, y esta que voy a estrenar, es una comedia tan distinta de todas mis anteriores, que, sin estas palabras a guisa de preambulo, pudiera suceder que muchos espectadores se llamasen a engaño, en perjuicio de la obra y de la espectación que siempre suscita el estreno de una comedia. *Sa Pesta* es un intento —mi aportación al esfuerzo de otros colegas— de sacar el teatro vernáculo de los límites típicamente regionales. No es que crea, ni mucho menos, que resulte pernicioso la reiteración de temas ambientados en nuestros campos, que son orgullo de nuestra tierra. Pero, si queremos que nuestro Teatro sea algo más que un teatro casero, no debe permacer cerrado a ninguna audacia saludable, y nos corresponde a nosotros los autores que hemos merecido el aplauso, elevar, o por lo menos intentarlo, el prestigio de nuestra escena, hasta conseguir que por sus pretensiones y por sus éxitos no parezca excesivamente menguado cuando se le compare con el buen Teatro universal. En mallorquín pueden cantarse todas las grandezas, llorar todos los dolores y hacer florezcan risas en los labios más resecos. Estos han sido los motivos que me han movido a estrenar *Sa Pesta*, y la Compañía «Artis», uniéndose a mis inquietudes, no ha vacilado en prestarme su colaboracion y entusiasmo, para conseguir los fines que ya quedaron expuestos.

Sa Pesta cae de lleno dentro de lo que se afirma «teatro humorístico». Sin huir del chiste espontáneo, se afianza en la sátira. Es una comedia caricaturesca, sin que en ella la caricatura sirva para falsear la realidad,

---

208. *Baleares* 5 desembre 1951.

209. *Baleares* 8 desembre 1951.

sino para desquiciarla con el único fin de hacer mas visibles sus aristas. Hay estridencias, pero necesarias —yo lo creo así— para reforzar el desarrollo de mi tesis, porque la obra tiene tesis y todo. Espero que guste, más por su valor intrínseco, por el buen hacer de todos los artistas que intervienen en su representación. Y lo que sea sonará. Y haga Dios que suene bien.

El clima, no obstant els temors del mateix Capellà, era favorable, atès que comptava amb el suport de la premsa oficial del règim, *Baleares* i *La Hoja del Lunes*. El dia abans de l'estrena, *Baleares* publicava una avanç del contingut:²¹⁰

Siempre deseosa la dirección del Teatro Regional de ofrecer a su distinguida y selecta concurrencia las ultimas novedades que para nuestro teatro autóctono escriben los autores de esta isla, anuncia para mañana el estreno de la maravillosa obra de Mingo Revulgo *Sa Pesta* que a no dudar llevará mucha gente al Teatro Principal. En esta obra su autor ha vertido una serie de chistes ocurrentes y graciosos, hasta el extremo de que según se nos dice en muchas ocasiones el público interrumpirá el diálogo para dar rienda suelta a sus expansiones humorísticas. En *Sa Pesta* se inventa un aparato para aniquilarlo todo, hasta incluso la misma humanidad si fuera preciso. Este invento patentado en Gallinopolis con el nombre de «Caja de los relámpagos» es la base para que los inventores interpretados por los grandes cómicos Juanito Valls y Francisco Forteza luzcan una vez mas y en esta ocasion la mejor de todas sus galas artísticas. En taquilla del Principal se admiten reservas de localidades para las dos funciones de mañana que darán comienzo a las siete y a las diez y media.

Els amics mateixos de Pere Capellà eren suficientment conscients del risc que corria amb aquella obra nova. *La Hoja del Lunes* entrevistà Mingo Revulgo amb el pretext de parlar dels riscos que representava

---

210. «El Teatro Regional y su “Caja Relámpago”», *Baleares* 9 desembre de 1951

l'estrena d'una comèdia nova. L'entrevista es titulava «La penúltima palabra sobre *Sa pesta*»²¹¹ que val la pena reproduir íntegra:

—Oye, Mingo... Dinos la última palabra sobre «Sa Pesta».

—La última palabra la dirá el público.

—Entonces dinos la penúltima.

—«Sa Pesta» —ha dicho Mingo con voz temblorosa de enjuiciado— es, como ya dije en otro lugar, una comedia profética. En ella se hace la mayor profecía del siglo y la peor que puede hacerse; pero muy chocante, chocantísima, pese a ser mortal de necesidad.

—Con tu teatro profético, iniciaràs una nueva modalidad teatral, no?

—No, iniciar, no. Lo que hago es continuar lo que ya inicié en «De tot i molt». Aquella «tragedia futbolística» fue mi primera muestra de teatro profético. Lo que pasó en «Son Brusque» con el árbitro de mi tragedia, no fue mas que un anticipo reflejo de lo que hace ocho días pasó en «Son Canals». Aquel «llois» de mi cuento, fue el precursor de Saz, aunque, dicho sea en honor de este último, bastante menos agresivo [...].

—Y respecto de tu inminente estreno, ¿no puedes hacernos ninguna profecía inédita?

—Aguarda un momento, me exprimiré la cabeza y... ya está. La profecía és ésta: «Con el estreno de “Sa Pesta” pueden ocurrir varias cosas, todas ellas interesantes. Puede ocurrir que guste al público y no guste a la crítica; que guste a la crítica y no guste al público, y hasta puede ocurrir que no guste a nadie».

—Si ocurriera esto último —Dios quiera que no ocurra— ¿cómo terminarías tus ‘coplas’ con que cantarías el acontecimiento?

—Pues, verás. Terminarían así:

Si ahora ha llegado un palo,
es porque me lo busqué
como un íntimo regalo

---

211. *Hoja del Lunes* 10 de septiembre de 1951.

sólo por probar que sé
colocar hasta lo malo

—Gracias, Mingo —fue nuestra despedida—. Te auguramos el más ruidoso de tus éxitos, y deseamos que consigas lo más difícil: que los críticos estén de acuerdo entre si en proclamar que eres el amo.

D'alguna manera els pronòstics es compliren, i l'obra no fou ben rebuda ni per part de la crítica ni pel públic. Al dia següent de la posada en escena, Joan Bonet Gelabert, redactor de *Baleares* i amic de Pere Capellà, en la crítica a la representació valorà l'obra amb alguna censura:²¹²

De esta obra de Pedro Capellà, estrenada ayer por «Artis» hay que salvar, en principio, dos cosas: la buena intención del autor y la labor, sencillamente estupenda, de Juan Valls y Francisco Forteza. Pero ni con las mejores intenciones del mundo se salva una comedia ni, por otra parte, se mantienen tres largos actos con una labor de protagonistas esforzada y sincera... Hace falta algo más, este algo más que le falló a Capellà. La comedia no gustó, en general. Particularmente destacaría el primer cuadro del segundo acto como uno de los fragmentos de teatro satírico más logrado que en teatro regional, hayamos visto. Las situaciones, las figuras y lo que dicen los los personajes en este cuadro rebasa los límites de lo humorístico consabido del teatro regional. Hay algo del mejor Charlot ahí, un ingenio verdadero y un sentido de la ironía que levanta la comedia de una manera absoluta, pero inmediatamente todo se viene abajo. Fuera de la entrega de medallas, del discurso y entrevista con los inventores, del bromazo dedicado a Norteamérica, etc etc. No hay nada en *Sa Pesta* que se mantiene en vilo y la obra queda sostenida por el garbo de Juanito Valls y Francisco Forteza que constituyen un verdadero espectáculo comico, de la mejor comicidad, pues logran ternura, genio en lo gracioso y no recurren jamás a la brocha gorda, bien al contrario. Tanto es así que, sin ánimo de salvar lo insalvable, simplemente por el

---

212. B [onet], «Sa Pesta, de Mingo Revulgo», *Baleares* 11 diciembre de 1951.

gusto de ser estrictamente sinceros, cabe decir que la presencia de esos dos actores en escena, cuando ellos llevan la obra, ésta se hace inmediatamente mejor en todos sentidos. ¡Qué clara intuición de lo cómico bueno tienen Valls y Forteza! *Sa Pesta* es una graciosa idea de Pedro Capellá, que ha fallado al ser alargada hasta los tres actos y una serie de «golpes» cómicos que no justifican del todo la sátira ni la extensión. A Capellá, de quien siempre esperamos cosas ingeniosas, se le puede perdonar ese fallo y... hasta otra. Otra obra en la que tome represalias hasta de sí mismo. La obra estuvo bien dirigida, montada sin escatimar detalles y, además de la labor de los dos actores señalados, destacamos las partes de Cristina Valls, Naty Alemany y Manolo Tubert, entre otros. Algunos nerviosismos y equivocaciones fueron bien comprensibles.

Ben aviat es constatà que «a Mingo Revulgo no le han ido esta vez las cosas tan bien como de costumbre. Nosotros estamos seguros de que él lo sabía de antemano»²¹³. *Sa pesta* es mantingué poquíssim temps en cartellera i, no obstant, els seus companys de *Baleares* l'animaven amb expressions com «vamos por el momento a correr un tupido velo sobre *Sa Pesta*. Estamos seguros de que Mingo Revulgo tardará muy poco en tomar de nuevo altura».²¹⁴

Com a reacció a la sensació de fracàs, immediatament després la Companyia Artis inicià els assaigs de *El carrer de les tres roses*.²¹⁵ Aquelles festes de Nadal, Cap d'Any i Reis, tan favorables tradicionalment pel teatre, no foren gaire positives per a Pere Capellà que, no obstant, el 18 de gener de 1952 estrenà *El carrer de ses tres roses*.²¹⁶ Aquell mateix dia, el pare Rafel Ginard Bauçà, gens afectat de clericalisme a diferència de Miquel Ramis Alonso o el pare Miquel Caldentey, publicava una

213. *Baleares* 12 desembre 1951.

214. *Baleares* 13 desembre 1951.

215. *Baleares* 29 desembre 1951.

216. MINGO REVULGO, «El Carrer de les Tres Roses abans va ser 'De la Rosa'», *Baleares* 16 de gener de 1952.

«Copla a Mingo Revulgo»,²¹⁷ evidentment en català, amb la dedicatòria «A l'amic Pere Capellà amb motiu d'estrenar-se avui la seva comèdia *El Carrer de les Tres Roses*»:

Amic Pere Capella
especialista en gloses
desig que vegeu passar
el triomf, des de demà
p'«El Carrer de les Tres Roses»
Amb tambor de pregoner
faria, així, ma proclama:
Déu vulgui que aquest carrer
vos dugui profit i fama
per tot el vostre mester.
Les comèdies que heu escrit
son un retaule polit
d'escenes de pagesia
que assaona l'esperit
d'un viu perfum d'alegria.
Que l'àngel de Montuïri
vos doni inspiracions
de gust de pomes del ciri,
i Mallorca vos admirari
com al rei de les cançons

Baleares, per la seva banda, donava la màxima cobertura a la representació d'una obra, de la qual n'eren autors dos dels seus col·laboradors externs més coneguts i preuats:

Hoy, en funciones extraordinarias a las siete y diez y media respectivamente, la aplaudida Compañía 'Artis' presentará el estreno de la linda comedia musical 'El carrer de les tres roses' letra original del ya popular autor Pedro Capellá, con música original de Pedro Deyá, crítico musical de 'BALEARES'. Un verdadero esfuerzo y un alarde de voluntad

---

217. *Baleares* 18 gener 1952.

y tesón ha puesto en su montaje todos y cada uno de los componentes de esta disciplinada agrupación, ya que a pesar de tratarse de una comedia musical, los mismos actores de siempre, interpretan con singular maestría, los papeles en los que intervienen el canto. El excelente barítono Juan Vives, el primer actor y director Juanito Valls y Cristina Valls interpretan dos magníficas romanzas el primero, un graciosísimo número musical el segundo, y una deliciosa ‘canción de cuna’ la tercera, aparte de varios números musicales de conjunto por el resto de la Compañía. Veinte profesores de orquesta bajo la dirección de su autor Pedro Deyá, completarán esta magnífica presentación, que revestirá caracteres de acontecimiento artístico y a no dudar será el triunfo definitivo para autores y actores. De doce a una y de cinco tarde en adelante estará abierta la taquilla, para que se puedan recoger los múltiples encargos de localidades que se han recibido.²¹⁸

Al dia següent de l'estrena, Xim destacava l'acollida que havia tingut aquella obra musical,²¹⁹ F. Javier Jiménez a la secció «Ayer en la ciudad», constataba, no obstant, que la crítica no es posava d'acord i insinuava que els altres diaris havien actuat així perquè es tractava de «firmas de nuestro periódico».²²⁰ *El carrer de les tres roses* introduí elements nous

---

218. *Baleares* 18 gener 1952.

219. *Baleares* 19 gener 1952.

220. *Baleares* 20 gener 1952. Aquell mateix dia la secció signada per Xim també es feia ressò de la repercusió de l'obra: «Parece que Pedro Deyá quiso contentar a todos los músicos solistas que forman parte de la Orquesta que actúa en *El Carrer de les Tres Roses*. Así, por ejemplo, logran felices intervenciones a lo largo de la obra Rufino Campos, Manuel Antero, Antonio Llompert, Antonio Martorell y Carlos Simoncelli. Dedicamos un parrafo aparte al magnifico violinista Ignacio Piña quien, nos consta, se ofreció a nuestro crítico musical para tocar el día del estreno “como amigo”. Y cumplió escelentísimamente como amigo y como gran violinista. ¿Le han oido la “Serenata” que interpreta en “El Carrer de les tres roses”? Pues no se la pierdan. Pedro Deyá nos dice que su gratitud hacia todos y cada uno de los profesores de la orquesta actúan bajo su batuta es enorme, porque “todos” han puesto a su disposición lo mejor de su arte, interpretando lo que nuestro colaborador plasmó en la partitura».

respecte del món teatral tradicional i així va ser reconegut per la crítica, malgrat l'allau de comentaris que suscità aquella estrena.²²¹ Per la seva banda, Pere Capellà difícilment podia dissociar el fracàs de *Sa pesta* de l'èxit de *El carrer de les tres roses*. Per això mateix, val la pena reproduir la copla «Después del éxito»,²²² que publicà uns dies després, coincidint amb l'ona expansiva de la crítica favorable:

«Amigos míos...»

A los que me quereis bien,
sople del Norte o del Este,
gane diez o pierda cien,
os de rosas u os de peste,
quiero con voz de emoción,
por vuestra solicitud,
sacarme del corazón
palabras de gratitud.
Pese a que el fracaso trunca
muchas cosas de esta vida,
sé que no perderé nunca
vuestra estimación querida.
Por eso aprecio mas que oro
esta alegría imponente
que os mueve a gritar a coro
por el éxito reciente.
Y al llegar —que llegará—
la liquidación primera
nada de 'media taja'
la cogeremos entera,
si el otro Pedro Deya
no impone un compàs de espera.

---

221. *Baleares* 22 gener 1952.

222. *Baleares* 22 gener 1952.

El musical es representà en el Teatre Principal d'Inca,²²³ Felanitx, Lluçmajor i sa Pobla. L'èxit de la representació a Inca, el 26, quedà reflectida a *Baleares*, uns dies després, i al final de l'acte els autors van haver de pujar a l'escenari per correspondre als aplaudiments entusiastes dels espectadores, i al final de l'obra, Pere Capellà dirigí un parlament de gratitud al públic.²²⁴ Al dia següent, Mingo Revulgo dedicà la seva copla²²⁵ a aital esdeveniment al Teatre Principal d'aquella localitat que havia estat remodelat el 1945.²²⁶ A Lluçmajor la posada en escena de l'obra musical es féu coincidir amb un homenatge a Cristina Valls, a la qual Pere Capellà li dedicà la copla «Lluçmajor tributa, avui, un homenatge a Cristina Valls»,²²⁷ la mateixa que havia llegit en el teatre la vesprada de la representació. *El carrer de les tres roses* es representà algunes vegades més a Palma, almenys a la Sala Augusta²²⁸ i al Velòdrom de Tirador, en el context de les festes del barri de Sant Sebastià.²²⁹ Així mateix, pel volts de febrer de 1952, la premsa parlava d'una possible versió i adaptació d'*El carrer de les tres roses* al castellà, tot pensant en representar l'obra a la Península.²³⁰

Mentrestant, el març de 1952, continuaven les representacions de *L'amo de son Magraner* i *Sa madona du es maneig* a Artà,²³¹ i Montuïri retia un nou homenatge a Pere Capellà, com a conseqüència dels múltiples èxits. Aquest fet coincidia amb l'estrena de *Més vell que es pastar* de

---

223. *Baleares* 23 gener 1952; Crònica de l'actuació a: *Baleares* 30 gener 1952.

224. *Baleares* 30 gener 1952.

225. MINGO REVULGO, «Estuve en Inca», *Baleares* 31 gener 1952.

226. MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu (2005): «L'obra arquitectònica de Francesc Casas Llompart (1905-1977) a Inca», *V Jornades d'Estudis Locals*. Inca 3 i 4 de novembre de 2000, Ajuntament d'Inca, pàgs. 113-115.

227. *Baleares* 3 febrer 1952.

228. *Baleares* 13 febrer 1952.

229. *Baleares* 18 juliol 1952.

230. *Baleares* 27 febrer 1952.

231. *Baleares* 29 març 1952.

Martí Mayol.²³² Pere Capellà li dedicà una copla: «Apostilla a un estreno»,²³³ que va ser contestada d'una forma molt elegant pel mateix Mayol, a «Unas cuartillas de Martín Mayol»,²³⁴ que val la pena reproduir:

Amigo Mingo Revulgo
alma modesta y sincera
que sin halagar al vulgo
le hablas con voz verdadera.

No finjas marilleces
de envidia, porque no es cierto.
tu sabes bien que mereces
la laura que te ha cubierto.

Lo mio son tentativas
y lo tuyo triunfos son
que aumentarán mientras vivas
—lo digo de corazón—.

Que el brazo derecho diera
por llegarme a parecer
al que algún día escribiera
«L'amo de Son Magraner».²³⁵

L'abril de 1952, s'anunciava la representació a Algaida d'*El carrer de les tres roses*:

Por fin nos es grato comunicar que próximamente y en el Teatro Principal de ésta se pondrà en escena la ya famosa comedia musical de nuestro paisano Pedro Capellà —Mingo Revulgo— *El Carrer de les Tres Roses*. Por los comentarios que surgen alrededor de esta noti-

---

232. DHEY, «Acerca de un estreno de Martín Mayol», *Baleares* 27 març 1952; B., «*Més vell que es pastar* fue estrenada ayer», *Baleares* 28 març 1952.

233. *Baleares* 29 març 1952.

234. *Baleares* 30 març 1952.

235. La copla de Martí Mayol apareixia amb una nota: «Estos versos no son míos porque no sé hacerlos. Pero uno tiene amigos...»

cia y por el entusiasmo que tienen los algaidenses en aplaudir a Pedro Capellà en su pueblo, podemos afirmar que el éxito del público está asegurado». ²³⁶

Sembla que es representà durant la primera quinzena de maig. ²³⁷ El 26 d'abril es representà en el Teatre Principal de Palma, ²³⁸ i s'anunciava la seva posada en escena a Sóller, ²³⁹ Alaró i Montuïri, en aquesta darrera localitat amb motiu de les festes de sant Bartomeu de 1952.

El maig de 1952, *Baleares* anunciava que Pere Capellà havia acabat d'escriure *Na Catalina de Son Gallard*. ²⁴⁰ Recordem que aquell mateix mes acabà la cartilla de racionament i s'inicià una etapa que, malgrat tot, anunciava temps nous i diferents. ²⁴¹ La comèdia dedicada a la Beata fou estrenada el 29 juliol de 1952 a Valldemossa, ²⁴² i es representà a Inca, Lluçmajor, Felanitx, Sóller i Sa Pobla. No es presentà a Palma fins el novembre d'aquell mateix anys amb gran èxit al Teatre Principal. ²⁴³ Immediatament després es féu una sessió privada pel bisbe Joan Hervàs ²⁴⁴ i també es representà en el context del 75è aniversari de la fundació del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma. ²⁴⁵

Aquell any de 1952, encara continuaven els rumors sobre els plans artístics de Pere Capellà. A l'estiu, *Baleares* especulava sobre la realització d'una sarsuela amb la col·laboració de Pere Deyà. Sempre segons aquest mateix diari, es titulava *Primavera en Mallorca*, era en castellà i havia de

---

236. «Crónica Algaida»: *Baleares* 23 abril 1952.

237. «Crónica Algaida»: *Baleares* 24 maig 1952.

238. *Baleares* 27 abril 1952.

239. *Baleares* 27 abril 1952.

240. *Baleares* 18 maig 1952.

241. Sobre aquell context, vegeu: VERDAGUER, Joaquín, «Adiós a la cartilla», *Baleares* 28 maig 1952.

242. La crònica dels èxits de *Na Catalina de Son Gallard*: *Baleares* 1 d'agost de 1952.

243. *Baleares* 4 novembre de 1952.

244. *Baleares* 6 novembre 1952.

245. *Baleares* 11 novembre 1952.

ser protagonitzada per Francesc Bosch, llavors vivint els anys més dolços de la seva carrera musical.²⁴⁶ Degué ser en relació a aquests rumors que Mingo Revulgo publicà la copla «Por mis obras me conoceréis».²⁴⁷ I, al final d'any, diferents grups continuaven escenificant algunes de les seves obres menors, com ara la Joventut Femenina d'Acció Catòlica de Lluçmajor, que representà *Moix per llebre*, un sainet que té com a principal argument la crítica a les fortunes fàcils a ultramar.²⁴⁸

TERCERA ETAPA: «LA SORTIDA CREATIVA:
LA PLENITUD LITERÀRIA» (1953-1954)²⁴⁹

En aquella darrera etapa de la seva vida, Pere Capellà escriví diverses obres, tres de les quals destacaren pel seu èxit. Amb la primera, *Més val un dit en es front*, estrenada el de 12 de maig de 1953, cercava camins nous i propis, sense necessitat d'haver de dependre de l'èxit fàcil i immediat.

La història ens explica la revifalla vital d'un mestre sense feina que aconsegueix triomfar com autor teatral. Ell mateix i la seva pròpia família són els protagonistes de l'obra. Sabem que és un dematí de setembre i la situa l'any 1949 i veiem que en Perico, d'uns quaranta anys, treballa fent fideus i classes particulars. Són els moments reals de subsistència que li toca viure al mateix escriptor com a mestre represaliat i separat del cos després de la guerra, extensiu a tants altres vençuts. Moltes anècdotes viscudes a la realitat pel matrimoni són escenes de l'obra.²⁵⁰

---

246. *Baleares* 29 agost 1952; 7 setembre 1952.

247. *Baleares* 30 setembre 1952.

248. *Baleares* 7 i 21 desembre 1952.

249. ALOMAR, M.M. (2004): «Introducció», pàgs. 84-102; CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules», pàg. 19; ALOMAR, M.M. (2004): «Pere Capellà. Una reivindicació del teatre popular», *Lluc* 839, pàgs. 26-27.

250. ALOMAR, M. M. (2004): «Introducció», pàgs. 76.

Pere Capellà, en aquesta obra, passa revista i valora allò que ha estat la pròpia experiència i els camins que ha hagut de seguir per superar la misèria intel·lectual, ideològica, social i personal, sobretot en el moment de llançar-se a l'aventura d'escriure de forma més o menys professional. En aquesta obra hi és present també Manuel Sanchis Guarner, en relació amb el qual desenvolupa en l'obra tot allò que és l'ideal de l'artista, la lluita per la utopia i la dèria de crear.²⁵¹ Aquesta ànsia de llibertat s'expressa en el poema de l'obra:

PERICO: Aquella peceta de teatro que vaig escriure...!

MANOLO: Te'n recordes?

PERICO: Si me'n record? (Evocant un passatge de vida heroic.)

Jo vull esser capità
dels desheretats del món
i amb els morts de fam anar
pertot... No m'importa a on
Despertar amb els meus crits,
tremolant a la serena,
els que estan adormits
conformats i panxa plena.
I vull que sia ma llança
el llamp que en tots els combats,
il·lumini l'esperança
de tots els desesperats.
I sens parar de lluitar,
cercant ales pel meu vol,
morir sense doblegar
els jonolls, mirant el sol.

Pere havia estat capaç de traslladar el seu propi drama, la seva experiència a l'escena, amb un teatre de missatge. Al públic no li agradà observar la realitat sobre l'escenari, almenys tan clarament i «l'obra no

---

251. ALOMAR, M. M. (2004): «Introducció», pàgs. 79.

obtingué l'èxit esperat —no superà les vuit representacions—. Als espectadors els interessava riure obertament i oblidar per unes hores la trista realitat que vivien i per això triomfaven les obres més senzilles, malgrat el rebuig manifest de la crítica i del món intel·lectual». ²⁵²

Les dues darreres obres són, d'alguna manera, conseqüència del «fracàs» de l'anterior i l'inici d'una nova línia creativa més ambiciosa. *El marquès de sa rabassa* —estrenada el 18 desembre 1953— ²⁵³ és l'adaptació d'una tragèdia bufa i *El rei Pepet* ²⁵⁴ —15 desembre de 1954— ²⁵⁵ és una rondalla teatralitzada. Segons Maria Magdalena Alomar, aquestes dues peces foren les que tingueren més acceptació per part de la crítica, però no les més exitoses, atès que tan sols es feren 21 i 17 representacions respectivament. ²⁵⁶ En aquestes obres, Pere Capellà accentua la crítica social, sobretot en tot allò que fa referència als privilegis socials tradicionals. Llorenç Capellà ha resumit el significat d'aquelles darreres obres: «Sens dubte *El Marquès de Sa Rabassa* i *El Rei Pepet* obrien de bat a bat les portes a l'evolució d'un teatre mallorquí que es movia ofegat tant per les pressions de tipus polític que el condicionaven com pel conformisme d'autors, directors i actors que s'acomodaven a les exigències d'un públic carrincló que, a la llarga, en seria el botxí». ²⁵⁷ Tot i que Maria Fornés argumentava que a Palma ja només havia tingut temps d'escriure *El rei Pepet*, és probable que les dues darreres obres, les més punyents i socials, siguin fruit de la seva experiència urbana, amb tot allò que per a Pere Capellà suposava la ciutat d'artificialitat ridícula.

---

252. ALOMAR, M. M. (2004): «Introducció», pàgs. 84.

253. MINGO REVULGO, «Es Marquès de sa rabassa. Autocrítica», *Baleares* 18 desembre 1953.

254. CAPELLÀ, Pere (1979): *El Rei Pepet*, Editorial Moll, Palma.

255. MINGO REVULGO, «Que es el Rei Pepet», *Baleares* 15 desembre 1954.

256. ALOMAR, M.M. (2004): «Introducció», pàg. 84.

257. CAPELLÀ, Llorenç (1995): «Paraules», *Lluc* 784, pàg. 19.

PERE CAPELLÀ I LA POESIA DE POSTGUERRA

Hem vist com la poesia, sobretot, havia estat molt present en la vida de Pere Capellà. Fou el primer gènere utilitzat en la seva joventut i l'havia continuat durant la Guerra Civil i en el Penal d'Alcalá de Henares, on havia mantingut una estreta relació amb intel·lectuals i escriptors diversos, entre els quals Manuel Sanchis Guarner.²⁵⁸ Després d'uns anys a Mallorca, compartint tasques editorials amb Francesc de Borja Moll, Sanchis Guarner publicà, el 1950, una primera antologia poètica, titulada *Els poetes romàntics de Mallorca*.²⁵⁹ Immediatament, rebé la felicitació de Pere Capellà, en forma de copla: «Románticos y peludos» —Antología de Sanchis Guarner—:²⁶⁰

He leído con placer,
desde el principio hasta el fin,
un libro que en mallorquín
acaba de aparecer.
Lo primero que sorprende,
y esto su valor no mengua
es que estando en nuestra lengua
cualquier mallorquín lo entiende.
Vates del Siglo pasado
se muestran tal como fueron
que fué mucho y bien cuidado.
Antaño, barba y bigote
fueron distinción poética;
después la peluda estética

---

258. CORTÉS, Santi (2002): *Manuel Sanchis*, pàgs. 125-127.

259. *Baleares* 29 juny 1950. SANCHIS GUARNER, Manuel, *Els poetes romàntics de Mallorca*, Les Illes d'Or, Mallorca 1950.

260. *Baleares* 19 juliol 1950.

se afianzó en el cogote.
Hoy no hay ningún personaje
que rime y sea feliz
sin afeitado y masaje,
y sin un rostro de paje
más liso que una lombriz,
y un buen cacho de nariz
para oler bien el potaje.

Pocs mesos després, Manuel Sanchis Guarner inclogué dos poemes de Pere Capellà a l'antologia *Els poetes insulars de postguerra* (1951),²⁶¹ un llibre que ell mateix s'encarregà de saludar amb la copla «Els poetes insulars de postguerra»:²⁶²

Figura en la Antología,
que muchos han alabado,
un Olimpo renovado,
joven y audaz, entregado
de lleno a la poesía.
Nuestra lengua se enriquece
con aportaciones bellas,
en las que, según parece,
entre muchos Ellos, crece,
abundante, un jardín de Ellas.
Yo no citaré a ninguna,

---

261. SANCHIS GUARNER, Manuel (1951): *Els poetes insulars de postguerra*, Les Illes d'Or, Mallorca. Hi havia 23 autors antologats: Lluís Aguiló de Càceres, Miquel Arbona, Blai Bonet, Miquel Bota, Pere Capellà, Miquel Castanyer, Concepció Coll, Miquel Dolç, Maria Frau, Miquel Gayà, Josep M. Llompарт, Bartomeu Marroig, Llorenç Moyà, Antoni Moll, Josep M. Palau, Joan Pons, Gumersind Riera, Miquel Roig, Joan Timoner, Jaume Vidal, Bernat Vidal, Marià Villangómez i Cèlia Viñas. Vegeu: PONS, Margalida (1998): *Poesia insular de potguerra: Quatre veus dels anys cinquanta*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 133.

262. *Baleares* 1 agost 1951.

por colega y por galante,
pero es cierto que hay alguna
que puesta a cantar la Luna,
canta como el que más cante.
Y os digo que a estas poetisas
para poder superar
al varón que caza brisas,
les basta, y sobra, calcar
la gracia de sus sonrisas.
En la Antología estoy
con mi canción, y no dejo
de alegrarme, porque doy
de mi talla un fiel reflejo,
y, además, por ver que soy,
si no el mejor, el más viejo.

Pere Capellà mantingué una bona relació amb Francesc de Borja Moll i l'entorn de l'editorial. A banda de la inclusió de poemes seus a l'antologia esmentada, per a Pere va ser especialment significativa la publicació, el 1952, de *L'amo de Son Magraner*, a la col·lecció *Les Illes d'Or*. De fet, dia 23 d'abril de 1952, en el context de la festa del llibre que se celebrava a Palma, signà llibres al costat de Gabriel Fuster «Gafim» i de Francesc de Borja Moll, a la Plaça de Cort.²⁶³ Dedicà algunes coples a Blai Bonet, llavors poeta novell, l'obra del qual no passà despercebuda als més crítics. A «A Blai Bonet»²⁶⁴ Pere hi reflectia la seva voluntat de continuar essent un escriptor punyent i guerrer:

Per que ha de ser Blai...?
Perquè tu més que un tresor,
vols la pau per estar bo

---

263. *Baleares* 24 abril 1952.

264. *Baleares* 7 setembre 1951. Li dedicà també la copla «Entre el coral i l'espiga», *Baleares* 8 juliol 1952.

i allà on hi sigui jo
la guerra no acaba mai.

En el to humorístic que el caracteritzava publicà «Mi nombre en la literatura»,²⁶⁵ una copla on feia un comentari còmic sobre un nin de l'Institut que l'havia citat com un dels grans escriptors del moment. Evidentment Pere Capellà coneixia bé el lloc que ocupava en el conjunt de la literatura. Mai no va ser considerat un autor ben vist per l'Escola Mallorquina, de tradició catòlica i amb un passat conservador. La seva era, en definitiva, una cultura diferent, més populista, més planera, més crítica i més ocurrent. No obstant això, també participà en iniciatives culturals menors, algunes de les quals relacionades amb l'Església i amb propostes considerades com a localistes o de segona fila. Així, compongué un poema a la Mare de Déu de la Bona Pau de Montuïri, en el context del Certamen Marià promogut pel diari *Baleares*;²⁶⁶ publicà *Lo que no conocía de Sóller*²⁶⁷, oferí un glosat «A la Protectora de Felanitx» (1951); dedicà diversos poemes a mossèn Bernat Martorell Nicolau, rector de Montuïri (1948-1954)²⁶⁸ i posteriorment missioner al Perú,²⁶⁹ que ell mateix recollí en una obra amb voluntat de ser autobiogràfica. Així mateix, Bernat Martorell reproduí diversos poemes publicats a la Bona Pau, de Montuïri, a partir de 1952,²⁷⁰ com ara «Glosa per Montuïri» (Bona Pau, juny 1953); «Sa glosa nostra de cada dia»; «Sa moto de Don Bernat»; «Bona Anyada»; «Una pila de policia»; «Coses de la Magneto-fònica»; «La Santa Misió»; «Himne a la Mare de Déu de la Bona Pau» i «Himne a Montuïri». Pere publicà també diversos poemes a *Moda*

265. *Baleares* 15 maig 1952.

266. «La más hermosa de todas», *Baleares* 20 maig de 1950.

267. *Sóller* 3 juny de 1950.

268. MARTORELL, B. (1992): *Siguiendo mi camino*. Barcelona, pàg. 24: Martorell havia hagut de marxar al Perú després de problemas amb Hisenda.

269. MARTORELL, B. (1992): *Siguiendo*, pàg. 15.

270. MARTORELL, B. (1992): *Siguiendo*, pàgs. 110-118.

y *Linea*²⁷¹, una revista de disseny de calçat, promoguda pels germans Trobat Rafal, d'origen algaidí. Arran d'aquell encàrrec, publicà una copla titulada «Los encargos que le hacen a uno»,²⁷² on introdueix alguns elements de caràcter autobiogràfic força interessants:

Una revista española
de calzado, me ha pedido
un muestrario bien surtido
de coplas, para ella sola.
Yo, que de niño de pecho
ya pasé a ser remendón,
he visto con emoción
el encargo que me han hecho.
Y pese a ser un gran poeta,
más o menos cotizado,
con qué gusto he recordado
mi arrinconada banquetta!
Entre medias suelas rotas,
entre cabos y cerote,
puse más de un estrambote
como tapas a unas botas.
Y hoy al ver ante mi vista
ofrecimientos muy gratos
para mi ambición de artista,
he creído oír a ratos,
que entre risitas de lista,
murmuraba la Revista:
“zapatero a tus zapatos”.

---

271. *Moda y Linea. Revista Española de Calzado*, s'editava a Palma i era dirigida per Miquel Trobat Rafal, mentre el seu germà Bartomeu n'era el subdirector. Pere Capellà hi féu la darrera col·laboració al número de gener-febrer de 1955.

272. *Baleares* 17 d'agost 1952.

I, finalment, també es menester fer un esment especial a la seva glosa titulada «La processó de la Pau (Tercera festa de Pasqua)», dedicada a la Mare de Déu de la Pau de Castellitx (Algaida), publicada el 1953.²⁷³ La darrera etapa de la seva vida havia mantingut una bona relació amb alguns capellans i havia estat cordial i educat amb altres, com ara amb mossèn Gabriel Adrover quan li demanà la seva col·laboració, el 1953, per a la festa de la Pau, de Castellitx. Aquella glosa, però, fou considerada descortès i virulenta per un grup de senyores i dones catòliques. Deia:

A davant de tot, la Creu;
darrera, velles beates,
i entre la Creu i les velles
la joventut, que no es cansa

[...]

«Tot ha canviat», se diuen
aquelles velles beates,
i un vell respon: «Tot canvia»:
es nostro temps era un altre.

El concepte «velles beates» transportava aquelles dones als escenaris de confrontació entre el vell clericalisme i l'anticlericalisme de la República, i incomodava haver de compartir «ideals» amb un d'aquells que havia estat humiliat el 1936. Una certa sensació de fracàs devien tenir aquelles dones d'esperit sectari i totalitari en constatar que el canvi era sinònim d'una certa reconciliació no volguda del tot, encara.²⁷⁴ Els anys

---

273. *Gloses populars dedicades a la Mare de Déu de la Pau de Castellitx. Algaida, 1953*, tip. Rosselló, Porreres. Reeditada a *Plaguetes d'Història i Cultura*, I, Ajuntament d'Algaida 1996, pàg. 4.

274. Gabriel Janer Manila m'ha fet fixar en aquests versos de Pere Capella, encara provocatius. Margalida Verdera «Papallona» i Francisca Munar «Joia» havien estat elegides per l'Obreria de la Mare de Déu de la Pau, hostesses de la Mare de Déu de la

cinquanta, interiorment Pere Capellà mantenia aquell anticlericalisme conscient que passava per estimar i valorar els valors cristians i evangèlics. Pere Capellà, de fet, llegia les escriptures, escoltava homilies, li agradava la música clàssica i mantenia una actitud respectuosa sobretot durant la Setmana Santa. En canvi, continuava mantenint una actitud especialment crítica amb l'estament eclesiàstic.²⁷⁵

Val la pena reproduir el final de la intervenció de Josep Estelrich, el 28 de gener de 2005, a Montuïri, entre moltes altres coses perquè introdueix aspectes de la vida social i intel·lectual de Pere Capellà que continuen essent desconeguts:

Pel mes de març de 1953, essent jo ecònom del Molinar, organitzàrem durant la quaresma una setmana de conferències per a la joventut, amb una primera part de temes culturals, i una segona de tema religiós. Per a la primera part convidàrem com a conferenciants, un equip de periodistes ben coneguts del diari «Baleares»: En Rat, Miquel Vidal, per parlar d'esports, en Gafim, Gabriel Fuster Mayans, sobre literatura a Mallorca, en Joan Bonet, sobre periodisme, en Quinito Caldentey, per parlar de toros, i en Pere Capellà, Mingo Revulgo, sobre la cançó popular [...] La conferència d'En Pere Capellà, la setmana següent, fou memorable. El saló parroquial estava ple, de gom a gom. Després d'una lliçó magistral sobre la saviesa popular i sobre l'art dels glosadors mallorquins, llegí una selecció de les «Coplas sin malicia», que aleshores publicava en el diari «Baleares...»²⁷⁶

Pau. Vegeu: *Baleares* 26 març de 1950. Per altra banda, la Joventut Femenina d'Acció Catòlica d'Algaida havia representat el dia de Pasqua i la tardor de 1951 una obra de Pere Capellà. Vegeu: *Baleares* 21 de març de 1951 i 23 d'octubre de 1951.

275. No obstant això, valdria la pena analitzar les cople dedicades a aquesta temàtica: MINGO REVULGO, «Unas bodas de plata a seiscientos metros sobre el nivel del mar» (dedicades al P. Company, superior del Santuari de Cura), *Baleares* 7 d'agost de 1951; altres, amb una certa ironia: «Més clar que un llum», *Baleares* 26 d'agost de 1951, sobre una oferta per ésser escolà major de Montuïri.

276. ESTELRICH, Josep (2005): Taula rodona sobre en Pere Capellà, a Montuïri (28 gener de 2005).

El 7 de desembre de 1954, només una setmana abans de la seva mort sobtada encara havia fet una conferència a sa Pobla, convidat amb motiu de la inauguració del local nou del Club Cultural:

Va començar la conferència, que portava el títol de «Palabras y ripios». Llavors era obligatori emprar el castellà a tot tipus d'acte públic, encara que no fos oficial. Amb veu pausada, Pere Capellà va parlar en castellà uns deu minuts. Després, amb absoluta normalitat, va continuar en el català de Mallorca, fins que va acabar, mitja hora més tard, entre un perllongat i general, esclafit de mamballetes. El que record com a més interessant no fou el que va dir Pere Capellà, servint-se de l'art de la mètrica amb exemples concrets, sinó el que va voler dir. I crec que l'entenguérem tots els que l'havíem d'entendre.²⁷⁷

LA MORT SOBTADA I ELS RECONeixEMENTS

Joan Miralles descriví perfectament l'impacte social que suposà la mort sobtada de Pere Capellà, el desembre de 1954:

Dia 15 de desembre de 1954, durant el transcurs del darrer assaig de El rei Pepet, que s'estrenaria el mateix dia, en Pere Capellà sofreix un col·lapse. Dos dies després, el 17 de desembre de 1954, mor a la casa del Terreno. El funeral és apoteòsic i és presidit per diverses autoritats polítiques de l'època, entre les quals el sub-cap provincial de Falange, la companyia Artis en ple, i una gernació de ciutadans, algaidins, montuïrers, etc.²⁷⁸

La comitiva fúnebre, aquell disset de desembre de 1954, travessà el nucli urbà d'Algaida. Una multitud silenciosa acomiadà aquell que tot-

---

277. BALLESTER, Alexandre (2004): «La darrera conferència. Pere Capellà un mestre del teatre», *Lluc* 839, pàgs. 41-42.

278. MIRALLES, Joan (2004): *Vida i obra*, pàg. 20.

hom considerava una icona del segle xx, un símbol i una personalitat tan sòlida que no podia deixar indiferent ningú. Dreta i esquerra, catòlics i indiferents, dirigents i classes populars tots volgueren esser presents en el moment en que el rector Gabriel Adrover, creu alçada, acomiadà un fill del poble que havia tornat i no havia estat rebut com a fill pròdig. El funeral se celebrà a Montuïri i fou enterrat en el cementiri d'aquesta localitat. El seu traspàs fou lamentat per diversos glosadors de Mallorca i, dins la millor tradició del gènere, segons Josep Massot i Muntaner, es publicaren uns *Versos a la memòria de Pedro Capellà, redactats per Catalina Seguí, àlias "Na Masset", d'Algaida*.²⁷⁹

Només un anys després de la seva mort, el 15 de gener de 1955, l'Ajuntament de Montuïri el declarà fill adoptiu del municipi. El 1979, l'Ajuntament de Palma i diverses entitats cíviques i culturals promogueren actes per a commemorar el 25è aniversari de la seva mort. El 1990 va ser declarat fill il·lustre d'Algaida²⁸⁰ i, el 1995, l'Ajuntament d'Algaida inaugurà un centre cultural amb el seu nom. Té un carrer dedicat a Palma i un a Montuïri. Finalment, el 2004 l'Ajuntament d'Algaida ha promogut la commemoració del 50è aniversari de la seva mort amb un seguit d'actes amb el lema d'*Any Pere Capellà*. En el context d'aquestes celebracions, rebé a títol pòstum la medalla d'Or d'Honor i Gratitude del Consell de Mallorca. Aquest llibre vol esser una contribució a la memòria d'un home que féu de la seva vida una lluita incansable per la llibertat.

---

279. Imprenta Independencia, Palma 1954. MASSOT I MUNTANER, J. (1978): *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 141.

280. El parlament de Gabriel Janer Manila el dia de la proclamació com a fill il·lustre d'Algaida: JANER MANILA, G. (1997): «Pere Capellà, reivindicació», a *Implicació social i humana del teatre. Biografia apasionada de Cristina Valls*, Editorial Moll, Palma, pàgs. 185-193.

FOTOGRAFIES

Els primers anys de la República, quan era estudiant de Magisteri.

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Pere Capellà, estudiant.

FOTOGRAFIES

Llorenç Capellà, fotografiat a Barcelona, a les darreries dels anys vint.

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Els pares de Pere Capellà, Llorenç Capellà i Margalida Roca, amb tres dels seus fills. D'esquerra a dreta: Pere, Llorenç i Marià.

FOTOGRAFIES

En el corral de la seva casa d'Algaida, al començament dels anys trenta.

Pere Capellà (dret) amb el seu germà Marià.

FOTOGRAFIES

Pere Capellà (esquerre) amb dos amics. Festes de Carnaval a les darreries dels anys vint.

La fotografia va fer-se davant un cafè de la plaça d'Algaida, un dia dels anys republicans,

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

L'any 1934, acabat d'aconseguir el títol de mestre.

FOTOGRAFIES

Participant a un míting del Front Popular a Algaida, l'hivern de 1936.

1933: En aquesta època desenvolupava una intensa activitat política entre els estudiants.

FOTOGRAFIES

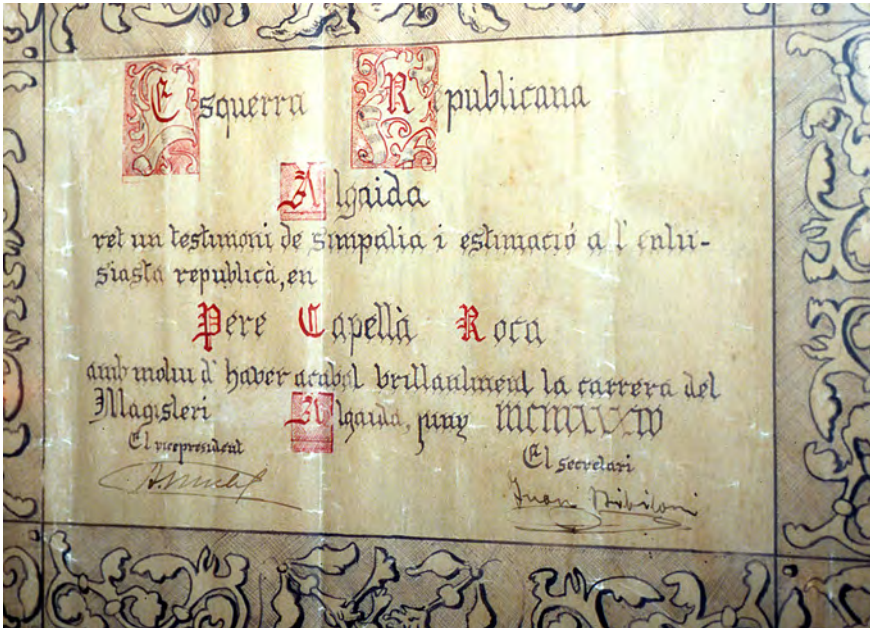

Alumnes de l'Escola de Magisteri. Pere Capellà és el primer per la dreta, de la primera fila.

Pere Capellà amb els seus alumnes, possiblement a l'escola de Montcada, el curs 1934-1935.

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Ploma estilogràfica que li regalaren, juntament amb el diploma, els seus companys d'Esquerra Republicana d'Algaida, amb motiu d'haver acabat els estudis de magisteri.

FOTOGRAFIES

Pere Capellà, soldat d'Artilleria. Any 1927 ó 1928.

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Pere Capellà (el de l'esquerra), a l'Escola Popular de Guerra de Barcelona

FOTOGRAFIES

A Barcelona, essent tinent d'Artilleria de l'Exèrcit Popular. Era l'any 1937.

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

A Barcelona, al desembre de 1936

FOTOGRAFIES

DECLARACION DE LIBERACION CONDICIONAL

Don **ANGEL LLANUZA GONZALEZ**....., Director de la Prisión
Penitenciaria de **Alcalá de Henares**..... y Presidente de la Junta
 de Disciplina de la misma.

T. P. A.—Mod. 140

FILIACION Y RESEÑA

Naturaleza (pueblo y provincia).....
Alcalá de Henares (Palma de Mallorca)

Edad ... **34 años.**

Estado civil ..... **soltero**

Hijos ..... **Ninguno**

Delito ... **Aux. a la Rebelión**

Condena ... **20 años.** = **7300**

Tiempo extinguido **2200**

Tiempo que le falta por extinguir **5100**

SEÑAS PARTICULARES

.....

Firma del liberado o impresión dactilar del pulgar derecho)

Pedro Caspella

Pulgar derecho

CERTIFICO: Que la Junta de Disciplina de este Establecimiento, en sesión de hoy, ha dado cumplimiento a la O. M. de **16** de **abril** del corriente año, por la que se concede libertad condicional al penado ..... **PEDRO CASPELLA ROCA** atendiendo a su buena conducta.

El liberado fijará su residencia en **Montuiri** ..... provincia de **Mallorca** y estará bajo el patrocinio y vigilancia de las Autoridades locales del pueblo en que va a residir o de aquel a que por necesidad se traslade, hasta que se le conceda la libertad definitiva por su buen comportamiento, o reingrese en la Prisión de procedencia por su mala conducta. Se le entrega, en concepto de ahorros, socorros de marcha, etc., la cantidad de ..... pesetas ..... céntimos.

Y para que conste y de conformidad a lo mandado, se expide la presente en **A. de Henares** a **diez y ocho** de **abril** de mil novecientos **cuarenta y tres.**
 (FIRMA)

Angel Llanuza

TALLERES PENITENCIARIOS
DE
ALCALA DE HENARES

DIRECCION

DON FRANCISCO OLIVERA DE CASTRO, DIRECTOR
ADJUNTO DE LOS TALLERES PENITENCIARIOS
DE ESTA CIUDAD, DE LOS QUE ES DIRECTOR DON
ANGEL ELLERIN GONZALEZ.

Núm. 12199.

CERTIFICACION que PEDRO CAPELLA ROCA, se encuentra recluso en la Casa de Trabajo de estos Talleres Penitenciarios, desde el día diez y siete de Agosto de mil novecientos treinta y nueve, extinguiendo condena de VEINTE AÑOS, en meritos del sumario numero 56,493.- Asi resulta de la documentación existente en las Oficinas de estos establecimientos en su cargo.

Y para que conste, a petición del interesado, y a efectos de la tramitación de un expediente de quintas, como hijo de sexagenario, expido el presente, que visa el Sr Director en Alcala de Henares a once de Noviembre de mil novecientos cuarenta y uno

Vº.- Bº.-

Director

[Handwritten signature]

[Large handwritten signature]

FOTOGRAFIES

Pere Capellà (primer de l'esquerra) amb altres presos republicans al penal d'Alcalà d'Henares, acompanyats d'una monja de les Filles de la Caritat, sor Maria Luisa, a qui dedicaria el poema titulat «La cançión del enfermo».

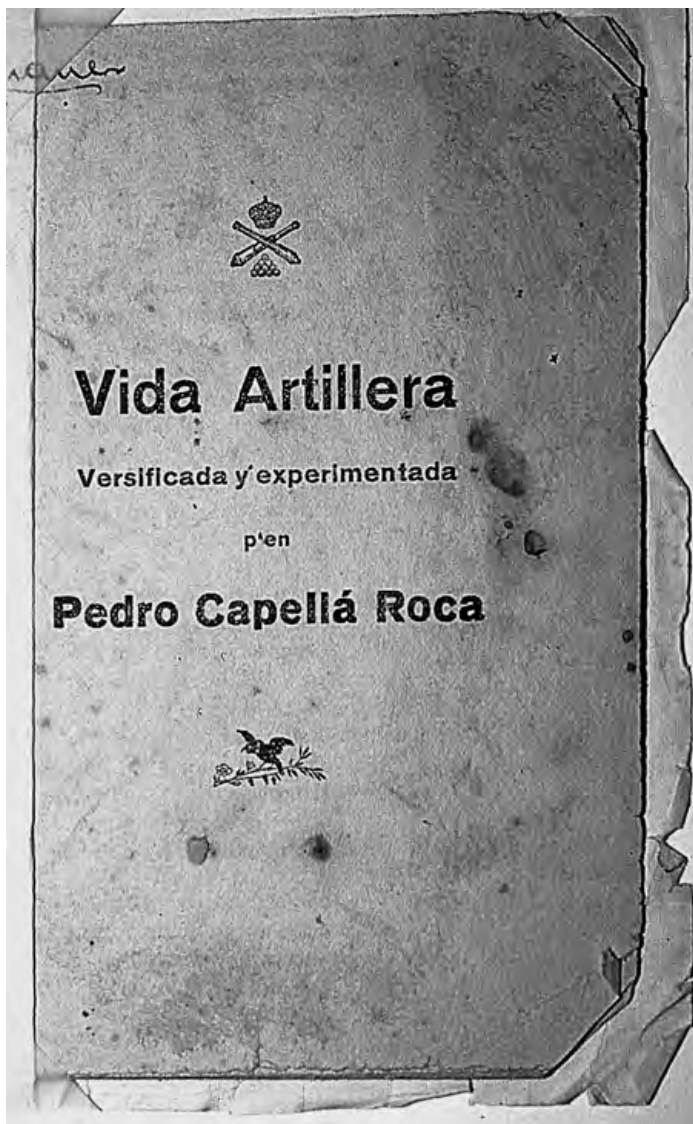

Pere Capellà va fugir de Mallorca dia 20 de juliol de 1936 i no va tornar-hi fins a la primavera de 1943. En aquesta maleta portava els seus records de pres.

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Pere Capellà (esquerra), al penal d'Alcalá de Henares, al començament de la dècada dels anys quaranta.

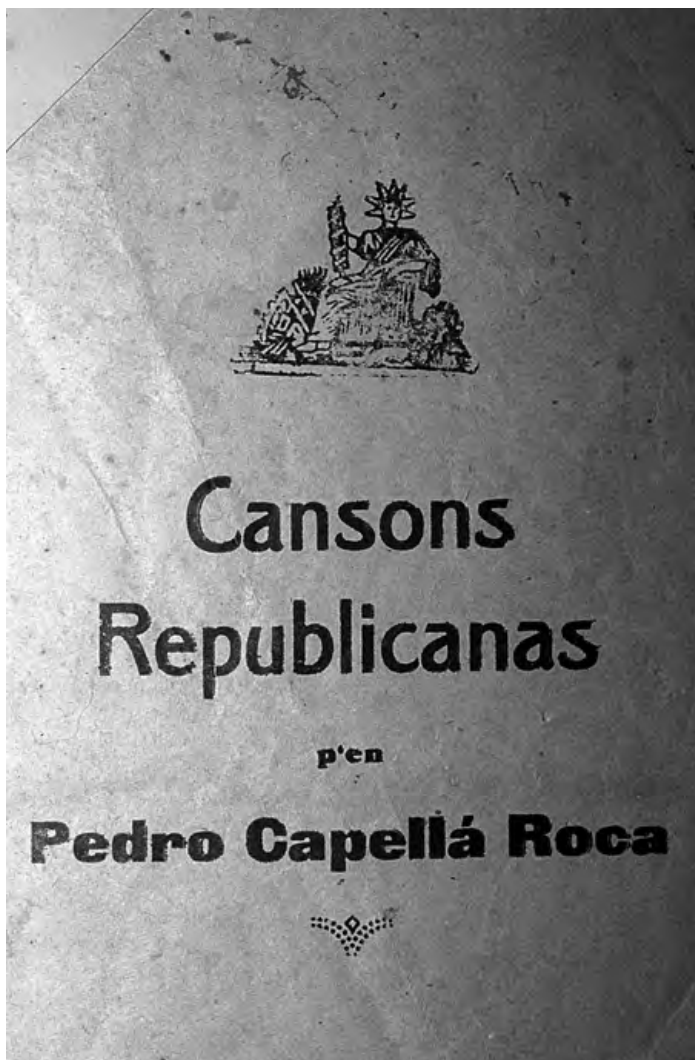

Primera publicació de Pere Capellà (1928).

Capçalera de *La Razón*, setmanari d'Algaida, publicat els anys de la República.

Portada de *Cançons Republicanas*, molt probablement escrites la primavera de 1931.

A l'amic Blai Bonet

No sé si la meua veu
 aquí ~~et~~ sonaria molt bé,
 però tots vultros saben
 que el que fa lo que sap fer
 sempre queda així com deu.
 Jo sé que en Blai aprecia
 les meves maneres tosques,
 la rústica poesia
 de la rural musca mia,
 impertinent com les mosques.
 Com que la festa es per ell,
 poeta d'elevat vol,
 he desafiat el sol
 per dur, en aquest rossinyol,
 el meu cant de passarell.

I no seran, per discretes,
 una falta de color
 mes paraules; perquè no
 mal sonen entre poltes
 tes cançons d'un glosador.
 Però, com que he d'esser breu

~~Los Viejos~~ "Los Unicos Vencidos" 3

Los viejos son los únicos vencidos
de la cárcel, que al morir los avanzos;
no podrán hacer justa la venganza,
ni escuchar, alegres los oídos,
las estrofas de los himnos queridos
tras las rojas banderas; les alcanza
un triste desaliento; la esperanza
no hace ruido en sus pechos ateridos.

¡ Pobres viejos, deshechos de la muerte,
sin otra perspectiva que la muerte! ...

Se acerca, con estrépito la gloria
del triunfo, que a lo lejos ya se escucha
y vosotros, veteranos de la lucha
no veréis; ¡ pobres viejos! la victoria

Poema escrit en el penal d'Alcalá de Henares.

«La Calle del Rosal», text teatral de Pere Capellà que, anys després, li inspiraria “El carrer de les tres roses”, va ésser editat a l’impremta del penal d’Alcalá d’Henares. El dibuix de la portada està signat per M. Alfageme.

TEATRO PRINCIPAL - Algoida

Sábado 17 de Mayo de 1952 A las 9:30 noche

UNICO DIA El último gran éxito

ESTRENO de la Compañía Musical
un libreto adaptado, dirigido por el autor, sobre la historia guionada por PEDRÍ GARCÍA y música de PEDRÍ DEYA

EL CARRER DE LES TRES ROSES

Repito el siguiente REPARTO: ESTRELLADA MENONCESI
Marina Pascual Riera — Margarita Cristina YALLS — Miriam Trilla Riera — Margarita Pascual Riera — Ana María Durán — Francisca Dalí Armaraz — Catalina Paulina Riera — Aurora José Vives — Paqui DIAN YALLS — Nosa José Ferrer — Carlos Prats de Fontanals — Miguel del "Pierro" — Andrés F. Porteta — Manuel Mollá Talbot — Paqui José M. Mollá — Teresa P. Talbot — Ana María María Cristina Valls — Bonaventura Quintana Pardo. La acción se desarrolla en Mallorca. Espora del año 18 al 20.

La propuesta para el título del autor musical de la obra PEDRÍ DEYA. También participó en la representación la zarzuelista Agraciada

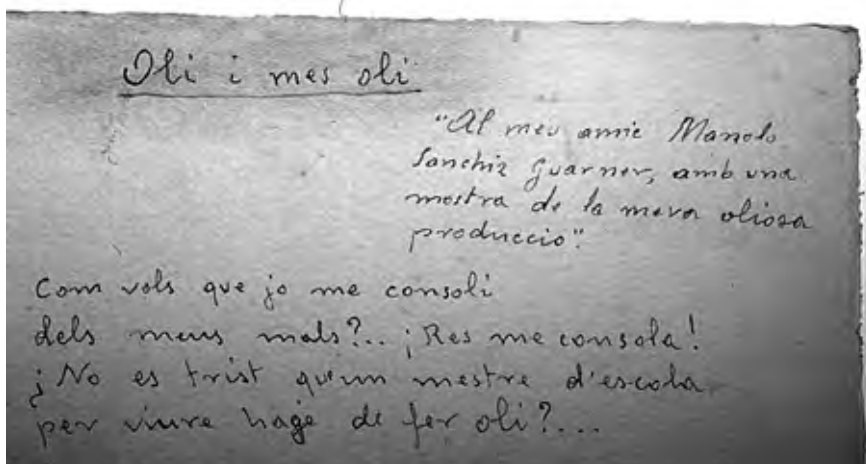
"AROMES DE NOSTRA TERRA"
Otro representado 10 veces consecutivas en el Principal de Palma

GRAN ACONTECIMIENTO ARTISTICO

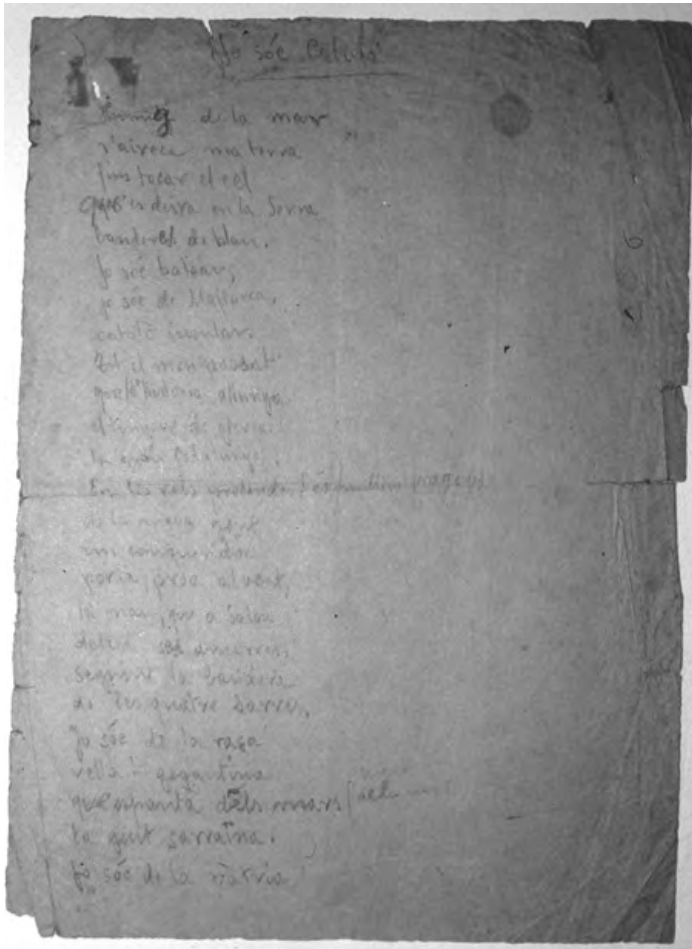
Dirección General: C. CORTÉS Dirección de Artistas: JUARTE YALLS Asesor Técnico: JUAN ESTELRICH

FUNCION NUMERADA SE DESPACHAN ENTRADAS EN UMPE CON VOLLAMA

FOTOGRAFIES

Encapçalament d'un poema satíric, escrit a la postguerra, i dedicat al fillolig Manuel Sanchis Guarnier

Manuscrit de "Jo sóc català", un dels poemes més coneguts de Pere Capellà, gràcies a la interpretació que n'ha fet Biel Majoral.

FOTOGRAFIES

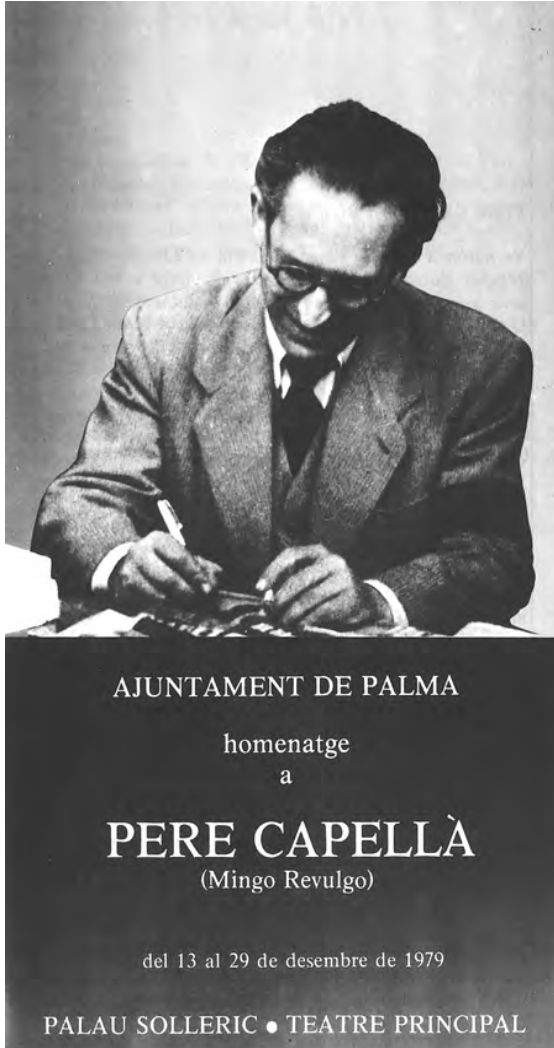

Entre els anys 1949 i 1954, Pere Capellà va publicar, diàriament, a Balears, una secció anomenada «Coplats sin malicia» que signava amb el pseudònim de Mingo Revulgo.

FOTOGRAFIES

Cartell editat amb motiu de l'homenatge que l'ajuntament de Palma va retre a Pere Capellà als vint-i-cinc anys del seu traspàs.

Baleares LOCAL Mírcolis, 17 de Enero de 1990 **15**

Mingo Revulgo, profeta en su tierra

Desde ayer, el popular escritor es hijo predilecto de la población

Pere Capellà compartió con Sant Honorat el protagonismo en las fiestas de Algaida

Toni Pons

Durante la mañana de ayer, Pere Capellà fue —más conocida como Mingo Revulgo— fue proclamado hijo predilecto de la villa de Algaida.

Al acto asistieron —además de la corporación en pleno del Ayuntamiento de Algaida— los familiares de Pere Capellà, entre ellos la viuda y sus hijos, Llorenç y Margarita. Además asistieron al acto numerosos amigos de Mingo Revulgo.

Después de unas breves palabras del alcalde, Estevé Varnell, quien afirmó que «es un motivo de satisfacción, nombrar hijo predilecto de la villa a Mingo Revulgo», tomó la palabra el alcalde de Inca, Toni Pons, quien dijo sobre Pere Capellà, explicando como se conocieron en la redacción de Baleares.

Toni Pons explicó algunas notas biográficas de Capellà, como por ejemplo los desplazamientos que tuvo que realizar para defender sus ideas: «Institutos de democracia».

«Tal vez —afirmó Toni Pons— Mingo Revulgo hubiese sido un perfecto periodista, porque de joven se dio cuenta, como yo, del gran error de la humanidad que es querer que todos los hombres vivan igual, querer que todos los mayores piensen lo mismo, querer...

que la corporación decidió nombrar hijo predilecto de la villa a Pere Capellà y era acto de la sesión plenaria de día 19 de octubre, en la que se decidieron los actos culturales que se debían realizar con motivo del nombramiento de hijo predilecto de Mingo Revulgo.

Pere Capellà participó activamente como colaborador de Baleares escribiendo diariamente una sección titulada: «Coplas sin malicia», hasta que le sobrevino la muerte, el día 17 de diciembre de 1964, cuando contaba 47 años.

Los actos de la benévola de Sant Honorat, continuaron con la participación en una misa solemne en honor al patrón de la localidad, en la que bailaron «Oleas», los populares «ocellers».

Después de la celebración solemne, los «ocellers» desfilaron al público asistente con sus bailes en la plaza que se encuentra a la salida de la iglesia. Posteriormente, el Ayuntamiento efectuó un relevo popular en la plaza de la villa.

Tras el acto oficial en el Ayuntamiento al que asistieron numerosas personas además de autoridades, familiares y amigos de Pere Capellà, se celebró una misa en la que actuaron «ocellers».

«Esto llevó a Mingo Revulgo —siguió afirmando José María Palma, pseudónimo que utilizaba Toni Pons cuando escribía en Baleares— a abandonar lo que tanto quería, Algaida, su familia, Mallorca... José María Palma afirmó

haber conocido a Mingo Revulgo en la redacción de Baleares. «En ese momento, Baleares contaba con una colección de magníficos periodistas, que cuando entrábamos en la redacción, tanto Mingo Revulgo como yo, nos daban

Salut camarada!.

Posteriormente, Toni Pons, señaló al público asistente con la lectura de una sección, que hoy sale publicada en Baleares, bajo el título de «Tornades», y que era una sección que en su tiempo se publicaba diariamente.

Finalizó Pons, con un «a la memoria de'n Pere», Vica Algaida que ha fet filustria».

Posteriormente el secretario de la corporación leyó el acta de la sesión de día 12 de abril de 1989, en la

Damián Ramis.

Sin duda, el amor de Pere Capellà Mingo Revulgo por las letras surgió en sus años mozos, leyendo y gozando las ocurrencias y celebradas glosas que le sobrevino la muerte.

Mingo Revulgo, la resurrección de nuestro teatro regional

Compaña «Amis» En vino desde al pe...

El diari *Baleares* es feia ressò del nomenament de Pere Capellà com a Fill Il·lustre d'Algaida (1990).

Nomenament de
Fill Il.lustre de la
Vila d'Algaida
de

PERE CAPELLÀ ROCA

Algaida, 5 d'agost de 1907
Palma, 17 de desembre de 1954

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Logotip dissenyat per Jaume Falconer, l'any 2004, per a significar els actes d'homenatge organitzats per l'ajuntament d'Algaida amb motiu de la celebració de l'Any Pere Capellà.

FOTOGRAFIES

"VAL MÉS UN DIT EN ES FRONT"
 Comedia en tres actos original de Pedro Capella (MINGO REVULGO)
 REPARTO POR ORDEN DE APARICIÓN EN ESCENA:
 PERICO, BLANITO VALLS — Antonia, Nani Menafay — Tonieto, María Cristina Valls —
 María, Pasajita Rivera — Paseto, Francisca Maffei — TONINHA, CRISTINA VALLS — Tomeu,
 Manolo Taberni — Macià, Betanzosa Masera — Rafael, Francisco Forteza — FRANCISCO, Antonio
 Jodar — Margalida, María Feliu — Manolo, Juan Vives — L'ame, Jozu Forteza — Toni,
 Antonio Ferrer — Teresa, Pepita Ramón.
 DECORADOS SEGUN BOCETO DE ANTONIO CORTES, REALIZADOS POR F. ANTOUIN
 (diseñador) ESTRECHO (director) A. CORTADA (escenógrafo) F. ANTOUIN
 LA ACCIÓN EN UN PUEBLO DE LA ISLA. ÉPOCA ACTUAL
 Una obra "MINGO REVULGO" exclusiva para "ARTIS"

MAYO
23
SABADO

Presentación en Mallorca por
 breves días, de la aplaudi-
 da Compañía de Revistas
 modernas

CON EL ESTRENO

"ALEGRIA PARA USTED"

con

AMERICA IMPERIO
ANTONIO AMAYA
LADY

LOS TRES DIVOS DE LA REVISTA

MUY PRONTO

ESTRENO de la gran superproducción
 de la cinematografía española

VIOLETAS
IMPERIALES

La esperada creación de
LUIS MARIANO y CARMEN SEVILLA

Una película digna de reyes en color por GEVACOLOR

TEATRO LIRICO PALMA

Martes, 12 Mayo de 1953 A las 10'30 noche

Sensacional acontecimiento artistico

Extraordinaria función con motivo de la inauguración de la
 temporada teatral, a cargo de la aplaudida

Director General: **C. CORTES**
 Asesor Técnico: **J. ESTERICH**
 Dirección artística: **JUANITO VALLS**

ESTRENO

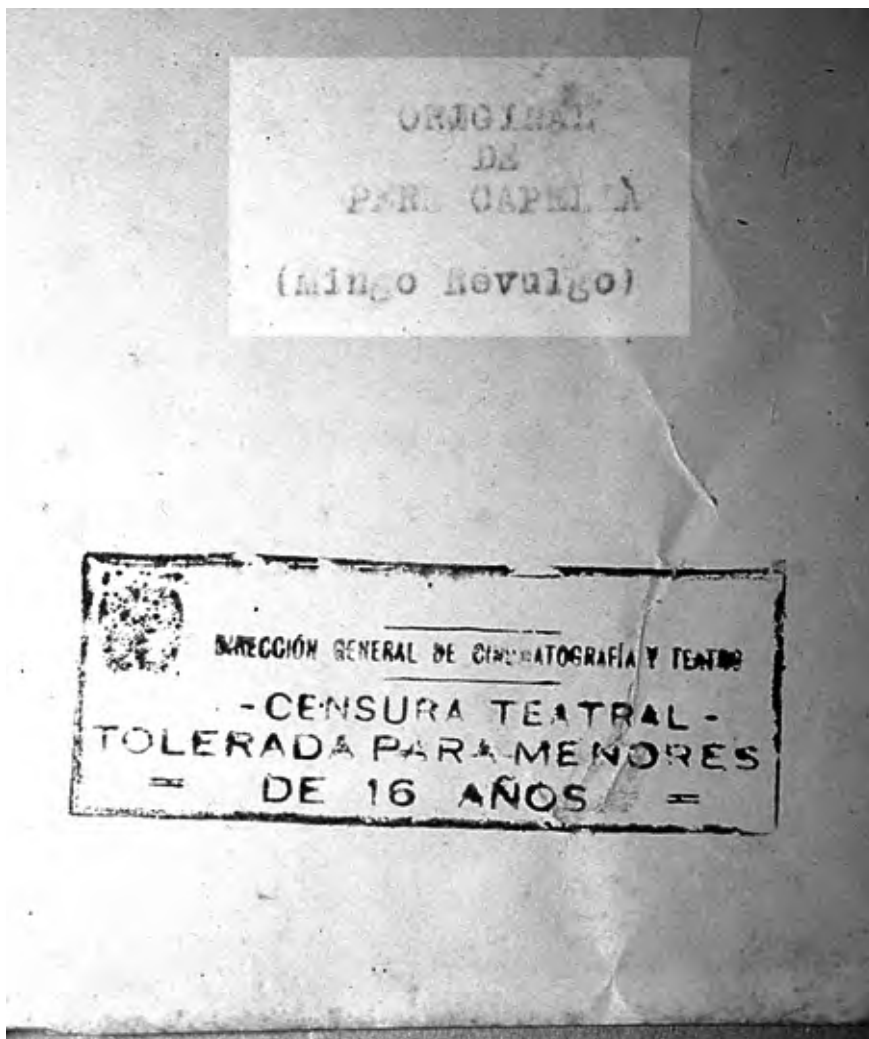
de la comedia en tres actos de PEDRO CAPELLA
 "MINGO REVULGO"

**"Val més un dit
 en es front"**

Una obra "MINGO REVULGO" exclusiva para "ARTIS"

FOTOGRAFIES

Pere Capellà, amb Nati Alemany i Francesca Riera, corresponent als aplaudiments del públic, després de la representació de *L'amo de Son Magraner*, en el Teatre Principal de Palma. Era l'any 1949.

Estrena de *L'amo de Son Magraner*, l'octubre de 1949. Saludant al públic, d'esquerra a dreta: Cristina Valls, Nati Alemany, Pere Capellà, Francesca Riera, Joan Forteza, Francesca Mateu i Joan Valls.

FOTOGRAFIES

Tarde a las 7

La "rondaia" escenificada en tres actos, divididos en un prólogo y seis cuadros, obra póstuma de
MINGO REVULGO y su mayor éxito

EL REI PEPET

Noche a las 10:30
A BENEFICIO FAMILIA CAPELLA

1.ª PARTE

Representación de su última obra teatral, obra póstuma, y su **MAYOR EXITO**

Un alarde de presentación y un gran triunfo de la Compañía Regional "ARTIS"

EXTRAORDINARIA FUNCION

2.ª PARTE

Actuación de la
CAPELLA CLASICA
dirigida por Mn. **JUAN MARIA THOMAS**
bajo el siguiente programa:

S'estrella de s'auba	Tortell Thomàs
A la ciutat de Nàpols	J. MASOT
Canço de l'espadar	B. Samper
Cançion Polonesa	Chopin-Màs Porcel
Tallite Hostias	Saint-Saens

3.ª PARTE

Presentación del
Ballet de NADINE LANG
con las siguientes interpretaciones
EL VERANO
RELEVO DE LA GUARDIA
PORCELANA
EL GRAN VALS

Encargos en Taquilla

Figurines y bocetos de decorados de
ANTONIO CORTES
Los trajes han sido confeccionados por BERTA
y los decorados realizados por G. PALMER

Un alarde de presentación
Un asunto no presentado hasta la fecha
en Teatro Regional

Muebles: **MORA**   Antigüedades: **MATEU**

Día 2 de febrero: ESTRENO
de la grandiosa superproducción (en technicolor)

MISION TEMERARIA

TEATRO PRINCIPAL

COMPANIA DE Teatro Regional
ARTIS
Director Gerente
CAYETANO CORTES

Dirección Artística JUANITO VALLS	Asesor Técnico JUAN ESTERICH
---	--

LUNES 31 de enero de 1955
Extraordinaria función
a
beneficio familia
PEDRO CAPELLA
(Mingo Revulgo)

Escena de Mision Temeraria

TEATRO MARAVILLAS

MURO

Extraordinarias Funciones

organizadas por el CIRCULO RECREATIVO
a cargo de la conocida y aplaudida

TITULAR del TEATRO PRINCIPAL de PALMA

PARA EL SABADO DIA 27 DICIEMBRE DE 1952
TARDE, A LAS 5.

GRAN ESTRENO de la leyenda en tres actos de
Pedro Capellà (Mingo Benito)

Na Catalina de Son Gallard

(LA BEATETA)

Bajo el siguiente reparto:
Catalina, Pepita Ramos - Maria, Cristina Valls - Ana, Paqueta Riera, Margarida, Francisca Mateu - Margarideta, Nati Alemany - Isabel, Maria Velami - Fere Juan, Bernardo Morey - Miquel, Juan Forteza, Tena, Juanito Valls - Tomes, Manolo Tubert - Pop, Juan M.ª Melis, Quies, Juan M.ª Valls - Matia, Francisco Forteza - Pare Castañeda, Antonio Ferrer - D. Mateu Calabrera, Juan Vives.

La acción en Son Gallard en los años 1519 al 1531.

El Acontecimiento Teatral del año. - Magnífica interpretación de toda la Compañía. - Fantástica presentación.
La Obra que esperan todos los públicos.

La obra que le cantivará, por el asunto, que le hará reír por lo cómico de la misma y que le hará llorar en los momentos culminantes de la estancia de nuestra SANTA MALLORQUINA, en su paso por Son Gallard.

NOCHE, A LAS 9'30.

GRAN ESTRENO de la finísima comedia de **Gabriel Cortés**, en tres actos, considerada como **UNA DE LAS MEJORES OBRAS**, y que lleva por título:

AIGUA DE PLUJA

Bajo el siguiente reparto:
Maria, Pepita Ramos - Silota, Francisca Mateu - Francisca, Cristina Valls - Coloma, Nati Alemany - Fatme, Bernardo Morey - Rafael, Manolo Tubert - Pare, Juanito Valls - Tomes, Francisco Forteza.

La acción en un pueblo de Mallorca. - Epoca actual.

Magnífica creación de la Compañía
Un gran éxito de Teatro Regional

APRENTIZ, Sebastián Estabich	REINO, Amanda Gattis	PELOTERA, Juan Albona	MAESTRA, Francisca Estabich
---------------------------------	-------------------------	--------------------------	--------------------------------

DECORADOS:
Boceto, Antonio Cortés, realizados por **FRANCISCO ANTOLIN**.
Los muebles de las dos obras, han sido cedidos por muebles **BALAGUER**.

FOTOGRAFIES

Teatro PRINCIPAL

Director - Urbancas: **F. CORTES** Dirección Artística: **CATINA - ESTELRICH**

**EXTRAORDINARIAS FUNCIONES DE
TEATRO REGIONAL**

Sábado día 5 y Domingo día 6 de noviembre de 1949
Tarde a las 6'45 Noche a las 10'30

**A PETICION GENERAL
EXITO GRANDIOSO**

de la comedia en tres actos en prosa de
PEDRO CAPELLA (Mingo Revulgo)

**L'AMO DE
SON MAGRANER**

Con el siguiente reparto por orden de aparición en escena:
Clara: Juan Valls, Juan Bernado, Mery, Francisca, Fozza,
Ramon, Pascualina, Cristina Valls, Maria, Francisca, Mateu,
Miquela, Paulina Ribat, Tomas, Juan Forteza, Luis, Jaime Adrover,
Justicia, Paquita Riera, Porqué, Juan M. Valls Lluís, Fran-
cisco Forteza.

Epoca actual. Acción: En Son Magraner.
Muebles: Hijos de J. Lladrós. Escenificación: Casa Gabot

**Próximo ESTRENO:
TEMPS DE VALS**
de MANUEL A. FONTROIG

Escuela Tip. Travincat

TEATRO PRINCIPAL

Compañía de **TEATRO REGIONAL**

Director - Gerente: **C. CORTES** Dirección Artística: **Juanito VALLS** Asesor Técnico: **Juan ESTELRICH**

Solemné Inauguración de la Temporada

SABADO 7 de octubre de 1950
Tarde a las 7 Noche a las 10'30

GRANDIOSO ESTRENO
de la comedia en tres actos, de Pedro Capella (MINGO REVULGO).

Sa madona du es maneig

Con el siguiente REPARTO: — Mado, Bet, Cristina Valls, Mado, Margalida, Paquita Riera, Joana, Mari Alamañy, Teresa, Pepita, Ramon, D. Gabriela, Paulina Ribat, Philip, Francisca, Valen, Sen, Antoni, **Juan Valls**, Sen, Carpat, Juan Forteza, Ramon, Bernado, Mery, D. Miquel, Jaime Adrover, Pau de Son Ganill, Francisco, E. Forteza, Bernado, Antonio Fortez, Porquer, Juan M. Valls, Tomas, Manolo, Tubert, Miquel Soler, Rafael Lluís, Misatje, Bernado Villoro.

¡No se pierda esta comedia de las mil y una carcajadas!

EXITO de
"L'amo de Son Magraner" y "S'hereu de sa Farinera"
del mismo autor, queda superada con esta obra que inaugura la
nueva Temporada 1950 del TEATRO REGIONAL.

Muebles: CASA GABOT Muebles: SAPI Porcelanas: LA VAJILLA

Mañana DOMINGO: Tarde y Noche
Sa madona du es maneig

COMPANIA DE **Teatro Regional ARTIS**

TEATRO PRINCIPAL

MARTES 18 DICIEMBRE 1956
TARDE A LAS 7 — NOCHE A LAS 10'30

**HOMENAJE POSTUMO A
PEDRO CAPELLA (Mingo Revulgo)**
En el segundo aniversario de su muerte. Poniéndose en escena
su obra postuma

EL REI PEPET

RONDAJA ESCENIFICADA
UN ALARDE DE PRESENTACION
Sublime interpretación de toda la Compañía

TEATRO PRINCIPAL

COMPANIA DE
Teatro Regional
TITULAR DEL
TEATRO PRINCIPAL

"ARTIS"

Director - Gerente: **C. CORTES**   Dirección Artística: **Juanito VALLS**   Asesor Técnico: **Juan ESTELRICH**

GRAN GALA REGIONAL
para el Viernes día 18 de enero de 1952
Tarde, a las 7'15   Noche, a las 10'30

Estreno de la Comedia Musical
en 3 actos, divididos en 8 cuadros, letra de PEDRO CAPELLÀ
(Mingo Revulgo) y música de PEDRO DEYA,

EL CARRER DE LES TRES ROSES
(TOLERADA MENORES)

Bajo el siguiente REPARTO.—*Maria, Paquita Riera, Margalida, CRISTINA VALLS, Marieta, Pepita Ramos, Margalida, Francisca Mateu, Antonieta, Marita Durán, Francisca, Nati Alemañy, Catalina, Paulina Ribes, Llorens, Juan Vives, Pep, JUAN VALLS, Pau, Juan Forteza, Carter, Francisco Forteza, Miquel, Antonio Ferrer, Andreu, Francisco Forteza, Manuel, Manolo Tubert, Paco, Juan M.º Melis, Turista, Jaime Planas; Una nina, María Cristina Valls.*

Bordadoras - Quintos - Pueblo
La acción en un pueblo de Mallorca.   Epoca del año 29 al 50.

20 profesores de orquesta 20
Dirigidos por su autor:
PEDRO DEYA

Tomando parte en dicha representación la galardonada Agrupación:
"Aromes de nostre terra"
GRAN ACONTECIMIENTO ARTISTICO

Modas Femina   Electricidad: Casa Cabot
Muebles Sapi y Antigüedades Mateu

Mañana Sábado: **2 EXTRAORDINARIAS FUNCIONES**

Escuela - Tin. Provincial

TEATRO PRINCIPAL
SEMANA HOMENAJE A PEDRO CAPELLA
(MINGO REVULGO)
DEL 26 AL 31 DE ENERO DE 1955

MIERCOLES 26

L'AMO DE SON MAGRANER

su primer éxito teatral

JUEVES 27

SA MADONA DU ES MANEIG

uno de sus mayores triunfos cómicos

VIERNES 28

ES MARQUES DE SA RABASSA

la obra que dió al teatro regional una
nueva modalidad

SABADO 29 Y DOMINGO 30

EL REI PEPET

su obra póstuma y de mayor éxito

LUNES 31 NOCHE

**GRAN FUNCION A BENEFICIO DE
LA FAMILIA DE PEDRO CAPELLA**

con un escogido programa

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Portades de distintes obres, publicades per Editorial Moll

FOTOGRAFIES

Any 1952, festivitats de sant Jordi. A la plaça de Cort de Palma, Pere Capellà al costat del periodista Gabriel Fuster «Gafim». Drets, d'esquerra a dreta: l'escriptor Llorenç Moyà, el filòleg Francesc de Borja Moll i el fill d'aquest, Josep, que anys més tard, un cop recuperada la democràcia, esdevindria un membre destacat del socialisme mallorquí.

Maria Fornés, 1943.

FOTOGRAFIES

Amb la seva família, en el puig de Sant Miquel (Montuïri).

PERE CAPELLÀ. LA LLUITA INCANSABLE PER LA LLIBERTAT

Pere Capellà, amb la seva esposa, Maria Fornés, i els seus fills, Margalida i Llorenç, l'any 1947.

Pere Capellà

9

edicions
pere
capellà

Fundació
"SA NOSTRA"

Universitat de les Illes Balears

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

Consell de Mallorca

